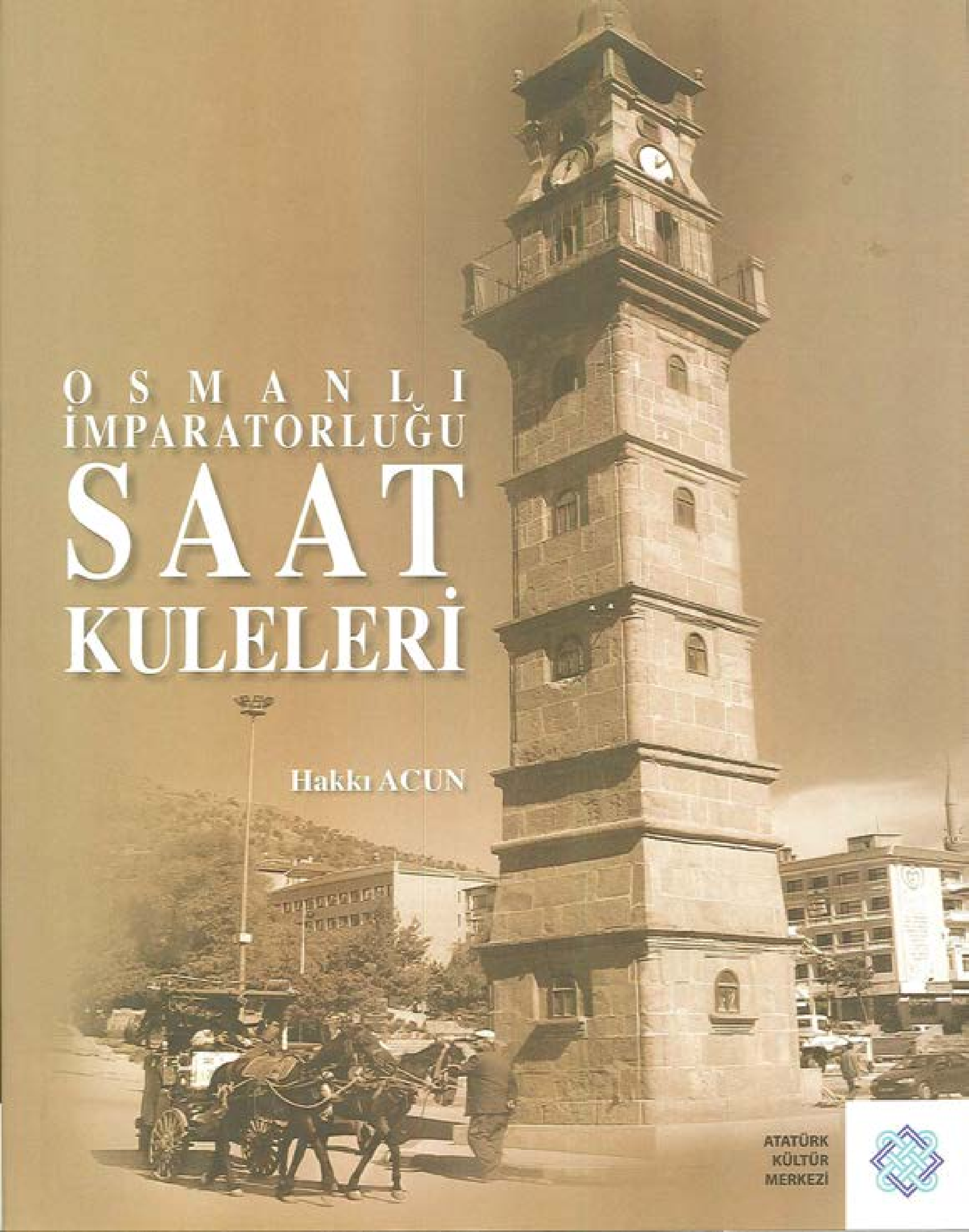

OSMANLI İMPARATORLUĞU SAAT KULELERİ

Hakkı ACUN

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ

T.C. Başbakanlık
Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 402
Araştırma-İnceleme: 83

ISBN: 978-975-16-2370-6
İLESAM: 2011.06.Y-0143.392

Prof. Dr. Hakkı ACUN

Osmanlı İmparatorluğu
SAAT KULELERİ
@Atatürk Kültür Merkezi 2011
Birinci Baskı • 1000 Adet

Atatürk Kültür Merkezi
G.M.K. Bulvarı 133, 06570 Maltepe - Ankara
Tel : 0 312. 231 23 48 - 232 22 57
Belgegeçer : 232 43 21
e-posta : www.mrks@akmb.gov.tr
Internet : www.akmb.gov.tr

Kapak ve İç Sayfa Tasarımı
Grafiker
Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
1. Cadde 1396. Sokak No:6 06520 Balgat / Ankara
Tel: 0 312. 284 16 39 (pbx) • Faks: 0 312. 284 37 27
E-mail: grafiker@grafiker.com.tr
Web: www.grafiker.com.tr

Baskı ve Cilt
Sarıyıldız Ofset Ltd. Şti.
İvogsan Ağaç İşleri Sanayi Sitesi
523. Sokak No: 31, Ostim-Ankara
Tel: 0 312. 395 99 95 • Faks: 0 312. 394 77 49
E-mail: sariyildizofset@hotmail.com • Web: www.sariyildizofset.com

---

Acun, Hakkı (1950-)

Osmanlı İmparatorluğu saat kuleleri / Hakkı Acun. – Ankara: Atatürk Atatürk Kültür Merkezi, 2011.

xiv, 268 s.: fotoğ., hrt., çizim; 24 cm. – (AKDTYK Atatürk Kültür Merkezi yayını; 402. Araştırma - İncelem: 83)

Bibliyografya: 262- 268 ss.

ISBN: 9789751623706
1. SAAT KULELERİ
2. OSMANLI İMPARATORLUĞU - SAAT KULELERİ
3. OSMANLI İMPARATORLUĞU - ESKİ YAPILAR
2. DÜNYA - SAAT KULELERİ
3. DÜNYA - ESKİ YAPILAR
I. E.a. II. Dizi
956.101

İçindekiler

İçindekiler / iii

Önsöz / xi

I- GİRİŞ / 1
II- SAAT KULELERİNİN TARİHÇESİ / 2
A- Saatlerin Çeşitleri ve Konumları / 5
B- Saat Kulelerinin Çalışma Düzenleri / 7

III- TÜRKİYE SAAT KULELERİ / 13
1. Adana Saat Kulesi / 13
2. Amasya Saat Kulesi / 15
3. Ankara Saat Kulesi / 16
a- Ankara Atatürk Orman Çiftliği Müdüriyet Binası Saat Kulesi / 17
4. Antalya Saat Kulesi / 18
5. Ayvalık (Balıkesir) Saat Kulesi / 19
6. Balıkesir Saat Kulesi / 20
7. Bayburt Saat Kulesi / 21
8. Bergama (İzmir) Saat Kulesi / 22
9. Bilecik Saat Kulesi / 23
10. Bolu Saat Kulesi / 24
11. Bozcaada (Çanakkale) Saat Kulesi / 26
12. Burdur Saat Kulesi / 27
13. Bursa Saat Kulesi / 28
14. Çanakkale Saat Kulesi / 29
15. Çankırı Saat Kulesi / 31
16. Çorum Saat Kulesi / 32
17. Erzurum Saat Kulesi / 34
18. Gerede (Bolu) Saat Kulesi / 35
19. Göynük (Sakarya) Saat Kulesi / 36

20. Gümüşhacıköy (Amasya) Saat Kulesi / 37
21. İskenderun Adliye Sarayı Saat Kulesi / 38
22. İstanbul Tophane (Nusretiye Camii) Saat Kulesi / 39
a- Yıldız Sarayı Saat Kulesi / 40
b- Dolmabahçe Saat Kulesi / 44
c- Deniz Hastanesi Saat Kulesi / 47
d- Haydarpaşa Lisesi Saat Kulesi / 48
e- Sirkeci Garı Saat Kulesi / 49
f- Boğaziçi Üniversitesi Saat Kulesi / 51
g- Etfal (Çocuk) Hastanesi Saat Kulesi / 52
h- Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Saat Kulesi / 53
i- Büyükada Saat Kulesi / 54
j- Çatalca Hükümet Konağı Saat Kulesi / 55
23. İzmir Saat Kulesi / 57
a- Şirinyer Eski Amerikan Koleji Saat Kulesi / 60
b- Basmahane Demiryolları Saat Kulesi / 61
24. Kastamonu Saat Kulesi / 62
25. Kayseri Saat Kulesi / 63
26. Kocaeli (İzmit) Saat Kulesi / 64
27. Kütahya Saat Kule / 65
28. Ladik (Samsun) Saat Kulesi / 66
29. Maden (Elazığ) Saat Kulesi / 67
30. Mersin Saat Kulesi / 69
31. Merzifon (Amasya) Saat Kulesi / 70
a- Merzifon Amerikan Koleji Saat Kulesi / 71
32. Mudurnu (Bolu) Saat Kulesi / 72
33. Muğla Saat Kulesi / 73
34. Niğde Saat Kulesi / 75
35. Osmaniye Saat Kulesi / 76
36. Safranbolu (Karabük) Saat Kulesi / 77
37. Samsun Saat Kulesi / 78
38. Siirt Saat Kulesi / 79
39. Sinop Saat Kulesi / 80
40. Sivas Jandarma Binası Saat Kulesi / 81
41. Sivrihisar (Eskişehir) Saat Kulesi / 82
42. Sungurlu (Çorum) Saat Kulesi / 83
43. Şanlıurfa Saat Kulesi / 84
44. Tarsus (Mersin) Saat Kulesi / 85
45. Tokat Saat Kulesi / 86
46. Vezirköprü (Samsun) Saat Kulesi / 87
47. Yenişehir (Bursa) Saat Kulesi / 88
48. Yozgat Saat Kulesi / 89
a- Yozgat Hamidiye Saatli Çeşmesi / 90
49. Zile (Tokat) Saat Kulesi / 91

A- YOK OLAN SAAT KULELERİ / 92

50. Altınoluk Beldesi (Edremit – Balıkesir) Merkez Camii Saat Kulesi / 92
51. Bartın Saat Kulesi / 94
52. Beypazarı (Ankara) Saat Kulesi / 94
53. Diyarbakır Saat Kulesi / 95
54. Edirne Saat Kulesi / 96
55. Erbaa (Tokat) Saat Kulesi / 97
56. Erzincan Askeri Ortaokul Saat Kulesi / 97
a- Dördüncü Ordu Evrak Mahzeni Saat Kulesi / 97
57. Eskişehir Saat Kulesi / 98
58. Gelibolu (Çanakkale) Saat Kulesi / 99
59. Havza (Samsun) Saat Kulesi / 99
60. İstanbul Kumkapı Saat Kulesi / 100
61. İzmir Aya Fotini Kilisesi Saat Kulesi / 100
62. Kastamonu Kumandanlık Binası Saat Kulesi / 100
63. Konya Saat Kulesi / 101
64. Küre (Kastamonu) Saat Kulesi / 101
65. Manisa Saat Kulesi / 102
66. Mardin Saat Kulesi / 103
67. Mecitözü (Çorum) Saat Kulesi / 104
68. Sakarya (Adapazarı) Saat Kulesi / 104
69. Sivas Saat Kulesi / 104
70. Tekirdağ Saat Kulesi / 105
71. Trabzon Saat Kulesi / 105
72. Van Saat Kulesi / 105

C- YENİ YAPILAN SAAT KULELERİ / 106

1- Alaca (Çorum) Saat Kulesi / 106
2- Ankara, Aşağıeğlence Parkı Saat Kulesi / 106
3. Bahadın (Sorgun-Yozgat) Saat Kulesi / 106
4. Boyabat (Sinop) Saat Kulesi / 107
5- Çerikli (Kırıkkale) Saat Kulesi / 107
6- Esenli (Yozgat) Kasabası / 107
7- Gaziantep Hükümet Konağı Saat Kulesi / 107
8- Gerze (Sinop) Saat Kulesi / 108
9- Karabük Saat Kulesi / 108
10- Nevşehir Saat Kulesi / 108
11- Ondokuzmayıs (Samsun) Kasabası Saat Kulesi / 108
12- Şefaatli (Yozgat) Saat Kulesi / 109
13- Ürgüp (Nevşehir) Saat Kulesi / 109
14- Yerköy (Yozgat) Saat Kulesi / 109

IV- BUGÜNKÜ SINIRLARIMIZ DIŞINDA KALAN SAAT KULELERİ / 111

A. ARNAVUTLUK / 111

1- Akçahisar (Kruje) Saat Kulesi / 111
2- Berat Saat Kulesi / 112
3- Elbasan Saat Kulesi / 112
4- Gjirokastra Saat Kulesi / 113
5- İşkodra Saat Kulesi / 114
6- Kavaje Saat Kulesi / 115
7- Peçin (Maçin) Saat Kulesi / 116
8- Tiran Saat Kulesi / 116

B. BOSNA-HERSEK / 119

1- Akhisar (Prusac) Saat Kulesi / 119
2- Aşağıtuzla (Tuzla) Saat Kulesi / 120
3- Banja- Luca Saat Kulesi / 102
4- Bihaç (Bihke) Saat Kulesi / 121
5- Çayniçe Saat Kulesi / 122
6- Foça Mehmet Kukaviç Paşa Saat Kulesi / 122
7- Graçanitsa Saat Kulesi / 123
8- Gradaçaç Saat Kulesi / 124
9- Hilivne (Livno) Hacı Ahmet Bey Camii ve Saat Kulesi / 125
10- Mağlay (Sukiye) Çarşı Camii Saat Kulesi / 126
11- Mostar Saat Kulesi / 127
12- Nevesinye Saat Kulesi / 129
13- Poçitel Saat Kulesi / 130
14- Prozor Saat Kulesi / 131
15- Saray-Bosna (Sarajevo) Saat Kulesi / 132
16- Teşne (Teşanj) Saat Kulesi / 133
17- Travnik Saat Kulesi / 134
a- Yukarı Çarşı Saat Kulesi / 135
18- Trebinye Saat Kulesi / 135
19- Ustulçe (Stolaç) Saat Kulesi / 136
20- Üsküpye Vakfı (Gornji Vakuf) Saat Kulesi / 136
21- Vak-ı Kebir (Donji Vakuf) Saat Kulesi / 137
22- Vratnica Saat Kulesi / 137
23- Yayçse (Jajce) Saat Kulesi / 137

C. BULGARİSTAN / 139

1- Aydos Saat Kulesi / 139
2- Bansko Saat Kulesi / 139
3- Berkofça (Berkovitsa) Saat Kulesi / 140
4- Blagoevgrad (Cuma-i Balâ) Saat Kulesi / 141

5- Byela Saat Kulesi / 142
6- Dupnica (Stanke Dimitrograd) Saat Kulesi / 142
7- Elena Saat Kulesi / 143
8- Eskicuma (Tırgoviste) Saat Kulesi / 143
9- Etropol Saat Kulesi / 144
10- Filibe (Plovdiv) Saat Kulesi / 145
11- Gabrova Saat Kulesi / 146
12- Hasköy (Haskova) Saat Kulesi / 147
13- İslimye (Sliven) Saat Kulesi / 147
14- Kalifarevo Köyü Saat Kulesi / 148
15- Karlova Saat Kulesi / 148
16- Karnâbâd (Karnobat) Rakkas Sinan Bey Saat Kulesi / 149
17- Kızanlık (Kazanlık) Saat Kulesi / 150
18- Köstendil Saat Kulesi / 150
19- Melnik Saat Kulesi / 150
20- Orhaniye (Botevgrad) Saat Kulesi / 151
21- Pazarcık (Hacıoğlupazarı =Dobriç=Tolbuhin) Saat Kulesi / 152
22- Peştera Saat Kulesi / 152
23- Pleven (Plevne) Saat Kulesi / 153
24- Pravadi (Provadya) Saat Kulesi / 154
25- Rakitova Saat Kulesi / 154
26- Razgrad (Hezargrad) Saat Kulesi / 154
27- Ruscuk (Ruse) Saat Kulesi / 155
28- Selviyevo Saat Kulesi / 155
29- Silistre Saat Kulesi / 156
30- Sofya Saat Kulesi / 156
31- Şumnu (Schumla= Şumen) Saat Kulesi / 157
32- Tırnova (Veliko Tarnova) Saat Kulesi / 159
33- Travna Saat Kulesi / 159
34- Varna Saat Kulesi / 160
35- Vize Saat Kulesi / 160
36- Vratsa Saat Kulesi / 161
37- Yanbolu (Janbol) Saat Kulesi / 161
38- Yenipazar (Novipazar) Saat Kulesi / 162
39- Ziştovi (Sviştov) Saat Kulesi / 162
40- Zlatica Saat Kulesi / 163

D. CEZAYİR / 165

1- Annâbe Saat Kulesi / 165
2- Blada Saat Kulesi / 166
3- Cezayir Saat Kulesi / 167

E. FİLİSTİN / 169
1- Nablus Saat Kulesi / 169
2- Kudüs Saat Kulesi / 171

F. IRAK / 173
1- Bağdat : a- İmam-ı Azam Külliyesi Saat Kulesi / 173
b- Osmanlı Sarayı ve Kışlası Saat Kulesi / 173
2- Samarra Saat Kulesi / 173
3- Zor (Deyrizor) Saat Kulesi / 173

G. İSRAİL / 175
1- Akka Saat Kulesi / 175
2- Hayfa Saat Kulesi / 176
3- Safed Saat Kulesi / 176
4- Yafa Saat Kulesi / 177

H. KARADAĞ / 179
1- Bar (Starigrad) Saat Kulesi / 179
2- Podgorica (Titograd) Saat Kulesi / 180

I. KOSOVA / 183
1- Ferizoviç (Ferizay =Ureşevaç) Saat Kulesi / 183
2- Gilan Saat Kulesi / 184
3- İpek (Peja = Peç) Saat Kulesi / 184
4- Mamuşa Saat Kulesi / 185
5- Mitroviça Saat Kulesi / 187
6- Priştine / 187
a- Hükümet Konağı Önündeki Eski Saat Kulesi / 187
b- Bugünkü Saat Kulesi / 188
7- Prizren / 188
a- Kaledeki Saat Kulesi / 189
b- Şehir İçindeki Saat Kulesi / 189
8- Rahovça Saat Kulesi / 190
9- Vulçıtrın (Vushtri) Saat Kulesi / 191

J. LİBYA / 195
1- Trablusgarb Saat Kulesi / 195

K. LÜBNAN / 197
1- Beyrut Saat Kulesi / 197
2- Trablus (Tripoli) El - Tel Saat Kulesi / 198

L. MACARİSTAN / 199
1- Budapeşte (Budin) Saat Kulesi / 199

M. MAKEDONYA / 203

1- Doyuran Saat Kulesi / 203

2- Gostivar Saat Kulesi / 204

3- İştip (Ştip) Saat Kulesi / 206

4- Kalkandelen (Tetova) Saat Kulesi / 207

5- Koçana Saat Kulesi / 207

6- Köprülü (Veles) Saat Kulesi / 208

7- Kratova Saat kulesi / 210

8- Kumanova Saat Kulesi / 211

9- Manastır (Bitola) Saat Kulesi / 211

10- Negotino Saat Kulesi / 213

11- Ohri Saat Kulesi / 214

12- Palanka Saat Kulesi / 215

13- Pirlepe (Prilep = Kriva Palanka) Saat kulesi / 216

14- Radovişte Saat Kulesi / 218

15- Resne Saat Kulesi / 218

16- Üsküp (Skopye) Saat kulesi / 218

N. MISIR / 223

1- Kahire Mehmet Ali Paşa Camii Saat Kulesi / 223

O. ROMANYA / 225

1- Tamışvar (Temesvar - Timişoara) Saat Kulesi / 225

P. SIRBİSTAN 227

1- Belgrat Saat Kulesi / 227

2- Niş Saat Kulesi / 228

3- Novisad (Fruşka Gora) Saat Kulesi / 229

R. SURİYE / 231

1- Halep Saat Kulesi / 231

2- Hama Saat Kulesi / 233

3- Hamidiye Kazası Saat Kulesi / 233

4- Şam Saat Kulesi / 233

S. SUUDİ ARABİSTAN / 235

1- Mekke Saat Kulesi / 235

T. YUNANİSTAN / 237

1- Anabolu (Nauplia) Saat Kulesi / 237

2- Atina Saat Kulesi / 237

3- Dimetoka (Didimotiho) Saat Kulesi / 237

4- Florina Saat Kulesi / 238

5- Grebene (Grevena) Saat Kulesi / 239
6- Gümülcine (Komotini) Saat Kulesi / 240
7- İskece (Yenice = Xanthi) Saat Kulesi / 241
8- Karaferye (Veria = Bepolıa) Saat Kulesi / 242
a- Ağustos (Naussa) Saat Kulesi / 244
9- Kavala Saat Kulesi / 245
10- Kozana (Kozanı) Saat Kulesi / 245
a- Serfice Saat Kulesi / 246
11- Livadeia Saat Kulesi / 246
12- Narda Saat Kulesi / 246
13- Selanik Saat Kulesi / 247
14- Serez (Siroz) Saat Kulesi / 248
a- Demirhisar (Temurhisar) Saat Kulesi / 248
15- Tırhala (Trıkala) Saat Kulesi / 249
16- Veroia Saat Kulesi / 250
17- Yanya Saat Kulesi / 250
a- Yanya Kalesi'deki Saat Kulesi / 251
18- Yanya Lorus Kasabası Saat Kulesi / 251
19- Yenice Vardarı (Giyaniça) Saat Kulesi / 251
20- Yenişehir (Larisa) Saat Kulesi / 252
21- Girit Adası / 252
A- Hanya (Hania) Saat Kulesi / 252
22- Rodos Saat Kulesi / 252

V- YURT DIŞINA HEDİYE OLARAK GÖNDERİLEN SAAT KULELERİ / 257
1- Meksika, Meksikociti Saat Kulesi / 257
2- Hindistan Bombay Saat Kulesi / 258
3- İtalya Venedik Saat Kulesi / 258

VI- DEĞERLENDİRME / 259

VII- BİBLİYOGRAFYA / 262

I- Giriş

Osmanlı İmparatorluğu Saat Kuleleri ilk defa bu çalışma ile geniş bir araştırmaya konu teşkil ederek bilim kamuoyuna tanıtılmaktadır. Saat Kuleleri hakkında bugüne kadar yapılan yayınlar, bir makale hacmine bile varmayan kısa tanıtma yazılarından ibaret kalmıştı.[1] K. Özdemir'in 1993 sonlarında ve bizim de 1994 başlarında yayımladımız[2] kitaplarımızla Anadolu Saat kuleleri için yeterli sayılabilecek yayınlar olmuştu. Osmanlı İmparatorluğu coğrafyası için Ekrem Hakkı Ayverdi'nin yayımlamış olduğu Balkan kitapları, Raif Vırmiça, Mehmet İbrahimgil ve Neval Konuk'un yayımlamış olduğu Kosova kitabı ve Tuleşkov'un Bulgaristan saat kuleleri için yazdığı kitap ve makaleler konunun aydınlanması için son derece önemli yayımlardır.[3] Bununla beraber şehir tarihlerinde ve monografilerinde saat kuleleri hakkında yetersiz de olsa bir takım bilgiler bulmak mümkünse de,[4] bu tür kayıtların çoğunluğu bu hususta sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. Hâlbuki saat kuleleri, devrinin mimari geleneği ve zevkini en yalın tarzda aksettiren yapılar olarak şüphesiz daha geniş bir ilgiye layık özellikler taşımaktadır.

Çalışmamızın amacı, hem bilim çevreleri, hem mahalli kamuoyu ve mülki idare amirlerince ihmal edilen ve bazen yıktırılmak suretiyle kendilerinden iz bırakılmayan bu yapıların Anadolu ve Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında ne zaman ve nasıl yayıldığını tespit etmek, mimari özelliklerini incelemek, işleyişi ve ifa ettiği fonksiyon hakkında bilgi vererek, mükemmel olmasa bile derli toplu olmaya özenen bir belge halinde bilim kamuoyuna sunabilmekti.

Size sunduğumuz katalogumuzda; Anadolu'da bulunanları; ayakta olanlar, yok olanlar, yeni yapılanlar olmak üzere üç ana başlıkta inceledik. Ayakta olan 64, yok olan 24, yeni yapılan 14 tane saat kulesi belirledik. İstanbul Haydarpaşa Garı, İstanbul Üniversitesi kapısı, Galatasaray Lisesi, Çiçek Pasajı gibi giriş alınlıklarında saati bulunan kamu yapılarını (Yozgat Saatli Çeşmesi hariç) ele almadık. Yalnız çatısından veya yanlarından kulevarî çıkıntı yapan eserleri de saat kulesi başlığı altında tanıttık.

Bunlardan ayakta olanları alfabetik bir sıra ile vererek yerinde görüp inceledik. Yok, olan saat kulelerinden bazılarının İslâm Tarih, Sanat ve Kültürü Araştırmaları Merkezi (IRCICA) Arşivi'nde fotoğraflarını bulduk.

Bugün sınırlarımız dışında, fakat eskiden Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde olan; Arnavutluk'ta 8, Bosna-Hersek'te 24, Bulgaristan'da 40, Cezayir'de 3, Filistin'de 2, Irak'da 4, İsrail'de 4, Karadağ'da 2, Kosova'da 11, Libya'da 1, Lübnan'da 2, Macaristan'da 1, Makedonya'da 16, Mısır'da 1, Romanya'da 1, Sırbistan'da 3, Suriye'de 4, Suudi Arabistan'da 1

1 Kienitz 1963, 2 - 3; Şapolya 1969, 10 - 11; Çayırdağ 1981, 2; Gezgör 1987, 124 - 128; Ülker 1990, 9 - 14; Acun 1990,16 - 20; Acun 1991, 66 - 69.

2 Kemal 1993; Acun 1994.

3 Ayverdi 1-3 / 1981; Ayverdi 4/1982; Tuleşkov 1989; Acun 1994; Vırmiça 1999; İbrahimgil 2006.

4 Baykal 1950,143; Eyice 1965, 65 - 66; Eyice 1970, 281; Goodwin 1971, 419; Önder 1971, 490 - 491; Cinlioğlu 1973, 47; Eyice 1977, 1214 / 44 - 1215 / 157; Altun 1981, 435.

ve Yunanistan'da 26 olmak üzere toplam, 23 değişik ülkede (Anadolu dahil) 260 saat kulesi belirledik. Bu yörelerden Filistin, Irak, İsrail, Karadağ, Libya, Lübnan ve Mısır'daki kuleleri yerinde inceleme fırsatı bulamadığımız gibi, Bosna-Hersek Yunanistan ve Bulgaristan'daki kulelerden bazılarını göremedik.

Bulduğumuz kadarını sizlere saat kulelerini isimleriyle, bazılarını kısa açıklamalarıyla aktarmaya çalıştık. Ayrıca bulabildiğimiz yörelerin Türkçe eski isimlerini vermeye gayret gösterdik.

Yörelerin dağınıklığı, yayınların çokluğu ve çeşitli dilde yazılması, çalışmamızda en büyük zorluk olarak karşımıza çıkmıştır. Buna rağmen Anadolu dışında tespit etmiş olduğumuz saat kulelerinin çoğunu yerinde görüp inceleme fırsatı bulduk. İnceleyemediğimiz yapıları ise yayınlardan takip ederek belirledik. Takdir edersiniz ki bu kadar dağınık ve çok değişik yörede çalışmak bazı yayınları ve yapıları göremememize neden olabilir.

Birçok şehirlerimizin sembolü haline gelen saat kuleleri, bölge ayırt edilmeksizin Anadolu ve Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasına dağılarak yaygın bir kamu hizmeti aracı halini almıştır. Ne var ki bu yapıların bütün Anadolu ve Osmanlı İmparatorluğu sathına dağılmış olması, yörelerin tek tek ele alınmış olması, araştırmamızı geciktiren ve güçleştiren bir faktör olmuştur. Katalogda alfabetik bir sıra ile yer alan hemen bütün yapılar hakkında ihtiyaç duyulan kütüphane ve arşiv kayıtları için Yıldız Sarayında bulunan İslâm Tarih, Sanat ve Kültürü Araştırmaları Merkezi (IRCICA) ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinden, Türk Tarih Kurumu ve Milli Kütüphane kayıtlarından istifade edilmiş ve bu esnada özellikle şehirleri konu alan araştırmalar yanında Salnameler de dikkatle gözden geçirilmiştir. Ancak bu çalışmada mutlaka bulunması gerekliliğine inandığım, II. Abdülhamit'in Saat Kuleleri hakkında yayınladığı *İrade* metni için Başbakanlık Arşivinde yeterli çalışma fırsatı bulamadığımızı da itiraf etmeliyim.

Bu çalışma için şunu söylemek mümkündür. Elinizdeki bu kitap Osmanlı İmparatorluğu Saat Kuleleri'nin topluca yer aldığı ve tanıtıldığı ilk kaynaktır.

II- Saat Kulelerinin Tarihçesi

Tespit edilen bir başlangıca göre, zamanı gösteren alet olarak tanımlanan saat; güneş, kum, yağ ve su ile işleyen en ilkel şekliyle, M.Ö. 3000 - 2000 lerde Mezopotamya, Mısır, Hindistan ve Çin'de kullanılmıştır.[5] Bunlardan en yaygını güneş saatleridir. Güneş saatlerinin, Akdeniz Havzası, Mısır ve Mezopotamya gibi güneş ışığının bol göründüğü orta kuşakta çıkıp geliştiği düşünülmektedir. Güneş saatleri, özel olarak hazırlanmış bir mil gölgesinin, güneşin görülen hareketine uygun olarak, yine özel olarak hazırlanmış mermer, taş veya madeni bir zemin (kadran) üzerindeki hareketlerine göre vaktin tayinine yarayan cihazlar olarak tarif edilmektedir.[6]

Romalıların da güneş saati yaptıklarını bilmekteyiz. Ne var ki bunların hiç biri İslâm güneş saatleri kadar teferruatlı ve hassas değildir. İslâmiyet'le birlikte Oruç ve Beş Vakit Namazın emredilmesi, üstelik bu ibadetlerin vakitle sıkı sıkıya bağlı olması Müslümanları, bilhassa öğle, ikindi ve şafak vakitlerinin başlaması ve bitmesi anlarını tespit etmeye sevk etmiştir. Diğer dinlerde pek vurgulanmayan özellikten dolayı, güneş saatleri İslâm Ülkelerinde daha teferruatlı ve hassas imal edilmiştir.[7]

Güneş saatleri Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde de gelişimini sürdürerek varlığını 20.yy. başına kadar devam ettirmiştir.

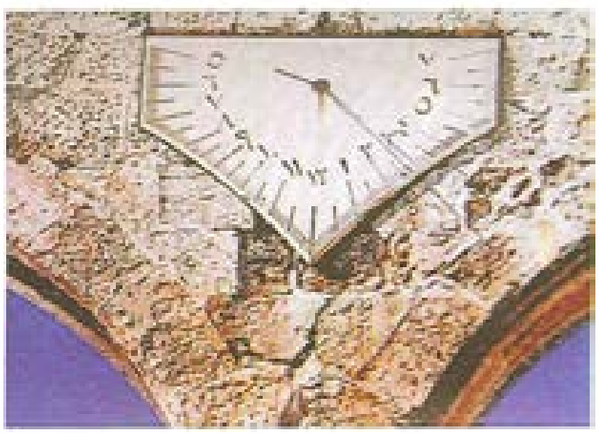

Foto: N. Çam

5 Kienitz 1963, 1; Ruska 1967, 2, 3; Dizer 1986, 13.
6 Çam 1990, 1, 4.
7 Çam 1990, 4.

Zamanın tayini yalnız güneş saatlerine münhasır değildi; onunla paralel bir gelişme gösteren Astrolop ve Rubu tahtasıyla da zamanı ölçmek mümkündü. Mekanik saatlerin temelini oluşturan, güneş, kum, yağ ve su saatleriyle Rubu Tahtası ve Astrolop Aletleri yerini zamanla daha gelişmiş mekanik saatlere bırakmıştır.

Gelişmiş bir saat hakkında en eski bilgiyi, Einharat'ın Annales'inden öğreniyoruz. Burada 806 - 807 senesinde, Alman İmparatoru Büyük Karl (Charlemagne) a çok güzel bir su saati götürdüğü yazılıdır.[8] Saatler hakkındaki en eski ve önemli kaynakdan birisi de, Diyarbakır'da Artuklu hanedanına 25 yıl hizmet eden, İsmail b. El - Razzaz El - Cezeri'nin, 1205, 1206 da yazmış olduğu "Kitab fi Ma'rifet El - Hıyel El - Hendesiye" adlı kitabıdır.[9] El Cezeri, bu minyatürlü eserinde, gayet ustaca yapılmış maymun, fil, cellât, yazar ve davulcu gibi su saatleri ve mekanik aletlerin yapılışını ayrıntılı olarak kaydeder.

Osmanlılar Döneminde, mekanik saatler ve saatyapımına dair bilinen ilk çalışma, III. Murat'ın (1574–1595) zamanında, İstanbul'da devrinin en önemli rasathanelerinden birini kurup onu en modern aletlerle donatan Takiyüddin'in (1526 - 1585) kaleme aldığı, "Alat - ı Rasadiye Li Zic - i Şehinşahiye, Sidret Ül - Münteha ve Mekanik Saat Konstrüksüyonuna Dair En Parlak Yıldızlar" adlı üç ayrı eseridir. Bu eserlerden birincisinde (Alat - ı Rasadiye'de) dokuz aletten söz edilir ki, sonuncusu bir saattir.[10]

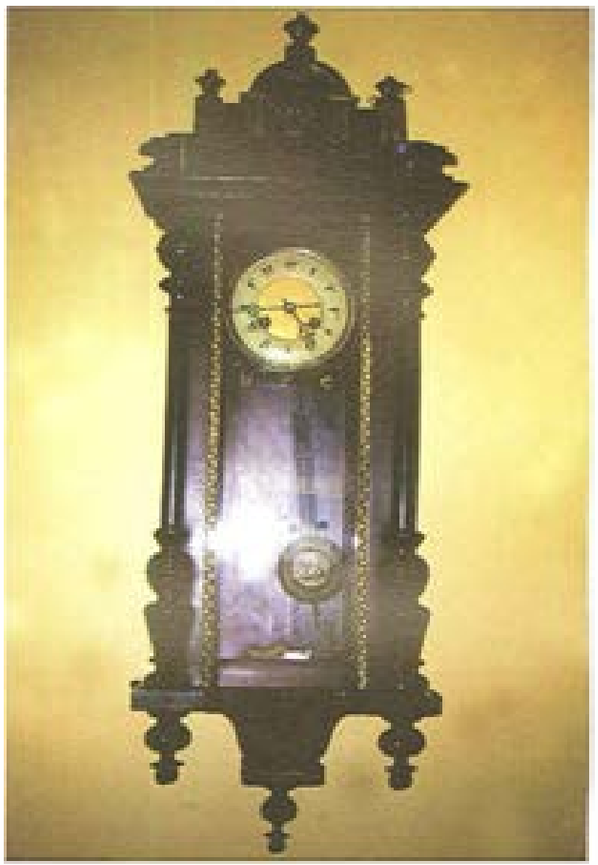
Saatler hakkında sonuç olarak şunu rahatlıkla söyleyebiliriz; saatlerin gelişiminde İslâm Medeniyetinin payı büyüktür.

8 Kienitz 1963, 1; Ruska 1967, 3; Zettersteen 1977, 305; Üçok 1979, 106; Dizer 1986, 15; Bayrakdar 1989, 108 de Harun Reşid'in Şarlman'a gönderdiği saatin tabiatı hakkında tartışmalar vardır. Bazıları su ile çalışan bir saat, bazıları da mekanik bir saat olduğunu söylerler. Her halükârda tarihin bize gösterdiğine göre, ilk mekanik ve ağırlıkla çalışan saatin mucidi Müslümanlardır, der.

9 Ruska 1967, 3; Aslanapa 1984, 365 - 366; Dizer 1986, 15; Öney 1992, 179.

10 Tekeli 1966, 2 - 3; Adıvar 1970, 88 - 90; Dizer 1990, 30 - 34, 56, 64, 66.

A- SAATLERİN ÇEŞİTLERİ VE KONUMLARI

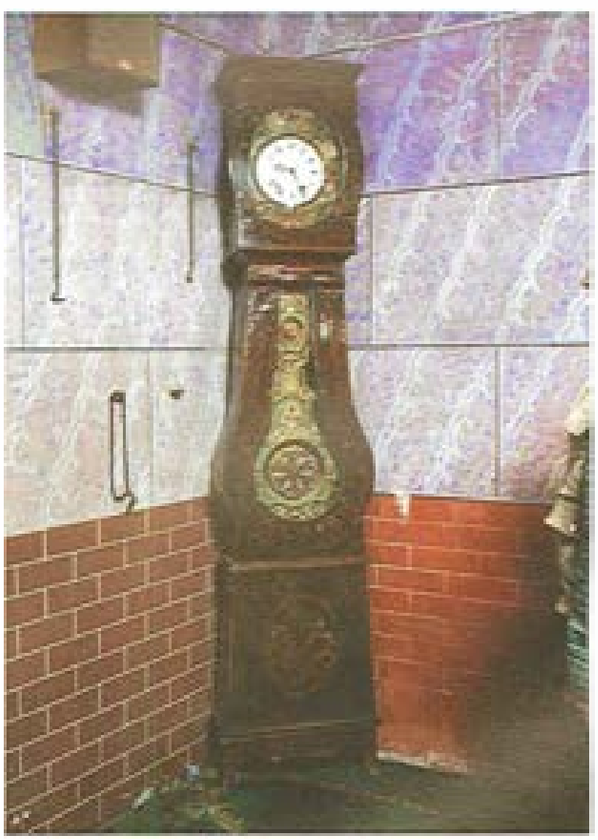
Saatleri fonksiyonları bakımından 3 guruba ayırmak mümkündür.[11]

1- Cep Saatleri
2- Ev Saatleri
   a- Masa Saatleri
   b- Ayaklı Saatler
3- Kule Saatleri

Şehirleri ve kasabaları süsleyen birer anıt ve sembol olan saat kuleleri, kentin en yüksek tepesine, ya da her yerden görülebilen meydanlara dikilirdi. Bu yapıları mevkilerine göre üçe ayırabiliriz.

1- Meydanlarda yer alanlar
2- Yamaç ve tepelerde yer alanlar
3- Bir yapı üzerinde yer alanlar

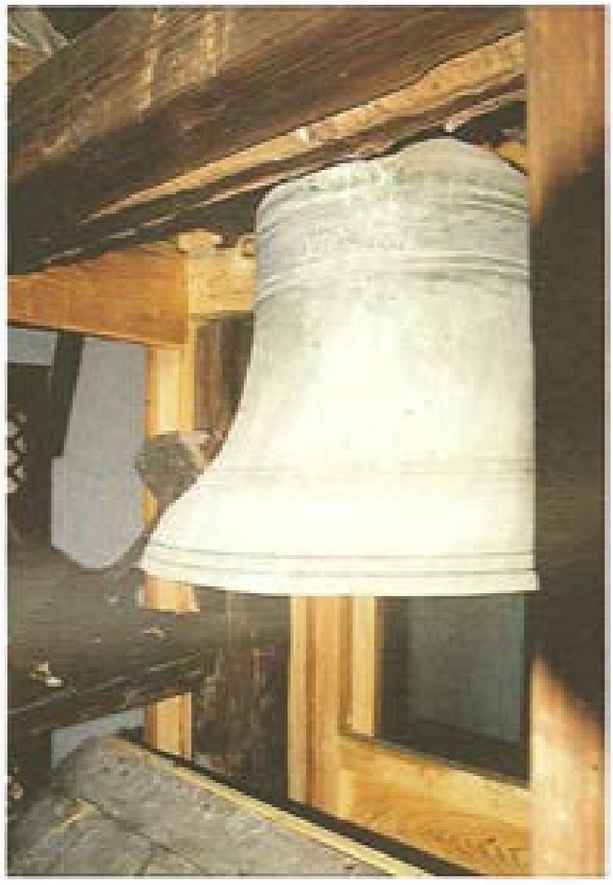
Şark âlemi saati geliştirme şerefine hak kazanmışsa da, kule saati yapma geleneği Batılılarca gerçekleştirilmiştir. Tarihleri çok eskidir. Avrupa'da XIII. yy. dan itibaren İngiltere West-

Yozgat Çapanoğlu Camii Saati

[11] Tekeli 1966, 4 de rasat saatlerini de guruba almıştır.

minister ve İtalya Padua'da saat kuleleri ilk örneklerdendir.[12] Bu saatler kilise ve saray kulelerinde görülmeye başlar. XIV. yy. da astronomik sanatsal saatler kullanılmaya başlanmıştır. İtalya'da De' Dondi'nin 1348 ile 1362 seneleri arasında ve Fransa'da Henri de Vick'in Fransa Kralı V. Charles için 1360 da inşa etmiş oldukları saatler bunların ilk örnekleridir.[13]

Saat kulesi yapma geleneği Avrupa'da XIV. yüzyılda yaygınlaşmışsa da, Osmanlı Topraklarına, Kienitz'e göre, Kanuni Sultan Süleyman Döneminden (1520–1566) hemen sonra, XVI. yüzyılın sonlarında başladığı kabul edilir.[14] Kienitz'in bu fikrini, XVI. yüzyılda yapılan Banyaluka Ferhat Paşa Camii saat kulesi (1577)[15] ve Üsküp Saat kulesi destekler. 1593 de Üsküp'ü gezen bir Türk Yazarı, şehirdeki saat kulesini gâvurların (gayri müslimlerin) binaları arasında saymıştır.[16] Bu tarihten 67 yıl sonra, H.1071/ M. 1660 - 1661 de Üsküp'e gelen Evliya Çelebi'de saat kulesinden söz eder.[17]

Saat kulesi yapma geleneğinin Osmanlı Topraklarına XVI. yüzyıl sonlarında yayıldığı fikrini iki seyahatname daha destekler. 1553-1555 tarihleri arasında Osmanlı Topraklarında bulunan Seyyah Hans Dernschwam, "...Burada ne bir kilise çanı, ne de kule saati vardı."[18] diye yazmaktadır. 1 Haziran 1560 da I. Ferdinant'ın elçisi olarak Kanuniye gönderilen Ogier Ghiselin Von Busbeck ise, "...hiç bir millet başkalarından gördükleri faydalı şeyleri Türkler kadar benimsemez ve ondan yararlanmaz." diyerek saat kulesinin Osmanlılarda bulunmadığından şaşkınlıkla söz eder.[19]

XVI. yüzyılın sonlarında Osmanlı hayatına gi-

12 Özdemir 1994, 89.
13 Kienitz 1963, 2; Tekeli 1966 - 4.
14 Kienitz 1963, 2.
15 Ayverdi 1956, 215; Kienitz 1963, 3; Ayverdi 1981, 41.
16 Dizer 1990, 66.
17 Evliya Çelebi V, 1984, 383; Ayverdi 1956, 162- 163.
18 Dernschwam 1987, 51, 57.
19 Kienitz 1963, 1; Busbecg 1977, 126.

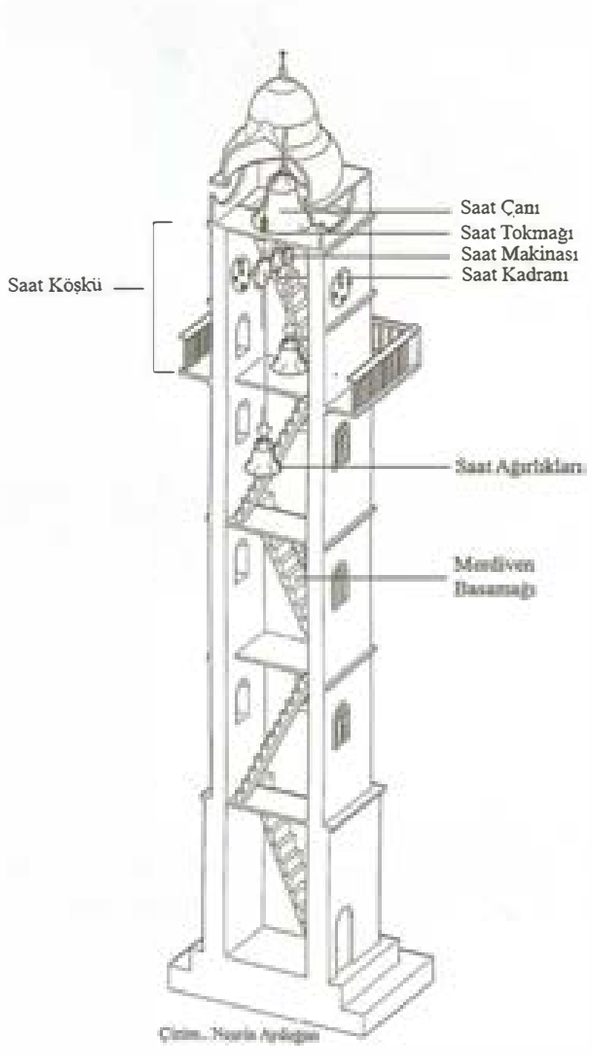
ren saat kulesi yapma geleneği, XVIII. ve XIX. yüzyılda batıdan doğuya doğru giderek artmıştır. Saat Kulelerinin Anadolu içlerine ve Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasının tamamına yayılmasının en önemli sebebi ise, II. Abdülhamit'in tahta çıkışının 25. seneyi devriyesinde (1901), valilere saat kulesi yapımıyla ilgili gönderdiği *İrade*'dir.[20]

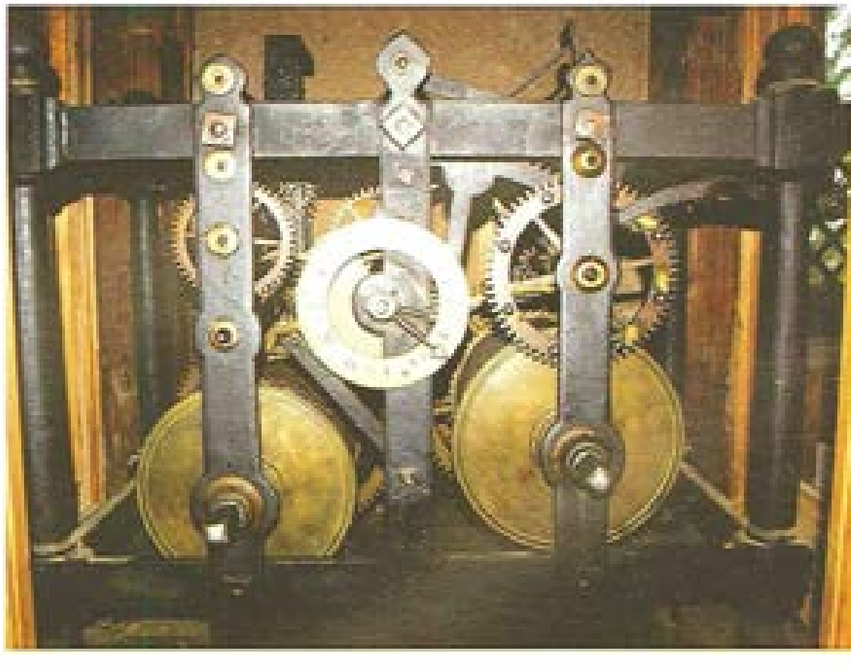
B- SAAT KULELERİNİN ÇALIŞMA DÜZENLERİ

Her yerden rahatlıkla görülebilmesi için kulevarî şekilde yapılan saat kuleleri genel olarak; kaide, gövde ve köşk bölümlerinden oluşur. Kaide bölümünde, bir oda, oda içinde kulenin üzerine çıkmak için bir merdiven yer alır. Bu oda bazen muvakkithane olarak düzenlenmiştir. Bazen de bu kaide üzerinde çeşme bulunur.

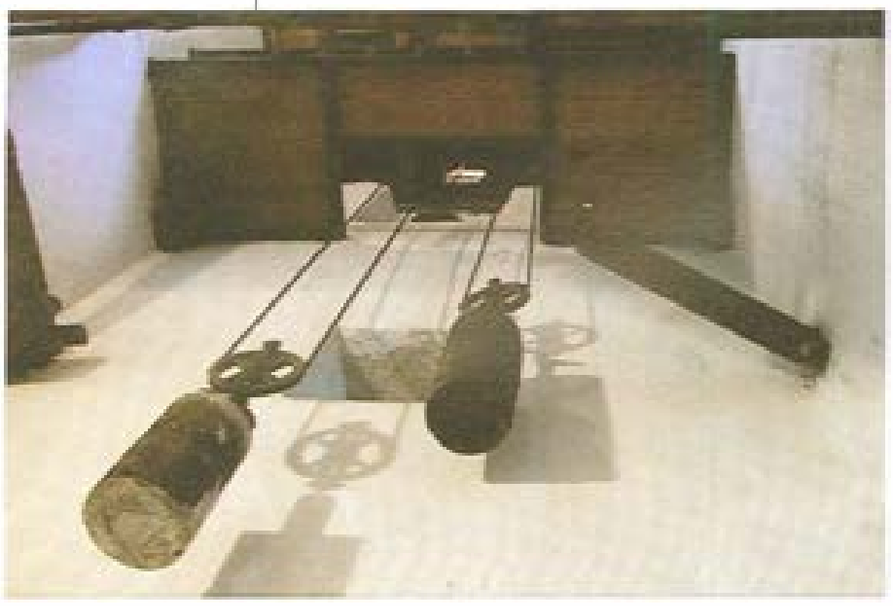
Kulenin ikinci bölümü olan gövde içinde, köşk bölümüne çıkan merdiven yer alır. Merdiven ya "Z" şeklinde, ya da spiral şekilde kulenin iç duvarlarını dolaşarak yukarı doğru çıkar. Gövdenin orta bölümünde, saatin ağırlıklarının rahatça aşağı yukarı doğru inip çıkması için boşluk bırakılmıştır.

Saat kulesinin en son katı köşkün bulunduğu kısımdır. Köşkün içinde saat mekanizması vardır. Saat mekanizması üzerinde küçük bir saat bulunur. Bu saat, yukarı bir mille bağlanır. Bu mil kulenin dışındaki saat kadranları üzerinde

20 Şapolyo 1969, 11. Biz başbakanlık arşivinde yaptığımız araştırma da, E. B. Şapolyo'nun saat kulelerinin yapımıyla ilgili ifade ettiği fermana rastlayamadık. Bu metnin, Gündüz 2004, 124 de Ferman olmadığı "İrâde-i Seniyye" olduğunu belirtir. Biz, saat kulesi yapımıyla ilgili bir İrade'nin olduğunu bu İrade'nin Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıkışının 25. yıl dönümü kutlamaları çerçevesinden önce olduğunu; Başbakanlık Devlet Arşivi, H. 1304 (M. 1886-1887) tarih ve Dosya No; 1405, Gömlek No; 50'den öğreniyoruz. Fakat muhtemelen bu İrade Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıkışının 25. yıl dönümü kutlamaları çerçevesinde tekrarlanmış olmalıdır. Öztuna 1978, 94; Çakmak 2000, 2 de "Padişahların tahta çıkışı bütün Osmanlı ülkesinde toplar atılarak ilan edilirdi."; Özcan 1993, 108 - 114, "İstanbul'da tellallar vasıtasıyla ve top atışlarıyla ilan edilen cülûs vilayetlere de gönderilen fermanlarla halka duyurulurdu. Bu haber adet olduğu üzere dost ve komşu hükümdarlarına da elçiler vasıtasıyla tebliğ edilir ve bu devletlerden de tebrik heyetleri gelirdi." Şeklindeki verdikleri bilgilerden şunu çıkartabiliriz. Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıkışının 25. yıl dönümü kutlamaları çerçevesinde valiliklere gönderdiği fermanda yapılması gereken işlerden birisinin de saat kulesi olduğu ifade edilmiş olmalıdır. Bu konuyla ilgili daha geniş bilgi için bkz. Çakmak 2000.

bulunan akrep ve yel kovanı hareket ettirir. Ayrıca yukarıdaki çanın tokmağını çalıştırır. Saat mekanizmasının çarkları arasında bulunan iki makaraya sarılı, uçlarında ağırlıkları bulunan iki çelik halat vardır. Bu halatların ucundaki ağırlıkların aşağı-yukarı inip çıkmasıyla saatin kurularak çalışması sağlanır.[21] Birinci makaraya sarılı halat ve altındaki ağırlık saatin çalışmasını, ikinci makaraya sarılı halat ve ağırlık tokmağın çana vurmasını sağlar.

Saat köşkünün tepesinde bir çan yer alır. Bu çanın üzeri bazen bir kubbe veya külâhla örtülüdür. Çanın sesinin uzaklara duyurulması için kenarlarında pencere veya açıklıklar bırakılmıştır. Saat kadranları olmayan yalnız sesiyle saatin kaç olduğunu duyuran daha az gelişmiş çoğunlukla Balkanlarda karşımıza çıkan saat kuleleri de vardır.

Saat kulelerinde bulunan saatlerin ortak özellikleri şöyle sıralanabilir; saatler her saat başı saat sayısı kadar veya saat başı tek vuruş yapacak şekilde imal edilmişlerdir. Bazı saatler her saat başı saat sayısına ilave olarak her yarım saatte çalarlar. Bazılarında ise, her saat başındaki vuruşlar bir - iki dakika ara ile tekrar edilir. Büyük ağırlıklarla çalışan saatler, özelliklerine göre, haftalık on beş günlük veya aylık olarak kurulabilir. Her kulenin bir veya daha çok saat kadranına ve çana sahip olması, bir başka ortak özelliktir.

1925 Yılında Miladi yıl ve Alafranga saat uygulamasından sonra, saatler bu esasa göre ayarlanarak, Ezani saat sistemi kaldırılmıştır. Alaturka saatler Hicri - Kameri takvime göre günün başlangıcı Güneş'in batış anıdır ve bu anda saat 12 dir. Gün, iki Güneş batışı arasında 2x12 parçaya bölünmüştür ve bu uygulama; ezani saat = alaturka saat= gurubî saat olarak adlandırılır. Osmanlı da, özellikle 19. yüzyılın başlarından itibaren Batı ülkeleriyle kurulan ticari, askeri ve politik alanlardaki yakın ilişkiler, Batı tipi (zevali saat) kavramının önce devlet yönetimine, peşi sıra toplum yaşantısına girmesine neden olmuştur. Buna göre, gün Gregoryan takviminde de tanımlandığı üzere gece saat 12'de başlar ve 24 saat sürer.[22] Nisan 1912 tarihli Babıâli dâhiliye nezaretinin yayınladığı tamim, alafranga ve alaturka saat sistemlerinin bir arada kullanılmasının yarattığı sorunları dile getirmekte ve hem orduda hem de mülki daireler ve vilayetlerde Alafranga saatin kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Cumhuriyetin ilanıyla Aralık 1925 tarihinden sonra alafranga Saat memleketin tek resmi saati olur.[23]

1928 de Latin Harf ve Sayılarının kabulü üzerine, bazı saat kulelerde bulunan biri Latin, diğeri Arap rakamlı olan saatlerin saat kadranları muhafaza edilmiştir.

21 Mekanik bir saatin çalışma düzeni için bkz. Meyer 1971.

22 Gündüz 2004, 122.

23 Gündüz 2004, 124,126.

Avusturya
Lehistan (Polonya)
Ukrayna
R u s y a
Podolya
Kırım Hanlığı
Kuban
Çerkezistan
HAZAR DENİZİ
Karaboğdan
Gürcistan
Azerbaycan
Ermenistan
KARADENİZ
Eflak
Boğdan
Sırbistan
Bulgaristan
Adriyatik Denizi
Makedonya
Tesalya
Mora
Cezayir
Tunus
Girit
Rodos
Kıbrıs
1571/73
Suriye
Irak
Hemedan
1507
Luristan
Trablusgarp
1556
Mısır
1517
Bina
Hicaz
1517
Kızıldeniz
1538
Arabistan
Yemen

KIRKLARELİ
EDİRNE
TEKİRDAĞ
İSTANBUL
KOCAELİ
YALOVA
SAKARYA
DÜZCE
BOLU
ZONGULDAK
KARABÜK
BARTIN
KASTAMONU
ÇANKIRI
ÇANAKKALE
BALIKERSİR
BURSA
BİLECİK
ANKARA
ESKİŞEHİR
KÜTAHYA
KIRIKKALE
KIRŞEHİR
MANİSA
AFYONKARAHİSAR
UŞAK
İZMİR
AYVALIK
AKSARAY
AYDIN
DENİZLİ
KONYA
ISPARTA
BURDUR
MUĞLA
ANTALYA
KARAMAN
İÇEL

SAMSUN
ORDU
GİRESUN
TRABZON
RİZE
ARTİN
ARDAHAN
KARS
AMASYA
TOKAT
GÜMÜŞHANE
BAYBURT
ERZURUM
IĞDIR
SİVAS
ERZİNCAN
AĞRI
TUNCELİ
KAYSERİ
BİNGÖL
MUŞ
VAN
ELAZIĞ
BİTLİS
MALATYA
DİYARBAKIR
BATMAN
SİİRT
KAHRAMANMARAŞ
ADIYAMAN
ŞIRNAK
HAKKARİ
MARDİN
OSMANİYE
ŞANLIURFA
GAZİANTEP
KİLİS
HATAY
GÜNÜMÜZE GELEN SAAT KULELERİ
YENİ YAPILAN SAAT KULELERİ
YOK OLAN SAAT KULELERİ

III- Türkiye Saat Kuleleri

1- ADANA SAAT KULESİ

Saat Kulesi, Ulu Cami Mahallesinde, Hükümet Caddesi üzerindedir. Kitabesi yoktur. Adana Valisi Abidin Paşa[24] tarafından 1882 yılında yaptırılmıştır. Zamanın Belediye Reisi Hacı Yunus Ağa'nın da büyük emeği vardır. Fransız işgali sırasında Ermeniler tarafından tahrip edilmiş, 1925 yılında Almanya'dan bir makine getirtilerek yerine konmuştur. 1935 Yılında da üzerine, yangın ve benzeri olağanüstü hallerin duyurulması için de siren (canavar düdüğü) yerleştirilmiştir.[25] Kulenin Şehbal Dergisi'nde bir de resmi vardır.[26]

Kule, tuğladan kare prizma şeklinde, 35 m. ye yakın yüksekliktedir. Bir o kadar da temel derinliği olduğu söylenir. Kulenin üzerine çıkan ve temele inen bir merdiveni vardır. En üstte çanın asıldığı baldaken şeklinde köşkü bulunur. Baldakenin örülen dört bir tarafında saat kadranları yer alır.

Saat, her yarım ve tam saatlerde çalar, daireler ve resmi görevliler buna göre işe başlar ve bitirirdi. Zamanın şairlerinden Fani Efendi, kuleyi şu dörtlükle anlatır.[27]

"Bir muazzam eserdir ki, misli yok, naziri yok
Zahiren saat çalar, manen hükümet seslenir.
Ol Abidine eyler dua;
Çünkü, andan ruz-u şeb vakt-i ibadet seslenir."

---

24 İnönü I / 1946, 77; Larousse I / 1969, 42; Mehmet Tahir 2 / 1972, 47; Pala I / 1988, 310; Acun 1994, 7; Bay 2006, 40; Abidin Paşa (1843 - 1908), Arnavutluk Hanedanından Abidin Dino'nun oğludur. İlk görevine İstanbul'da silahşör olarak başladı. Sonra Kaymakamlık, Mutasarrıflık, Valilik ve Vezirlik gibi devlet hizmetlerinde bulundu. II. Abdülhamit Devrinin aydın vezirlerindendir. 1878 de Diyarbakır, Elazığ ve Sivas illeri, 1879 da Selanik Valiliğine ve aynı yıl hariciye nazırlığına atanmıştı. 1880 de Adana, 1883 de tekrar Sivas, 1886 da Ankara Valiliğinde bulundu. 1908 de Yıldız Sarayındaki bir toplantıda aniden öldü. Edebî yanı da bulunan Abidin Paşa, Mesnevi'yi dilimize çevirmişti. Arnavutça, Arapça, Farsça, Fransızca ve Rumca bilirdi.

25 Altay 1965, 28; Şapolyo 1969, 11; Talay 1991, 332; Özdemir 1993, 168; Acun 1994, 7.

26 Şehbal 15 / 1329, 366, resim 373; Konuk 1998, 152.

27 Yurt I / 1981, 56; Acun 1994, 7.

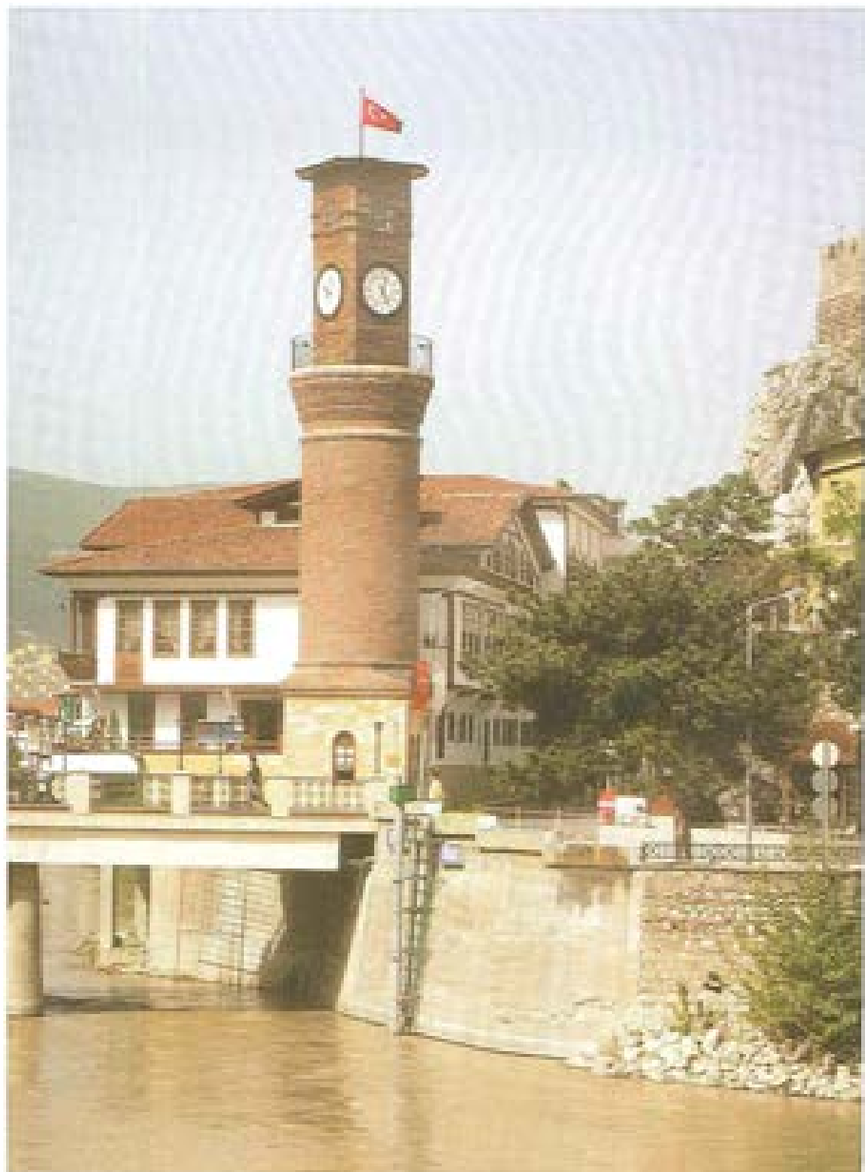
2- AMASYA SAAT KULESİ

Saat Kulesi, 1865 yılında Amasya Mutasarrıfı Ziya Paşa tarafından yaptırılmıştır.[28] Kule yapıldığı yıl yangın geçirmiştir.[29] 1940 Yılı Şubat ayında Amasya Valisi Talat Öncel'in yeni köprü yapımı sırasında "daha sağlam bir saat kulesi yaptıracağım" sözüyle, önündeki Nergis Köprüsüyle birlikte yıktırılmıştır.[30] H. 1282 / M. 1865 - 1866 tarihli Saat Kulesiyle ilgili bir belgede, kulenin yangın geçirdiğini ve Merzifon saat kulesi için getirtilen saatin Amasya'ya getirilmesi için emir verildiği yazılıdır.[31] Kule, Vali Hüseyin Poroy döneminde, Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği'nin katkılarıyla, eskisinin bir kopyası olarak yeniden yaptırılarak 18 Haziran 2002 de açılmıştır.[32]

Kule, yuvarlak gövdeli minare biçimindedir. Petek kısmı ahşaptan ve köşeleri pahlanmış kare plânlıdır. Karenin her yüzünde yuvarlak kadranlı saatler yer alır.

İ. H. Akansel'den

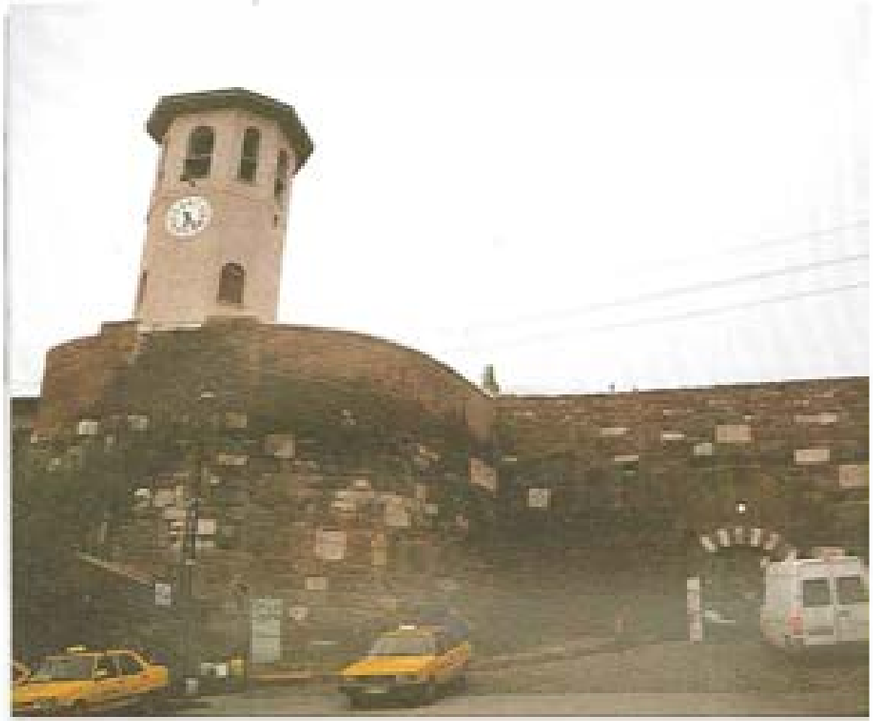
28 Akyüz 1964,2,3,29; Mehmet Tahir 2/1972,444,445; Larousse 12/1973,947-948; Kurgan 1984,501-504; Göçkün 1987, 4; Britannica 22/1990,604; Acun 1994, 30. Asıl adı, Abdülhamit Ziyaeddin olan Ziya Paşa, 1825 de İstanbul'da doğdu ve 1880 de Adana'da vefat etti. Batılılaşma dönemi Türk Edebiyatının öncülerinden olan Ziya Paşa, Osmanlı Şair, yazar ve devlet adamlarındandır. Erzurumlu Fenideddin Efendi'nin oğludur. Öğrenimini tamamladıktan sonra 1861 de Kıbrıs, 1863 te Amasya Mutasarrıflıklarında bulundu. 1865 te Yeni Osmanlılar Cemiyeti adlı gizli örgüte katıldı. Kaçtıkları Londra'da Namık Kemal ile birlikte 1868 de Hürriyet Gazetesini yayımlamaya başladı. 1871 de İstanbul'a döndü. 1877 de II. Abdülhamit'in merkezden uzaklaştırmasıyla Vezirlik rütbesiyle Suriye valiliğine, ardından da Konya ve Adana valiliklerine atandı. Namık Kemal ve Şinasi ile birlikte çağdaş Türk edebiyatının kurucusundan biriydi. Harabat, Zafername ve Veraset Mektupları gibi eserleri vardır.

29 Başbakanlık Devlet Arşivi, Tarih; 23 /L H. 1282, Dosya No; 350, Gömlek No; 50.

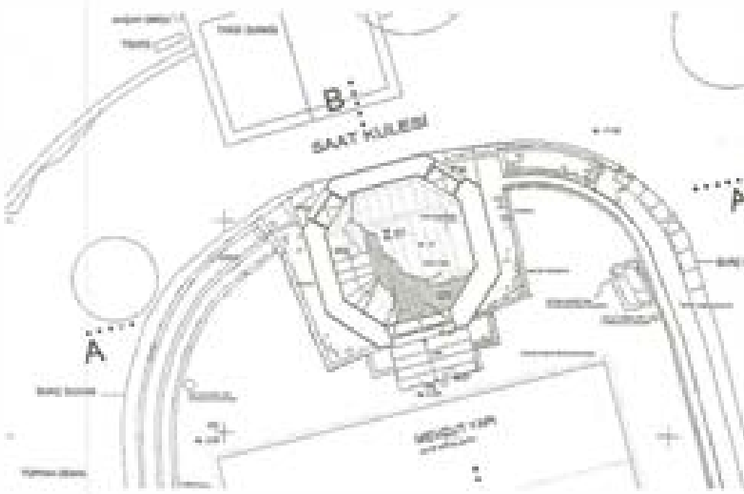
30 Demiray 1954, 107; Akyüz 1964,3,29; Yurt 1/1981,500; Akansel 1991,5; Acun 1994, 40; Menç 2007, 65 - 68; Ayrıca kulenin IRCICA Arşivi 90597/2 numarada kayıtlı fotoğrafı vardır. Başbakanlık Arşivi, Kot; A.MKT.MHM, Dosya No; 350, Gömlek No; 50. Bize bu bilgileri gönderen Orhan Sakin'e teşekkür ederim.

31 Başbakanlık Arşivi, Kot; A.MKT.MHM, Dosya No; 350, Gömlek No; 50 DE h. 1282 / M. 1865 tarihli bir belge. Bize bu bilgileri gönderen Orhan Sakin'e teşekkür ederim.

32 Amasya Valisi Hüseyin Poroy, eski saat kulesinin yerine bir saat kulesi yaptırmayı plânlar. Bizi Amasya'ya davet ederek saat kulesi yapılmadan nasıl olmalıdır diye fikrimizi sormuştu. Biz de bilgilerimizi mimar arkadaşlara aktararak bir saat kulesinin nasıl yapılması gerektiği hakkında bilgi vermiştik.

C.Kabaoğlu'ndan

3- ANKARA SAAT KULESİ

Kule, Ankara dış kalesinin Hisar Kapısı üzerinde yer alır. Kuzeydeki dikdörtgen giriş kapısı üzerinde kitabesi vardır.

1- Sultanü'z-zaman Hazret-i Abdülhamid Han-ı Sani asr-ı cihanbanilerinde
2- Vali-i Vâlâ-şân-ı vilayet devletlu Sırrı Paşa'nın asar-ı Himmet-i
3- Ve izzetlü el Hac Süleyman Refik Efendi nezaretiyle .....

İş bu saat vaz kılındı, sene 1302.

Kitabesine göre kule, Ankara Valisi Sırrı Paşa'nın[33] gayretleri, Hacı Süleyman Refik Efendi'nin gözetiminde 1302 / M.1884 de yapılmıştır.

Kule, köşeleri dar, kenarları geniş, sekizgen gövdeli ve 9 m. yüksekliktedir. Güneybatıya, şehre bakan cephesinde 1 m. çapında bir saat kadranı ile batı cephede küçük ahşap bir balkonu vardır. Çanının üzerinde Louis Edel tarafından 1884 de, Strasburg'da yapıldığı yazılıdır.

Saat kulesinin ismine ilk defa Rumi 1308-1309 tarihli Ankara Salnamesinde rastlanmaktadır.[34]

1977 Yılına kadar hiç durmadan çalışan saat, bakımsızlıktan ötürü uzun bir süre çalışmamıştır. Kule 2006 yılında restore edilmiştir.

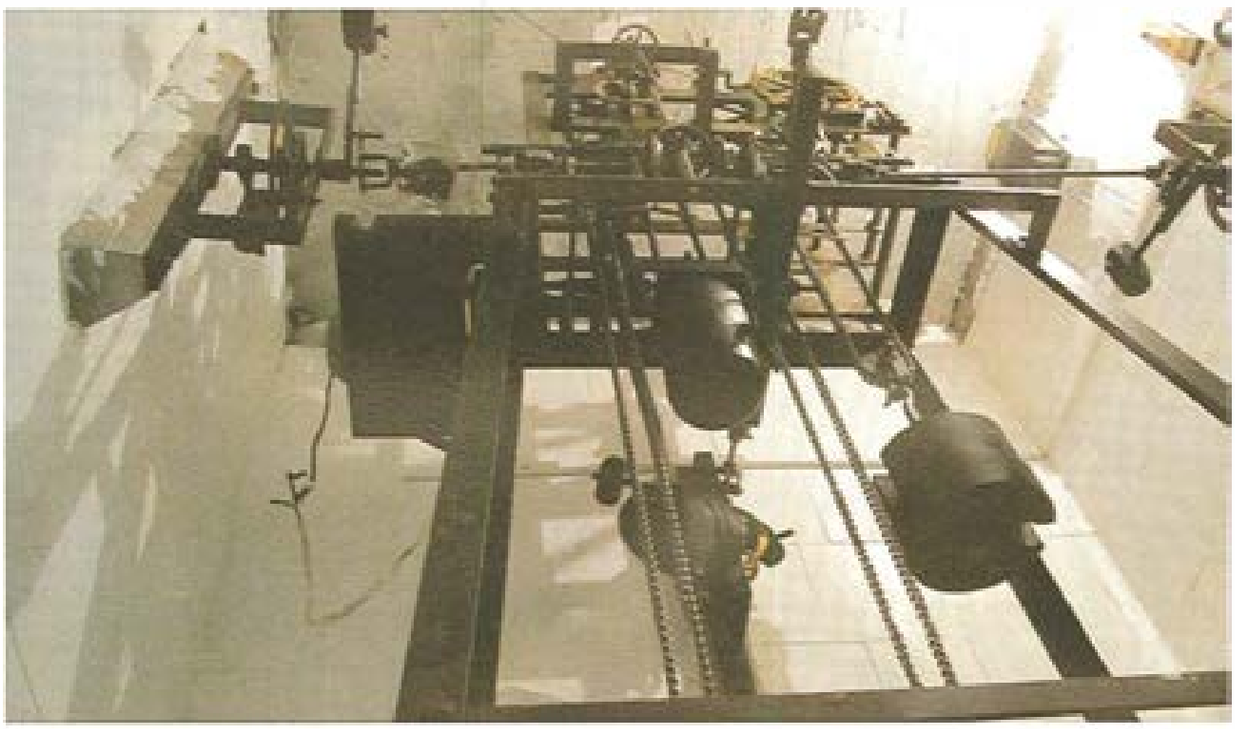
33 Larousse 11 / 1973, 278; Parmaksızoğlu 1980, 534; Acun 1994, 8; Sırrı Paşa (Kandiye 1784 - İstanbul 1895), Girit'li Salih Efendi'nin Oğlu'dur. Öğrenimini tamamladıktan sonra Yanya ve Aydın mektupçu muavinliğinde, Prizren ve Tuna mektupçuluğunda bulundu. Bihke, İzvornik, Karesi Mutasarrıflıklarına; Kastamonu, Ankara (1882) Sivas, Adana, Diyarbakır ve Vezaretle Bağdat (1889) valiliklerine tayin edildi. Şair Leyla Hanım ile evlendi. Yazarlığı ve şairliği vardır. Eserleri, Şerh - i Akaid Tercümesi, Nakdü'l Kelam (sözün değeri), Arai Millet (Millet Reyleri) ve Nurü'l Hüda'dır.

34 Ankara 1308, 236; Acun 1994, 8, ayrıca Ankara Saat Kulesinin IRCICA Fotoğraf Arşivinde, 90431 / 47 de kayıtlı eski bir resmi vardır.

a- ANKARA ATATÜRK ORMAN ÇİFTLİĞİ MÜDÜRİYET BİNASI SAAT KULESİ

Kule, Atatürk Orman Çiftliği Müdüriyet Binası'nın girişi üzerinde yer alır. Müdüriyet binasının ne zaman ve kim tarafından yapıldığı hakkında bilgi sahibi olamadık. Ancak buradaki görevlilerin ifadesine göre 1925 lerde çiftlikteki diğer binalarla birlikte yapılmış olabileceği dile getirmiştir. Hatta bu binanın yakınında bulunan Gazi Çiftlik Binası 1926 da yaptırıldığı[35] bilindiğine göre bu binanın da aynı tarihte ve çalışanların mesaiye uymaları için yaptırılmış olabileceği düşünülmektedir. Bu binanın çatısı üzerine, kare plânlı bir saat köşkü ve onun da üzerine yine kare plânlı saat kadranlı saat mekanizması yerleştirilmiştir. Kadran üzerinde küçük saat çanı vardır. Uzun bir süredir çalışmayan saat kulesi, çalıştırılması için bizim yaptığımız ricamız üzerine bugünkü Atatürk Orman Çiftliği Müdürü Ömer Bülent Arslan tarafından tamir ettirilerek çalıştırılmıştır.

35 Aslanoğlu 2001, 36, 225.

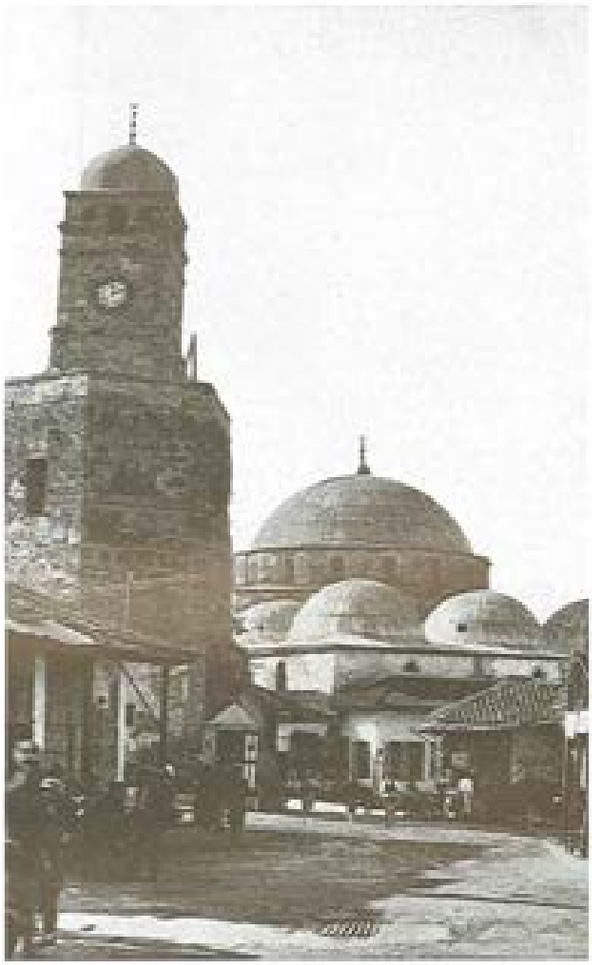

Foto : R. M. Riefstahl

4- ANTALYA SAAT KULESİ

Saat Kulesi, şehrin merkezindeki, kale Kapısı mevkiinde, dış surlar üzerinde yer alır. Kim tarafından ve ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. Yaptığımız araştırmalarda yapıyla ilgili yazılı bir kayda rastlanmamıştır.[36] Yalnız 1941 de yayınlanan R. M. Rıefstahl'ın kitabındaki saat kulesiyle ilgili Fotoğraf da, kulenin soğan başı şeklindeki barok dönem özellikli kubbesinden, II. Abdülhamit Döneminde yapılmış olabileceğini tahmin etmekteyiz.[37]

Kalın sur kütlesi üzerinde yükselen saat kulesi, kare gövdelidir. Gövdenin altında bir, üzerinde üç sıra silme bulunur. Bu silmeler arasında dört cephede birer saat kadranı yer alır. En üstteki iki silme arasında ise, ortada büyük iki yanda küçük sivri kemerli pencere görülür. Bunun üzerinde de dendanlı bir üst örtü vardır.

Bugün saat kadranları ve saatleri, elektronik saat takılarak yenilenmiştir. Eski saat mekanizmasından yalnız çanı kalmıştır. Çan üzerinde, çarmıhta Hz. İsa, orans şeklide Hz. Meryem ve bir aziz kabartması ile Grekçe yazılar vardır.

36 Özdemir 1993, 173; Acun 1994, 9, Antalya Müzesindeki 40 / C numaralı tescil fişinde, kulenin XIX. yy. da yapılmış olabileceği kayıtlıdır.

37 Rıefstahl 1941, Fotoğraf 79; Kienitz 1963, 4; Acun 1994, 9 da kulenin yalnız ismi geçer.

5- AYVALIK (BALIKESİR) SAAT KULESİ

Eski Ayvalık'ın merkezinde, mimari üslubundan XIX. yüzyıla tarihlenebilen, Agios Yanis Kilisesi bugünkü adıyla, Saatli Cami diye bilinen bir yapı yer alır. Bu yapı Yunan işgalinden sonra 1928 lerde mihrap, minber ve minare ilavesiyle camiye çevrilmiştir. Cami olduktan sonra çan kulesinin üzerine bir blok ilave edilerek kulenin iki yüzüne yuvarlak kadranlı birer saat konmuştur.[38]

Foto : D. Saban

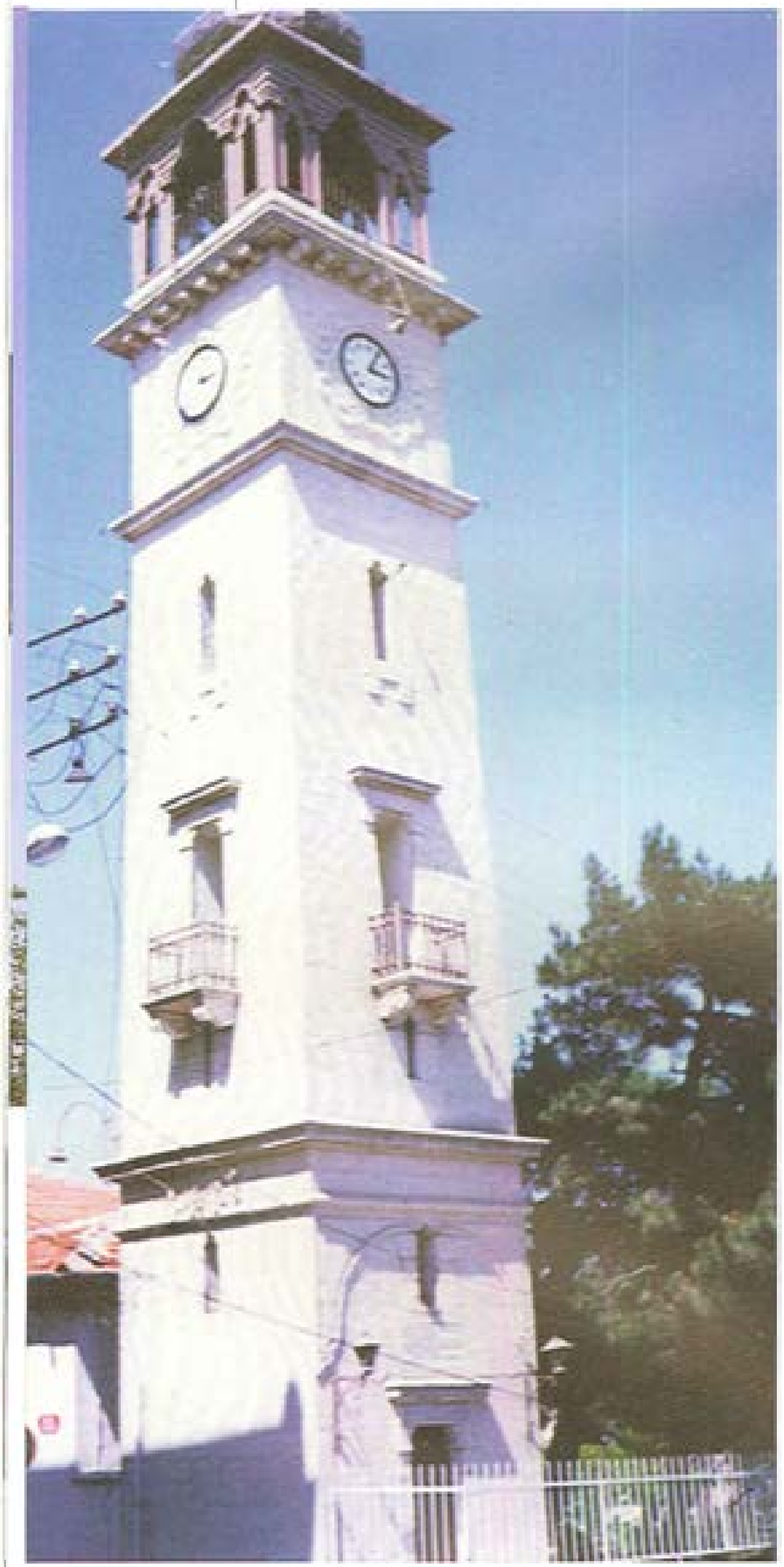

Foto : D. Saban

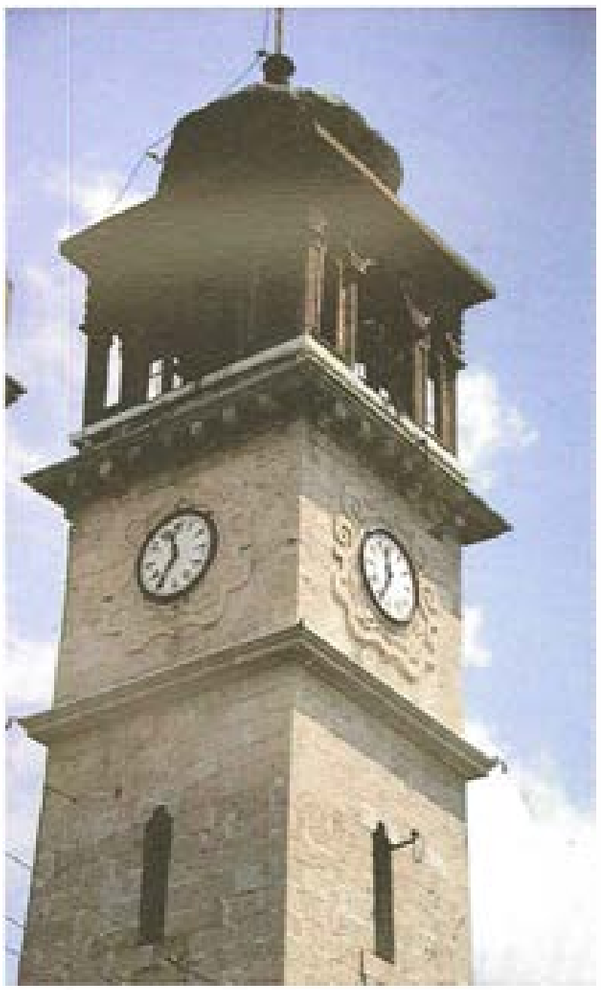
Foto : D. Saban

[38] Acun 1994, 10 Bu yapıyla ilgili hiç bir bilgiye sahip olamadık. Yerinde yaptığımız araştırmadan, yukarıdaki kanıya vardık.

6- BALIKESİR SAAT KULESİ

Saat Kulesi, şehrin merkezinde, Belediye Parkı içindeki bir yamaç üzerinde yer alır. Giriş kapısı üzerindeki Türkçe kitabeden, yapının H.1243 / M.1827 de Silistre Valisi Giridizâde Mehmet Paşa[39] tarafından, Galata Kulesinin bir benzeri olarak yapıldığı ve 1313 / M.1897 de depreminde yıkıldığı ve Mutasarrıf Ömer Ali Bey tarafından bugünkü kulenin inşa edildiği yazılıdır.[40]

[39] Larousse 8 / 1972, 546; Acun 1994, 10 da; Giridizâde Mehmet Paşa, Türk Devlet adamı, Balıkesir mütesellimi, 1829 da Mirimiran rütbesiyle Maraş ve Niğbolu mutasarrıfı oldu. Sonra vezirlikle Silistre Valiliğine tayin edildi. 1844 yılında tekrar görevi iade edilerek Bozok ve Musul valisi oldu. 1855 de Gözleve Muharebesinde öldü.

[40] Talay 1991, 332; Özdemir 1993, 175; Acun 1994, 10; Çakmak 2000, 61; da saat kulesinin, Sultan II. Abdülhamit'in 25. cülus yıldönümü kutlamaları çerçevesinde açılışının yapıldığı yazılıdır. Ayrıca Arşivde saat kulesi ile ilgili bilgi vardır. Başbakanlık Devlet Arşivi, Tarih; 21/R/1318, Dosya No; 1376, Gömlek No; 1318/R-26 ve Başbakanlık Devlet Arşivi, Tarih;18/Ca/1318, Dosya No; 410, Gömlek No; 52.

Saat Kulesi, kesme taştan yapılmış, kare prizma (2 X 2 m.) şeklinde, yaklaşık olarak 20 m. yüksekliktedir. Yatay iki sıra silme gövdeyi üçe böler. Geniş olan orta bölümde, 'S' şeklindeki küçük konsollar üzerine oturan dört bir tarafta birer balkon ve ince uzun dikdörtgen pencereler yer alır. Üst bölümde, her cephede, yuvarlak kadranlı birer saat bulunur. Saati, saat başında iki kez, buçuklarda bir kez çanı çalar. Saat mekanizması Fransız malıdır. 68 basamaklı merdivenli kulenin, en üstte ince ahşap direkler üzerine oturan soğan başı şeklinde kubbeli bir köşkü vardır. Kulenin 1325 tarihli Hüdavendigâr Salnamesinde[41] ve IRCICA Arşivinde[42] fotoğrafı vardır. Her iki Fotoğraf ile bugünkü görüntüsü arasında hiç bir fark yoktur.

7- BAYBURT SAAT KULESİ

Kule, şehrin meydanındadır. Saat kulesi, Kâmil Bey'in belediye başkanlığı sırasında, 30 Ekim 1923 de yapımına karar alınmış, 29 Ekim 1924 de bitirilmiştir.[43] Kulenin inşasına Tabur Köylü Muhittin Usta başlamış, Rize'li İbrahim Usta bitirmiştir.

21 m. Uzunluğunda, minare görünüşündeki kule, çokgen kaideli, armudi pabuçlu, sekizgen gövdeli ve şerefelidir. Şerefe üzeri uzatılarak üzeri kubbeyle örtülü baldaken şeklinde bir köşk elde edilmiştir. Kare plânlı köşk kısmının her yüzünde yuvarlak kadranlı saatleri vardır. Batıya açılan yuvarlak kemerli bir kapısı vardır.

41 Hüdevandigâr 1325; Acun 1994,10.

42 Acun 1994, 10; IRCICA Fotoğraf Arşivi, 779 - 73 / 1 ve 6 numarada kayıtlı bir resmi vardır.

43 Karakoyunlu 1990, 466; Acun 1994, 10; Özdemir 1993, 176; Özdemir 1994, 93.

8- BERGAMA SAAT KULESİ

Eski Hükümet Konağı bugün Polis Karakolu olan yapının, kırma çatısı üzerinden saat kulesi yükselir. Kare prizma gövdeli ahşap kule, 2-3 m. yüksekliğinde ve soğan başlı külâhlıdır. Yapının iki kat arasındaki alınlığında iki parçalı, yağlı boya ile harflerin üzerinden acemice gidilerek yazılmış pek okunamayan bir kitabesi vardır.

1- Pek güzel inşâ olundu bu binâ vü haneler
- Hayr-bahşâ-yı uyûn oldı bu âli yirler
2- Az gayretle hisâb itdi bu zât târihini
- Bârekallah pek rasin oldı bu âli yirler
(H.1281 / M. 1864 – 1865)[44]

Kulenin Bergama Müzesindeki (Envanter No: 2, Harita No: 20. K. III. 1 / 1000) kaydında, Hükümet Konağının 19. yy. da Kaymakam Kemal Bey tarafından yaptırıldığı yazılmaktadır.[45]

44 Bu kitabe Prof. Dr. Recep Toparlı tarafından okunmuş ve binanın girişine asılan levha üzerine kitabenin Osmanlıca ve günümüz Türkçesi ile metni yazılarak asılmıştır.

45 Acun 1994, 11.

9- BİLECİK SAAT KULESİ

Saat Kulesi, şehre hâkim bir tepe üzerinde, bugünkü Anadolu Lisesinin bahçesinde kurulmuştur. Giriş kapısı üzerindeki Türkçe kitabeden: Sultan II. Abdülhamit zamanında 1907 yılında Ertuğrul Mutasarrıfı Musa Kazım Bey tarafından yaptırıldığını ve 1987 de Bilecik Valisi Adil Yazar'ın restore ettirdiğini öğreniyoruz.[46]

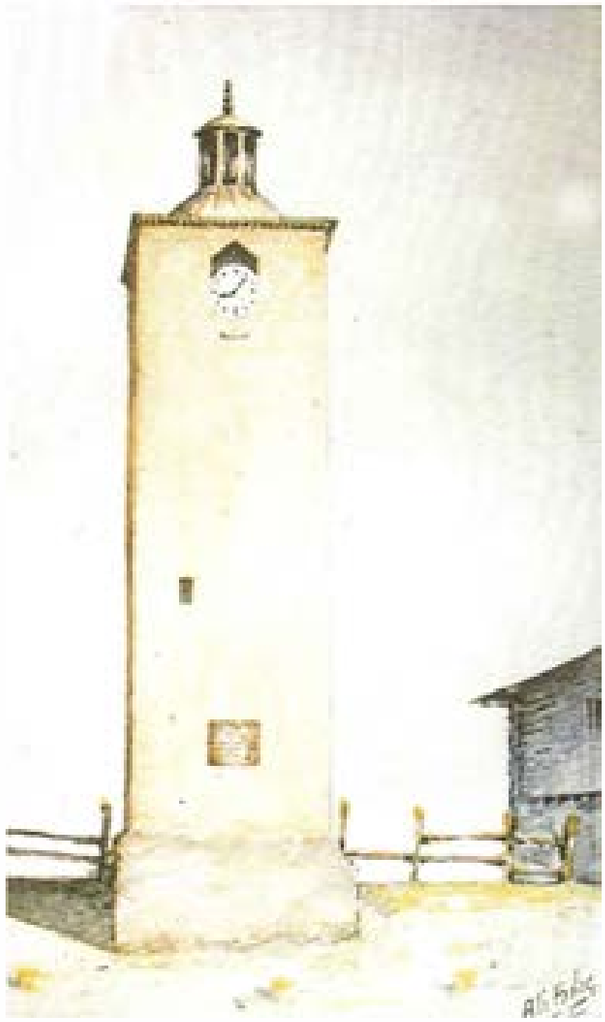
Kule, yukarıdan aşağı doğru genişleyen dört dikdörtgen prizmadan oluşur. Alttan iki kat, köşeleri kesme, cepheleri moloz taştan, üst katlar da ahşaptan yapılmıştır. En altta yuvarlak kemerli kapı ile onun üzerinde aynı biçimli pencere yer alır. İkinci kat üzerine oturan balkonu vardır. Balkon üzerindeki ahşap balkon, dört cephesinde birer kare kadranlı saat yer alır. Üzeri piramidal külâhla örtülüdür. 1325 Tarihli Hüdavendigâr salnamesindeki resmi ile bugünkü görüntüsü arasında pek fark yoktur. [47]

[46] Acun 1994,11; Özdemir 1993, 177; Özdemir 1994, 93; Bilecik 2006, 27.

[47] Acun 1994, 11.

10- BOLU SAAT KULESİ

Saat kulesi eskiden hisarın batı ucunda yer almaktaydı. Kim tarafından ve ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Fakat S. Eyice "... Şehrin topoğrafyasını anlatan Mordtmann, höyüğün üstünde ve batı ucunda bir saat kulesi görmüştür. Bunun kitabesinde 1836 tarihi vardır. Ancak bu tarihin doğruluğundan şüphe edilir. Çünkü yukarıda işaret edildiği gibi 1810'da Bolu'dan geçen Bozok'lu Osman Şakir Efendi'nin yaptığı renkli resimde bu saat kulesi açıkça işaret olunmuştur." diyerek kulenin 1810'dan önce yapıldığını belirtir.[48] Bir Bolu Sâlnâmesi'nde; Bolulu ve Bolu Voyvodası Hacı Ahmet Paşa'nın H. 1200 / M. 1785-1786 tarihinde vezaretle Cidde Valisi olduğu fakat oraya gitmeden H.1211 / M. 1796-1797 tarihinde ölerek Üsküdar'daki Nûh Kapısı Mezarlığına defnedildiği, şimdiki mekteb-i sultânînin bulunduğu mahalle yakın ahşap bir saat kulesi inşâ ve bir çalar saat celb ettiği belirtilir.[49]

Bolu halkının birkısmı ise, kulenin ve muvakkithanenin II. Mahmut tarafından yaptırıldığı söyler.

Kulenin tamiriyle ilgili Bolu Mütesellimi Mazhar Paşa'ya ait Başbakanlık Devlet Arşivi'nde H. 1253 / M. 1837- 1838 tarihli iki belge vardır.[50]

Kule, kare prizma gövdeli ve üzeri aydınlık fenerli kubbeyle örtülüdür.

48 Eyice 1975, 7.

49 Bolu 1921, 414.

50 Başbakanlık Devlet Arşivi'nde Bolu Saat Kulesi ile ilgili, H. 1253 tarih, Dosya No; 680, Gömlek No; 33168 ve 33168/A, iki belge vardır.

Bolu ve Saat Kulesi (M. Z. Konrapa'dan)

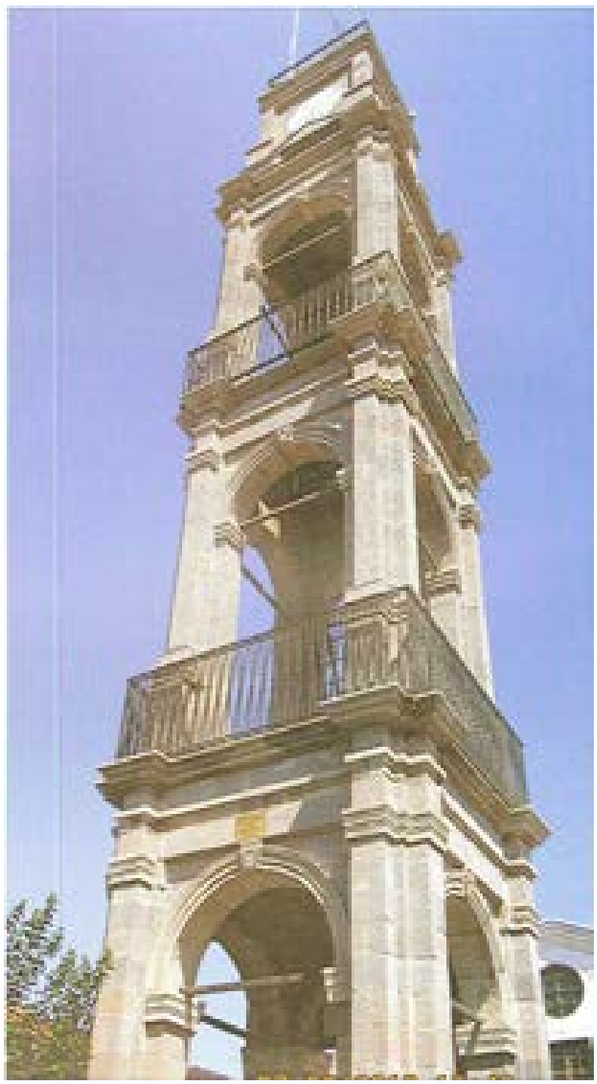
Bolu ve Saat Kulesi (M. Peçenek'in Albümünden)

IRCICA Arşivindeki fotoğrafına göre, kulenin şehre bakan yüzünde yuvarlak saat kadranı yer alır.[51]

Bugün Bolu Yıldırım Camii'nin kuzeybatısındaki park içinde yeni yapılmış küçük bir saat kulesi vardır. Kule kaidesinde, mermer üzerine yazılmış Türkçe kitabesinde, Prof. Dr. Halis Duman tarafından 1989 yılında yaptırıldığı yazılmaktadır.

51 Acun 1994, 40; IRCICA Arşivi 90786 / 7 numarada kayıtlı fotoğrafı vardır.

11- BOZCAADA (ÇANAKKALE) SAAT KULESİ

Bozcaada (Bohçaada), Çanakkale iline bağlı bir ilçe merkezidir. Adanın karaya uzaklığı 6 km.dir. Türkiye'nin üçüncü büyük adasıdır. Adanın nüfusu 1500 – 2000 civarında iken turizm potansiyeli nedeniyle yazın bu nüfus 5000 kadar çıkmaktadır. Adada kalesi başta olmak üzere çok sayıda Türk Dönemine ait eser vardır. Bunun dışında adanın Gayr-ı Müslüm Mahallesi'nde yer alan ve giriş kapısı üzerinde 1867 tarihi yazılı olan bir kilisesi bulunur. Kilisenin yanından dört ayak üzerine oturan ve dört katlı, hem saat kulesi, hem çan kulesi olan bir kule yükselir. Saat Kulesinin, kilise idarecilerince belirtildiği gibi kilise ile birlikte yapıldığı, fakat daha sonra tahribata uğradığı, bunun üzerine, birinci katın kemer kilit taşına çakılan Türkçe tabeladan kulenin Başbakan Tayyip Erdoğan'ın talimatıyla 08 Haziran 2007 tarihinde büyük tamirat geçirdiğini öğrenmekteyiz.

Birbirine dört yuvarlak kemerle bağlanan ve profilli dört ayak üzerine oturan dört katlı kulenin, ikinci ve üçüncü katlarında demir korkuluklu balkonları bulunur. Son katında ise dört yönde yuvarlak kadranlı saatler görülür. Saat köşkü içinde çanı ve saat mekanizması yer alır. Köşkün üzeri demir kafesli kubbemsi bir örtü ile kapatılmıştır.

12- BURDUR SAAT KULESİ

Kule, Ulu Caminin kuzeyindeki Alacapazarı'ndadır. Eski kuleyi, Konya Valisi Ahmet Tevfik Paşa, tahminen 1830 tarihinde yaptırmıştır. Bu kule, 1330 / M. 1914 depreminde yıkılmış ve yeniden aynı yerine bugünkü kule, Eşraftan Kâhyaoğlu Hacı Ali Demir tarafından, taşçı ustası Nuri Fazlı'ya 1936 -1937 yıllarında inşa ettirilmiş,[52] daha sonra 1971 Depreminde şerefenin üzeri zarar görmüş ve 1988 de Ahmet Güngörmez tarafından restore ettirilmiştir.[53]

Sarı kesme taştan yapılan ve 33 m. yüksekliğindeki yapı, 4 X 4 m. boyutlarında kare kaideli ve sekizgen gövdelidir. Sekizgen gövde, kare kaidenin köşeleri pahlanarak oluşturulmuştur. Aşağıdan yukarı doğru incelen gövde, yatay silmelerle beş kata bölünmüştür. En üstte her yüzeyde dikdörtgen pencereleri olan kubbeyle örtülü bir oda ile onun iki altında her cephede birer yuvarlak kadranlı saat yer alır. Saat kadranlarının altında şerefe bulunur.

52 Burdur 1955-105; Sapolyo 1969,1; Özdemir 1993, 182; Acun 1994, 11 - 12.

53 Özdemir 1993, 182; Acun 1994, 11 - 12; Burdur Müzesi, Envanter No; 1500-0/1.3.

13- BURSA SAAT KULESİ

Saat Kulesi, Tophane Semtinde, Osman ve Orhan Gazi Türbelerinin kuzeyindeki park içinde yer alır.

Kule, Vali Reşit Mümtaz Paşa[54] ve Belediye Reisi Mehmet Emin Bey zamanında, 2 Ağustos 1904 de yapımına başlanmış, 31 Ağustos 1905 günü tamamlanarak törenle açılmıştır.[55] Kulenin yerinde daha önce Abdülaziz Döneminde (1861 -1876) yapılmış bir saat kulesi daha vardı.[56] Talay, yakın zamanlara kadar Ramazanda top atışında kullanılan ve adını semte veren topun tarihi ise 1855 lere Sultan Abdülaziz devrine çıktığını yazar.[57] Eski kule, kare plânlı ve dört katlıdır. İkinci ve üçüncü katında birer balkon yer alır. Üçüncü katta, şehre bakan yüzünde yuvarlak kadranlı bir saati bulunur. Bu kulenin ne zaman ve nasıl yıkıldığı hakkında bir bilgiye sahip değiliz.

Bugünkü saat kulesi, 33 m. yüksekliğinde ve kesme taştan yapılmıştır. Gövdesindeki beş profilli saçak kuleyi, aşağıdan yukarı doğru altı parçaya böler. Her katın dört cephesinde yuvarlak kemerli dikdörtgen pencereler yer alır. En üst katın her yüzünde yuvarlak kadranlı birer saat bulunur. Onun üzerinde ise, bir siren (canavar düdüğü) vardır. Kuleye, önünde dört basamaklı merdiveni olan, yuvarlak kemerli bir kapıdan çıkılır. 89 Basamaklı ahşap merdivenlidir. Ağırlıklarla çalışan saatin çanının çapı 90 cm.dir.

1325 Tarihli Hüdavendigâr Salnamesinde, şimdiki görüntüsünden pek farklı olmayan bugünkü kulenin bir resmi vardır.[58]

[54] Parmaksızoğlu 27/1978,294; Acun 1994, 12; Reşit Mümtaz Paşa (İstanbul 1856-1926), İstanbul'da ilk öğrenimini tamamladı. 1869 Yılında, Divan-ı Hümayun Kalemi'ne çerağ edildi. 1891 de Dahiliye müsteşarlığına tayin edildi. 1904 Eylülünde Hüdavendigâr Valiliğine nakledildi. Bursa Valiliği en başarılı dönemidir. Öyle ki, Bursa Valiliğinden ayrıldığından Cumhuriyet Devrine kadar şehirde hiçbir imar faaliyeti olmamıştır. Belli başlı caddeler onun zamanında açılmış ve parkelerle kaplanmıştır. 1920 de Damat Ferit Paşa Kabinesine Dahiliye Nazırı olarak alınmıştır. 1926 da da vefat etmiştir.

[55] Baykal 1950 - 55; Bursa 1956, 459; Acun 1994, 12.

[56] Acun 1994, 12, IRCICA Fotoğraf Arşivi, 90752 / 28.

[57] Talay 1991, 332 de verdiği 1855 tarihinde tahtta Abdülaziz (1861 - 1876) değil, Abdülmecit vardır (1839 - 1861).

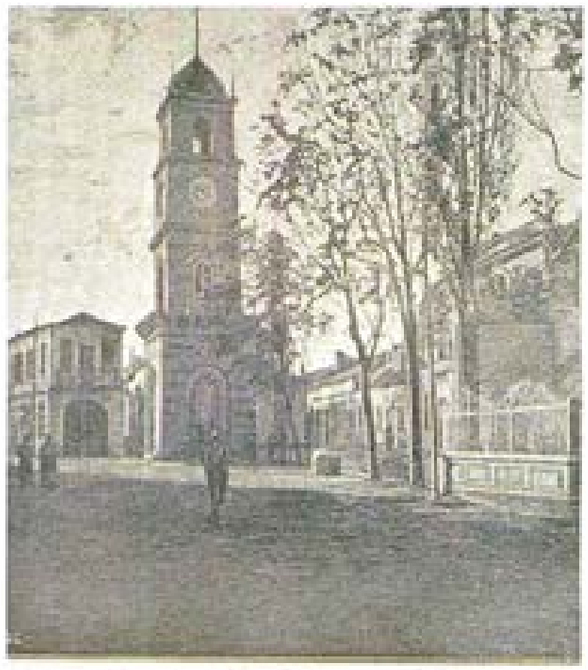
[58] Hüdavendigâr 1325,56 ; Acun 1994, 12.

14- ÇANAKKALE SAAT KULESİ

Saat Kulesi, şehir merkezinde iki sokak arasındadır. Kaidesinde yer alan eskiden yazısı silinen ve bugün tekrar yazılmış olan çeşme üzerinde bir kitabesi vardır.[59] Kitabeye göre;

1- Pir Şehinşahın zülal-i himmeti eyledi reyyan mülkü milleti
- Barek Allahu hazret-i Abdülhamid oldu her ferdin medar-ı raveti
2- Ya ilahi sen bağışla millete iştimal etti cihane niğmeti
- Munteşir envari şavi seraser herkezin artmakta mesudiyeti
3- O makarrı hemişe hayr endişenin ola her yıl ömrünün her saati
- Bunda saat var, burcunda var nazıra, çeşme var, ayine var kıldikkati
4- Birde afatı savaıktan masun eylemek üzre konuldu aleti
- Bahusus etti Cemil Paşa gibi bundan gayriturı çok hizmeti
5- Hazreti Mevla müesser eylesin nice umrana hali hasleti
- Hame ran ol zevkıa şükran eyle astikanın işte budur himmeti
6- Aleti tezyin eyleyip tarihini söyle yahu geldi eşref saati
- Sene 1313 Ketebehu Recep Yesari

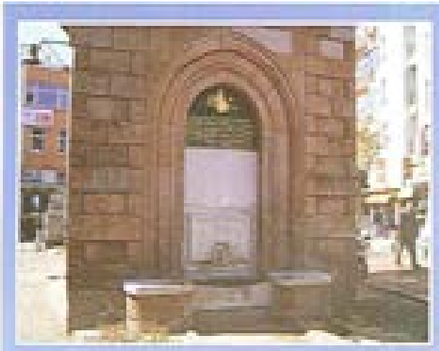
Kule, 1313 / M. 1897 - 1898 tarihinde, II. Abdülhamit Döneminde, Cemil Paşa tarafından yaptırılmıştır.[60] 1896 Tarihli Servetifunun Dergisi'nin 253 sayısının 293 sayfasında saat kulesinin bir fotoğrafı ile bu fotoğrafın altında, "Kale-i sultani'de yeni saat kulesi" diye yazısı vardır. Saat kulesinin kitabesinde kulenin 1897-1898 tarihi yazılıdır. Söz konusu dergi 1896 tarihlidir. Bu iki tarih farklılığı bize şunu düşündürmektedir. Saat kulesinin 1896 inşa edildiği, 1897-1898 da da kitabesinin yazıldığı ve açılışının yapıldığı, yaptıranının da Cemil Paşa olduğudur. Ancak bazı yayınlarda kulenin; Çanakkale Konsolosu veya tüccar İtalyan Vitalis Gaptirole'nin 10.000 altın göndererek, zamanın Valisi tarafından yaptırıldığı yazılıdır.[61] Eğer bu bilgi doğru olsa idi kitabede belirtilirdi. Saat kulesinin yapımı ile İtalyan konsolosun ilgilendirilmesinin nedeni, konsolosun Çanakkale su deposunu ve suyollarının yapılması için para gönderdiği su deposundaki kitabeden anlaşılmaktadır. Yine Serfetifunun Dergisi'nde yayımlanan fotoğrafta kulenin dört katlı olduğu fakat bugünkü kulenin ise beş katlı olduğudur. İlave edilen bu katın ne zaman ilave edildiği hakkında bir bilgi sahibi olamadık. Bugünkü saat kulesi, 4,5 x 4,5 m. boyutlarında kare plânlı, aşağıdan yukarıya doğru incelen bir görünüşe sahiptir. 20 m. uzunluğundaki kulenin gövdesi dikdörtgen silmelerle beşe bölünmüştür. En üstte çanın asıldığı çokgen gövdeli kubbeli bir köşk yer alır. Onun altında, dört yönde yuvarlak kadranlı saat bulunur. Saatin akrep ve yel kovanı yılan şeklinde

[59] Çanakkale'yi Kalkındırma Dayanışma ve Güzelleştirme Derneği (ÇAKADER) tarafından; eskiden kazınarak silinmek istenen kitabesi üzerinden gidilerek tekrar yazılmış ve kitabenin günümüz Türkçe'siyle açıklaması yazılmıştır.

[60] Çamoğlu 1962, 21; Kurtman 1991,171; Özdemir 1993, 185 - 186; Acun 1994, 13 de kule, Çanakkale Konsolosu veya tüccar İtalyan Vitalis Gaptirole'nin 10.000 altın göndererek, zamanın Valisi tarafından yaptırıldığı yazılıdır.

[61] Çamoğlu 1962, 21; Kurtman 1991,171; Özdemir 1993, 185 - 186; Acun 1994, 13.

yapılmıştır. Iki ve üçüncü katlarda birer, hafif sivri kemerli aydınlık pencereleri ile ikinci katta bir balkonu vardır. En altta güney cephede bir kapı, kuzeyde basamaklı silmeli çeşme nişi görülür. Çeşmenin mermer kurnası, aslan yeleli ayna taşlı lülesi vardır. Kitabede adı geçen aynanın, çeşme aynataşı üzerinde, kitabenin altındaki boşlukta yer alması gerekirdi.

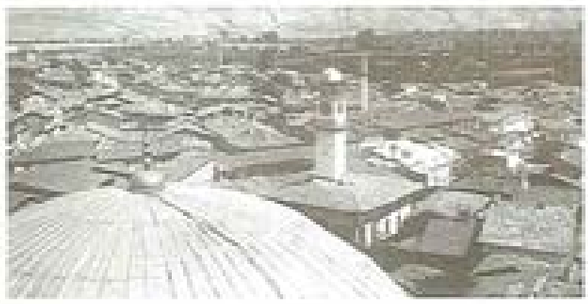
Foto : A. Arbaş'tan

15- ÇANKIRI SAAT KULESİ

Saat Kulesi, ulu cami yakınındaki Güdük Minare Sokağı'nın üzerindedir. Etrafını çeviren evler arasında kaybolmuştur. Buradaki ilk saat Kulesi, 1869 yılında Hacı Efe'nin Belediye Başkanlığı sırasında yaptırılmıştır.[62] Bugünkü saat kulesi ise, önceleri Dikiciler Arastası'nda Kıbırların dükkânının önünde iken, 1948 yılında Belediye Başkanı Halim Bayram tarafından bugünkü yerine taşınmıştır. Saati İsviçre'de yapılmış, Sultan II. Abdülhamit tarafından İnebolu yolu ile Çankırı'ya gönderilen kule Sultan II. Abdülhamit'in 25. cülus yıldönümü kutlamaları çerçevesinde 1316 / M. 1901 tarihinde yapılarak açılmıştır.[63]

Bir platform üzerine kurulan kule, yaklaşık olarak 15 m. yükseklikte, 2,3 x 2,3 m. boyutlarında kare plânlı, dikdörtgen gövdelidir. Üstte bir balkonu ve dört yönde yuvarlak kadranlı birer saat yer alır.

Saat kadranları üzerinde yuvarlak açıklıklar vardır. Saati 24 saatte bir kurulur. Zincirlidir. Çanı iki tokmaklı ve 16 kg. ağırlığındadır. Yarım ve tam saatlerde çalar. Üzeri kurşun örtülü kubbelidir.

Çankırı Araştırmaları Arşivin'den

62 Akansel 1991, Çankırı Saat Kulesi bahsinde; kulenin yapılış tarihi olarak II. Abdülhamid döneminde 1860 tarihinde yaptırıldığını yazar. Halbuki bu tarihte, Sultan Abdülmecit (1839-1861) baştadır. Ayrıca kule hakkında, Çankırı Belediye Başkanlığının 9.7.1992 tarih ve 59-643 sayılı yazısında da; kulenin II. Abdülhamit Döneminde 1866 da yaptırıldığı belirtilir. Bahsedilen 1866 tarihinde Sultan Abdülaziz (1861-1876) baştadır. Her iki kaynakta da yaptıranı yanlış verilmiştir. H. 1310 / M.1894-1895 Tarihli Kastamonu Vilayet-i Salnamesi, s. 416 da, Çankırı eserleri tek tek sayıldığı halde, saat kulesinden hiç bahsedilmemesi de ilginçtir. Bu arada kule hakkında istediğimiz bilgiyi gönderme nezaketinde bulunan Çankırı Belediye Başkan Yardımcısı Müştak Uzyapan Beyefendi'ye teşekkürlerimizi sunarız..; Özdemir 1994, 93 de, ilk saat kulesinin 1869 tarihinde yaptırıldığını, bugünkünün ise II. Abdülhamit Döneminde 1901 tarihinde yaptırıldığını yazar.

63 Özdemir 1993, 188; Özdemir 1994, 93; Çakmak 2000, 64.

16- ÇORUM SAAT KULESİ

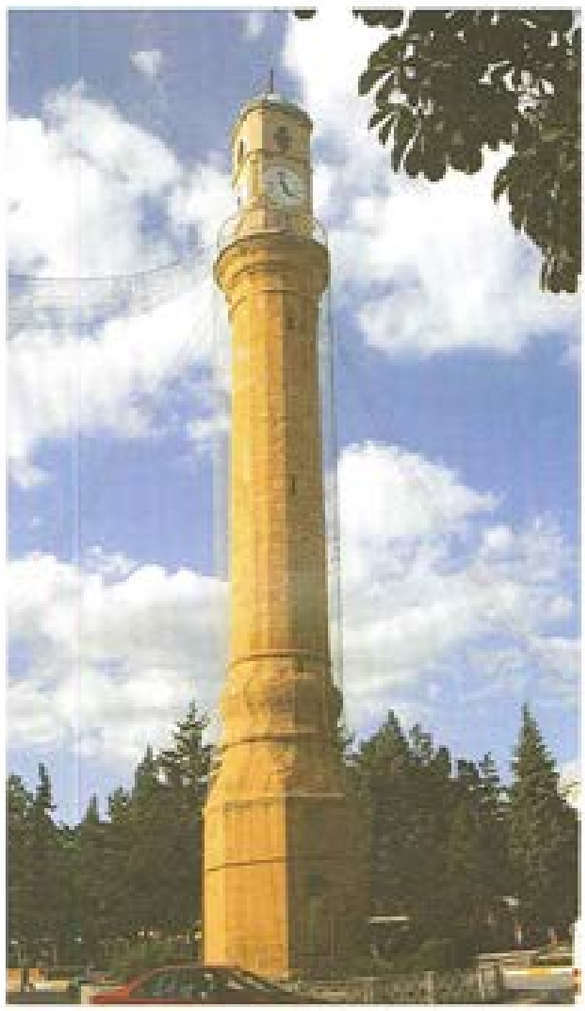
Kule şehrin merkezindedir. Güneye açılan yuvarlak kemerli kapısı üzerinde kitabe yer alır.

1- Şehinşah-ı zaman Abdülhamid Han-ı keremkarın
2- Ferman-ı kiramından Hasan Paşa-yı bihemta
3- Bütün evkatını vakf eyledi ihya-i hayrata
4- Muvaffak eylesun her dem anı amaline Mevla
5- Bu saat kulesi ez cümle hayrat-ı güzininden
6- Yapıldı yümn-ü evferle bu şehri eyledi ihya
7- Çıkup bir vakt-i eşrefde yazıldı babına tarih
8- Bu mikat-i celili yapdı bak Lütfi Hasan Paşa, 1312

Kitabeden, kulenin 1312 / M. 1896 da Beşiktaş Muhafızı Çorumlu Yedi-Sekiz Hasan Paşa tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır.[64]

Talay, saat kulesinin II. Abdülhamit'in direktifleriyle Beşiktaş Muhafızı Yedi-Sekiz Hasan Paşa tarafından yaptırıldığını ve kitabesi de Hattat Mehmet Nuri Efendi tarafından yazıldığını belirtir.[65]

Sarı kesme taştan yapılan minareye benzeyen saat kulesi, 28 m. yüksekliğinde, her kenarı 3.90 m. uzunluğunda, sekizgen kaideli, 24 köşeli gövdeli ve kare prizma peteklidir. Üzeri kurşun kubbeyle örtülüdür. Dört bir tarafında saat kadranı vardır. Şerefeye, yuvarlak kemerli kapıdan, 81 basamaklı merdivenle çıkılır.[66]

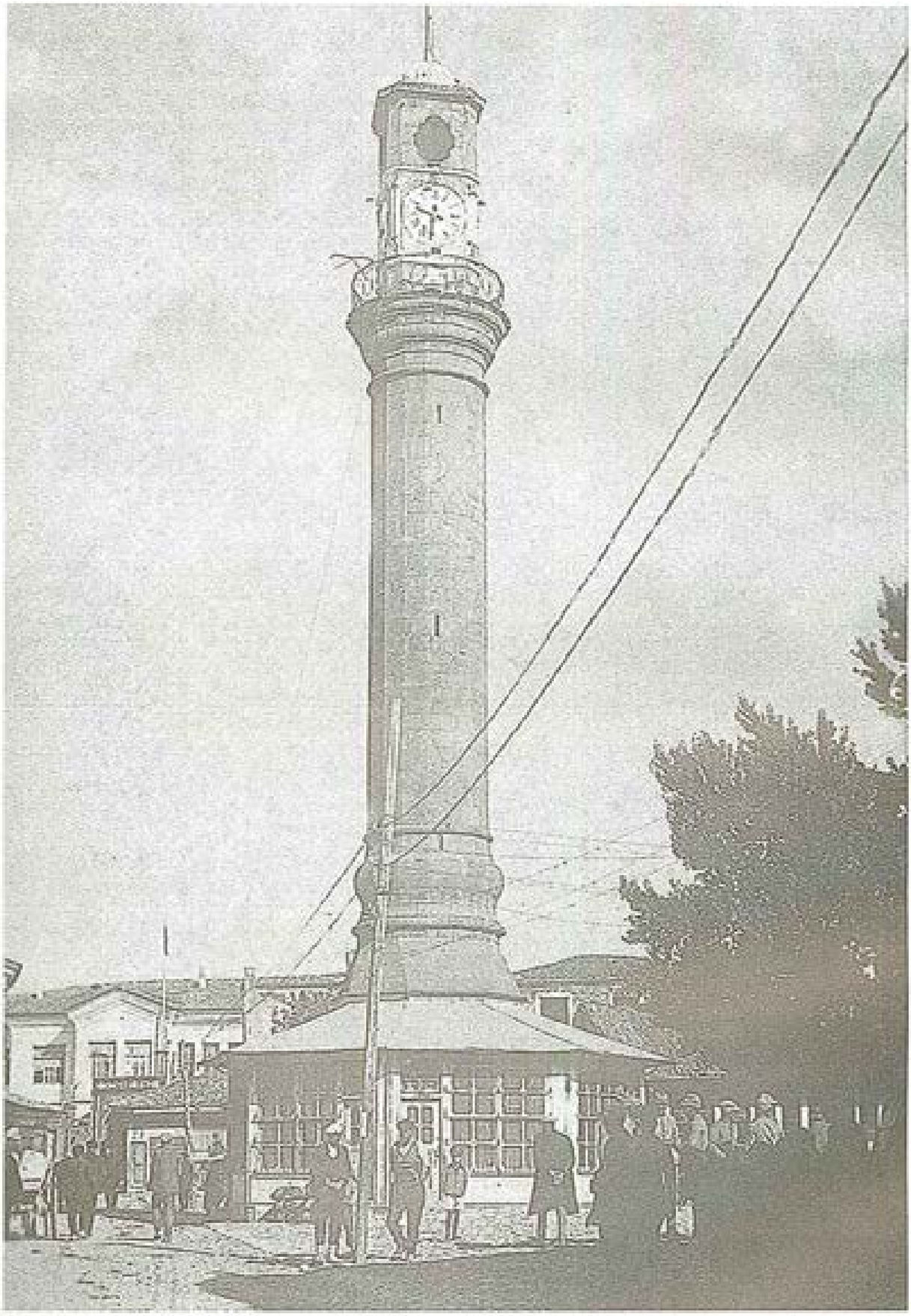

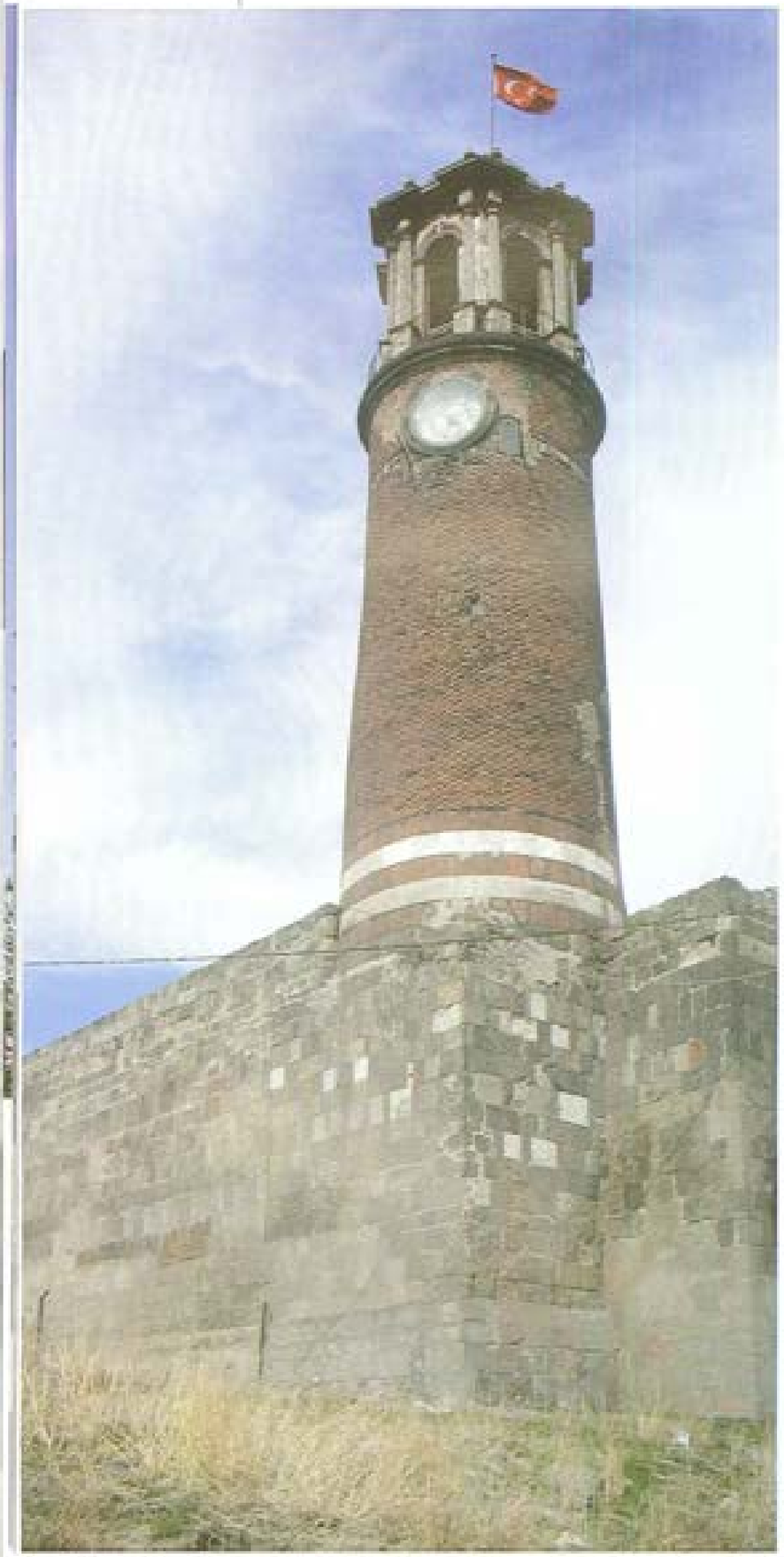
64 Özdemir 1993, 189; Gürsel 1997, 66-68 de; Hasan Paşa H. 1247/1831-1832 tarihinde Çorum'da doğdu. Babası kılıç ustası Hacı Mustafa Ağa'dır. Askere gidene kadar babasının yanında çalıştı. Çorum'da sanatı ve avcılığıyla ün yaptı. Kırım Savaşı'ndaki gösterdiği yararlıktan dolayı onbaşılığa yükseldi. Sonra çavuşluğa ve Daha sonra da mülazım saniliğe yükseldi. Bundan sonra Çorum'a geldi. Kendi işleriyle meşgul olmaya başladı. İki sene sonra Balıkesir'deki eşkıyalığı temizlediği için Sultan Abdülaziz tarafından Beşiktaş Zabtiye Tabur Ağalığı'na atandı. Burada gösterdiği başarıdan dolayı mirlivalığa terfi etti. H.1294/M. 1877 tarihindeki Çırağan Sarayı'ndaki karışıklıklar sırasında Sultan Murat'ı kolundan sürükleyen Ali Suvavi'nin başına sopa vurarak öldürdü. Bu olaydan sonra Beşiktaş Muhafızı unvanı verildi. 1320/M. 1902 Beşiktaş'ta eceliyle öldü. Barbaros Türbesi'nin yanına defnoldu. Sonra mezarı buradan kaldırılmıştır.

65 Talay 1991, 333.

66 Acun 1994, 15 - 16; Gürsel 1997, 347.

Çorum Saat Kulesi ve Dibindeki Tuzcu Dükkânı (1920 ler) (Foto :Çorum Belediye Arşivi'nden)

17- ERZURUM SAAT KULESİ

İç kale surları üzerinde yükselen kule, yanındaki mescidin minaresi olarak yapılmıştır. Minare gövdesindeki kitabeden anlaşıldığına göre, Saltuklu Hükümdarı Emir Muzaffer Gazi zamanında (1124 - 1132) inşa edilmiştir.[67]

Minareye saatin ne zaman konulduğu kesin olarak bilinmiyorsa da, Riter'in seyahatnamesinden H.1259 / M.1843 den önce kulede bir saat bulunduğu tahmin ediliyor. H.1299 / M.1881 yılında II. Abdülhamit zamanında Müşir Mustafa Paşa'nın, 3. defa ki Erzurum Valiliğinde kulenin güney tarafındaki kitabenin bir kısmı sökülerek buraya saat kadranı yerleştirilmiştir. Bu işi saatçi Ahmet Usta ve Babası gerçekleştirmiştir.[68]

Kırım Savaşı sırasında (1853-1856) Ruslar kulenin eski saatini söküp götürmüşler. Daha sonra İngiltere Hükümeti 1877 tarihinde Londra'da yapılan bugünkü saati hediye etmiştir.[69]

Saat Kulesi, kare taş kaideli, tuğla yuvarlak gövdelidir. Gövde üzerinde, üstte kitabe, altta beyaz bir şerit ile kitabe üzerinde tuğladan yapılmış prizmatik üçgen dilimlerine rastlanır. En üstte ise, saat yerleştirilirken yapılan, ikişerli guruplar halindeki sütunlar üzerine oturan kubbeli ahşap bir köşk yer alır. Sütunların üzeri, kubbe saçağından yukarı doğru taşan, alem şeklindeki süslerle bezenmiştir. Kuleye, kuzeye açılan köşedeki kapıdan çıkılır. Bugün saat kadranı yoktur.

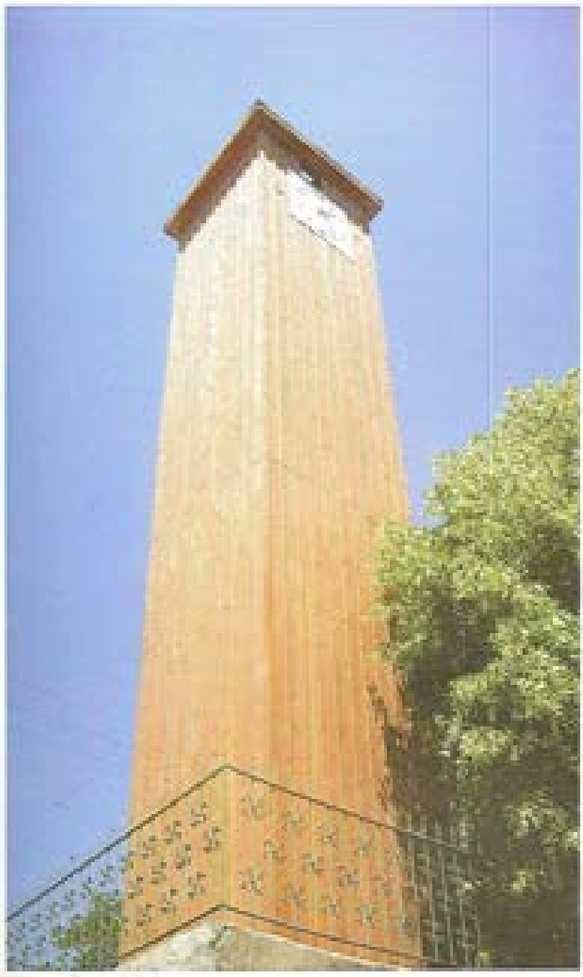
67 Konyalı 1960,143; Aslanapa 1973,25-26; Acun 1994,16.

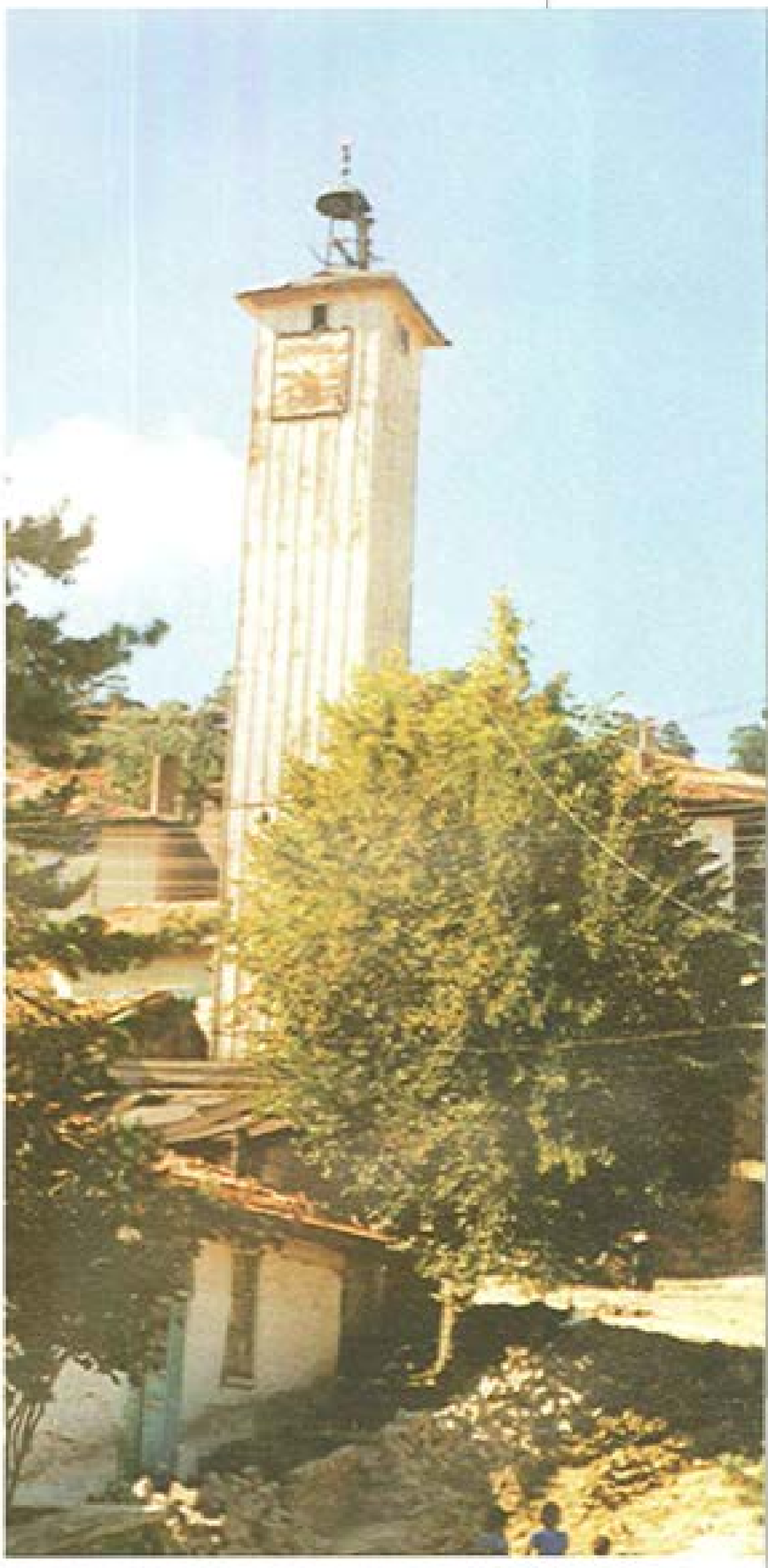
68 Konyalı 1960,143; Talay 1991, 333; Başka bir kaynakta; Olçaytu 1938, 12; Acun 1994, 16 da Erzurum Saat Kulesini, Vali Alaeddin Bey'in 1799 da yaptırdığı yazılıdır.

69 Konyalı 1960, 143 ; Acun 1994, 17.

18- GEREDE (BOLU) SAAT KULESİ

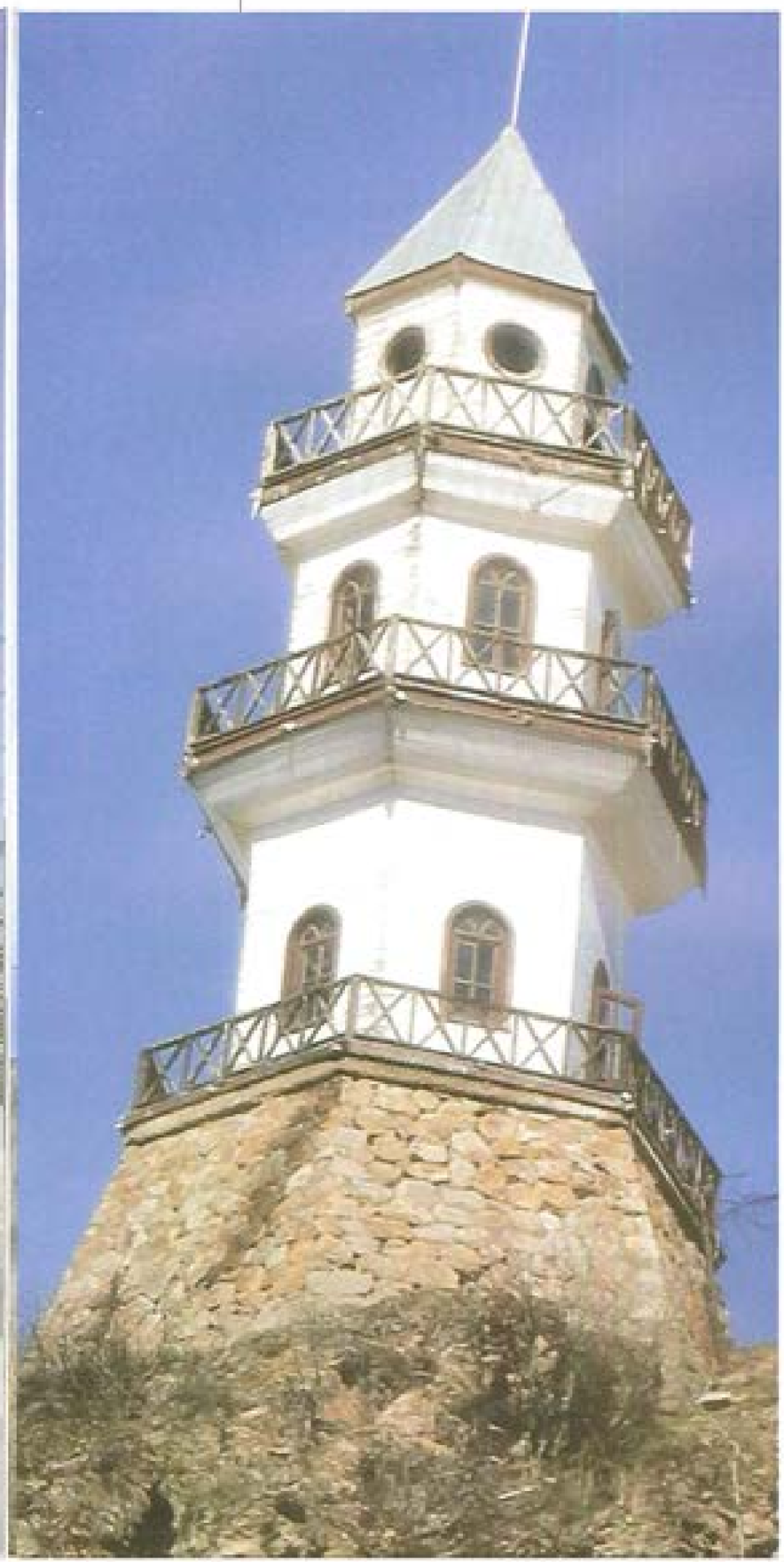
Kule, Kitirler Mahallesi'nin şehrin merkezindeki hükümet konağı yakınındaki yamaçta yer alır. Kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı belli değildir.[70] Fakat halk arasında 1882 de dönemin kaymakamı tarafından yaptırıldığı söylenir.[71] Saat kulesi, ahşap, 2,2 x 2,2 m. boyutlarında kare prizma gövdeli, yaklaşık olarak 12 m. yüksekliktedir. Kuleye, doğuya açılan bir kapıdan 58 basamaklı merdivenle çıkılır. Yapının güney cephenin üzerinde kare kadranlı bir saati vardır. Kadranının kare olması yakın bir tarihte, tamir ettirildiğini düşündürmektedir.

70 Acun 1994, 17; IRCICA Fotoğraf Arşivinde çalışan Geredeli Emekli Albay Edip Özkale'nin ifadesinden, kulenin 1938 de var olduğunu anlıyoruz.

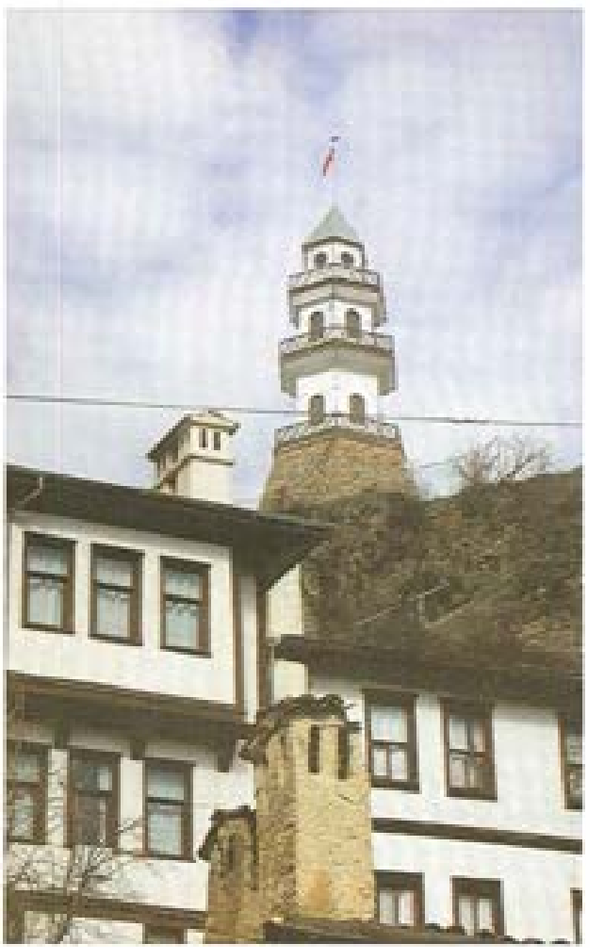
71 Özdemir 1993, 178; Özdemir 1994, 94; Ünlüol 2000, 253 de, Saat kulesinin 1882 tarihinde Ahmet Usta tarafından yapıldığını yazar.

19- GÖYNÜK (SAKARYA) SAAT KULESİ

Şehrin yamacında yer alan saat kulesi, Göynük Kaymakamı Hurşit Bey tarafından, Kurtuluş Savaşının anısına zafer anıtı ve saat kulesi olarak 1923 -1924 lerde yaptırılmıştır.[72] 1984 den sonra restore edilmiştir.

Aşağıdan yukarı doğru incelen kule, 10 -12 m. yüksekliğinde, altıgen gövdeli ve üç katlıdır. Çokgen taş bir kaide üzerine oturur, her katında gövdeyi çepeçevre saran bir balkonu vardır. Üzeri altıgen sivri külâhla örtülüdür. En üst katın şehre bakan yüzünde yuvarlak saat kadranı ile diğer cephelerde yuvarlak açıklıklar yer alır. Bir ve ikinci katın cephelerinde yuvarlak kemerli pencereler görülür.

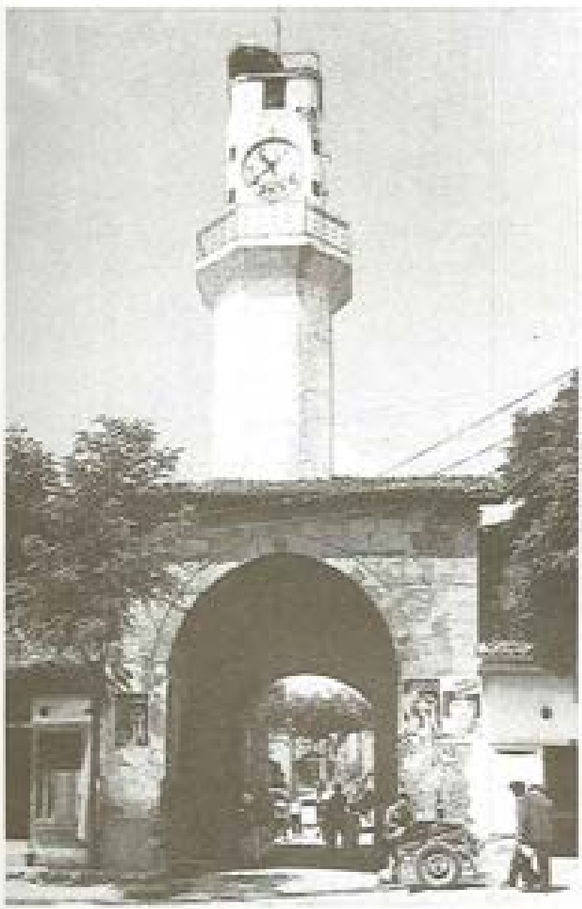

72 Akansel 1991, Göynük Saat Kulesi Bahsi; Acun 1994,17; Özdemir 1993, 180; Özdemir 1994, 93.

20- GÜMÜŞHACIKÖY (AMASYA) SAAT KULESİ

Saat Kulesi, şehrin merkezindeki Köprülü Mehmet Paşa'nın 1669 yılında yaptırdığı arastanın doğu giriş kapısı üzerindedir. Kule, Yanya'lı Mustafa Paşa'nın Oğlu Kaymakam Ali Rıza Bey tarafından 1900 yılında yaptırılmıştır. Eskiden ahşaptan ve daha kısa boylu olduğu bilinir.[73] 1970 lerden sonra değişikliğe uğratılarak yuvarlak gövdeli, ince uzun minare görünümü almıştır. Gövde üzerinde şerefesi vardır. Şerefe üzerindeki petek kare plânlı ve her yüzünde yuvarlak saat kadranları yer alır. Üzeri piramidal külâhla örtülüdür. Gövdesi ve peteği betondan yapılmıştır.

Yakın bir tarihte kulenin tekrar eski görünümünde tekrar yapıldığını öğrendik.

Eski Saat Kulesi (G. Goodwin'den)

[73] Goodwin 1971,361; Erken 1983,293; Tuğlacı 1985, 139; Acun 1994,18; Özdemir 1993, 170; Özdemir 1994, 93 de, kulenin ilk yapılış tarihi olarak 1881 tarihini verir.

21- İSKENDERUN ADLİYE SARAYI SAAT KULESİ

1925 Tarihinde, Fransız işgali sırasında yapılan ve PTT binası olarak kullanılan, şehrin merkezindeki bu bina, bölgenin 1939 da Anavatana katılmasıyla Adliye Sarayı olmuştur.

Güney-kuzey doğrultusunda dikdörtgen Plânlı yapının kuzeybatı köşesinde bir saat kulesi yer alır. Kule, köşeden 40 - 50 cm. çatıdan 2.5 - 3. m. kadar dışarı doğru taşarak kule görünüşü kazanmıştır. Üzeri basık piramidal külâhla örtülü kulenin, kuzey ve batı üst köşesine yuvarlak kadranlı saatler yerleştirilmiştir. Saat üzerinde, Lyon'da yapıldığı ve Charvet Marka olduğu yazılıdır. [74]

[74] Acun 1994, 18, Yapının fotoğrafını ve bilgilerini sağlayan İskenderun Tapu ve Kadostro Müdürü Sayın Arslan Uçar'a teşekkür ederiz.

22- İSTANBUL TOPHANE (NUSRETİYE CAMİ) SAAT KULESİ

Saat Kulesi, Tophane Kışlası önünde ve II. Mahmut'un yaptırdığı Nusretiye Caminin (1822 -1826) güneyinde bulunmaktadır.[75] Eskiden deniz kenarında olduğu bilinmektedir.[76] Yapımın kaidesindeki güney pencere üzerindeki tuğradan, kulenin, H. 1264 / M. 1848 - 1849 da Sultan Abdülmecit tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Goodwin, yapının mimarının Bali Balyan olduğunu öne sürer.[77]

Aşağıdan yukarı doğru incelen, yaklaşık olarak 15 m. yüksekliğindeki kule, saçak şeklindeki üç sıra yatay silmeyle dört kata bölünmüştür. En alt katın köşelerinde ikişerli sütunlar kırık saçağı taşır. Sütunlar arasında yuvarlak kemerli kapıdan kuleye çıkılır. İkinci katın köşelerinde, birinci katta olduğu gibi ikişerli sütun yerine üzeri yivli silmeler getirilmiştir. Silmeler İonik başlıklarla taçlandırılmıştır. Silmelerin ortasındaki dikdörtgen pencerelerin üst köşeleri küçük konsollarla, üzeri seğment kemerli saçakla taçlandırılmıştır. Üçüncü katın da plânlanış bakımından diğer iki kata benzediği görülür. Köşelerinde kabartma şeklinde bitkisel süslemeler ile ortasında yuvarlak kemerli pencereler yer alır. Pencere kemerleri silmelidir. Üzeri kubbeyle örtülü, dördüncü kat ise, ortasında yuvarlak saat kadranları ile kenarlarında volütlü konsollar bulunur. Konsolların üzerinde birer yuvarlak top vardır. Saat kadranlarının altında kornet motiflerine rastlanır. Tüm süslemeler Ampir özelliklidir. Eskiden dört cephesinde saat varken, bunlardan ikisi sökülmüştür. Kalan saat kadranının üzerinde Eski Türkçe "Zenit" okunur. Saati çalışmamaktadır.

Sivas Kangal Ağası Konağı'ndaki Resim

75 Goodwin 1971,419; Eyice 1977,1214/122; Acun 1994,18; Acun 2004,103.

76 Acun 1990,21; Acun 1994, 18 de, 1877 tarihli Sivas Kangalağası Konağında resmi vardır. Ayrıca IRCICA Fotoğraf arşivinde 90818/24 numarayla kayıtlı eski bir fotoğrafı bulunur. Acun 2004, 103.

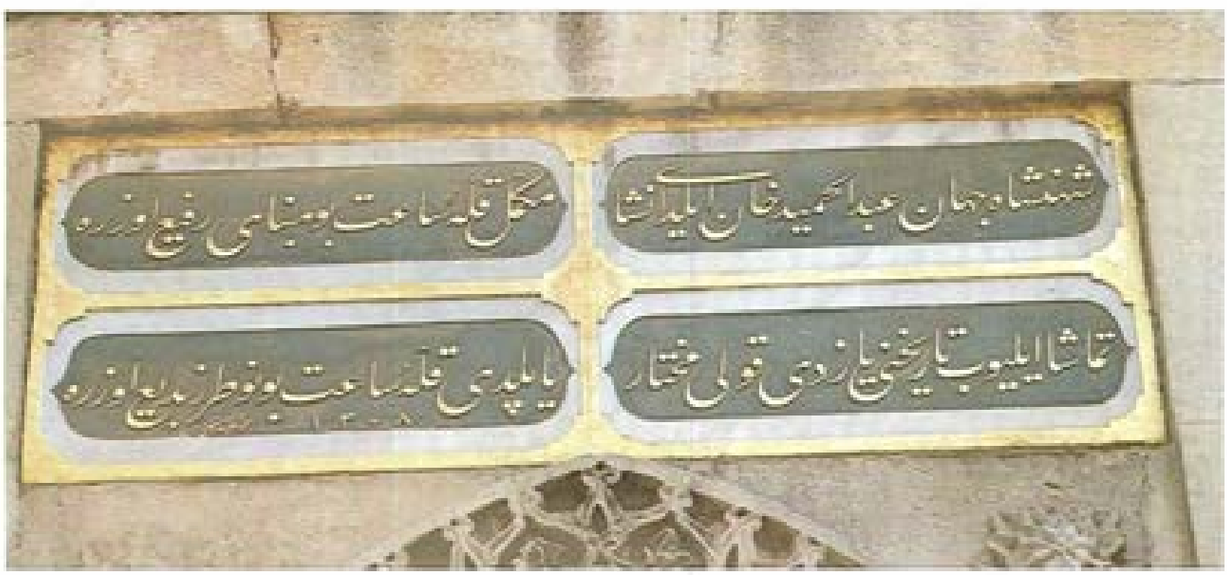
77 Goodwin 1971,419; Gülersoy 1983, 1647 de Kuleyi yanlış olarak II. Mahmut yaptırdı, der; Acun 1994, 19; Acun 2004, 103; Özdemir 1994, 93 de kuleyi 1849 tarihinde yanlış olarak Sultan II. Abdülhamit'in yaptırdığını yazar.

A- YILDIZ SARAYI SAAT KULESİ

Saat Kulesi, Hamidiye Camiinin avlusunun kuzeybatı köşesinde yer alır.[78] Kulenin güneye açılan kapısı ve diğer yönlerdeki pencere üzerlerinde kitabeler görülür.

1- Şahenşah-ı cihan Abdül-hamid han eyledi inşa
- Mükemmel kulle-i sa'at bu binayı refi'üzre
2- Temaşa eyleyüp tarihini yazdı Kulu Muhtar
- Yapıldı kulle-i sa'at bu nev tarz-ı bedi'üzre. 1308 (Muhammet Nazif gafarelehu)

1- Tarh - ı Ulv- i şahinşahî olan bu kullede
- Oldu mizan-ı hava hikmetî nümay - ı itila
2- Nakş olunsun takına Muhtar bu tarih-i tam
- Kulle-i sa'at tevazungah mizan ul - hava. 1308 (Abdü'ddâî el-Hac Muhammed Nazif gafarelehu)

Kuzey Cephe

Batı Cephe

78 Öz 1965,29; Acun 1994, 19; Acun 2004, 103.

1- Hakan-ı kuvvet-bahş-i din yaptı bu sa'at kulesin
- İlan içün İslâma hep evkat-ı hams ta'ati
2- Tarihine Muhtar eder ehli temaşa serferû
- Sultan Hamid etdi bina bu cilvegâhı sa'ati. 1308 (Muhammed Nazif gafarelehu)

1- Olur her sa'at mes'ut ahdinde Hamid Hanın
- Tanin-endaz -ı ezan-ı cihan avaze-i şevket
2- Bu mikat-ı bedii yaptı tarihin dedi Muhtar
- Yapıldı tarz-ı âlide musanna kulle-i sa'at 1308. (Muhammed Nazif gafarelehu)

Kitabelerden ve kapı üzerindeki tuğradan anlaşıldığına göre, saat kulesi, 1308 / M. 1890-1891 yılında Sultan II. Abdülhamit tarafından yaptırılmıştır. Hattın hakkakı, Mehmet Nazif, metni Makam-ı Valayı Seraskeri Reisi Girit' li Ahmet Muhtar (1847–1910) tarafından yazılmıştır.[79] Kulenin üzerine konulan Türkçe tabelada, kulenin 1884 – 1886 tarihleri arasında II. Sultan Abdulhamit tarafından mimar Sarkis Balyan'a yaptırıldı yazılıdır. Biz kitabede geçen tarihindaha doğru olduğunu düşünmekteyiz. Kulenin yapıldığı dönemden kalma bir resmi vardır.[80]

Doğu Cephe

Güney Cephe

79 Akansel 1991, Yıldız Sarayı Saat Kulesi Bahsi; Talay 1991, 330; Özdemir 1993, 206-207; Acun 1994, 21; Acun 2004, 103.

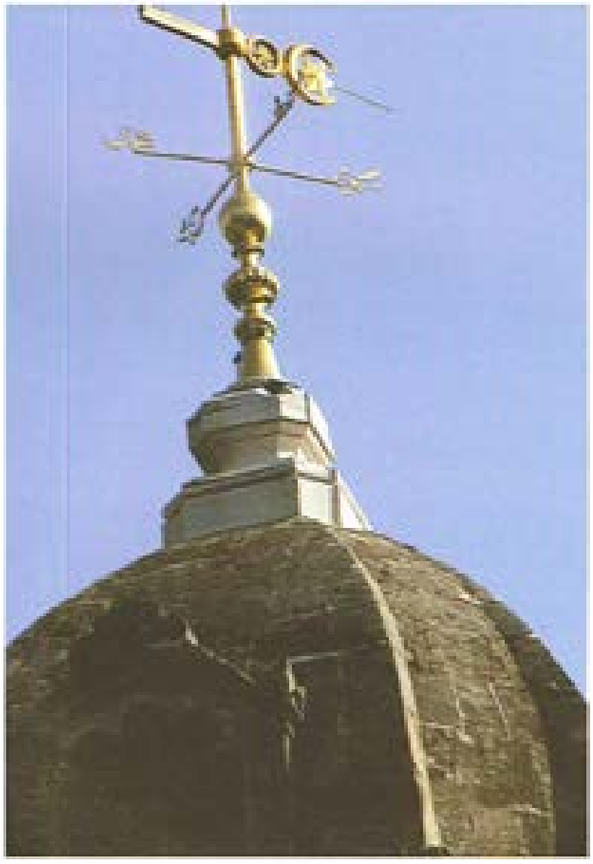
80 Acun 1994, 21; IRCICA Fotoğraf Arşivi, 779-67/10 ve 19 numarada kayıtlıdır; Acun 2004, 103.

Takriben 20 m. yakın yüksekliğe sahip olan kule, aşağıdan yukarıya doğru incelen kare prizma gövdelidir. Gövde, fistolu ve mukarnaslı yatay silmelerle üç parçaya bölünmüştür. İlk üç katın köşeleri iç bükey pahlanarak, köşelere, uçları kum saati motifli sütünceler getirilmiştir. En üst katta, dört cephede dilimli kemerli pencereler yer alır. Üzeri kubbeyle örtülüdür. Kubbenin altındaki üçüncü katta, güney ve kuzey yönde yuvarlak saat kadranları ile termometre ve barometreler yer alır. Doğu ve batı cephelerde gül pencereler görülür. En altta güneye açılan sivri kemer alınlıklı dikdörtgen bir kapı bulunur. Aynı cephe girişinde, kitabe üzerinde II. Abdülhamit'in tuğrası görülür. Kapının biçimi diğer cephelerde pencere şeklinde tekrar edilmiştir. Bir ve ikinci kat arasında, alt katları mukarnaslı üçgen alınlıklar vardır. Külâh üzerinden rüzgârgülü yükselir. Son katı saat odası olan kule, 1993 yılında tamir edilmiştir.

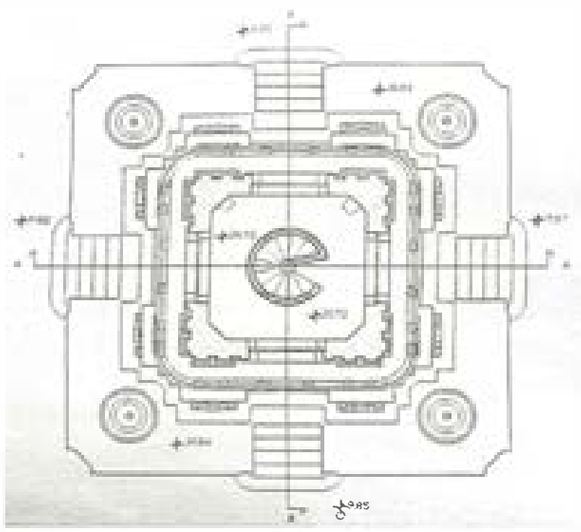

b- DOLMABAHÇE SAAT KULESİ

Saltanat kapısı ile Bezm-i Alem Valide Sultan Camii arasında yer alan Saat kulesinin saray kompleksiyle birlikte 1842 -1854 tarihleri arasında Abdülmecit tarafından yaptırıldığı ileri sürülürse de,[81] kulenin yapımına II. Abdülhamit'in emriyle 1308 / M.1890 da başlandığı, 1312 / M.1894 de tamamlandığı bilinir. 1978 - 1979[82] ve 2009 senelerinde tamir edilir. Talay, bizim göremediğimiz "26 Şevval sene 312 / 9 Nisan Ser kâtip Hazret-i Şehriyarı Tahsin" yazılı bir kitabeden bahseder.[83] Biz ise yalnız saatin çanı üzerinde; "Paul Carnier A Paris 1894" yazısından başka kitabeye rastlamadık. Kulenin vakti bildirmenin yanında, meteorolojik rasatların yapılması için barometre ve termometre ile yangın kulesi görevi görmesi için yapıldığından söz edilir.

Sultan Abdülaziz'in saltanatı (1861-1876) sırasında, Bayıldım Bahçesinin arka sırtına yapılması düşünülen Aziziye Camiinin, Abdülaziz'in tahttan indirilmesiyle yarıda kalan camiden arta kalan taşlarla saat kulesi yapılmıştır.[84] Kaynaklarda, kulenin mimarı olarak, Dolmabahçe Sarayı'nın mimar ailesi, Balyanlar'ın ismi verilir.

Domabahçe Sarayı Arşivi'nden

81 Eyice 1955,110; Kienitz 1963,4; Cezar 1971,113; Goodwin 1971,419; Sözen 1975,343; Talay 1991, 330 - 331; Acun 1994, 21; Acun 2004, 103-104.

82 Gezgör 1987,124; Talay 1991, 331; Özdemir 1993, 201; Acun 1994, 21; Acun 2004, 103- 104; Dolmabahçe 2005, 232 - 233; Başbakanlık Devlet Arşivi, Tarih; 10 /S/ H. 1310, Dosya No; 66, Gömlek No; 63.

83 Talay 1991, 331; Acun 2004, 103 -104.

84 Gezgör 1987,124; Acun 1994, 21; Acun 2004, 103 -104.

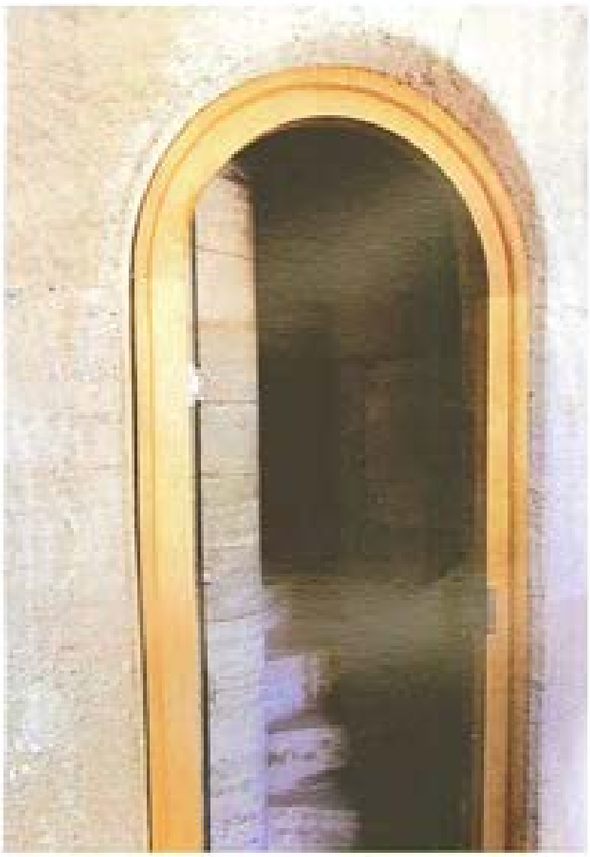
Aşağıdan yukarı doğru incelen dört katlı bu kule, yaklaşık olarak 31 m. yüksekliktedir. 12 X 12 m. ölçülerinde, 6 basamaklı merdivenle çıkılan bir platform üzerine oturur. 8.50 X 8.50 m. boyutlarında kare plânlıdır. Platformun köşelerinde yuvarlak tekneli, iki katlı fıskiyeler görülür. Köşelerdeki çift sütunlar ortasına, yuvarlak kemerli, kuzeyde kapı, diğer yönlerde pencere açılmıştır. Kapı ve simetriğindeki pencere alınlıklarında Osmanlı Devlet arması vardır. Pencere alınlıklarında yuvarlak barometreler yer alır. Bu barometre üzerinde; 1 Kasım 1928 de kabul edilen harf devriminden önce kullanılmış: *"Fırtına - Rüzgar, Yağmur - Mütehavvil (Kararsız, değişken) - Eyi Hava - Sabit Hava"* şeklinde Latin harfli yazılar görülür. Sütunlar yivli ve korent başlıklıdır. Küp şeklindeki kaideler üzerine oturarak dalgalı saçağı taşırlar. İkinci kat birinci katın tekrarıdır. Üç ve dördüncü katın diğer katlardan farkı, köşelerdeki sütunların yerini silmeler almıştır. Ayrıca üçüncü kattaki pencereler dikdörtgendir. Dördüncü katın her yüzünde birer saat kadranı vardır. Saati Fransız malıdır. Saat kadranlarının altında, köşeleri yuvarlatılmış parmaklıklı balkon yer alır.

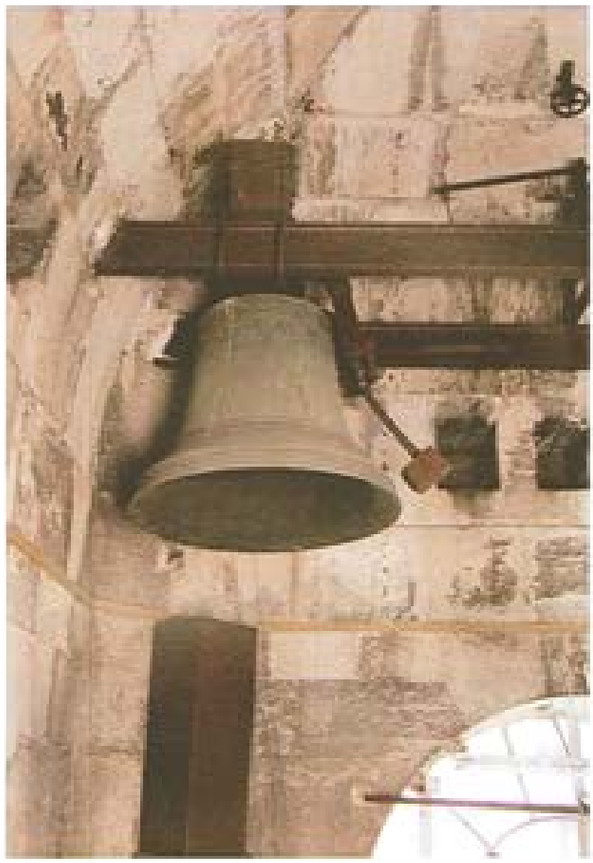
Yukarıya, bir çekirdek etrafında dolanan 94 basamaklı taş merdivenlerle çıkılır. Üç katın zemini de taştan yapılmış Avrupa parkelerle kaplıdır.

Sütun başlıklarında, kapı ve pencere alınlıklarında silme ve saçaklarda girlantlar, kırık dallar, çiçekler ve kartuşlarda, "S" ve "C" kıvrımlı Barok ve Ampir özellikli süslemelerle karşılaşırız.

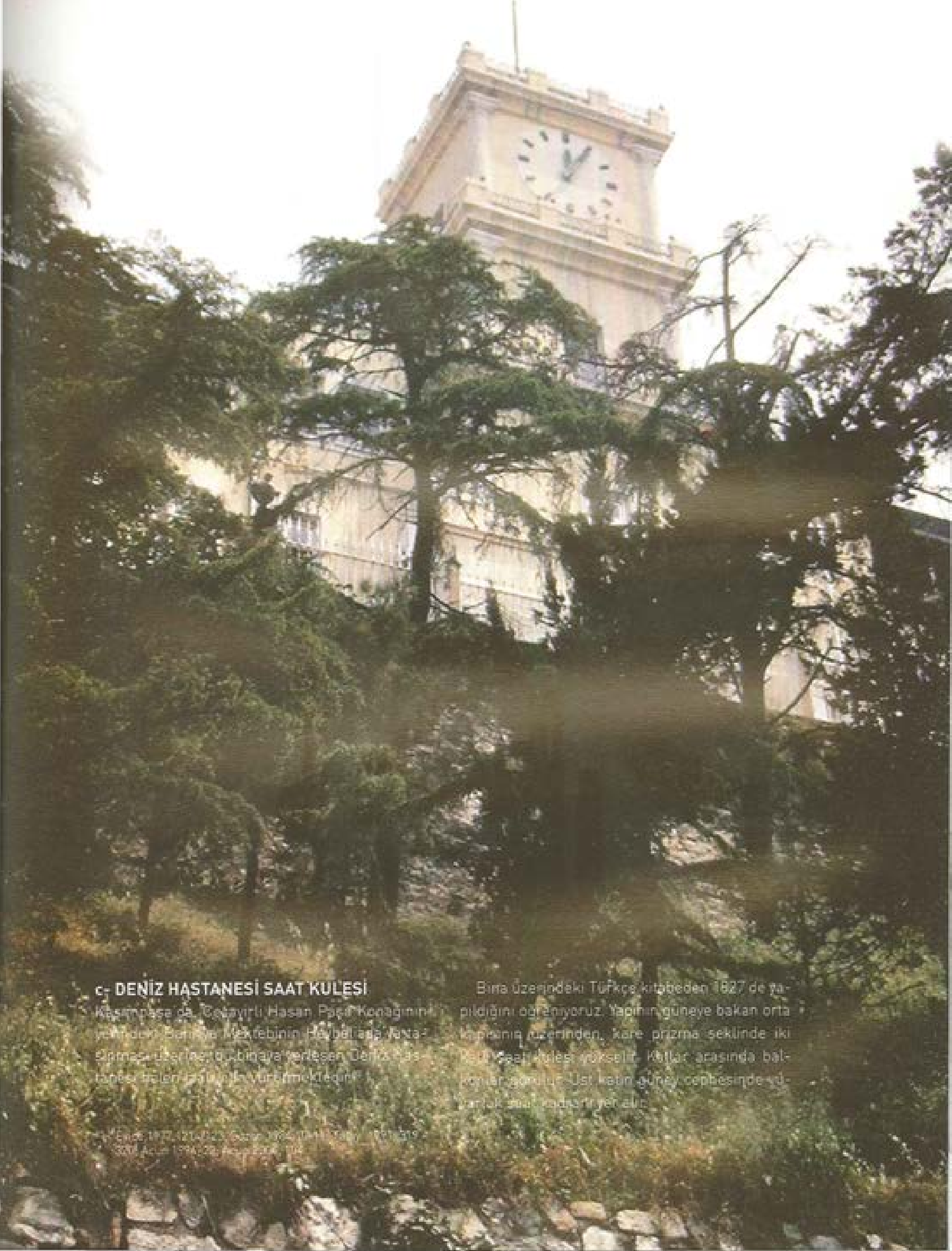

Domabahçe Saat Kulesi'nin Zemin Fayansları

c- DENİZ HASTANESİ SAAT KULESİ

Kesin olmasa da, Cezayirli Hasan Paşa Konağının yanındaki Bahriye Mektebinin Hayrat aşa Kışlası üzerine bu binaya yerleşen Deniz Hastanesi ait olan saat kulesi yüksek

Bina üzerindeki Türkçe kitabeden 1827 de yapıldığını öğreniyoruz. Yapının güneye bakan orta kısmının üzerinden, kare prizma şeklinde iki katlı saat kulesi yükselir. Katlar arasında balkonlar sonradan üst katın güney cephesinde yapılmış mahfil kadınlar için yer alır.

d- ESKİ HAYDARPAŞA LİSESİ SAAT KULESİ

Eskiden İstanbul' luların mesire yeri olan bu semte, Mimar Alexandre Vallaury ve Raimondo D'aranco'nun projelerine göre, Haydarpaşa'da yeni bir tıbbıye binası inşa olundu (1892-1902). 1903-1904 de Tıbbıye buraya taşındı ve 30 yıl sonra 1933 de Beyazıt'taki binasına geçti ve Haydarpaşa'daki bina ise, 1934 yılından itibaren lise binası oldu. Taşlarının bazılarının İtalya'dan getirtildiği söylenen yapının 52 kurnalı büyük bir hamamı da vardır.[86]

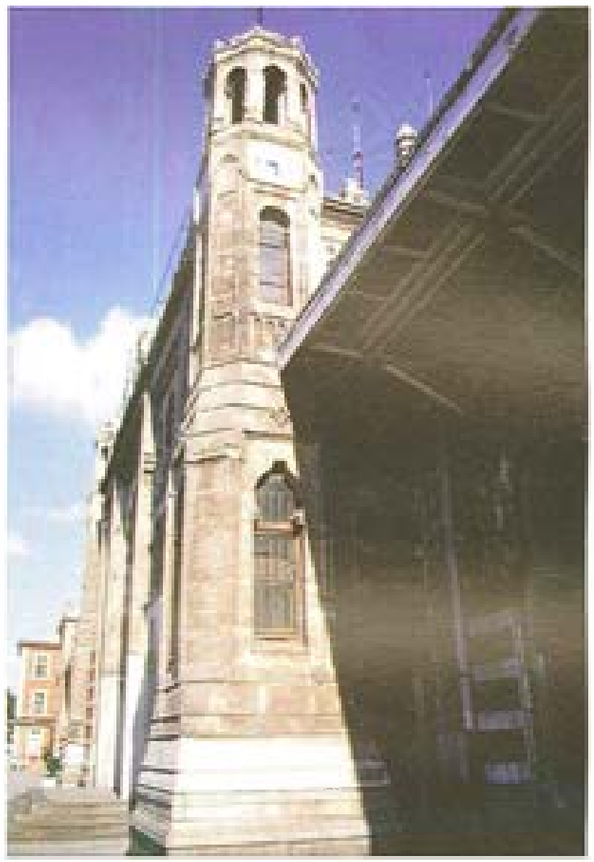
Denize paralel uzanan dikdörtgen bir plân gösteren yapının orta kapısının iki kenarındaki kulevarî çıkıntılar üzerine yuvarlak saat kadranları yerleştirilmiştir. Saat kadranları kulenin dört bir tarafında yer alır. Kulelerin ortasında devlet arması ile altında 1318 / M. 1902-1903 tarihli bir kitabesi vardır.

86 Eyice 1977,1214/116; Sözen 1984,11; Acun 1994, 23; Acun 2004, 104.

e- SİRKECİ GARI SAAT KULESİ

Rumeli Demiryollarının (1869–1887) başlangıcında bulunan istasyona ilk etapta küçük ölçekli geçici binalar yapılmıştı. Şirketin Almanlar tarafından satın alınmasından sonra (1887), gar binası, Mimar August Carl Friedrich Jasmund tarafından 1889 - 1890 da yapılmıştır. Binanın batı cephesinin çatı saçağı yakınında 1307 ve 1890 tarihi yazılıdır. Orta bölümün alınlığında da Sultan II. Abdulhamit'in biraz silinmiş tuğrası bulunmaktadır.

Yatay dikdörtgen plânlıdır. Orta bölümdeki girişin iki yanında, eskiden sivri külâhlı, şimdi kubbeli birer kule yer alır. Üç katlı kulenin ikişer dış yüzeyinde, üzerinde Paul Garnier yazılı dikdörtgen saat kadranları vardır.[87] Çanı sekiz ayaklı köşk içinde yer alır. Yapının her iki dış yüzünde birer pencere görülür. Alttaki pencereler armudi, üstteki ise yuvarlak kemerlidir.

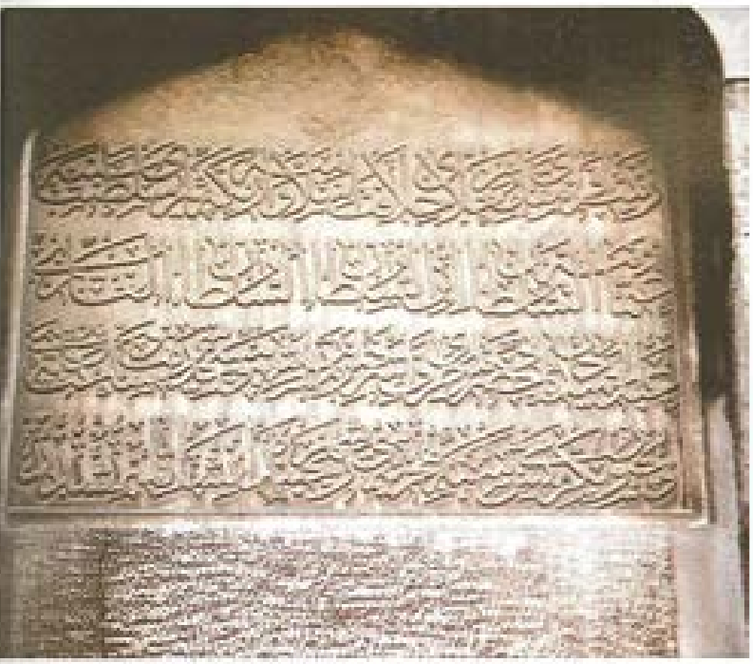
87 Sözen 1984,11; Acun 1994, 23; Acun 2004, 104; Yavuz 2008, 196-197, 205.

f- ETFAL (ÇOCUK) HASTANESİ SAAT KULESİ

Şişli'deki, Etfal (Çocuk) Hastanesi bahçesi içinde mescidin yanındadır. Saat kulesinin giriş kapısı üzerinde tuğralı bir kitabe vardır.

1- Zinet-i efzâ-yı makâm-ı mualla-yı hilafet-i İslâmiyye eríke- pirâ-yı saltanat-ı seniyye-i
2- Osmaniyye es- Sultan ibnü's-sultan es-sultan el-Gazî
3- Abdülhamid Han-ı sânî hazretleri eşreflerinden işbu mescid-i şerif ve saat kulesi
4- Üçyüz yirmi beş sene-i hicriyyesi şehri Recebinde inşa kılınmıştır.[88]

Kitabesine göre mescit ve kule II. Abdülhamit tarafından, Receb H. 1325/Ağustos M. 1907 yılında, mimar Mehmet Şükrü Bey'e yaptırılmıştır.[89] 4,30 x 4,30 m. boyutlarında kare plânlı ve 20 m. uzunluğundaki kulenin, dört cephesinin ortasında ince uzun boydan boya altlı üstlü pencereler yer alır. Kulenin üzerinde bir balkon bulunur. Yapının üzeri, dört köşesi kulevari çıkıntılı kubbeyle örtülüdür.

88 Bu kitabeyi okuyan Prof. Dr. M. Akkuş ve Doç. Dr. A. Dündar'a teşekkür ederim.

89 Eyice 1977,1214 / 123 kitabe tarihini yanlış olarak 1897-1898 olarak vermiştir; Acun 1994, 23; Recep 1325 / Ağustos 1907 bkz. Dağlı - Üçer V/ 1997, 336 - 337; Özdemir 1993, 202 - 203; Acun 2004, 104.

g- BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ SAAT KULESİ

Saat kulesi, eski Robert Koleji, şimdiki Boğaziçi Üniversitesi' nin bahçesindeki yeni binanın (XIX. yy. sonu - XX. Başı) ortasında öne ve yukarı doğru taşan kulevarı bir çıkıntı yapar. Kule, yatay silmelerle üç kata bölünmüştür. Alt katın bahçeye bakan yüzünde, ince uzun üç dikdörtgen, ikinci katın yuvarlak kemerli ikiz pencereleri vardır. Üst katın orta kısmında yuvarlak kadranlı saati görülür.

Foto : C. Ender

h- BAKIRKÖY RUH VE SİNİR HASTALIKLARI HASTANESİ SAAT KULESİ

Saat kulesi Sultan Mehmet Reşat tarafından 1912-1914 tarihleri arasında yaptırılmıştır.[90] Yapı, hastanenin bahçesindeki mescidin çatısı üzerinden, kule şeklinde yükselmekte iken 8-10 sene kadar önce mescitin restorasyonu sırasında kaldırılmış, bahçesine atılmıştır. Kule sekizgen plânlı, geniş saçaklıdır. Kulenin bir yüzünde, saat kadranının yerleştirildiği yuvarlak, diğer cephelerde dikdörtgen pencereler yer alır.

[90] Özdemir 1994: 93.

Foto : A. Çapanoğlu

Foto : Ö. Barışta

1- BÜYÜKADA SAAT KULESİ

Adanın merkezinde yer alan saat kulenin, iskele binasıyla birlikte yapıldığını düşünmekteyiz. Kulenin ve Iskele binasının kitabesi olmamasına karşın; 1331/1912 de yapılan Bostancı İskele binası ile çağdaş olabileceğini tahmin etmekteyiz.[91] Yakın bir tarihte restore edilmiştir.

Saat kulesi, sekizgen gövdeli, geniş saçaklı, sivri piramidal külâhlıdır Saçak altı kalınlaştırılarak üç yönde yuvarlak kadranlı "Mayer" marka saat yerleştirilmiştir. Gövde üzerine ince uzun dikdörtgen pencereler açılmıştır. Pencere camları çiçek ve dallarla vitray tekniğiyle süslenmiştir.

91 Barışta 1985,285; Acun 1994, 23; Acun 2004, 104.

Foto : E. Köse

Foto : E. Köse

Foto : E. Köse

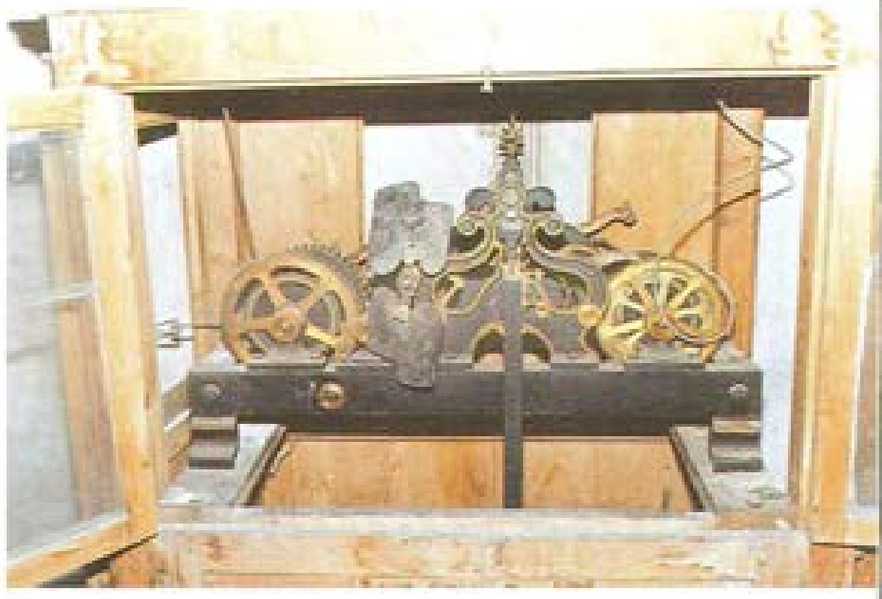

Foto : E. Köse

j- ÇATALCA HÜKÜMET KONAĞI SAAT KULESİ

Şehir merkezinde, Kaleiçi mahallesi'nde eski bir hükümet konağı yer almaktadır. Bugün jandarma bölük komutanlığı olarak kullanılan bina, yatay dikdörtgen planlı, iki katlı, kesme taştan yapılmıştır. Binanın, eksenin de iki taraflı yandan çıkılan merdivenleri ve üçgen alınlıklı bir girişi vardır. Bu giriş üzerinde yükselen bir saat kulesi görülür. Saat kulesi, yaklaşık olarak 2 m. uzunluğunda kare prizma gövdelidir. Kulenin giriş cephesi yönüne, yuvarlak kadranlı bir saat yerleştirilmiştir. Saat Kadranı profilli basık yuvarlak kemerlidir. Kemerin yanlarında silmeler yer alır. Silme üstlerinde insan maskları bulunur.

Bir yayında XIX. yüzyıla tarihlendirilen[92] binanın biçimi, görüntüsü ve profilli bezemelerinden XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başlarına tarihlendirilir.[93]

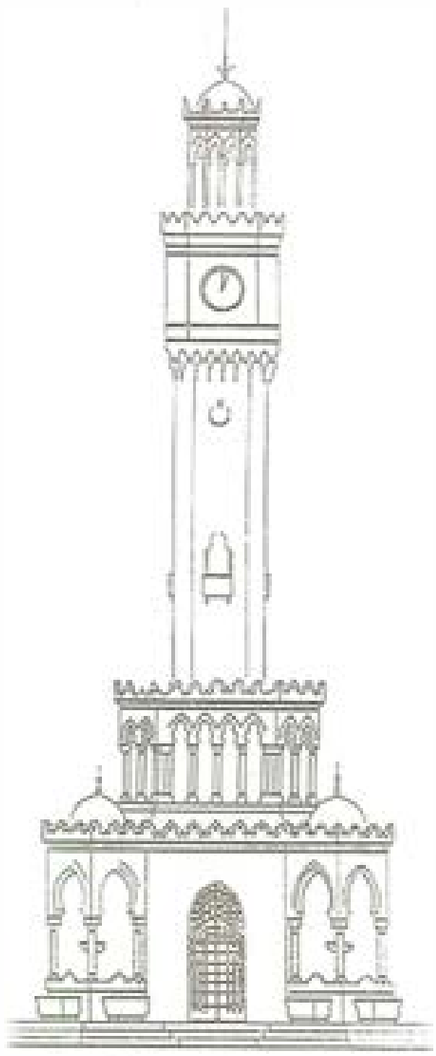
92 Çatalca 2010, 58.

93 Çatalca Hükümet Konağı'nın Fotoğraflarını Gönderen Sayın E. Köse'ye teşekkür ederim.

23- İZMİR SAAT KULESİ

Eskiden Sarıkışla' nın önündeki, bugünkü Konak Meydanında yer alan Saat Kulesi, 1901 yılında II. Abdülhamit'in tahta çıkışının 25. yılı dolayısıyla, İzmir Valisi, Eski Sadrazamlardan Kıbrıs'lı Kamil Paşa, Oğlu Bahriye Mirlivası Said Paşa ve Belediye Reisi Eşref Paşa'dan oluşan bir inşaat komisyonu tarafından yaptırılmıştır.[94] Kulenin yapımıyla meşhur Sadrazam Küçük Sait Paşa'nın hiç ilgisi yoktur.[95] Kulenin yapım tarihinde İzmir Valisi Kamil Paşa'dır.[96] O dönemde Küçük Said Paşa (18 Teşrin II 1901) altıncı defa sadarete getirilmiştir.[97] Kulenin bu heyet tarafından yaptırıldığını belirten, bugün Topkapısarayı Saat Seksiyonu 11 numaralı vitrinde saat kulesinin som gümüş maketi vardır. Maket ile ilgili: Başbakanlık Arşivi, Kamil Paşa Evrakı, 86/13 1210 numarada: "Mabey-i Hümayün-ı Mülükane Başkitabet-i Aliyyesine; Fahrü's-selatin-i Azam velini'met-i bi-imtinan Padişahımız Efendimiz Hazretlerinin cülüs-ı meyamen me'nus-ı hilafetpenahilerinin yirmibeşinci sene-i devriyyesini müzekkir olmak üzere İzmir Şehrinde inşa olunmakda olan şadırvanlı saat kulesinin gümüşten i'mal ettirilen altun ile müzeyyen modeli mezkur kulenin inşaat komisyonu azasından Daire-i Belediye Reisi Eşref Paşa ve Mahdum-ı komteri yaveran-ı hazret-i şehriyariden Said bendelerine tevdian irsa'kılınmağla, zikr olunan modelin hak-i pay-i hümayun-ı mülükaneye 'arz ve takdimi babında, irade, hazret-i men lehü'l-emrindir. 10 Mart sene (1317) yazılmıştır!" (23 Mart 1901), inşaat komisyonu üyesi Belediye Reisi Eşref Paşa ve Kamil Paşa'nın Oğlu Said Paşa eliyle gönderilmesine dair emir müsveddesi bulunmaktadır.[98] Saat Kulesinin maketi, İstanbullu Kuyumcu Zingulli Usta tarafından 1308/1902 de yapılmıştır,

İzmir Saat Kulesi'nin tabiatı.

N. Ülker'den

Topkapısarayı 53/64 numaralı envanterle kayıtlı ve 90 cm. yüksekliğindedir.[99] Maketin merdivenlerinin düşey yüzeylerinde Fransızca kitabeden eserin İzmir'li S.Raymond Pere'nin kulenin mimarı olduğunu anlıyoruz.[100]

Kuleyle büyük bir benzerlik gösteren maketin dört cephesine küçük İsviçre saati monte edilmiştir. Saatler altı günde bir kurulur. Cephelerde Osmanlı Arması ve II. Abdülhamit'in tuğrası bulunmaktadır. Armanın üzeri kıymetli taşlarla bezenmiştir. Maketin süslemelerinde altın yal-

94 Pakalın 1947,856; Gültekin 1952,60; Baykara 1974,43; Ülker 1990; Talay 1991, 333; Özdemir 1993, 208-209; Acun 1994, 24.

95 Ülker 1990,11; Acun 1994, 24.

96 Pakalın 1947,855 - 856; Okurer 1970,111,130; Larousse 6 / 1971,833; Türk 21 / 1974,180; Yurt VI / 1981,4435; Acun 1994, 24.

97 Kuratun 10/1967,84; Türk 28/1980,52; Acun 1994, 24.

98 Başbakanlık Devlet Arşivleri Y. PRK.UM. Dosya 53, Gömlek 67, Vesika 1; Ülker 1990,9; Çakmak 2000, 84; Acun 1994, 24.

99 Çığ 1978,8; Önge 1988,37; Ülker 1990,9; Acun 1994, 24.

100 Sonat 1988,23; Ülker 1990,11; Acun 1994, 24.

Foto : H. Çapanoğlu

dız da kullanılmıştır. Portal kemerlerinin üzerini çepeçevre dolaşan kitabe şöyledir. "Fahr-i selatin-i izam Sultan Abdülhamid Han-ı Sani Efendimiz hazretlerinin cülus-ı hümayünlarının 25.sene-i devriyyesini müzekkir olmak üzre İzmir Şehrinde inşa olunan şadırvanlı saat kulesinin atebe-i seniyye Cenab-ı mülukâneye takdim kılınan temsili mücessemedir. Sene 1318". Kulenin IRCICA Arşivinde bir fotoğrafı vardır.[101]

Dört basamaklı haç biçiminde bir platform üzerinde kurulan saat Kulesi, 25 m. yüksekliğinde, dört katlı ve sekizgen kaidelidir. Sekizgenin dar kenarlarında, dörder küçük sütun üzerine oturan sebiller yer alır. At nalı kemerli, baldaken biçimli sebillerin üçer çeşmesi ve kurnası ile ortasında fıskiyeleri vardır. Fıskiyelerden bugün iki tanesi yok olmuştur. Baldakenlerin üzerini alemli kubbeler örter. Sebiller arasındaki geniş dört cephede, at nalı kemerli, demir şebekeli birer açıklık bulunur. Bunlardan denize bakan taraftaki kapıdır. İçerisi 66 basamaklıdır. Cephelerin ve sebillerin üzerini çepeçevre dolaşan fistolu bir saçak görülür. Platform beyaz mermerden, diğer bölümler kesme taştan yapılmıştır. Sekizgen kaide üzerinde sütunlu bir galeri ve

(N. Ülker'den) onun da üzerinde, köşeleri pahlanmış kare prizma gövde yükselir. Zarif başlıklı, küçük kaideli sütunlar birbirine üç dilimli kemerlerle bağlanır. Galeri ve çeşmelerde kullanılan yeşil ve pembe renkli sütunlar Marsilya'dan getirtilmiştir.[102] Sütunların başlıklarında ve köşelerinde bitkisel süslemeler yer alır. Saçağı kaide saçağıyla aynıdır.

Gövdenin dört bir tarafında, orta yerinde açılmış at nalı kemerli küçük balkonumsu pencereler görülür.[103] Bunun üzerinde, doğu batı yönlerinde birer Osmanlı Arması, kuzey ve batı yönlerinde ise II. Abdülhamit'in tuğraları kabartma olarak yapılmıştır.[104] 15 Haziran 1927 Tarih ve 1057 Sayılı "Milli ve Resmi Binalarda Bulunan Tuğra ve Medhiyelerin Kaldırılması" hakkındaki kanunla buradaki tuğra ve armalar kaldırılmış yerlerine ay yıldız kabartması yapılmıştır.

Gövde üzeri, içleri beş kollu yıldızlarla doldurulmuş baklava dilimli kabartmalarla bezen-

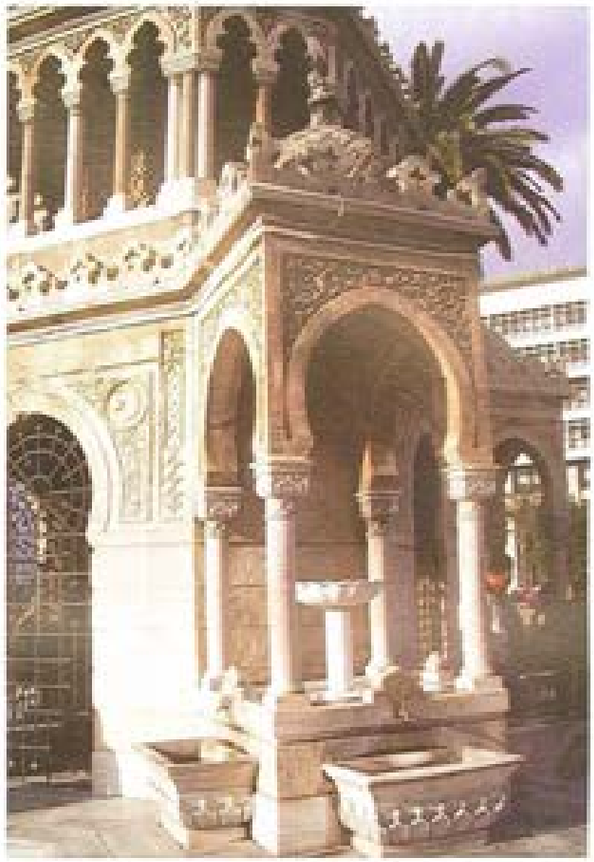
101 Acun 1994, 25; IRCICA Fotoğraf Arşivi 93805/9 numarada kayıtlıdır.

102 Ülker 1990,11; Acun 1994, 25.

103 Acun 1994, 26; Pektaş 2002, 289 de, İzmir saat kulesindeki atnalı ve dilimli kemerlerin Mağrib etkisi olduğunu belirtir.

104 Ülker 1990,13 de ve Ayrıca bu kabartmaları kulenin eski fotoğrafları ile Topkapı Sarayı'ndaki maketinden anlıyoruz.; Acun 1994, 26.

miştir. Gövdenin üst bölümü üç sıra mukarnasla genişletilmiş ve dış yüzüne dört adet 75 cm. çapın- da saat konulmuştur. Saatini Alman İmparatoru II. Wilhem hediye etmiştir.[105] Saatin ana mekanik bölümü özel yapılmış demir köşebentler ve döküm ayaklar üzerine oturtulmuştur. 22 Dişli çarktan oluşmuştur. Bazı parçaları üzerinde 1901 tarihi görülmektedir. Her biri 5-6 kg. olan ve çelik halatlara bağlı iki ağırlık haftada bir mekânik kolla yukarıya çekilir.[106]

On iki küçük sütun üzerine oturan dördüncü kat, gövdeden daha dardır. Üzerini hilali alemi olan metal kubbe örter. Bu bölümde, saatin şimdi çalışmayan çanı bulunmaktadır. Kulenin en üstteki bu bölümü 1974 depreminde yıkılmış ve 1976 da tekrar onarılmıştır.

Saat Kulesinin, sütunlu galerili, kat kat oluşu, altta köşelerinde sebillerin bulunuşuyla biçim bakımından, Aya Fotini Kilisesinin (XVII. yy.dan sonra) yapılmış[107] çan ve saat kulesine benzer. Ayrıca saat kulesinin köşelerinde yer alan çeşmelerin, baldaken biçimlerinin İzmir Şadırvanaltı Camisinin (1636 da yapılmış, 1815 de önemli bir tamir görmüş) kasnağındaki baldakenlerden esinlendiğini söyleyebiliriz.[108]

105 Yurt VI/1981,4435; Acun 1994, 26.

106 Ülker 1990,13; Acun 1994, 26.

107 Baykara 1974, 52 de İzmir'deki kiliseler yangın veya zelzeleden kurtulamayıp, hiç birisinin yapısı XVII. yy. dan geriye gidemez; Acun 1994, 26.§

108 Baykara 1974, 47; Sözen 1975, 308, 310 - 312, 326; Acun 1994, 26.

Foto : İ. H. Akansel

a- İZMİR, ŞİRİNYER ESKİ AMERİKAN KOLEJİ (6. ATAF KARARGÂHI) SAAT KULESİ

Şirinyer'deki bugünkü 6. ATAF Karargâh binası, 1912 de Amerikan Koleji olarak yapılmıştır. 1938 e kadar okul, 1935-1952 tarihleri arasında Kızılçullu Köy Enstitüsü, 1952-1953 tarihleri arasında LSE Karargahı, 14 Ekim 1953 den günümüze kadar da 6. ATAF (Nato Komutanlığı) Karargâhı olarak kullanılmıştır.[109]

Yatay dikdörtgen plânlı, iki katlı binanın giriş kapısı dikdörtgen şeklinde dışarı doğru taşarak, yukarıda dört katlı kulevari çıkıntı yapar. Katlar arasında yatay silmeler göze çarpar. En üstte üç yönde yuvarlak kadranlı saatler görülür.

[109] Akansel 1991, adı geçen yer; Acun 1994, 27; Yıldırım 2001, 419 - 420.

Foto : H. Çapanoğlu

b- İZMİR, BASMANE DEMİRYOLLARI SAAT KULESİ

Ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmeyen saat kulesinin, İngilizler tarafından 1866 yılında yaptırılan 135 kilometrelik İzmir – Aydın Demir Yolu'nun inşası sırasında veya daha sonra Cumhuriyetin ilk yıllarında yapıldığını tahmin etmekteyiz. Dikdörtgen prizma şeklindeki kule, yatay silmelerle üç kata bölünmüştür. En üst katın caddeye bakan yüzünde, dikdörtgen çerçeve içine alınmış yuvarlak kadranlı ve Romen Rakamlı bir saat yer alır.[110]

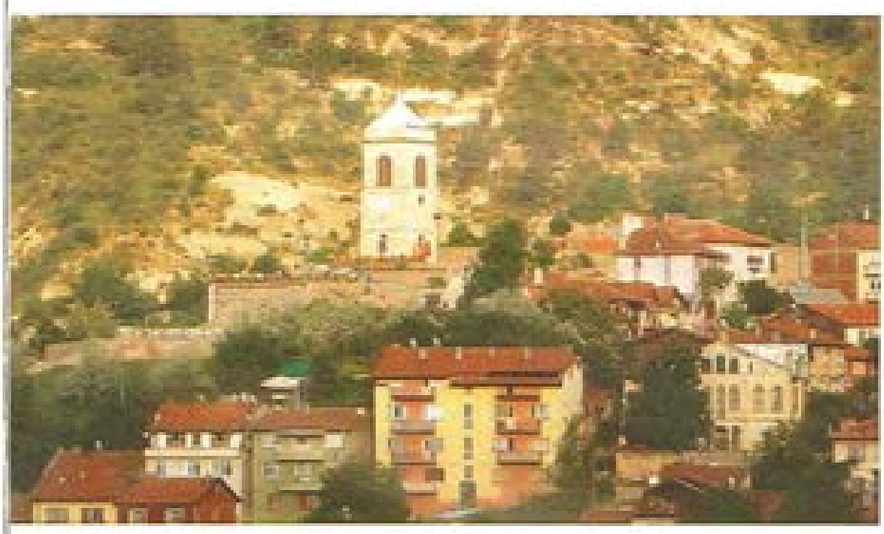

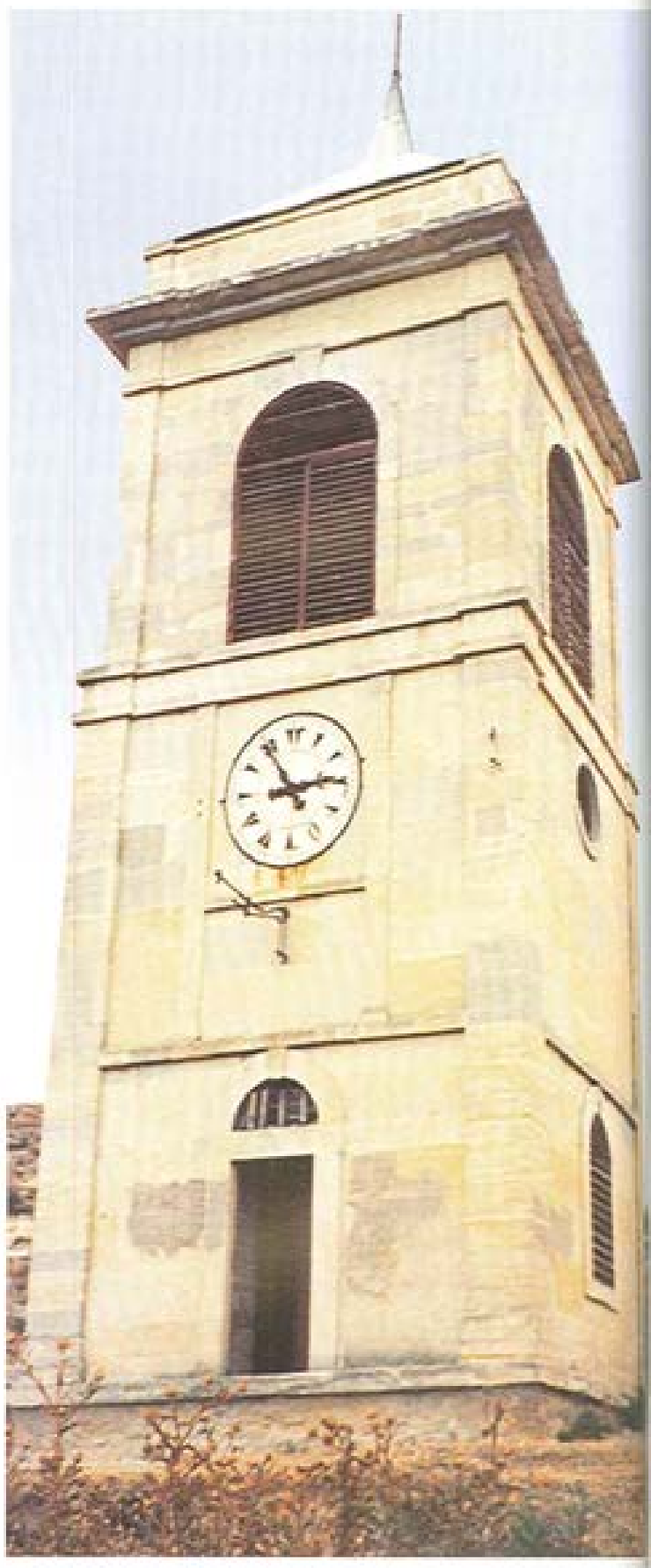
110 Acun 1994, 27.

24- KASTAMONU SAAT KULESİ

Saat Kulesi, şehrin doğusundaki yamaç üzerinde yer alır. Kastamonu Valilerinden Abdurrahman Nurettin Paşa,[111] şehre büyük bir saatin alınması için vilayet meclisi ve Belediye meclisinden ortak bir karar aldırdı. Bedeli belediyeden karşılanmak üzere İstanbul'a saat siparişinde bulunuldu ve daha sonra saat kulesinin temeli 26 Ağustos 1885 (1302) tarihinde atıldı ve daha sonra da bitirildi. Saati de Avrupa'dan getirtilmiştir.[112] Kule, 2002 tarihinde restore edilerek çevre düzeni yapılmıştır.

5,60x5,60 m. boyutlarında kare kaide üzerinde 13 m. yükselen kule, açık sarı ve açık yeşil kesme taştan yapılmıştır. Kulenin şehre bakan yüzünde Arap Rakamlı yuvarlak saat kadranı vardır. Yan yüzlerde ise, yuvarlak açıklıklar görülür. Saat yönünde yuvarlak kemerli bir kapı ile dört yönde yuvarlak kemerli geniş pencereler bulunur. İçten iki katlı olan yapının ikinci katında saat aksamı ve onun üzerinde de çanı yer alır. Kulenin üzeri piramidal külâhla örtülüdür.

111 Kastamonu 1310,320; Türk 1/1968,46; Acun 1994, 28; Eski 2000, 24-25 de, Abdurrahman Nurettin Paşa (1833-1912); II. Abdülhamit devrinin Adliye Nazırı ve Vezirlerindendir. Germiyanoğulları ailesine mensuptur. Eski Valilerden Kütahya'lı Hacı Ali Paşa'nın oğludur. Kaymakamlık ve mutasarrıflıklarda bulunmuş, 1872 de Prizren Valiliğine yükselmiştir. Birçok valiliklerde dolaştıktan sonra Kastamonu Valiliğine getirilmiştir. Abdurrahman Paşa 9 yıl bulunduğu Kastamonu'da iyi bir ad bırakmıştır. 1912 yılında vefat etmiştir.

112 Kastamonu 1310,350; Sapolyo 1969,11 de kulenin yapım tarihini yanlış olarak 1891 verir.; Talay 1991, 335; Acun 1994, 27; Acar 1995, 92-93; Eski 2000, 25, 35.

25- KAYSERİ SAAT KULESİ

Saat kulesi, şehrin merkezindeki Cumhuriyet meydanında yer alır. Çayırdağ'a göre, kule ve bitişiğindeki muvakkithane 1324/M.1906 yılında, Kayseri Mutasarrıfı Haydar Bey zamanında yaptırılmıştır. 13 Ekim 1924 yılında Atatürk'ün Kayseri'ye ikinci kez gelişinde Eşi Latife Hanım ile birlikte muvakkithanede oturmuş halkın şikâyetlerini dinlemiştir.[113]

Kulenin ustası Tavlusun'lu Salih Usta olup, 26 liraya mal olmuştur.[114]

Bu eserin yapılış tarihi Ahmet Remzi Akyürek tarafından bir şiirle belirtilmiştir.

Gerekti Kayseri şehrinde bir zibâ çalar sâ'at
Münebbih olmağa evkât-ı halkı rûz u şeb hâla
Cenâb-ı Mîr Haydar bende-i şâh-ı kerem perver
Muvaffak oldu olsun kadr-i câhı an-be-an bâla
Mücevher sâ'ate benzetti Remzî yazdı târihin
Yapıldı mevki'inde kasru sâat-hâne pek a'lâ" 1324.[115]

Kare prizma şeklinde, yaklaşık 10 m. yüksekliğindeki kule, yatay silmelerle üç kata bölünmüştür. Köşelerde katları boydan boya kat eden dikdörtgen silmeler vardır. En üst katta, dört yönde saat kadranları bulunur. Üzeri piramidal külâhla örtülüdür. Külâhın üzeri dikdörtgen şeklinde açıktır. Külâhın üzerinde Eski Türkçe olarak; şark, garp, cenup ve şimal yazılı yönleri gösteren oklar ve rüzgârgülü bulunur. Kuleye doğuya açılan yuvarlak kemerli kapıdan girilir. İç yüzü silindir şeklinde olup, ortası minare gibi bir çekirdek etrafında dolanan merdivenle üst kata çıkılır. Altta bir bodrum katı vardır. Kulenin bitişiğinde üçgen alınlıklı bir muvakkithane yer alır. Muvakkithanenin her cephesinde yuvarlak kemerli geniş pencereleri vardır.

Kulenin saati ağırlıklarla çalışır. Şimdi çalmayan saatin çanı, eskiden birinci çeyrekte bir, ikinci çeyrekte (yarım saatte) iki, üçüncü çeyrekte üç ve saat başında da dört defa vurur ve bundan sonra da saat kaç ise o kadar vururdu. Saati haftada bir kurulurdu.

[113] Çayırdağ 1981,1; Talay 1991, 335; Özdemir 1993, 212; Acun 1994, 28; Çakmak 2000, 59 da saat kulesinin, Sultan II. Abdülhamit'in 25. cülûs yıldönümü kutlamaları çerçevesinde temelinin atıldığı yazılıdır.

[114] Erkiletlioğlu 1996, 236.

[115] Mazıoğlu 1987, 239; Erkiletlioğlu 1996, 236.

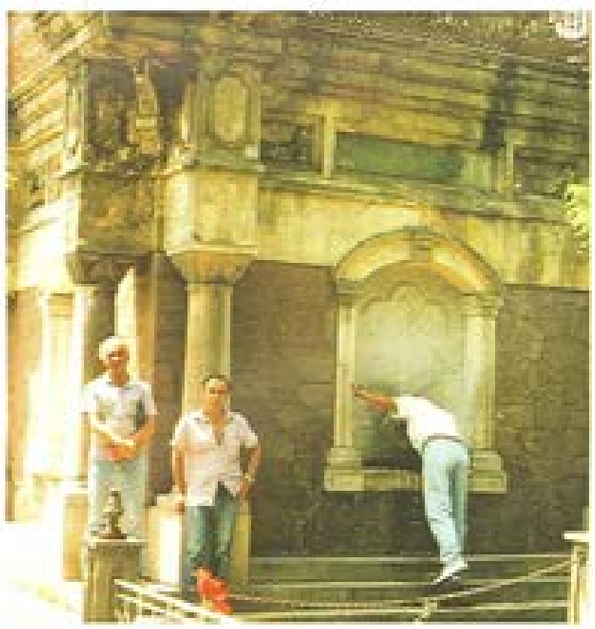

Foto : T. Aksoy

26- KOCAELİ (İZMİT) SAAT KULESİ

Bugünkü tren istasyonunun kuzey-doğusundaki tepe üzerinde yer alan saat kulesinin, üç tarafındaki sebillerin alınlığında ve kapı üzerindeki çok zor okunan kitabeleri vardır. Bunlardan batı taraftaki "1318 Belediye etti inşa bu kule ile çeşme-i Seyyit Kameriye" yazılıdır. Orta katta, her cephede yuvarlak kartuşlar içinde, yarısı silinmiş II. Abdülhamit'in tuğrası görülür. Kule, 1308 / M. 1902-1903 Tarihinde, İzmit Mutasarrıfı Musa Kazım Bey tarafından, Mimar Vedat Bey'e yaptırılmıştır.[116] Giriş kapısının yanındaki Türkçe Kitabeden, kulenin 1970 de SEKA tarafından restore edildiği anlaşılmaktadır.

Köşeleri çifter sütunlu, kenarları sebilli kare kaidelidir. Sebiller, silmeli basık yuvarlak kemerli niş şeklindedir. Profilli birer teknesi bulunur. Sebilli kaide üzerinden yükselen, köşeleri pahlanmış, kare prizma gövde yer alır. Kaide ile gövde arasında balkon vardır. Gövde yatay üç silmeyle dört kata bölünmüş, üzeri piramidal külâhla örtülmüştür. Geniş saçaklı külâhın altında, dört yönde yuvarlak birer saat kadranı yer alır. Çeşme üzerinde, köşelerde ve gövdedeki pencere üzerinde Neo-Klâsik Üsluplu süslemeler görülür.

116 Sözen 1984,66; Tuğlacı 1985, 176; Özdemir 1993, 213; Acun 1994, 27.

27- KÜTAHYA SAAT KULESİ

Eskiden Ali Paşa Mahallesi'nde, 30 Ağustos Ortaokulu'nun arkasında yer alan saat kulesi, XIX. yy. sonlarına doğru, Kütahya Valisi Fuat Paşa tarafından yaptırılmıştı. 1975 den önce yıktırılarak yerine Belediye Çarşısı yapılmıştır.[117] Kule daha sonra Kütahya Belediyesi'nce 2005 yılında eskisinin bir benzeri olarak yeniden inşa ettirilmiştir.[118]

Kare plânlı üç katlı kulenin üzeri külâhla örtülüdür. Katları birbirinden yatay silmeler ayırır. Ayrıca her katta birer yuvarlak kemerli pencereler ile üst katın her cephesinde, yuvarlak kadranlı birer saat yer alır. Kule, 21 m. yükseklikte, kesme taştan yapılmıştır.

Foto : M. Tunçel

[117] Larousse 7 / 1972,736; Altun 1981,435,465,686; Özdemir 1993, 216.

[118] Bize bu bilgileri gönderen müze asistanı Sayın Sehime Atabey'e teşekkür ederiz.

28- LADİK (SAMSUN) SAAT KULESİ

Saat kulesi, şehrin merkezindeki bir tepe üzerindedir. Dikdörtgen basık kaş kemerli kapısı üzerindeki Türkçe "Kaymakam Reşit 1889" yazıdan, kulenin 1889 tarihinde Ladik Kaymakamı Reşit Bey tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. 1943 tarihinde depremde saat köşkü zarar görmüş daha sonra restore edilmiştir.[119]

30 m. yüksekliğindeki kule, çokgen kaideli, yuvarlak gövdeli ve şerefelidir. Minare görünümündeki kulenin, kare prizma şeklindeki peteğinin dört yüzünde, yuvarlak saat kadranları yer alır.

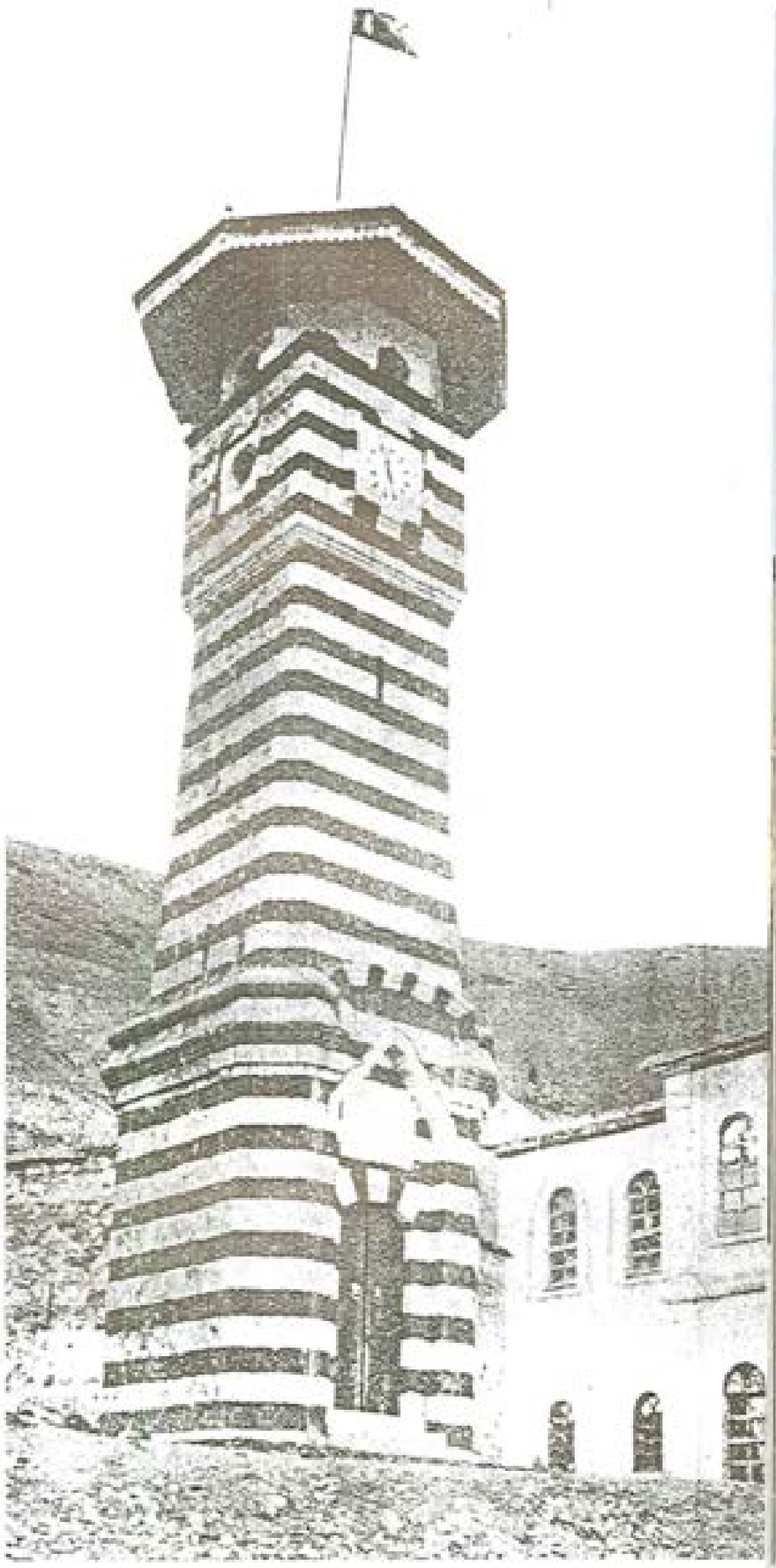
[119] Akyüz 1964,3,29; Özdemir 1993, 221; Acun 1994, 29 da Ziya Paşa'nın Amasya ile beş kazasında (Ladik, Merzifon, Mecitözü, Havza ve Zile'de) yaptırdığı 6 hükümet konağı ve 6 saat kulesinden söz edilir. Fakat bizim kanaatimize göre, Ladik Saat Kulesi, girişi üzerindeki yazıya göre, Ziya Paşa Saat kulesini yaptırmaya karar verir fakat bitirmeden Amasya'dan ayrılır. Onun üzerine Kule de, Kaymakam Reşit Bey tarafından tamamlanır.

29- MADEN (ELAZIĞ) SAAT KULESİ

Günümüzde Elazığ, eskiden Diyarbakır İline bağlı olan ilçe merkezinde, bir saat kulesi yer almaktadır.[120] Kule, ilçenin yamacında eski Hükümet Konağı'nın yanındadır.[121] Yapı, bugün yerinde olmayan kitabesine göre tarihlendirilir.

1- Şehen-şâh-ı bî-müdânî veliyy-i ni'metimiz Sultan Abdülhamid-i Sani Efendimiz

2- Hazretlerininbedâyi-ıâsârmülûkânelerinden sâât-ı eyamı erbâb-ı hayata ilân

120 Acun 1994, 43 de, yayımladığımız Maden Saat Kulesi'ni, Yok Olan Saat Kuleleri başlığı altında incelemiştik. Söz konusu kitapta, kulelerin tüm Anadolu'ya yayılması nedeniyle gidemediğimiz ender yerlerden birisi de Maden İlçesi idi. Gidemediğimiz bu yerlerin belediyelerine (02. 7. 1992 tarihli) mektuplar göndererek ilçelerindeki eserin yerinde durup durmadığı hakkında bilgi sormuştuk. Bu mektuplarımıza bazı belediyeler cevap bile vermemişti. Bunlardan birisi de Maden İlçesi idi. Bunun üzerine Maden'i tanıyanlara eser hakkında bilgi sormuştuk. Eserin yerinde olmadığı hakkında bilgiler almıştık. Daha sonra kitabımızda kuleyi, Yok Olan Eserler başlığı altında incelemiştik. Bize verilen bilgilerden birisi de Maden İlçesi'nde saat kulesinin olmadığı, bir kilisenin çan kulesinin olduğu şeklinde idi. Hatta bu bilgiyi doğrulayan Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'nün; Şanlıurfa'da yaptığı 22.4.1994 -170 toplantı tarihi ve 22. 4.1994 - 1448 karar tarih ve no'su olan kararda; "...Maden İlçesi, Kapalı cezaevi yanında yer alan Tarihi Kilise binasının Korunması gerekli Kültür Varlığı özelliği gösterdiğinden..." tescil edildiği belirtilir. Kilise denilen Hükümet binasının yanındaki saat kulesini de kilisenin çan kulesi olduğu şekliyle biliniyordu ve bu şekilde tescil edilmişti. Bizim ve yerel gazeteci Lütfi Ergene'nin ikazı ile söz konusu olan yapının Hükümet Konağı, yanındaki kulenin de saat kulesi olduğu, bizim yayınımız kaynak gösterilerek; Toplantı Tarihi ve No; 11.04.2002-298, Karar Tarihi ve No; 11.04.2002- 2843 karar ile Saat Kulesi olarak, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'nce tescil edilmişti. Durum bu halde iken Sayın Lütfi Ergene'nin kardeşiyle Maden Saat Kulesi ile ilgili görüşme yapmak için odamıza geldiğinde saat kulesinin yok olmadığını yerinde durduğunu belirtince, kendisine uyarısı için teşekkür ettiğimi ve yeni yayınımda uyarılarının dikkate alınarak yayınlanacağını belirtmemize rağmen, Sayın Ergene, Gelincik adlı bir dergide bizim yayınımıza atıfta bulunarak pek hoş olmayan bir ifade ile saat kulesinin yok olmadığını ayakta durduğunu dile getirilmiştir. Söz konusu yazar acaba bizim yayınımız yayınlanmadan bunun saat kulesi olduğunu biliyor muydu? Biliyor ise, bizim yayınımızdan önce niçin yayın yapmadı.! Yine de Sayın Ergene'ye Maden İlçesi'ni görmeme vesile olduğu için tekrar teşekkür ederim.

121 Hükümet konağının girişinin batısındaki pencere yuvarlak kemerinin kilit taşı üzerinde 1309 /M. 1891-1892 tarihi yazılıdır. Hükümet konağı muhtemelen bu tarihte yapılmış olmalıdır. Ergene 1995, 25, 46; Ergene 2000, 9 da hükümet konağının 1895 tarihinde yapıldığını, bir kaynak göstermeden yazar.

3- Içün Mutasarrıf-ı Liva Hayri Bey kullarının himmeti ve ahalinin nakd gayretleriyle bu
4- Havalide ilk defa olmak üzere bin üçyüz on yedi sene-i hicriyesinde inşa olundu.[122]

Kitabesine göre saat kulesi, II. Abdülhamit'in zamanında H. 1317 / M. 1899 -1900 tarihinde Mutasarrıf Hayri Bey tarafından yaptırılmıştır.[123]

Köşeleri pahlanmış kare plânlı üç katlı kulenin üzerini eskiden geniş saçaklı bir kubbe örterdi. Kulenin bugün saçak ve kubbesi yıkılmış, kitabesi sökülmüş ve saati yok edilmiştir. Yapı, Diyarbakır eserlerinde sıkça gördüğümüz gri ve beyaz taştan renk almaşığı tekniği ile yapılmıştır. Basık yuvarlak kemerli giriş kapısının üzeri, yedi dilimli hafifletme kemerlidir. Saat köşkünün her cephesinde yuvarlak saat kadranlarının yerleştirildiği yuvalar görülür. Kulenin birinci katı ile ikinci katı arasında kalın bir silme vardır. Gövde, kaideden köşke doğru incelir, köşkte kalınlaşır.

122 Başbakanlık Devlet Arşivi, Tarih; 07/M/1317, Dosya No; 38, Gömlek No; 77; Serveti Fünun 1315, 84; Ergene 2000, 10.

123 Diyarbakır 1319,59; Acun 1994, 43 da saat kulesinin II. Abdülhamit'in tahta geçişinin 25. seneyi devriyesinde, Diyarbakır Valisi Halit Bey tarafından 1317 / M. 1899-1900 tarihinde yaptırıldığı yazılmaktadır.

30- MERSİN SAAT KULESİ

İstasyon Caddesi üzerindeki saat kulesi, İtalyan Katolik Kilisesinin aynı zamanda çan kulesidir. Kiliseye girişin güney yan duvarındaki camekân içinde, kilisenin, Sultan Abdülmecit 'in izniyle 1853 de yapımına başlanmış, 1898 de bitirilerek ibadete açıldığı yazılıdır.

Doğu-batı doğrultusunda bazilikal görünüşe sahip kilisenin güney-batısında çan ve saat kulesi yer alır. Kare plânlı üzeri kırma çatıyla örtülüdür. Gövde düz ve dişli silmelerle üç kata bölünmüştür. Son iki kat serbest kule gibi çatıdan yukarıya doğru yükselir. İlk iki kat sivri uçlu ikişer mazgal pencereyle, en üst katta (doğu hariç) her yönde yuvarlak kadranlı saatler yer alır.[124]

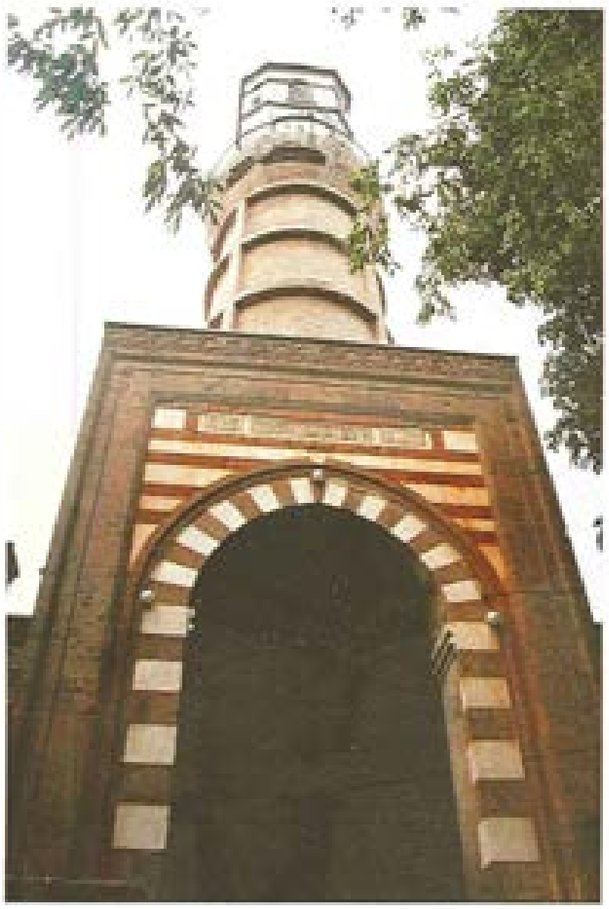
[124] Acun 1994, 29 - 30.

31- MERZİFON (AMASYA) SAAT KULESİ

Saat Kulesi, şehrin merkezindeki, Çelebi Mehmet'in emriyle, Mehmet Memiş Oğlu Ebubekir tarafından yaptırılan medresenin giriş kapısı üzerinden yükselir. Kule, H. 1282 / M. 1866 da Amasya Mutasarrıfı Ziya Paşa tarafından yaptırılmıştır.[125]

Taç kapı üzerinden yükselen, silindirik gövdeli, tuğladan yapılmış minareyi andıran saat kulesinin petek kısmı ahşaptandır. İki katlı peteğin köşeleri pahlanmış prizma şeklindedir. Her yüzünde yuvarlak kadranlı birer saat yer alır. Üzeri kubbeyle örtülüdür. İkinci katın dört yüzünde çanın sesinin iyi duyulabilmesi için yuvarlak kemerli birer pencere açılmıştır. Kuleye, giriş eyvanının içine açılan yanlardaki küçük kapılardan çıkılır.

[125] Akyüz 1964,3,29; Sapolyo 1969,11; Goodwin 1971,419; Erken 1983,317; Acun 1994, 30; Özdemir 1994, 93 yukarıdaki bilgileri verirler; Talay 1991, 334 ise, saat kulesi II. Abdülhamit'in tahta çıkışının 30. yıldönümü münasebetiyle inşa edilmiştir, diye belirtir.

a- MERZİFON (AMASYA) AMERİKAN KOLEJİ SAAT KULESİ

Doğu-batı doğrultusunda yatay dikdörtgen plânlı, iki katlı kırma çatılı yapının, batısındaki müştemilatı olarak kullanılan bölümün üzerinde, 1919 da ahşaptan yapılmış bir kule yer alır. Kule, çatı üzerinden yükselen kare kesitli ve dört ayak üzerine oturan piramidal külâhlıdır. Dört cephesinde yuvarlak saat kadranı yer alır. Kolej, 1863 de açılmış bir teoloji okulu iken, 1886 da kolej düzeyine ulaşmıştır.[126]

[126] Polat 1988,642,644; Kocabaş 1989,193; Akansel 1991,5; Acun 1994, 30. Bu arada saat kulesinin varlığını bize bildiren, aziz dostum Sadi Bayram'a da teşekkür ederiz.

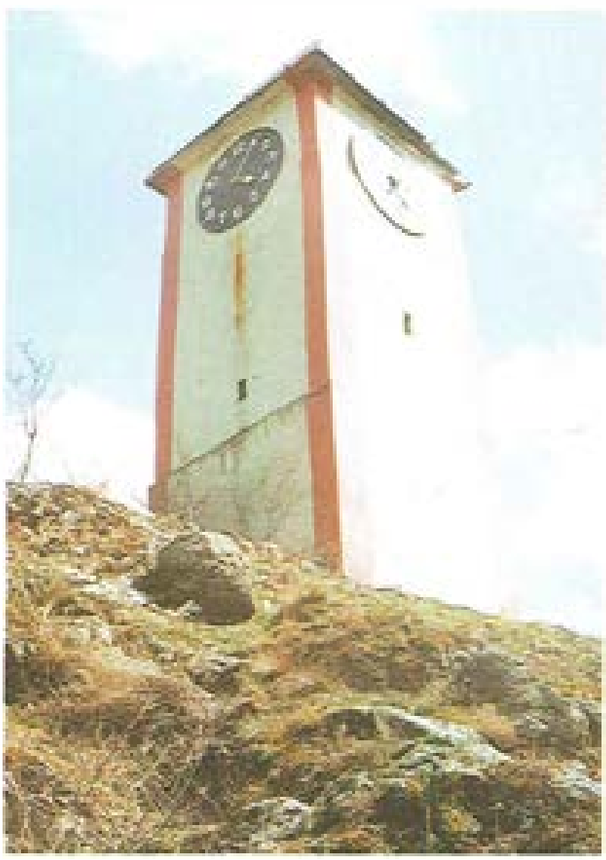
32- MUDURNU (BOLU) SAAT KULESİ

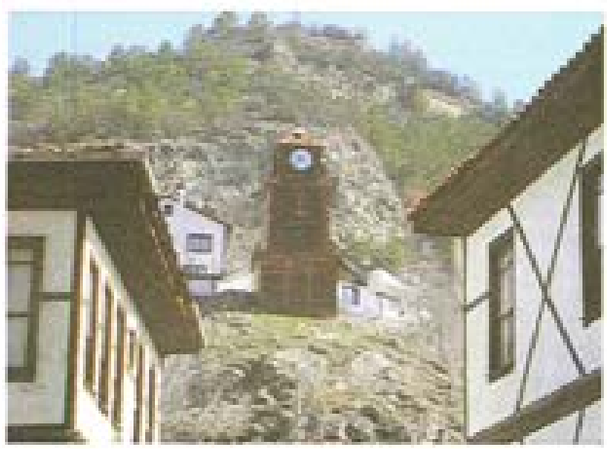
Saat kulesi, şehrin doğusundaki yamaç üzerinde kurulmuştur. Kulenin kim tarafından yaptırıldığı bilinmemesine karşın, ahşap olan ilk kule, 1890 - 1891 yılında yapılmıştır. Bu kule 1900 tarihinde yanmış daha sonra bugünkü kule, 1905 tarihinde yaptırılmıştır. Yeni yapılan kule 1963-1964 lerde tekrar yanmış, Mustafa Kırkık tarafından onarılmıştır.[127] Mudurnu Belediye Başkanlığı odasında bulunan 1329 / M. 1913-1914 tarihli şehrin genel görünüşünü gösteren bir fotoğrafta, kare prizma şekliyle kule de görülmektedir.

Kule, yaklaşık olarak 3 x 3 m. boyutlarında kare prizma gövdelidir. Doğuya açılan dikdörtgen kapısı vardır. Kapıdan "Z" şeklindeki 30 basamaklı ahşap merdivenlerden üç yöndeki saat kadranlarının bulunduğu yere çıkılır. Saati 4 günde bir kurulur.

Kule, 2005 Yılında ahşap bir zarf içine alınmış, üç katlı hale getirilerek iki balkon ilave edilmiştir.

[127] Özdemir 1993, 181; Özdemir 1994, 93.

33- MUĞLA SAAT KULESİ

Şehrin merkezindeki saat kulesi, giriş kapısı ve çeşmesi üzerindeki kitabeye göre tarihlendirilir.

1- Sahibül hayr Hacı Süleyman Efendi
Yine deryayı itasını ikhan etti zuhur
2- Bahusus aktar-ı ezhar vaktini ilan için
Bu mahalle bir muvakkithane yaptı bi kusur
3- Beldemizde misli namesbuk kebir çan saati
Avrupadan celbedince herkese verdi sürur
4- Kalmadı hiç ihtiyaç cep saati taşımaya
Aksi avaz ile alem vakti etti şuur
5- Hem ziya şevkile buldu mücevher tarihi
Geldi meydana muvakkithane bi evsa-ı vufur
6- Harrerehu İsmail Hakkı 1301 fi Şaban [128]

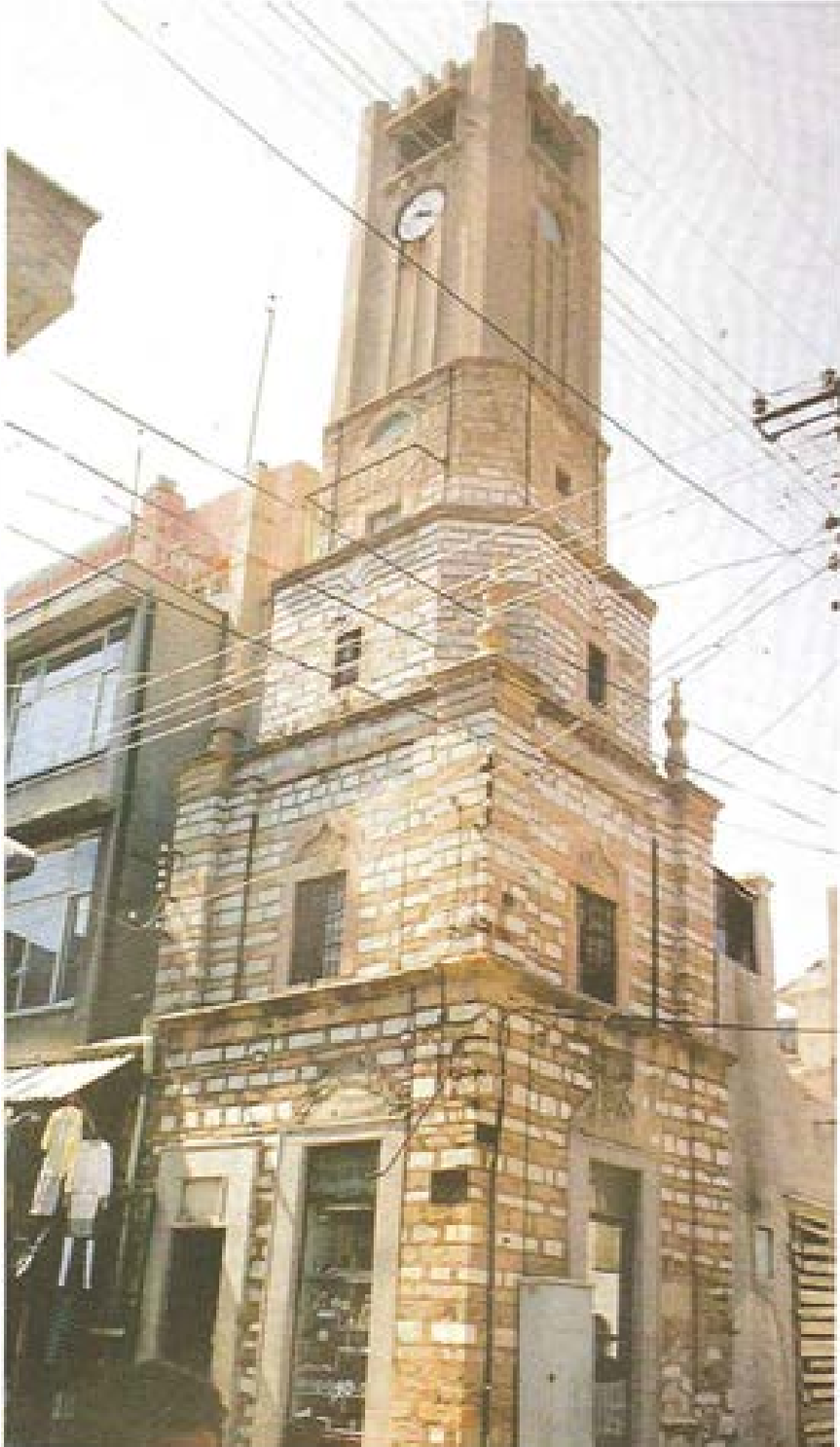
Kitabenin altında pekiyi okunamayan kısmı, İ.H.Akansel, "Mintelamizi Mustafa Vasfi" ve "Yaptı bu metin divarı Kostantin Oğlu Filvari" diye okumuştur.[129]

Kitabe metninden kule, 1301 / M.1885 tarihinde, Hacı Süleyman Ağa[130] tarafından,

Mimar Kostantin Oğlu Filvari'ye yaptırılmıştır. Kitabe metnini "Dede İsmail Hakkı Efendi"[131] yazmıştır.

Saat Kulesi, aşağıdan yukarıya doğru küçülen kare plânlı ve beş katlıdır. Kuleye ahşap medivenlerle çıkılır. Giriş kapısı güneye açılan alt kat, muvakkithane olarak kullanılmıştır. Üçüncü, dördüncü ve beşinci katın köşeleri pahlanmıştır. Dördüncü katın üzerine sonradan uzunca bir kat daha ilave edilerek yuvarlak saat kadranları buraya yerleştirilmiştir. Her katın cephesine, sivri veya yuvarlak kemerli dikdörtgen pencereler açılmıştır. En alttaki pencereler diğerlerinden daha büyüktür. Kulenin yanında ve ona bitişik olarak Kulenin banisi Hacı Süleyman Efendi tarafından yaptırılan kitabeli bir çeşme vardır.

1- Kadızâde Hacı Süleyman Efendi zülkerem
cuy-u cüda oldu deryayı inayetten revan
2- Bu sebili fisebilillah yapınca bir sebil
teşnegan-ı Kerbela ervahı oldu şadıman

[128] Acun 1994, 31 - 32. H. Hüseyin Aydoğdu tarafından, Mart 1980 de, Saat Kulesi hakkında bu bilgiler derlenerek kulenin altındaki saatçiye bırakılmıştır.

[129] Akansel 1991, Muğla Saat Kulesi Bahsi; Acun 1994, 32.

[130] Acun 1994, 32; H.Hüseyin Aydoğdu'nun derlemesinden. Kulenin banisi Hacı Süleyman Efendi, 1810 da Muğla'da doğmuştur. 1871Yılında kurulan Muğla Belediyesinin ilk başkanlığını yapmıştır. Karısı Pembe Hatun'la gittikleri Haç dönüşünde, Şam Şehrinde gördükleri saat kulesinin aynısını yaptırmış ve aynı yıl içinde karısı, Pembe Hatun'da Muğla Memleket Hastanesini inşa ettirmiştir. Hacı Süleyman Ağa 1890, Karısı Hacı Pembe Hatun'da 1901 yılında vefat etmiştir.

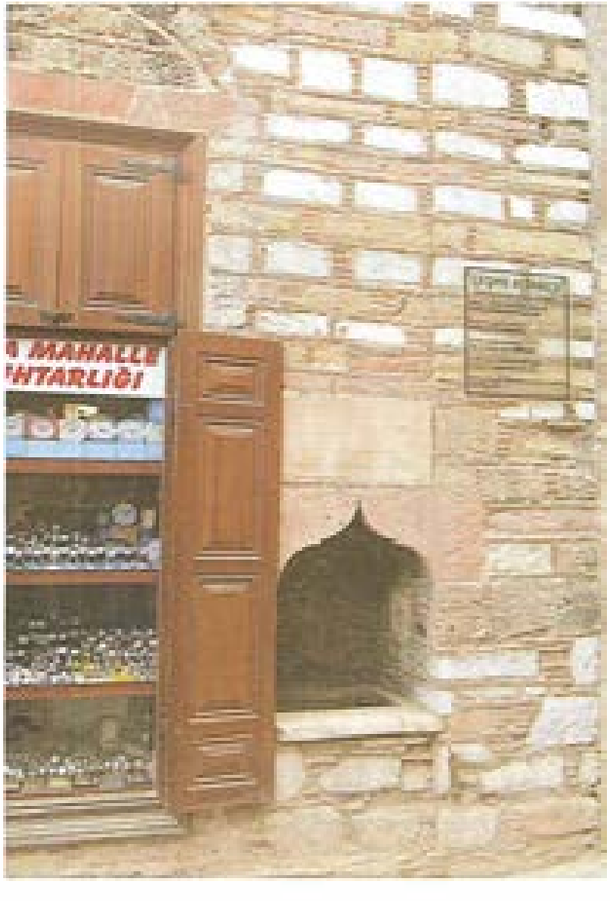
[131] H.Hüseyin Aydoğdu'nun derlemesinden. Kitabenin Hattatı, Dede İsmail Hakkı Efendi, 1831 de Arapkir'de doğmuş, Bursa'da tahsil gördükten sonra Muğla'ya gelmiştir. Uzun yıllar hükümet dairesinde muhasebe başkâtibi olarak vazife görmüş, Muğla Rüştüyesi'nde hocalık ve Şahidi Mevlevihanesi'nde de neyzenlik yapmıştır. 1906 Yılında ölmüştür. Önce Şahidi Mezarlığı'na sonra 1937 de Yeni Mezarlığa defnedilmiştir.

3- Bu sebilin kâse kâse nüş oldukça suyu katresince ecr-i nâ-ma'dût vire hem müstean
4- Yapılınca bu sebil hem dedi tarihin Ziya en güzel mevkiide oldu bu sebil ey teşnegan

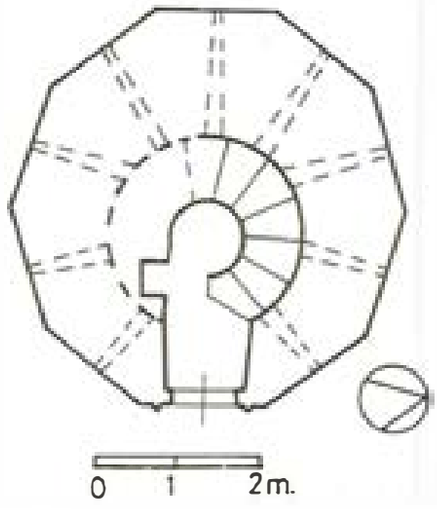
Harrare İsmail Hakkı sene 1302 ..... Mustafa Vasfi.

34- NİĞDE SAAT KULESİ

Kale burcu üzerinden yükselen saat kulesi, Ziya Paşa tarafından 1866 tarihinde yaptırılmıştır.[132] 1322 (1904) tarihli Konya Salname'sinde, Niğde'deki eserler tek tek sayılırken "... müceddeden yapılmış bir saat kulesi" diyerek saat kulesinden de bahsedilir. Bu bilgiden kulenin yeniden yapıldığı yazılıdır. Yeni yapılan kuleye Avrupa'dan getirilen saat ve edevatın gümrük resminden muaf tutulmasına dair birbelge vardır.[133] 1322 tarihli Salname'de ise ismi geçer.[134] Kule, 41 m. Yüksekliğinde, sekizgen kaideli ve sekizgen gövdelidir. Kaide gövdeden daha kalındır. Gövde üzerinde demir parmaklıklı şerefe yer alır. Şerefe üzerinde köşeleri içeri doğru kavisli kübik bir kütle ve bunun da üzerinde dört sütunun taşıdığı bir köşk bulunur. Köşkün üzeri ongen kasnaklı kubbeyle örtülüdür. Yuvarlak saat kadranı kübik kütlenin şehre bakan yüzündedir.

M. Özkarcı'dan

132 Şapolyo 1969,11; Konya 1306,125; Özdemir 1993, 219; Özdemir 1994,93; Acun 1994, 33 de, Salnamede, Niğde'deki eserler tek tek sayıldığı halde saat kulesinden hiç bahsedilmez. Ayrıca Niğde Belediye Başkanlığının mektubumuza cevaben gönderdiği; 17.7.1992 tarih ve 127-51-66/32 sayılı yazısında kuleyle ilgili bilginin Belediye ve Müze arşivlerinde olmadığını öğrendik. Kendilerine bu ilgiden dolayı teşekkür ederiz. Talay 1991, 335 de, kulenin II. Abdülhamit'in tahta geçişinin 30. yıl dönümünde; Özkarcı 2001, 211 de ise, kaynak göstermeden saat kulesinin 1901 - 1902 de yaptırıldığını yazar.

133 Başbakanlık Devlet Arşivi, Tarih 21/Ra/H. 1315, Dosya No ; 17, Gömlek No ; 1321/Ra-06.

134 Konya 1322, 327; Konya 1332, 215.

35- OSMANİYE SAAT KULESİ

Banisi, yapım tarihi ve biçimi hakkında bilgi sahibi olamadığımız saat kulesi Eskiosmaniye (Cebel-i Bereket)' de yer almaktaydı. Başbakanlık Arşivi'nde kaydı bulunan saat kulesi muhtemelen Sultan II. Abdülhamit'in 25. cülus yıldönümü kutlamaları çerçevesinde yapılmış olmalıdır.[135]

Bugün Osmaniye'nin merkezinde, Yediocak Mahallesi, Doktor Ahmet Alkan Caddesi üzerinde yer alan yeni yapılan saat kulesi vardır. Bu kule 1998 - 1999 yıllarında zamanın belediye başkanı Şükrü Bey tarafından yaptırılmıştır. Kule, kare prizma gövdeli üç katlıdır. Üzeri sivri külâhla örtülüdür. Açık sarı kesme taştan yapılan ve dört ayak üzerinde yükselen kule, yatay silmelerle üç kata bölünmüştür. Orta katta yuvarlak kemerli altlı üstlü ikişer pencere yer alır. Üst katta her cephede yuvarlak kemerli saat kadranları görülür.

[135] Kesinlikle Başbakanlık Arşivi'nde kaydı bulunmaktadır. Biz bu kaydı görmemize rağmen kayıt numaralarını kaybettik. Sonra da tekrar çalışma izni alamadık.

Foto : Ç. Aslan

36- SAFRANBOLU (KARABÜK) SAAT KULESİ

Saat Kulesi, şehrin kale mevkiinde, her yönden görülebilen, yaklaşık 12.m. yükseklikte, kare (4.65x4.65 m.) prizma gövdelidir. Şehre bakan yüzünde yuvarlak (1.20 m.) kadranlı bir saat yer alır. Saat köşküne, 7 parçalı "Z" şeklinde 42 basamaklı ahşap merdivenle çıkılır. Üstte her cephede dikdörtgen ikişer pencere bulunur. Üzeri kırma çatıyla örtülüdür. 7 Günde bir kurulan saat, zembereksiz olup, saati çalıştıran ağırlık 68 kg., çana vuruş yaptıran ağırlık 109 kğ.dır.[136] Çanı 1797, Geo Sıtar markalı saati 1717 (saat üzerindeki Arap rakamlarına bakıldığında tarihi 1818 şeklinde okumak da mümkündür.) tarihlidir.

Kule, İl Özel İdaresi'nce 1999 yılı başında restore edilmiştir.[137]

Kulenin halk arasında İzzet Mehmet Paşa tarafından yaptırıldığı söylenir. Sadrazam İzzet Mehmet Paşa' nın, H. 25 Receb 1212 / M.13 Ocak 1798[138] tarihli zeyl vakfiyesinin Türkçe çevirisinin 17. sayfasında, "Zeferanbolu Kasabasında kain Camii Şerifi mezkur derununda vaz'eylediğim iyad tabir olunur bir kebir saat ile kasaba-i mezbure kal'asına müceddeden vaz olunması irade olunan diğer bir kebir saatin lede'l-iktiza ta'mir ve termimleri içün saatçilik fenninde mahir ve mikate alim bir kimse saatçi tayin olunup beher yevm vakt-i gurubde zikr olunan saatleri kurub ve lede'l-hace tamir ve termim dahi idüp galle-i vakfı mezkurumdan yevmi onbeş akçe vazifeye mutasarrıf ola....."[139] şeklinde verilen bilgilerden kaledeki saat kulesine konulmak üzere bir saat alındığını, bu saatlerin ayar ve bakımlarıyla, saatçilik mesleğinden anlayan birinin tayin edilmesini öğrenmekteyiz.[140] Bugün ise 45 yıldır saate bakan, tamir eden ve ayarlıyan İsmail Ulukaya Beyefendidir. Kule 1999 Tarihinde restore edilmiştir.

136 Bu bilgiler 1965 den beri saati çalıştıran ve bakımını yapan İsmail Ulukaya'dan alınmıştır.

137 Deniz 2006, 63.

138 Biz; Acun 1994 adlı yayınımızın s. 34 de, vakfiye tarihini, M. 1796 şeklinde sehven yanlış yazmışız. Dağlı - Üçer 1997, 25 de, 1798 olmalıydı. Bu yanlışlık Deniz 2006, 64 de de belirtilmiştir.

139 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Sadrazam El Haç İzzet Mehmet Paşa Vakfı, 25 Receb 1212, No; 1624 sayılı vakfiyenin Türkçe çevirisinin 17. sayfasında saat kulesiyle ilgili bilgi vardır.

140 İzzet Paşa Vakfiyesindeki saat kulesiyle ilgili bilginin varlığını bize bildiren Sayın Hocam Prof. Dr. Günsel Renda'ya Teşekkür ederiz.

37- SAMSUN SAAT KULESİ

Bugün ismini verdiği meydanda yeni yapılmış bir saat kulesi vardır. Bu kulenin, üzerine çakılan levhadaki bilgilerden: eski saat kulesinin bir kopyesi olarak, 01.09.2000 - 30.01.2001 tarihleri arasında Samsun Büyük Şehir Belediyesi tarafından yaptırıldığı, 16.50 m. yüksekliğinde ve 2 m. çapında olduğu, eski saat kulesini ise, II. Abdülhamit, Belçika asıllı bir Fransız mühendise 1886-1887 tarihinde yaptırdığı, 26.11.1943 deki büyük depremde hasar görerek, yıkıldığı yazılıdır.

Özdemir, kim tarafından ve ne zaman yapıldığını belirtmeden eski kuleyi XIX. yy. sonuna tarihler.[141]

Yapı, kare kaideli ve çokgen gövdelidir. Üstte bir şerefe ile kubbenin üzerinde aydınlık feneri gibi bir çan köşkü yer alır. Kule şerefesiyle birlikte minare görünüşüne sahiptir.[142]

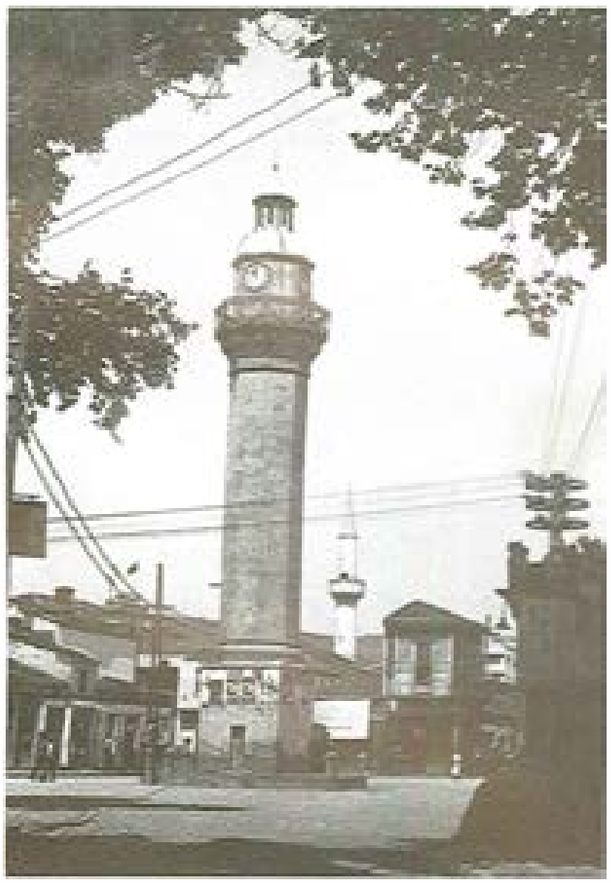

Foto : İ. H. Akansel'den

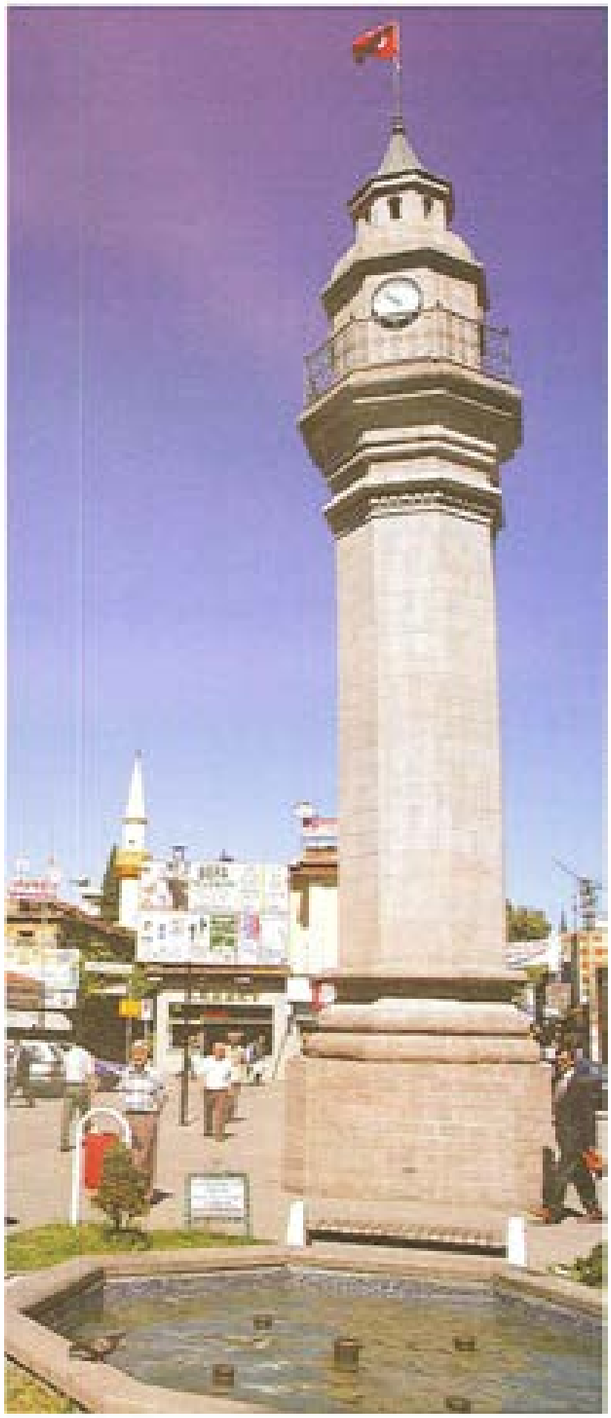

Foto : A.Şendur

Zamanında saat kulesinin yanında yangın gözetleme kulesi olarak da görev ifa etmiştir.

Eski kulenin yıkılışıyla birlikte, eskiyi andıran bugünkü kule yapılana kadar Samsunlu Mimar Kemal Taner tarafından plânı çizilen ve beton direk gibi görünen başka bir yeni saat kulesi yapılarak saatleri İsviçre'den getirtilip yerine konmuştu.

141 Özdemir 1993, 220; Özdemir 1994, 93.
142 Acun 1994, 44.

38- SİİRT SAAT KULESİ

Vilayet konağı önünde yer alan saat kulesi, 1974 - 1975 lerde yapılmıştır. 30 - 35 m. yüksekliğindedir. Eskiden Ulu Caminin doğusunda, 1905 yılında bir saat kulesi yapılmıştı.[143] Ne zaman yıkıldığını bilemediğimiz kule, kare prizma gövdeli, aşağıdan yukarıya doğru incelen ve üzerinde sivri külâhı olan bir yapıydı. Eski kule yıkılınca saati, 1977 de yapılan yeni kuleye nakledilmiştir.

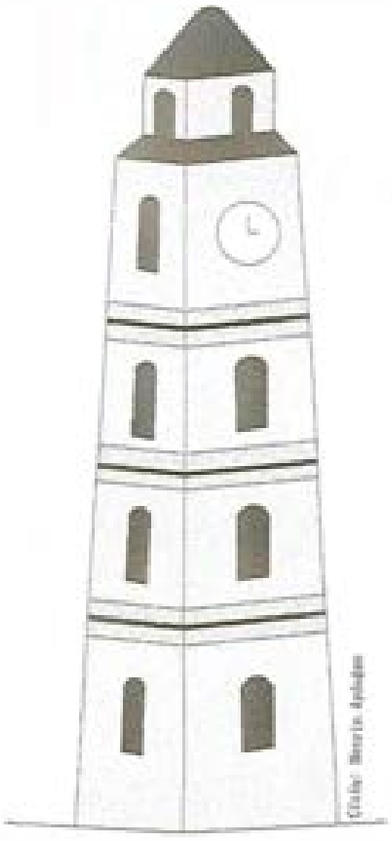

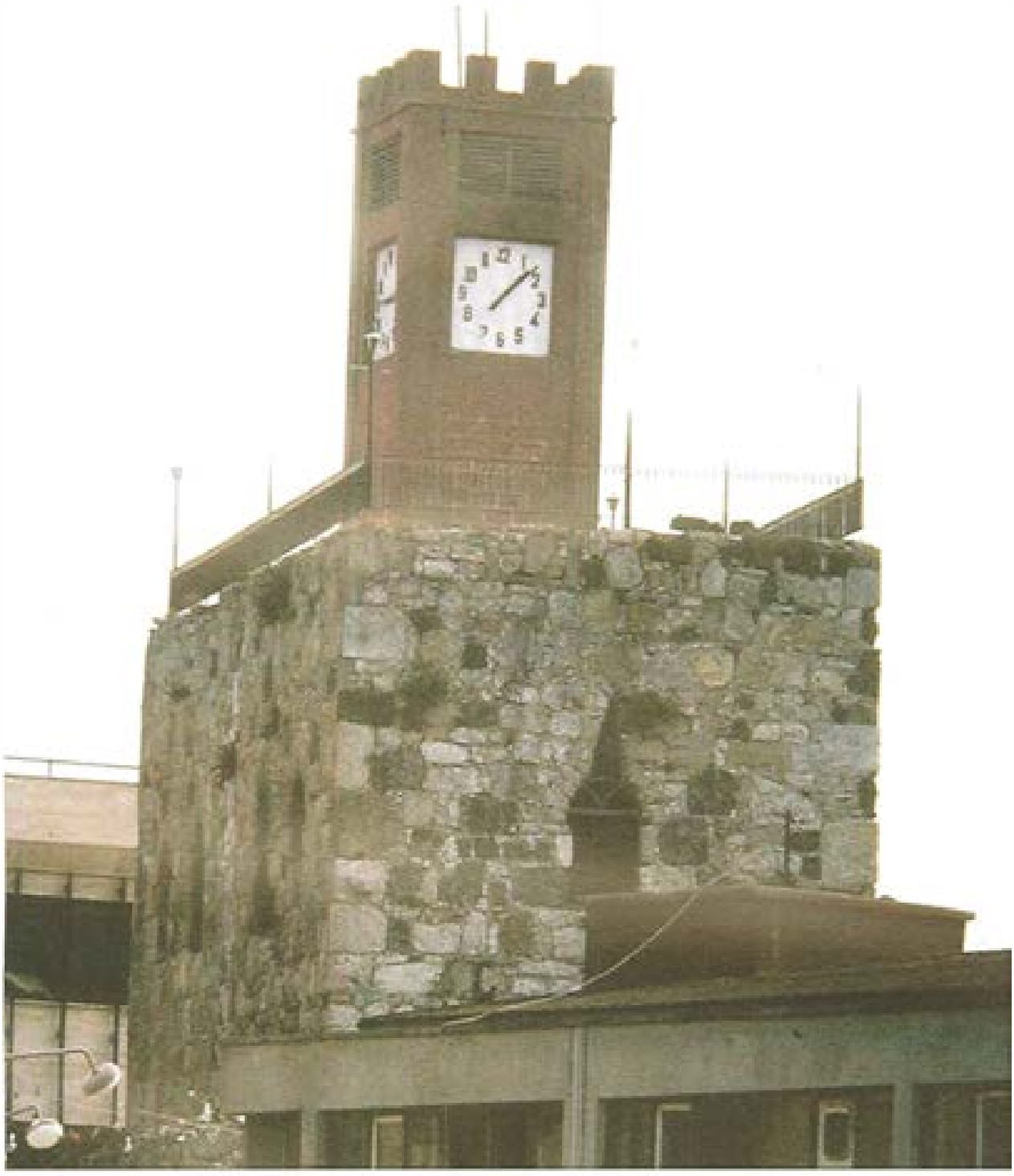

Foto : T. Yurtsev

Foto : Köprülü-Ünaldı

[143] Köprülü - Ünaldı 1983,19; Acun 1994, 44; Özdemir 1994, 93.

39- SİNOP SAAT KULESİ

Kule, 1901 tarihinde Sultan II. Abdülhamit'in zamanında yaptırılmıştır.[144] Şehrin merkezindeki iç kale burçlarından birisi üzerinde yer alır. Kare prizma şeklinde yükselen kulenin üzerinde dört cephede yatay dikdörtgen pencere görülür. Yapının üzeri dendanlarla kale burcu görünümünü almıştır. Kulenin, dört yöndeki dikdörtgen saat kadranlarından ve kuruluş biçiminden yakın tarihlerde tamir ettirildiğini tahmin etmekteyiz.

[144] Özdemir 1994, 93; Kastamonu 1310,422 de Sinop'un tüm eserleri tek tek sayılmasına karşın, saat kulesinden hiç bahsedilmez çünkü kule bu tarihten sonra yapılmıştır; Acun 1994, 34.

40- SİVAS JANDARMA BİNASI SAAT KULESİ

Jandarma binası şehrin merkezinde, hükümet konağı ile aynı meydanı paylaşan ve onun batısında yer alan bir binadır. Doğu - batı ve kuzey - güney istikametinde uzanan "L" plânlı bir yapıdır. "L" nin güney- kuzey kolu doğu batı kolundan daha uzundur. "L" nin güneydoğuya bakan köşesinden sekizgen üç katlı kulevarî şekilde saat kulesi yükselir. İkiz çok pencereli binanın kolları tek katlı, ortaya doğru köşesi iki katlı, köşesi üç katlıdır. Katlar yatay silmelerle bölünmüştür. Kulenin serbest olan üç cephesinde yuvarlak kemerli pencereler bulunur. Yapının üzerini konik bir çatı kapatır. Saçak altında yuvarlak saat kadranının yeri açılmıştır. Eski hükümet konakları ve resmi binaların alınlıklarına saat konulmasına sıkça rastladığımıza göre, muhtemelen buraya bir saat konulmuştur veya konulacaktı. Kulenin alınlığında bir kitabe vardır.

Kitabesi :

1- Birinci satırın yazısı kazınmış

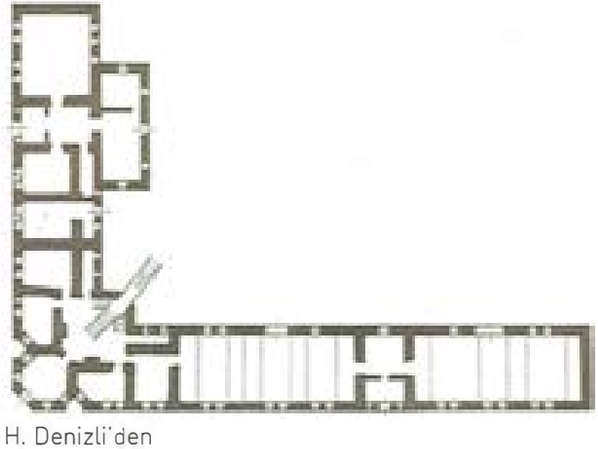
2- .... ve devletlû Reşit Akif Paşa

3- Hazretlerinin valiliği zamanında jandarma dairesi bina kılındı.[145] 1326

Kitabesine göre bina 1326 / M. 1908 tarihinde Sivas Valisi Reşit Akif Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kitabe yazısının üzerinde bir satırlık boşluk vardır. Muhtemelen bu boşlukta II. Abdülhamit'in ismi yazılmışken aynı tarihte tahtan indirilmesi nedeniyle veya padişahın ismi yazıldığı için kazınmış olmalıdır. [146]

H. Denizli'den

[145] Denizli 1998, 175 - 176.

[146] 15 Haziran 1927 Resmi Ceride'nin 2629. ncu sayfasında, Türkiye Cumhuriyeti Dahilinde Bulunan Bilumum Mebani-i Resmiye ve Milliye üzerindeki Tuğra ve Medhiyelerin Kaldırılması Hakkında; Kanun; 28 Mayıs 1927, Kanun No; 1057. Bu tarih ve sayılı kanunun yanlış yorumlanmasına dayanarak bir çok eser tahrip edilmiş veya kitabeleri kazınmıştır.

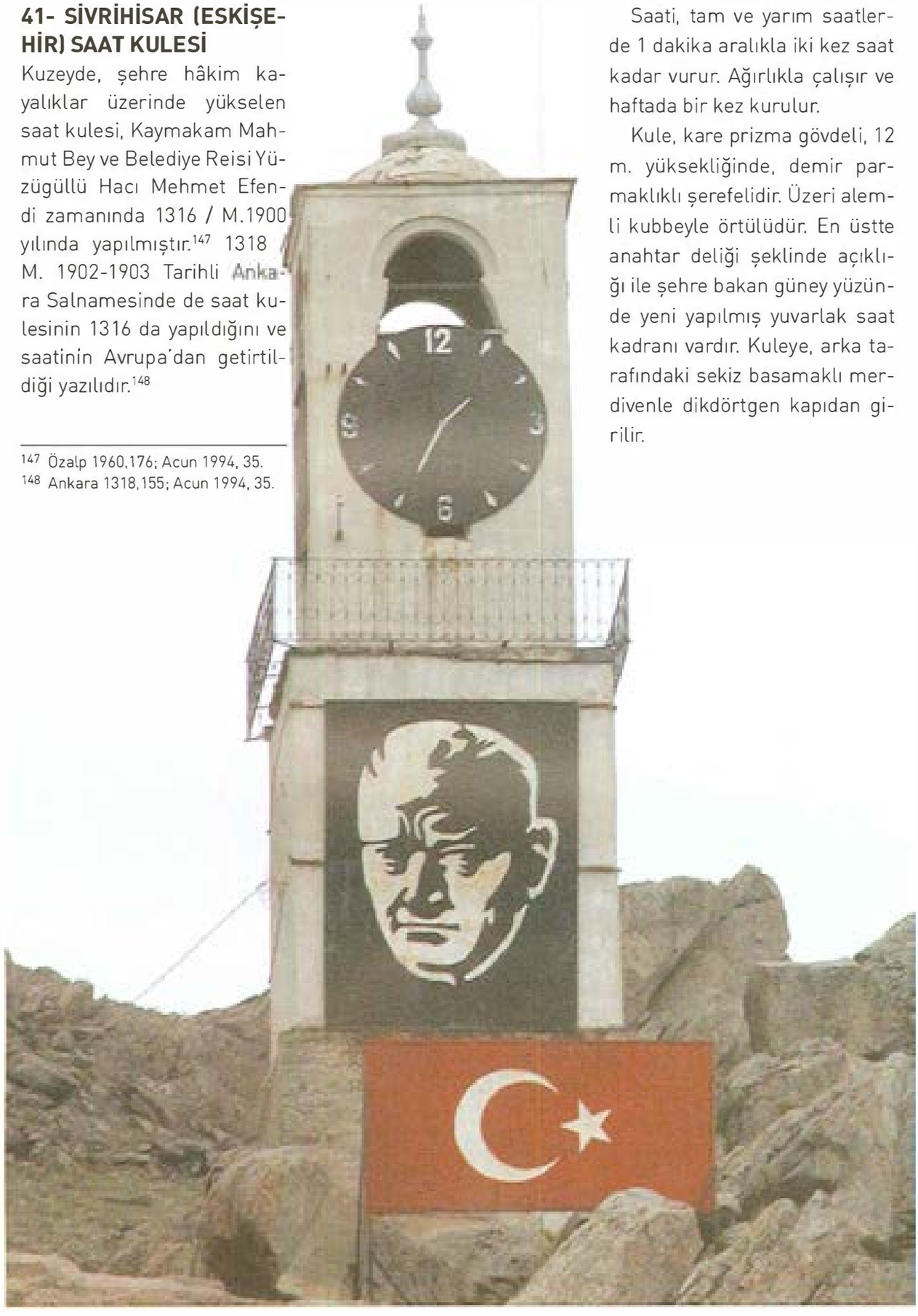
41- SİVRİHİSAR (ESKİŞEHİR) SAAT KULESİ

Kuzeyde, şehre hâkim kayalıklar üzerinde yükselen saat kulesi, Kaymakam Mahmut Bey ve Belediye Reisi Yüzügüllü Hacı Mehmet Efendi zamanında 1316 / M.1900 yılında yapılmıştır.[147] 1318 M. 1902-1903 Tarihli Ankara Salnamesinde de saat kulesinin 1316 da yapıldığını ve saatinin Avrupa'dan getirtildiği yazılıdır.[148]

Saati, tam ve yarım saatlerde 1 dakika aralıkla iki kez saat kadar vurur. Ağırlıkla çalışır ve haftada bir kez kurulur.

Kule, kare prizma gövdeli, 12 m. yüksekliğinde, demir parmaklıklı şerefelidir. Üzeri alemli kubbeyle örtülüdür. En üstte anahtar deliği şeklinde açıklığı ile şehre bakan güney yüzünde yeni yapılmış yuvarlak saat kadranı vardır. Kuleye, arka tarafındaki sekiz basamaklı merdivenle dikdörtgen kapıdan girilir.

147 Özalp 1960,176; Acun 1994, 35.
148 Ankara 1318,155; Acun 1994, 35.

42- SUNGURLU (ÇORUM) SAAT KULESİ

Şehir merkezindeki kule, 1891 yılında Kaymakam Çapanoğlu Edip Bey[149] tarafından yaptırılmıştır.[150]

Kule 2008–2009 tarihleri arasında restore edilmiştir. Mimarı Yozgat Saat Kulesini yapan, Yozgat'lı Şakir Usta'dır.

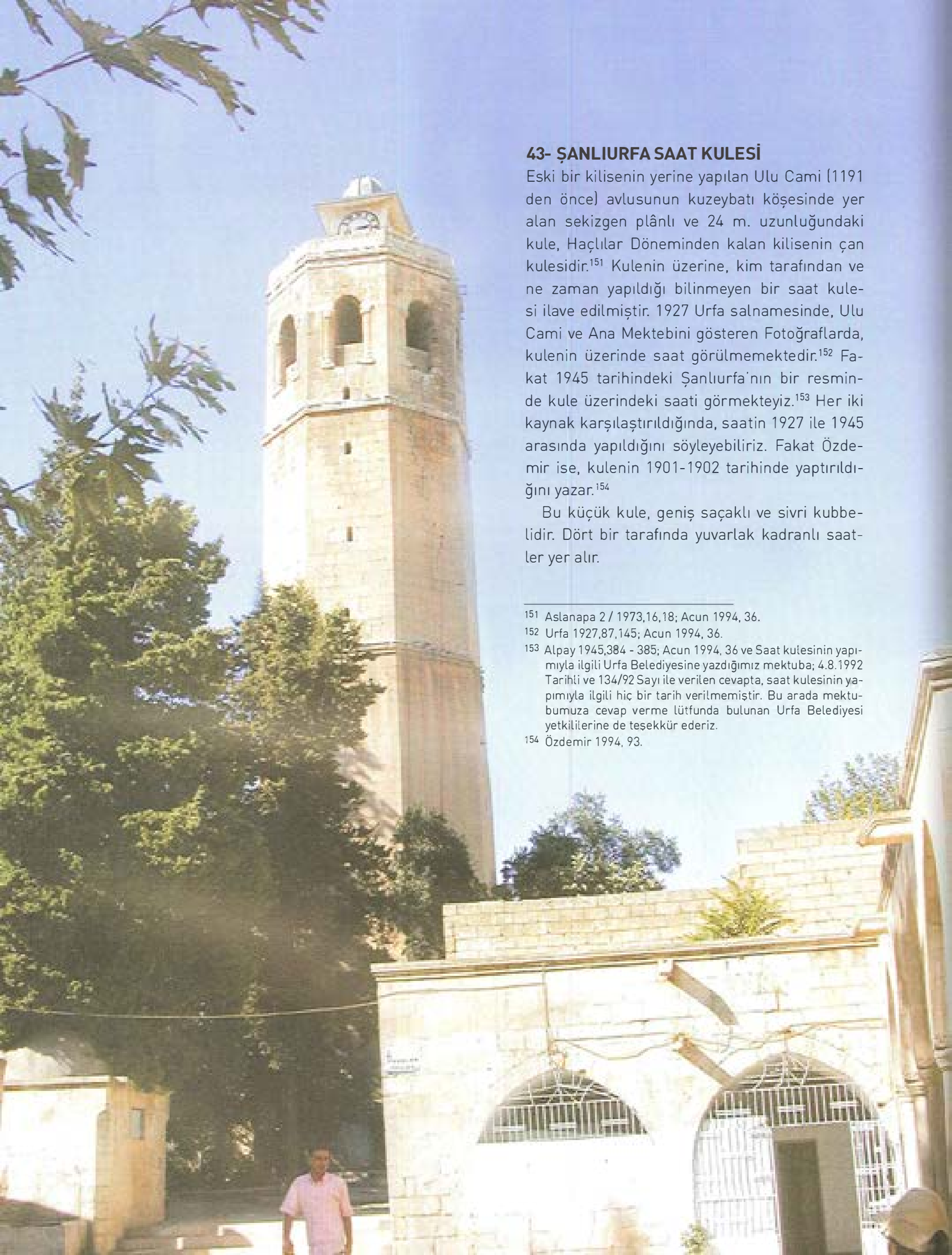
Yapı, 2,5 x 2,5 m. boyutlarında kare plânlı, prizma gövdelidir. 19 m. uzunluğundaki gövde, silmelerle sekiz kata bölünmüştür. İkinci kat hariç her katta yuvarlak kemerli küçük pencereler yer alır. Kesme taştan yapılan kulenin en üst katında, dalgalı saçaklı ahşap bir köşk, onun altında, dört yönde yuvarlak saat kadranı ve onun da altında, demir parmaklıklı balkon bulunur. Saatler 50 kg.lık kovalarla çalışırdı. Bugün elektronik bir mekanizmaya bağlanmıştır. Kuleye, kuzeye açılan yuvarlak kemerli kapıdan, ahşap merdivenlerle çıkılır.

Halk arasında saat mekanizmasını Çorumlu İbrahim Usta isminde birisinin yaptığını, Çanını ise, Amasya'da görev yapan bir Alman Konsolos tarafından hediye edildiği söylenir.

149 Öztuna 1989, 604; Oğuz 1991, 6 - 9; Abdülkadiroğlu 1994, 53 - 55; Çapanoğlu 1999, 31; Acun 1994, 35; Acun 1 / 2005, 50, Vezir Mehmet Celâleddin Paşa oğlu Hasan Bey, oğlu Osman Nuri Bey, oğlu Edip Bey, 1859'da Yozgat'ta doğdu. Tahsilini Yozgat ibdidâî ve rüştîye mektepleri ile Demirli Medrese 'de tamamladı. Tahrirat kalemindeki memuriyetiyle devlet hizmetine girdi. Daha sonra sırası ile evrak memurluğu, muhasebe baş-kâtipliği ve mal müdürlükleri ile Arapkir (1302), İskilip (10.10.1312 - 16.9.1315), Sungurlu (1302 sonrası ve 17.9.1315 - 8.6.1318), Akdağmadeni (13. 6. 1318 - 15. 10. 1323), Keskin (01. 10. 1323 - 28. 9. 1324), Osmancık, Akşehir, Zile kaymakamlıkları Kayseri, Dersim, Çorum, Yozgat, Nâblus (10. 10. 1328 - 12. 01. 1328), İçel (24. 01. 1328 - 27. 11. 1329) ve tekrar Yozgat (1908) mutasarrıflıklarında bulundu. Bulunduğu her yerde yararlı işler yapar, imara önem verirdi. II. Meşrûtiyet'in ilânıyla Ankara milletvekili seçildi. Edip Bey başlangıçta desteklediği İttihat ve Terakki Fırkası'nı daha sonra eleştirmeye başladı. Günden güne artarak devam eden bu tenkit, onun mebusluktan azledilmesi ile yeni bir safha kazandı. Bunun üzerine bütün memuriyetleri ve mebusluğu elinden alınan Edip Bey, Yozgat'a döndü ve İtilaf ve Hürriyet Fırkası'na girdi. İyi yetişmiş şair ruhlu birisi olan Edip Bey, 1920 yılındaki Çapanoğlu olayları sebebi ile Kayseri'de ikamete mecbur edildi. 1925'te Kayseri'de vefat etti.

150 Ankara 1325, 310 da kulenin yalnız adı geçer; Çorum 1973,139; Özdemir 1993, 191; Acun 1994, 35.

43- ŞANLIURFA SAAT KULESİ

Eski bir kilisenin yerine yapılan Ulu Cami (1191 den önce) avlusunun kuzeybatı köşesinde yer alan sekizgen plânlı ve 24 m. uzunluğundaki kule, Haçlılar Döneminden kalan kilisenin çan kulesidir.[151] Kulenin üzerine, kim tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen bir saat kulesi ilave edilmiştir. 1927 Urfa salnamesinde, Ulu Cami ve Ana Mektebini gösteren Fotoğraflarda, kulenin üzerinde saat görülmemektedir.[152] Fakat 1945 tarihindeki Şanlıurfa'nın bir resminde kule üzerindeki saati görmekteyiz.[153] Her iki kaynak karşılaştırıldığında, saatin 1927 ile 1945 arasında yapıldığını söyleyebiliriz. Fakat Özdemir ise, kulenin 1901-1902 tarihinde yaptırıldığını yazar.[154]

Bu küçük kule, geniş saçaklı ve sivri kubbelidir. Dört bir tarafında yuvarlak kadranlı saatler yer alır.

---

151 Aslanapa 2 / 1973,16,18; Acun 1994, 36.

152 Urfa 1927,87,145; Acun 1994, 36.

153 Alpay 1945,384 - 385; Acun 1994, 36 ve Saat kulesinin yapımıyla ilgili Urfa Belediyesine yazdığımız mektuba; 4.8.1992 Tarihli ve 134/92 Sayı ile verilen cevapta, saat kulesinin yapımıyla ilgili hiç bir tarih verilmemiştir. Bu arada mektubumuza cevap verme lütfunda bulunan Urfa Belediyesi yetkililerine de teşekkür ederiz.

154 Özdemir 1994, 93.

44- TARSUS (MERSİN) SAAT KULESİ

Ramazanoğulları'ndan Piri Paşa'nın Oğlu İbrahim Bey zamanında, H. 987 / M. 1579 da yapılan Ulu Caminin revaklı avlusunun kuzeydoğu köşesindeki eski minare kaidesi üzerinde bir saat kulesi yer alır.[155]

Kule, Tarsus'un eski kaymakamlarından Ziya Bey tarafından 1892-1893 yılında yaptırılmıştır. 10 Mayıs 1893 tarihli Servet-i Fünun Dergisinde fotoğrafı vardır.[156] Çokgen kaideli eski minare üzerinde yükselen, yaklaşık olarak 10 m. yükseklikte, sekizgen gövdelidir. Gövdenin dört yüzü daha geniştir. Üstte bir balkon, balkonun da üzerinde geniş yüzlerde yuvarlak saat kadranları vardır. Döner merdivenlerle çıkılan saatin makinesi iki ağırlıkla çalışır.

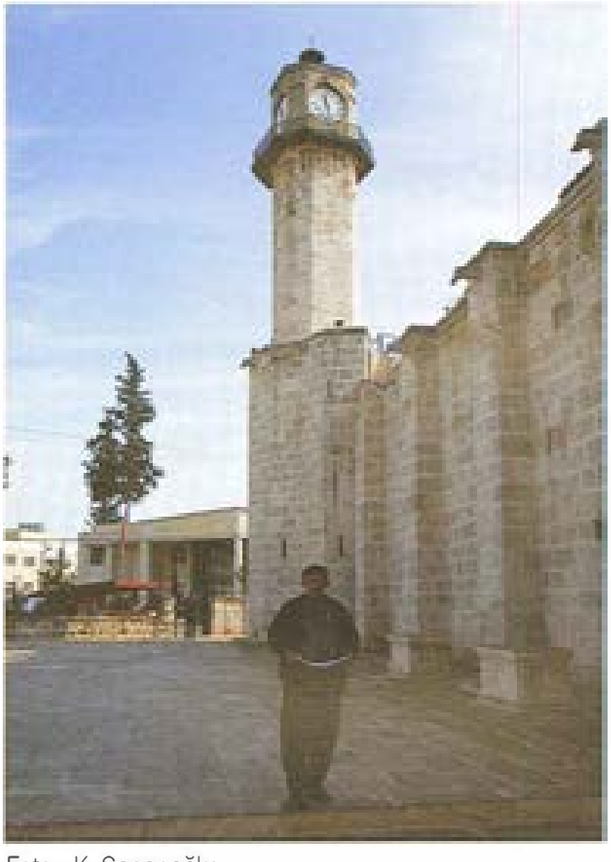
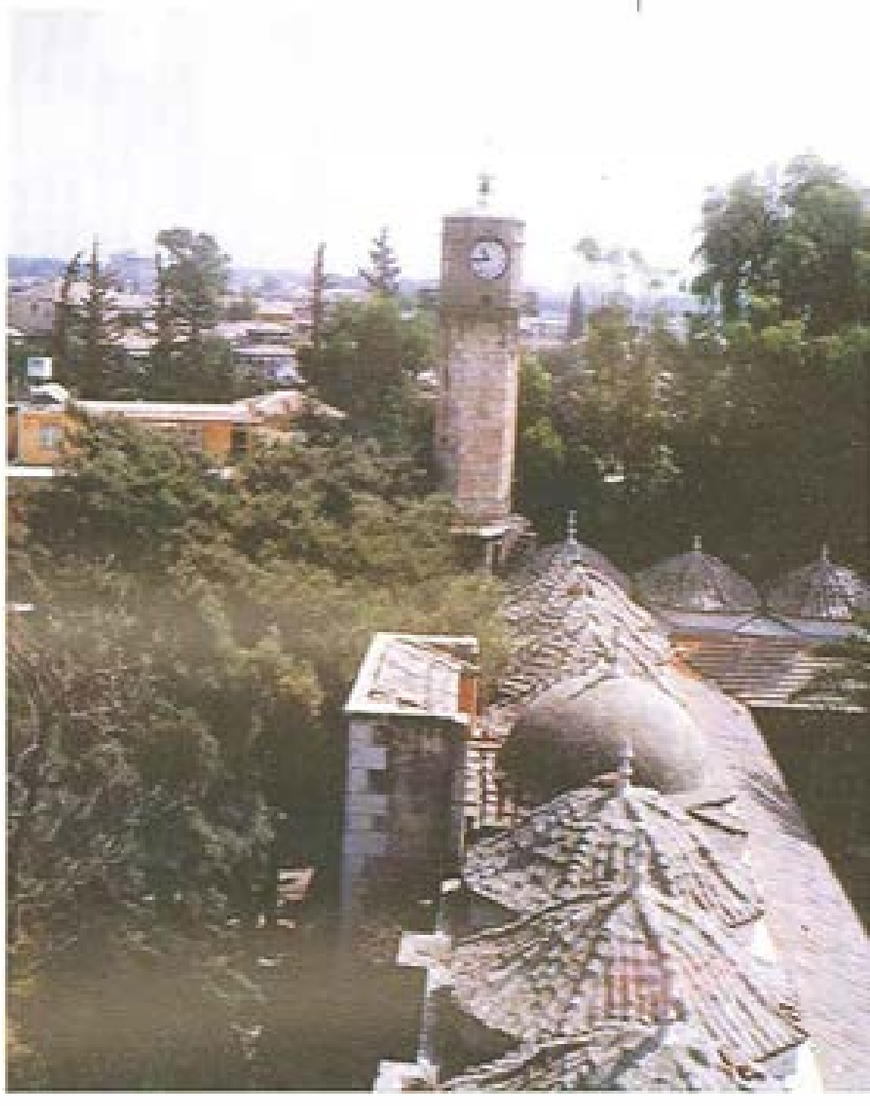

Foto : K. Çapanoğlu

155 Nüzhet 1329,769; Altay 1965,99; Tunçel 1989,194; Acun 1994, 36; Özdemir 1994, 93.

156 Altay 1965,102; Çıplak 1968,312; Yüksel 1991,202; Özdemir 1993, 198-199; Acun 1994, 36; Başbakanlık Arşivi, Kot; DH.MKT, Dosya No ; 340, Gömlek No; 41 de saat kulesinin yapıldığı yazılıdır. Bize bu bilgileri gönderen Orhan Sakin'e teşekkür ederim.

45- TOKAT SAAT KULESİ

Saat kulesi, II. Abdülhamit'in tahta çıkışının 25. nci senesi anısına, Mutasarrıf Bekir Paşa'nın ve Belediye Reisi Enver Bey'in gayretleriyle 1902 de yaptırılmıştır.[157] Güneydeki giriş kapısı üzerindeki boş mermer levhadaki yazıları kazınmış yalnız 1317 / M. 1901-1902 tarihi yazılıdır.

Üçgen alınlıklı bir muvakkithanesi bulunan, 33 m. yüksekliğindeki kare kaideli kule, aşağıdan yukarıya doğru incelen sekizgen gövdelidir. Gövde üzerindeki yatay silmeler yapıyı beş kata böler. En üst katta bir balkon, onun da üzerinde dört yönde yuvarlak saat kadranı yer alır.

[157] Cinlioğlu 1973,47; Talay 1991, 335 ; Özdemir 1993, 226; Acun 1994, 36; Çakmak 2000, 60 da, saat kulesinin, Sultan II. Abdülhamit'in 25. cülus yıldönümü kutlamaları çerçevesinde temelinin atıldığı yazılıdır.

46- VEZİRKÖPRÜ (SAMSUN) SAAT KULESİ

Şehrin merkezindeki saat kulesi, kapısı üzerindeki kitabeye göre tarihlendirilir.

1- İş bu sa'at kulesi ve ..... şevketlu
- 'Abdülhamid Han Sani Efendimiz hazretlerinin zamanında inşa edildi.

2- Ve a'zım .....devletlu
- Reşit Akif Paşa Hazretlerinin Sivas Vilayeti Valiliğinde

3- Kayımakam-ı kaza Ahmed Reşit Efendinin
- ... Himem (Hükümran ?) perurusiyle tavsi'an vücuda getirilmiştir

4- fi 21 Eylül Sene 1322
- fi 16 Şa'ban-el muazzam sene 1324.

Saat Kulesi, II. Abdülhamit'in saltanatında, Sivas Valisi Reşit Akif Paşa 'nın döneminde, Kaymakam Ahmet Reşit Efendi tarafından 1322 - 1324 / M. 1906 - 1908 tarihleri arasında genişletilerek yeniden yapılmıştır. Halk arasında, kulenin Köprülüler zamanında yaptırıldığı söylenir.

15 m. yüksekliğindeki saat kulesi, sekizgen kaideli, yuvarlak gövdeli ve şerefeli minare görünüşündedir. Petek çokgen gövdelidir. Kuleye 70 basamaklı merdivenle çıkılır. Dört yüzünde yuvarlak saat kadranları vardır. Saati 100 kilogramlık ağırlıkla çalışır.[158]

158 Özdemir 1993, 222; Acun 1994, 37 - 38.

47- YENİŞEHİR (BURSA) SAAT KULESİ

Saat Kulesi, şehrin merkezindeki Cumhuriyet alanında yer alır. Yapı, Kaymakam Necmeddin Bey ve Belediye Reisi Mehmet Gökgöz'ün zamanında müteahhit Halil Balcı' ya 1935-1936 tarihlerinde yaptırılmıştır. Mimarı İnegöl'lü İbrahim Usta'dır. Saatini, yuvarlak kadranlarda ismi yazılan Nuri Körüstan usta yapmıştır.[159]

Eskiden bu saatin yerinde Sultan II. Abdülhamit tarafından 1906 tarihinde bir saat kulesi inşa ettirilmiş bu kule Yunan İşgali sırasında çok zarar görünce şimdiki kule yaptırılmıştır.[160]

Kare gövdenin köşeleri pahlanarak sekizgen oluşturan kule, sekiz katlı ve 18 m. boyundadır. Kesme taştan yapılmıştır. Ortasında bir balkon, en üstte de ahşap bir köşk bulunur. Köşkün altında dört yönde saat yer alır.

159 Bursa 1956,459; Yıldız 1990,40 yukarıdaki bilgiyi verir; Talay 1991, 334 ise, saat kulesini II. Abdülhamit'in tahta çıkışının 30. yıldönümü münasebetiyle Hazine-i Hassa'dan hediye olarak yaptırılmıştır. Maalesef bazı kayıtlarda yanlış bilgi verilmektedir, diye yazar.

160 Özdemir 1993, 184

48- YOZGAT SAAT KULESİ

Yapı şehrin merkezinde yükselen kare prizma gövdeli uzun bir kuledir. Kuleyi, H. 1315 / M. 1897 yılında Tevfikizâde Ahmet Bey'in I. Dönem[161], belediye başkanlığı sırasında yaptırılmıştır. Mimarı Şakir Usta'dır.[162] Şakir Usta 1891 tarihinde, Çapanoğlu Edip Bey'in Mutasarrıflığı sırasında Sungurlu'da bir saat kulesi yaptırdığı yayınlarda yazılıdır.[163] Yozgat saat kulesi 1897 tarihinde yapıldığına göre Sungurlu saat kulesi örnek alınarak 6 sene sonra yapılmıştır.

Kule, yatay silmelerle altı kata bölünmüştür. Üst kısmı şerefe gibi balkonla çevrilmiştir. Üzerini çan şeklinde bir külâh örter. Külâhın altında, her yüzeyde (Foto : 1970 ler) bir saat kadranı yer alır. Çanı 288 kg. ağırlığındadır. Çanın topu sekiz parça 282 kg. saatin topu, 5 parça 50 kg. ağırlıktadır. Çanını yukarıya, iki kırmızı lira karşılığında Hamal Kör Musa çıkartmıştır.[164] Her yarım ve tam saatlerde ispatlı olarak çalan saatin üzerinde (Norez 'Jura' ve L.D. Odobey Gadet) yazılıdır. Kuleye kuzeydeki yuvarlak kemerli kapıdan girilir ve zikzak şeklindeki ahşap merdivenlerle çıkılır. Şerefenin altında aşağı doğru her katta küçük yuvarlak kemerli bir pencere bulunur.

161 Cansız 1996, 15 - 16; Acun 2005, 200; Biz saat kulesinin banisi Tevfikizâde Ahmet Bey'in 1897 - 1898 ve 1908 - 1909 tarihleri arasında iki defa belediye başkanı olduğunu biliyoruz.

162 Başbakanlık Devlet Arşivleri, Tarih 03/Ca/1315, Dosya No; 377, Gömlek No; 14 ; Koç 1963, 47 - 48; Özdemir 1993, 229-230; Acun 2005, 200. Yozgat Saat Kulesi birçok yayınlarda yanlış olarak 1908 tarihinde yaptırıldığı belirtilir. Şapolyo 1969, 11; Acun 1981, 665; Acun 1991, 69; Acun 2005, 200. Bizi bu yanlışa götüren Şemseddin Sami 1316, 4812; Şemseddin Sami 1996, 4813 de, Şemseddin Sami'nin Kâmusü'l Alâm'da, Yozgat'taki eserlerin tümü, yani köprüler ve çeşmeler de yazılmış olmasına rağmen saat kulesinden bahsedilmez. Yine Ankara 1320, 219 de, Yozgat'taki eserler tek tek sayıldığı halde saat kulesinden söz edilmez. Fakat Ankara 1325, 230 de, saat kulesinden ayrıntılı bir şekilde bahsedilmesi. Ayrıca saat kulesini yaptıran Tevfikizâde Ahmet Bey'in II. Belediye başkanlığı 1908 - 1909 tarihleri arasında olması ve Hamidiye Çeşmesi'nin saatli olarak yapılması da bu tarihe kadar Yozgat'ta saat kulesinin olmadığının bir göstergesi olarak, kulenin yapılış tarihini yanlış olarak 1908 kabul etmiştik.

163 Ankara 1325, 310; Çorum 1973, 139; Acun 1994, 39; Acun 2005, 200.

164 Acun 1991, 69; Acun 1994, 38; Acun 2005, 200 Bu bilgiler, saat kulesinin altındaki saatçi Niyazi Taflıoğlu'ndan alınmıştır.

a- YOZGAT, HAMİDİYE SAATLİ ÇEŞMESİ

Çeşme, Çapanoğlu Camiinin doğu haziresi dış duvarında yer alır. Çeşmenin tarihi kazınmıştır. Kazınmış olmasına rağmen orta alınlıkta bir kartuş içinde "Sene 19 Ağustos 1316" (M. 01 Kasım 1900) yazısı ve tarihi okunmaktadır. Çapanoğlu Camiinin doğusunda, çarşıya bakan yüzünde, hazireye bitişik olarak, II. Abdülhamit tarafından, 1901 tarihinde, tahta çıkışının 25. seneyi devriyesinde saatli çeşme diye yaptırılmıştır.[165] 1325 Ankara Salnamesi'nde bir resmi vardır.[166] Yarım silindirik gövdeli, iki kenarı dar cephesi geniş çeşmenin gövdesi boyuna profilli silmelerle beşe, yatay profilli silmelerle de üçe bölünmüştür. En üstte sivri kemerli bir niş içinde yuvarlak kadranlı bir saati vardı. (Saat zaman zaman konulup tekrar sökülmektedir). Saatli nişin köşelerinde birer yuvarlak güneş sembollü süslemeler yer alır. Saatin altındaki bölümde, Adalet, Eşitlik ve Özgürlük sembolü olan; çapraz kılıçlar, flamalar, terazi ve ay yıldızlardan oluşan bir Osmanlı arması motifi yer almaktaydı. Bununla birlikte çeşme üzerindeki tüm yazı ve motifler kasıtlı bir şekilde kazılmıştır. Armanın altında ise bir kuşak şeklinde "Besmele" yazısı, üzerinde tarih ve altında ayaklı bir kupa şekli görülmektedir. En alt kısımda ise, üç önde birer de yanda olmak üzere beş çeşme oluğu ile lülesi bulunur. Beyaz kesme taştan yapılmıştır. Taşlarının Sarıkaya'nın Azapbaşı köyünden getirtildiği köy halkınca söylenir.

Döneminin Anadolu ' daki en güzel ve en büyük süslemeli çeşmelerinden birisidir.

Hamidiye çeşmesi gibi üzerinde saat bulunan saatli çeşmeye, bugün yıkılmış olan ve Hamidiye Saatli Çeşmesi ile aynı tarihte yapılan Diyarbakır hükümet konağı önündeki Saatli Çeşmede karşılaşılmakta idi.[167] Ayrıca İstanbul Dolmabahçe, Çanakkale, İzmir, Izmit, Muğla ve Meksika gibi saat kulelerini alt kısımlarında çeşme bulunmaktadır.[168]

---

165 Acun 1981, 660; Özdemir 1993, 160; Acun 1994, 39; Çakmak 2000,60, 66; Acun 2005, 195.

166 Ankara 1325, 229 - 230; Acun 2005, 195.

167 Acun 1994, 40, Çizim 5; Acun 2005, 195.

168 Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bkz. Acun 1994.

49- ZİLE (TOKAT) SAAT KULESİ

Saat Kulesi, kalenin şehre bakan kapısı üzerinde yer alır. 1875 Yılında Zile'ye gelen Ziya Paşa, kale içindeki askerlik şubesini ve okul binasını yaptırmış, kapı üzerindeki kuleyi de saat kulesine dönüştürmüştür.[169]

Kale içindeki eski caminin minaresi olduğunu tahmin ettiğimiz kule, yuvarlak gövdeli ve tuğladır. Şerefeden yukarısı ahşaptan yapılmıştır. Bugün saati yoktur.

Yapının kitabesinin Tokat Müzesinde olduğu söylenmektedir. Fakat Tokat Müzesinde yaptığımız araştırmada kitabeye rastlayamadık.

169 Akyüz 1964, 3, 29; Yavi 1986, 163; Acun 1994, 39; Özdemir 1994, 93.

A-Yok Olan Saat Kuleleri

50- ALTINOLUK BELDESİ (EDREMİT - BALIKESİR) MERKEZ CAMİİ SAAT KULESİ

Balıkesir'in Edremit İlçesi'ne bağlı olan bu belde, yeni ve eski olmak üzere iki yerleşim yerinden oluşmaktadır. Bizim söz konusu edeceğimiz saat kulesi, Eskialtınoluk Beldesi'nin merkezinde yer alan Merkez Camii'nin girişi üzerinden yükselmekte idi.

Caminin harime giriş kapısı üzerinde bir kitabesi bulunur. Kitabenin ilk satırında "Sâ'at-i burc-ı şerefle oldu bu câmi' binâ" cümlesi geçmektedir ki Sultan II. Abdülhamit döneminde cami yapılırken (1302 / M. 1884–1885) saat kulesi ile birlikte yapıldığı anlaşılmaktadır. Caminin incelendiğinde, son cemaat yerinin orta kubbesinin silindirik gövdeli olduğu ve bu gövdenin son cemaat yerinin ikinci katında, yani mahfilde silindirik gövde şeklinde yükseldiği görülmektedir. Fakat bugün silindirik bu gövde çatından yukarı çıkmamaktadır. Aslında üçgen alınlığın üzerinden yukarı doğru silindirik gövdeli kule şeklinde taşmalıydı. Ama bugün mahfildeki kulevarî

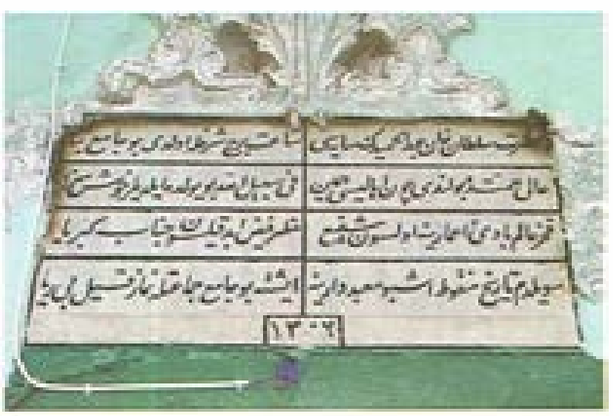

Son Cemaat Yerinin Kulevarî Orta Kubbesinin Mahfildeki Görünüşü ve İki Penceresi

görünüş ile son cemaat kubbesinden başka saatle ilgili her hangi şeye rastlanmamaktadır. Acaba cami kitabesinde geçen saat kulesi caminin tamiri sırasında kaldırıldı mı? Yoksa hiç yapılmadı mı? Belli olmamaktadır.

1- Hazret-i Sultan- ı Hâna Abdülhamîd'in sâyesi
- Sâ'at-i burc-ı şerefle oldu bu câmi' binâ
2- 'Âli himmette buldu çün ahâlîsi hemîn
- Fî – sebîlillah bu yolda eylediler hoş sezâ
3- Fahr-ı Âlem bâdi - i i'mârına olsun şefî'
- Mazhar-ı feyz-i ebed kılsın Cenâb-ı Kibriyâ
4- Söyledim târîh-i menkût işbu ma'beddârına
- İşte bu câmi' cemâ'atle namaz kıl bî-riyâ 1302. [170]

Caminin son cemaat yerinin kulevari kubbesinin mahfilden görüşü ve iki penceresi burada kulevarî bir saat kulesinin gövdesi olabileceğini akla getirmektedir.

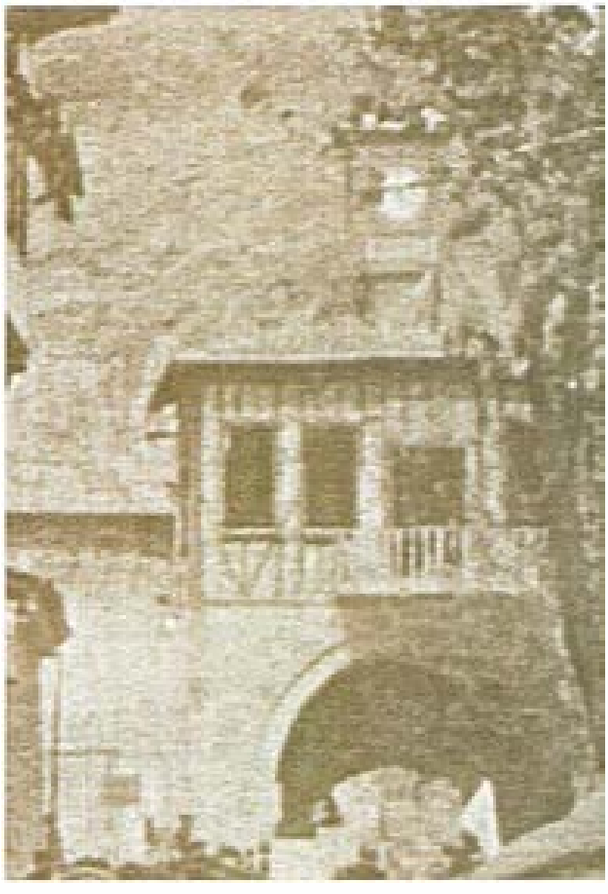

Caminin Son Cemaat Yerinin Kulevarî Orta Kubbesi ve İki Yan Penceresi

[170] Kitabeyi okuyan dostum Prof. Dr. Cemal Kurnaz'a teşekkür ederim.

51- BARTIN SAAT KULESİ

Bartın'da bir saat kulesinin varlığını yörenin yaşlılarından öğrenmekteyiz. Fakat banisi, tarihi ve biçimi hakkında yeterli bilgiye sahip olamadık.

52- BEYPAZARI (ANKARA) SAAT KULESİ

Şehrin merkezinde, çarşı içindeki Sulu (Nasuh Paşa) Han'ın (1613)[171] girişi üzerinde yer almaktaydı. Yazılı kaynaklarda ismi geçmeyen kulenin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı belli olmamakla birlikte kapı üzerindeki tamir kitabesinde;

(Kaymakam Mehmed Hurşid Bey'in (hasr-ı) himmetiyle tamir

Ve tecdid olunan Sulu Han fi sene 1339 mim sene 1336 hâ.)[172]

İsmi geçen Kaymakam Hurşit (Bet) Bey tarafından H. 1336- 1339 / M. 1918- 1920 tarihinde han tamir ettirilirken yapılmış olmalıdır.

Saat Kulesi, giriş kapısı üzerindeki[173], kırma çatılı, hımış duvarlı odanın üzerinden kare prizma şeklinde 4- 5 m. yükselir. Kulenin kırma çatısı üzerinden de yine küçük çanın asıldığı kule yükselir. Saat kulesi tek yüzlü ve yuvarlak kadranlıdır. Kulenin ne zaman ortadan kaldırıldığı hakkında bir bilgiye sahip değiliz.

171 Erken 1983, 502 - 504; Şener 1997, 19 - 21; Bozkurt 2004, 174 - 178.

172 Bozkurt 2004, 176.

173 Bozkurt 2004, 177 de, saat kulesinin giriş kapısı üzerindeki mescidin doğusundaki yıkık bölümün yerinde yapılan yapının çatısına bir saat kulesi oturtulmuştur, diye yazar. Fakat saat kulesinin fotoğrafına bakıldığında, kulenin tam kapı üzerinde olduğu görülmektedir.

53- DİYARBAKIR SAAT KULESİ

II. Abdülhamit' in tahta çıkışının 25. yılı münasebetiyle Sanayi mektebi yanında bir saat kulesi (saatli çeşme) yaptırılmıştır.[174] Saatin IRCICA Arşivinde bir resmi vardır.[175]

Kare plânlı ve dört köşesinde sütunları olan çeşmenin ortasında küçük bir kule ve üzerinde de yuvarlak kadranlı saati yer alır.

Diyarbakır'da bu saatli çeşmeden başka, bugün yıkılan ve XIX. yüzyıla tarihlenen bir kilise çan kulesi üzerinde de saate rastlanmaktaydı.

F.M. Halifeoğlu Arşivi'nden

[174] Diyarbakır 1319, Fotoğraf; Acun 1994, 40.

[175] IRCICA Arşivi 779 - 23 / 1 numarada kayıtlı fotoğrafı vardır.

54- EDİRNE SAAT KULESİ

Şehir merkezindeki, Roma İmparatoru Hadrianus (117-138) zamanında inşa ettirildiği bilinen kalenin Makedonya burcu üzerine bir saat kulesi inşa edilmiştir. Kulenin bir kitabesi vardır.

Muhyi-i mülk ü milel Hazret-i Sultan Hamid
Kim Hüdâ kılmada zâtın nice hayra âlet
İşte bu hayrı da vali Hacı İzzet Paşa verdi
Tesise delâletle bu şehre zînet yazdı
İtmamına hafız Güherî bir tarih verdi
Bu şehre şeref Kulede el-hak sâat 1303

Kitabesine göre saat kulesi, Vali Hacı İzzet Paşa tarafından H.1303 / M.1886 da yaptırılmıştır. İlk yapıldığında ahşap olan kule, 1310 / M.1894 de yıktırılarak taş ve tuğladan yapılmıştır. Daha sonra verilen bir rapor sonucu çirkin görünüş arz ettiği için (?!), 1953 de dinamitlenerek yıktırılmıştır.[176] Kulenin IRCICA Arşivinde fotoğrafı vardır.[177]

Kule, yuvarlak burç üzerinde yükselen beş katlı ve aşağıdan yukarı doğru incelir. Köşeleri pahlanmış olan kulenin her cephesinde birer yuvarlak kemerli pencereleri vardır. Saat kulesinin bugün yalnız üzerinde yükseldiği kulesi kalmıştır.

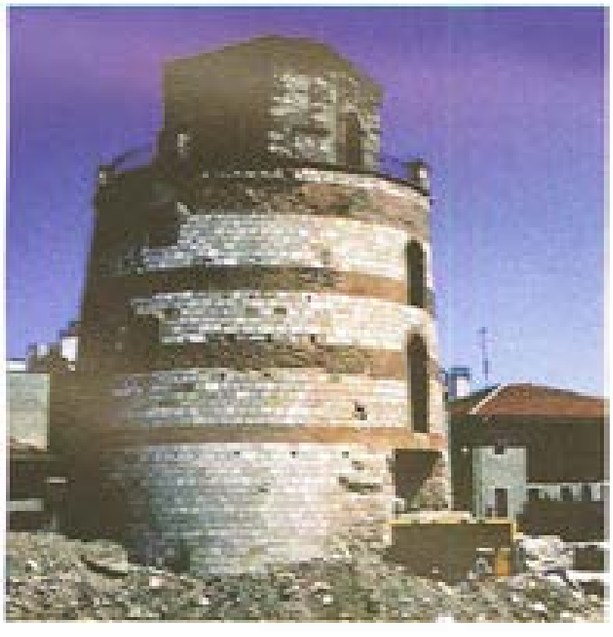

Foto : A.Cemal

176 Eyice 1965,65; Onur 1972, 199 - 201; Talay 1991, 333; Acun 1994, 41; Bilar?, 40 - 41.

177 IRCICA Arşivi 904 - 25 / 7 numarada kayıtlı fotoğrafı vardır. Ayrıca Şehbal, Sayı; 30 (15 Teşrinisani 1326), 106 bkz. Konuk 1998, 31 de, Edirne Saat Kulesi'nin fotoğrafı var. Fotoğrafın altında Yangın kulesi olduğu belirtilir.

55- ERBAA (TOKAT) SAAT KULESİ

Hükümet konağı yakınlarında olduğunu tahmin ettiğimiz saat kulesi, Sultan II. Abdülhamit zamanında, Ziya Paşa tarafından 1901-1902 tarihinde yaptırılmıştır.[178] Kulenin biçimi hakkında yeterli bilgiye sahip olamadık.

56- ERZİNCAN ASKERİ ORTAOKUL SAAT KULESİ

1939 da Büyük depremde yıkılan bu ahşap saat kulesi, Eski Erzincan'daki Askeri Orta Okulun müdüriyet binası üzerinde bulunuyordu. Dikdörtgen kesitli üç katlı idi. En üst katının dört cephesinde yuvarlak saat kadranları yer alıyordu.[179] Bu yapının 1307 / M. 1891-1892 de Hamidiye kışlasıyla birlikte yapıldığını söyleyebiliriz.[180]

a- ERZİNCAN DÖRDÜNCÜ ORDU EVRAK MAHZENİ SAAT KULESİ

1939 da yıkılan ahşap saat kulesi, Evrak Mahzeni (Askeri Sinema) girişi üzerinde yükselmekteydi. Ahşaptan yapılan bu kule, Askeri Orta Okulun Saat kulesinden farkı, iki katlı olmasıdır.[181] Kulenin IRCICA Arşivinde fotoğrafı bulunmaktadır.[182]

178 Özdemir 1994, 93.
179 Akansel 1991, 24; Özdemir 1993, 196; Acun 1994, 41.
180 Şahin 1987, 315.
181 Akansel 1991, 24; Acun 1994, 41.
182 IRCICA Arşivi 91121/3 numarada kayıtlı fotoğrafı vardır.

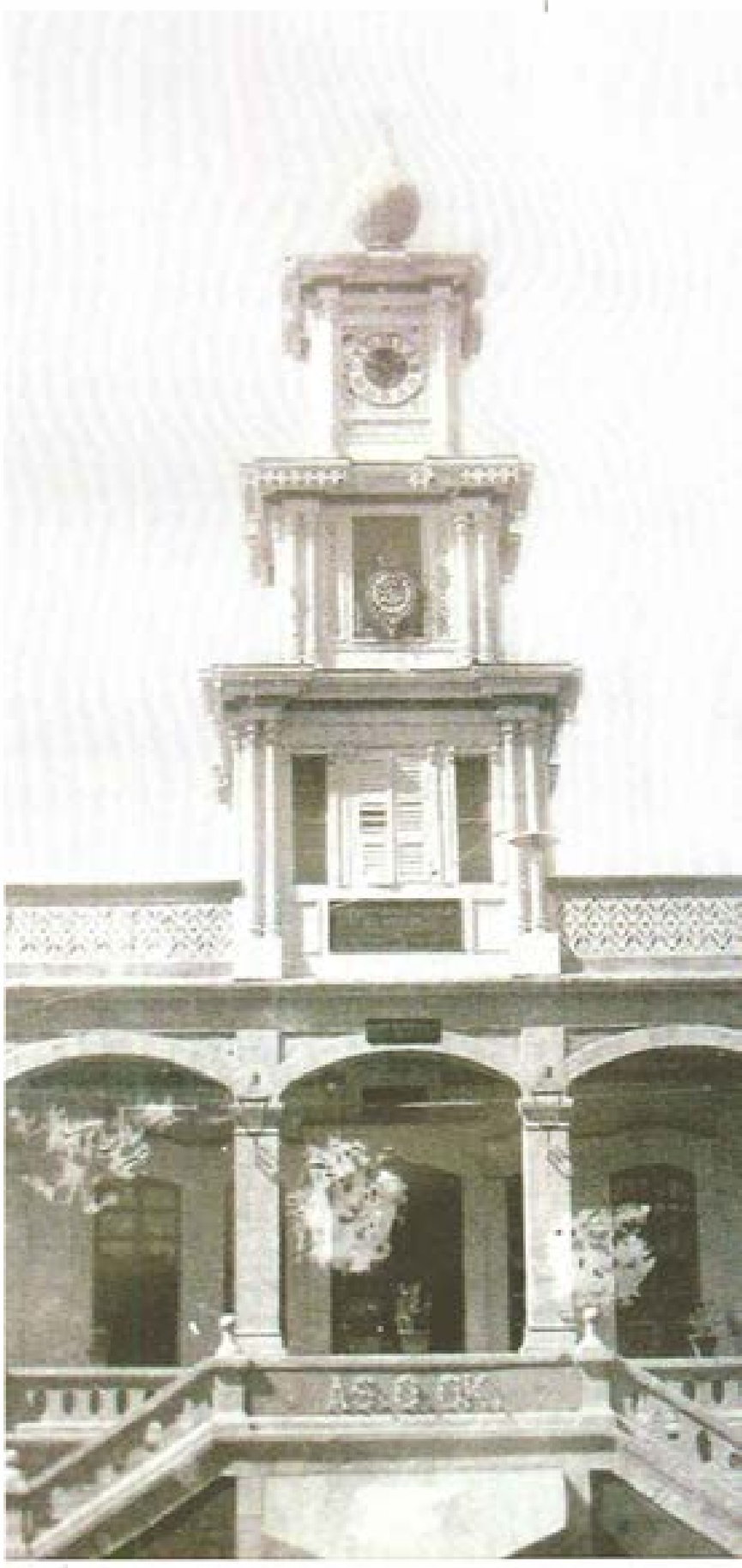
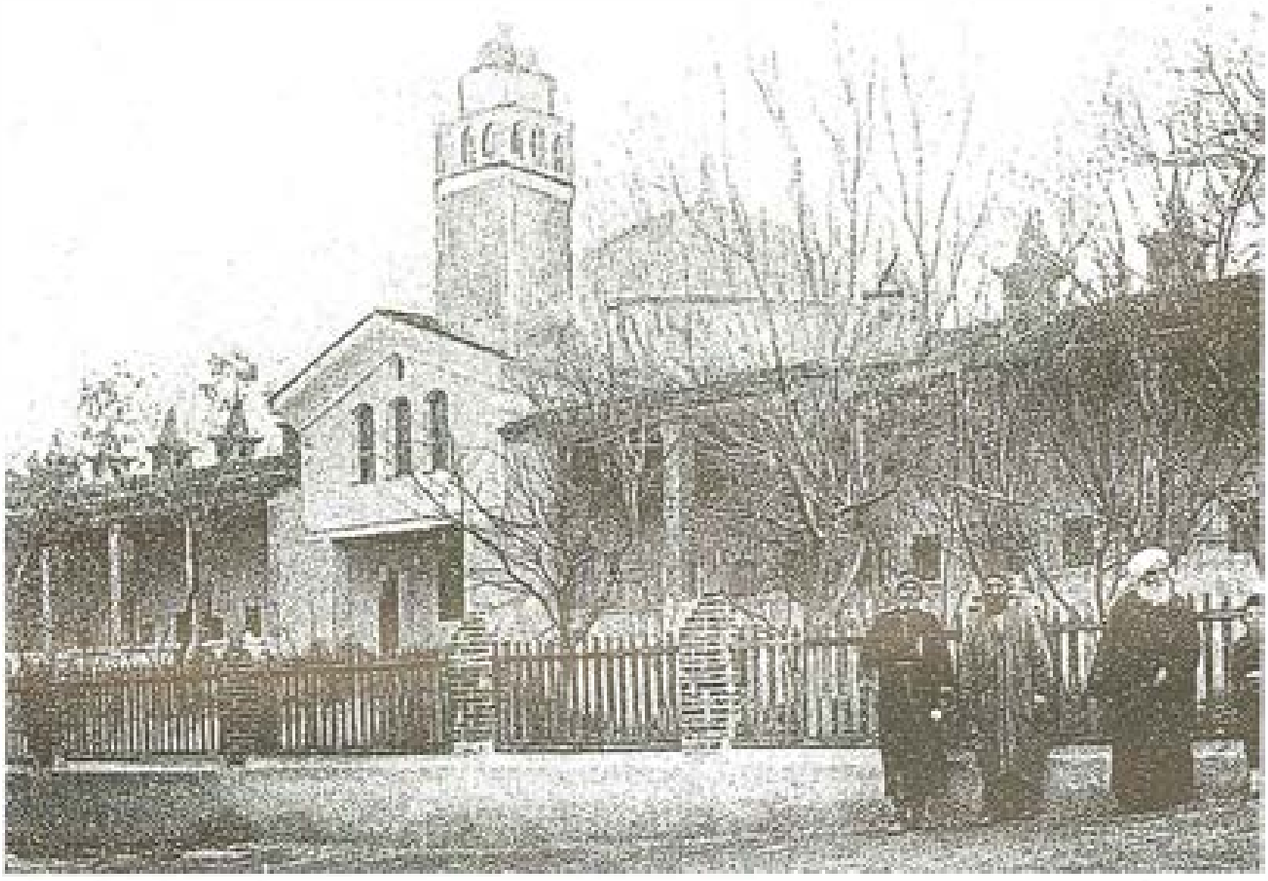

Foto : İ. H. Akansel

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden

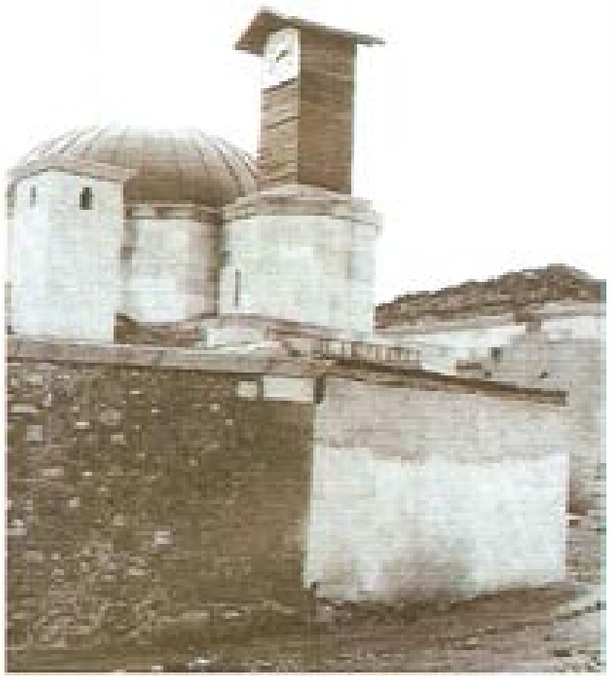
57- ESKİŞEHİR SAAT KULESİ

Bugün yerinde olmayan saat kulesi, Odunpazarı' ndaki Mevlevi Tekkesi'nin girişi üzerinden yükselmekteydi. Kule, kare prizma gövdeli, üzeri kubbeyle örtülü ve bol pencereli köşkü olan bir yapıydı.[183]

Saat kulesinin kaidesinin dışında üst kısmının 1928 yılında depremde yıkıldığı bilinmektedir.

1930 tarihli fotoğrafda kulenin kaidesi görülmektedir.[184] Daha sonra Kurşunlu Camii külliyesinin ilk restorasyonu sırasında harap olan semahanenin ahşap cephesi ve kule yok edilmiştir.

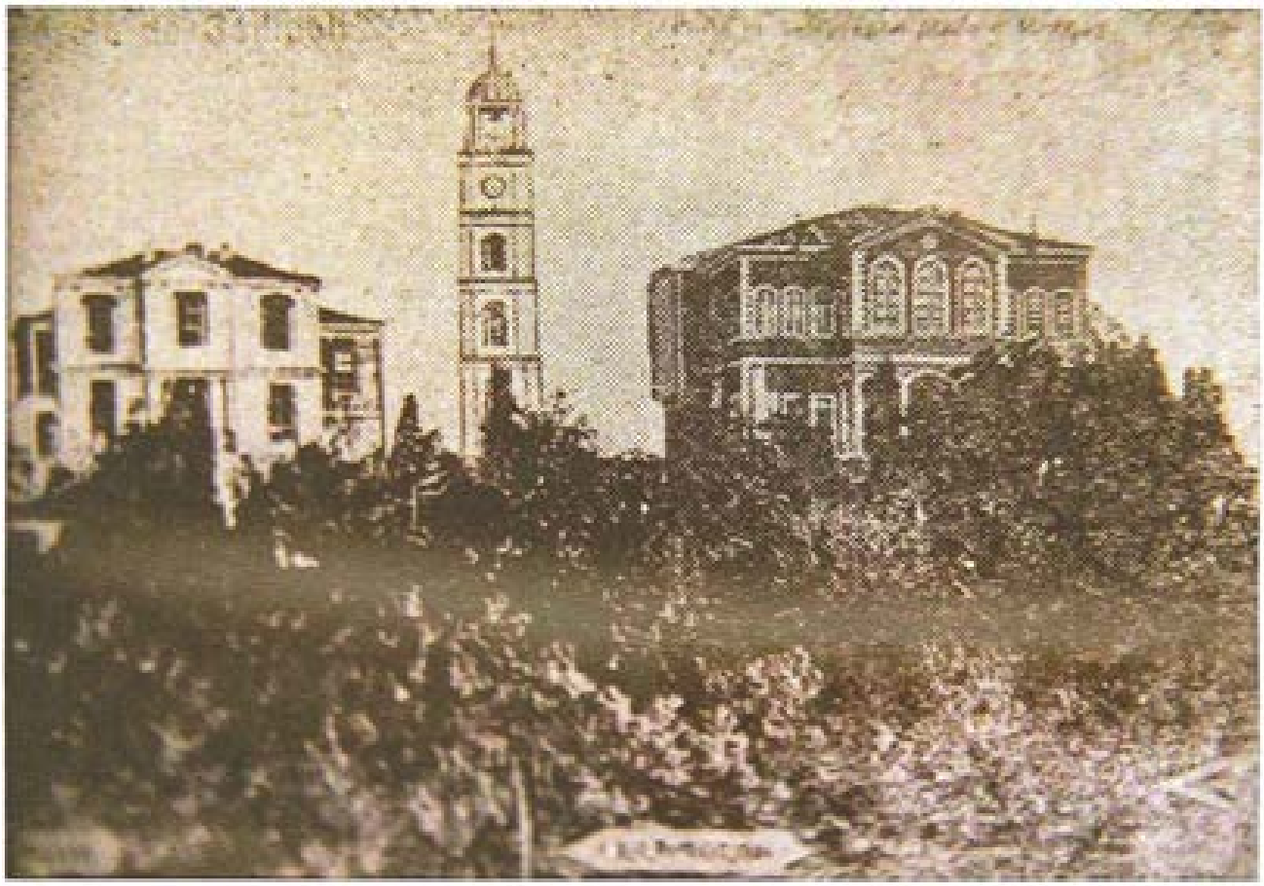
1940'lı yıllarda kervansaray yanındaki imaretin bacası yükseltilerek saat kulesi buraya nakledilmiştir.[185] Kule, kubbe kasnağına yaslanmış yuvarlak bir kaide üzerine oturan dikdörtgen plânlı ahşap bir yapıdır. Kulenin üzeri geniş saçaklı beşik çatı ile örtülüdür. Saçağın altında kare kadranlı saat bulunur.

183 Atuk 2002, 9.

184 176 - Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki Eskişehir saat kulesinin fotoğraf bilgilerinden.

185 Özüdoğru 2003, 100, fotoğraf 4.

M. İrdesel'den

58- GELİBOLU (ÇANAKKALE) SAAT KULESİ

Saat kulesi, eski telgrafhanenin yanında idi.[186] Sultan II. Abdülhamit'in 25. cülus Yıldönümü kutlamaları çerçevesinde 1901 Tarihinde yapılmıştır. Çanakkale savaşları sırasında çok zarar görmüştür.[187] Ne zaman yıkıldığı bilinmeyen yapı, kulevari uzanır ve beş - altı katlıdır.

59- HAVZA (SAMSUN) SAAT KULESİ

Ziya Paşa'nın Amasya Valiliği sırasında, Havza Hükümet Konağı ve saat kulesi yaptırdığı belirtilir.[188] Kulenin biçimi hakkında yeterli bilgiye sahip olamadık.

186 İrdesel 1983, 148; Acun 1994, 41.

187 Talay 1991, 334 de Süleyman Paşa Türbesi ile Çatalca Sanayi Mektebi ve bu saat kulesi yapımı için müştereken hazine-i Hassa'dan 2876 kuruş harcanmıştır; Özdemir 1993, 187.

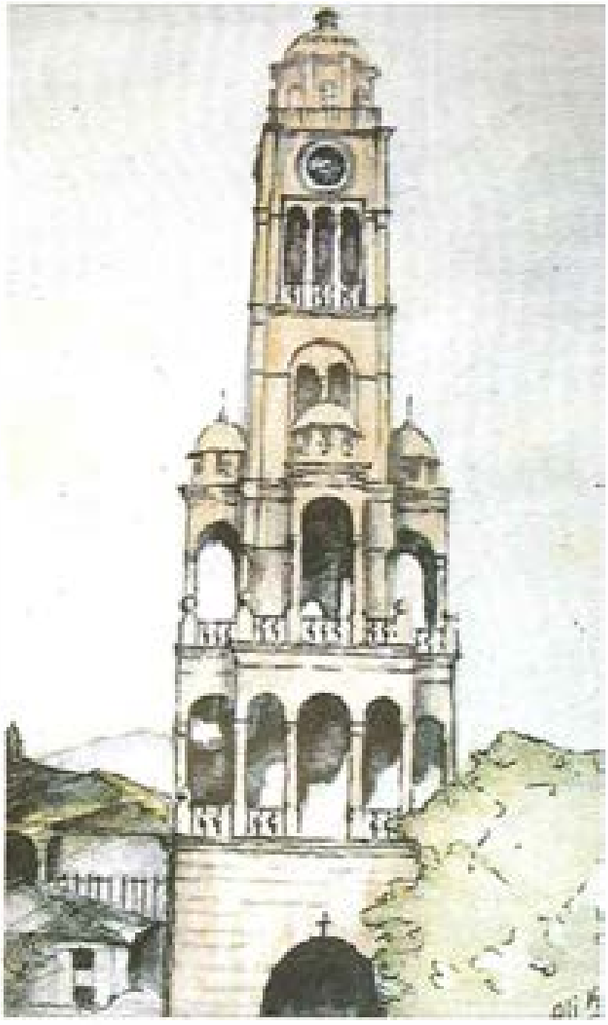
188 Akyüz 1964, 29; Acun 1994, 41.

60- İSTANBUL KUMKAPI SAAT KULESİ

Sultan II. Abdülhamit'in 25. cülus yıldönümü kutlamaları çerçevesinde, İstanbul Kumkapı Balıkçılar meydanın' da, esnaftan toplanan para ile yapılan bir çeşme ve bir saat kulesinin açılışı yapıldı.[189] Saat kulesi bugün yerinde görülmemektedir.

61- İZMİR AYA FOTİNİ KİLİSESİ SAAT KULESİ

XVII. yy. dan sonra yapıldığını bildiğimiz kilise saat kulesi aynı zamanda kilisenin çan kulesidir.[190] İki kat sütunlu galeri üzerinde yükselen kule, İzmir Saat Kulesine benzer. Kulenin IRCICA Arşivinde fotoğrafı var.[191]

62- KASTAMONU KUMANDANLIK BİNASI GİRİŞİ ÜZERİNDEKİ SAAT KULESİ

Kumandanlık binasının giriş kapısı üzerinde küçük bir saat kulesi yükselir. Bu kule, Sultan II. Abdülhamit'in 25. cülûs yıldönümü kutlamaları çerçevesinde yaptırılmıştır.[192] Binayı, Mirliva (Tuğgeneral) Hüseyin Hüsnü Paşa yaptırmıştır. IRCICA Arşivinde bir resmi vardır.[193]

Kumandanlık Binası'nın Eski Bir Resmi

189 Çakmak 2000, 57, 83.
190 Acun 1994,42.
191 IRCICA Arşivi 93805/3 numarada kayıtlı fotoğrafı vardır.

192 Çakmak 2000, 64.
193 Acun 1994, 42; IRCICA Arşivi 90406/1 numarada kayıtlı fotoğrafı vardır

63- KONYA SAAT KULESİ

Alaaddin Tepesindeki Bizans Kilisesinin orta kubbesi üzerine, sultan Abdülaziz döneminde, Konya Valisi, Burdur'lu Ahmet Tevfik Paşa tarafından, H.1289 / M.1872 yılında bir saat kulesi yaptırılmıştır.[194] Kule 1921 de belediye tarafından yıktırılmış-tır.[195]

Kubbe üstüne dört köşe ahşap bir oda yapılmış bunun da tepesine yine ahşaptan esas saat kulesi inşa edilmiştir. Kulenin dört cephesinde saat kadranı bulunuyordu. Kulenin ve altındaki köşkün dışarı ile bağlantısı ise, binanın damından yukarı çıkan tek meyilli ahşap bir merdivenle sağlanmıştı.[196] IRCICA Arşivinde ve Şehbal Dergisi'nde saat kulesinin resmi vardır.[197]

[194] Konya 1303, 160; Konya 1317, 61; Konya 1322, 67; Konya 1332, 169; Eyice 1970, 281; Önder 1971,490,491; Özdemir 1993, 215; Acun 1994, 42.

[195] Önder 1971,491; Acun 1994, 42.

[196] Eyice 1970,281, Fotoğraf 14 -17; Acun 1994, 42.

[197] IRCICA Arşivi, 779-77/2 numarada kayıtlı fotoğrafı vardır; Şehbal 1329, 348; Konuk 1998, 148.

64- KÜRE (KASTAMONU) SAAT KULESİ

Kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı hakkında bilgi sahibi olamadığımız saat kulesi,1886 yılında çıkan büyük yangında yanmış.[198]

[198] Eski 2000, 31.

65- MANİSA SAAT KULESİ

Saat kulesi, Ulu Caminin (1366) kuzey kapısının batı üst köşesinde yükselir. Avluya giriş taç kapısının köşesinde yuvarlak bir kaide üzerine oturan, dört sütunlu baldaken görünüşlüdür. Saat kadranı yoktur. Yalnız çanı vardır. Tahminen 1600 lerde yapılmıştır.

Cumhuriyet dönemine kadar çalışmıştır. Ağırlıkla işleyen saat vuruşlarıyla saatin kaç olduğunu bildirirdi.[199]

Ulu Caminin kuzeyinde ona, 5-6 m. uzaklıkta, 1975 de Turizm derneği tarafından yaptırılan, yaklaşık olarak 8-10 m. yükseklikte bir kule vardır. Kulenin kaidesinin kuzeyine, daha önceden Mutasarrıf Mehmet Tevfik Bey'in 1331- 1332 / M. 1915 - 1917 tarihleri arasında yaptırdığı çeşme yapıştırılmıştır.[200]

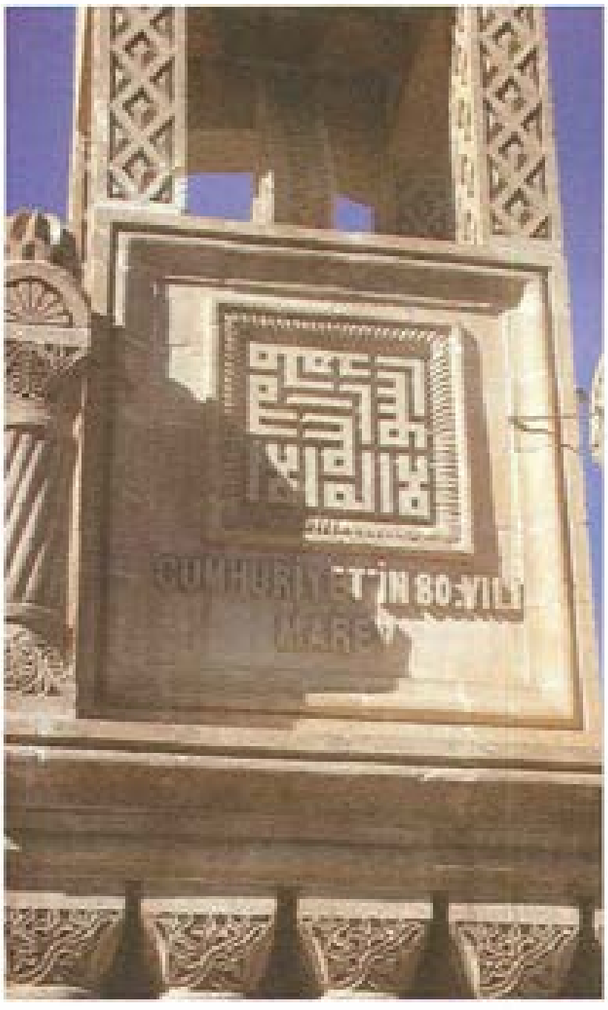

199 Manisa 1932,96 dan sonraki Ulu Cami resmine bkz.; Köklü 1983,13; Özdemir 1993, 217; Acun 1994, 43; Acun 1999, 36, 60.

200 Acun 1999, 620 - 621.

66- MARDİN SAAT KULESİ

Saat kulesinin, Sultan II. Abdülhamit'in 25. cülus yıldönümü kutlamaları çerçevesinde temelinin atıldığı yazılıdır.[201] Saat Kulesinin yapılıp yapılmadığı yapıldı ise ne zaman yıkıldığı hakkında bilgi sahibi olamadık. Ama bugün Cumhuriyetimizin 80. yılı kutlamaları çerçevesinde yeni bir saat kulesi yaptırılmıştır. Bugünkü Polis Evi yakınında, Nusaybin ve Kızıltepe yolu ayrımındaki kavşakğın ortasında yer alır. Kesme taştan yapılan kule, iki katlı ve dilimli kubbelidir. Gövdesinde Kufî olarak Kelime-i Tevhit Yazılıdır.

201 Çakmak 2000, 68.

67- MECİTÖZÜ (ÇORUM) SAAT KULESİ

Hüseyin Hüsameddin Bey, "Ziya Paşa'nın Amasya Valiliği sırasında Mecitözü'ne bir hükümet konağı ile bir saat kulesi yapmayı plânlamış, fakat Amasya'dan tayin olunca[202]; Mecitözü Kaymakamı İskilipli İsmail Kemal Bey 1312 / M. 1894 de yeni bir hükümet konağı ve bir saat kulesi yaptırmıştır." der[203] Fakat Ziya Paşa 1863 Aralık ayından 1865 Aralık ayına kadar Amasya Valiliği yapmıştı.[204] Ali Karaca ise, "Çapanoğlu Ahmet Şakir Paşa Mecitözü'nü teftişi sırasında kazanın öncelikli ihtiyacı olan bir hükümet konağını yaptırmak için faaliyete geçti. Devletin katkısı ve halktan sağlanan para ile 14 Mayıs / 27 Haziran 1314 (26 Mayıs / 9 Temmuz 1899) tarihinde hükümet konağının yapımına başladı, 8 Temmuz 1315 / 20 Temmuz 1899 tamamladı." der.[205] Bu iki kaynağın karşılaştırılmasından sonra Mecitözü Hükümet konağını Ahmet Şakir Paşa'nın yaptırdığına kanaat getirdik. Çünkü Ali Karaca Hükümet konağı için harcanan paranın miktarını bile yayınında belirtmiştir.[206]

68- SAKARYA (ADAPAZARI) SAAT KULESİ

Saat kulesi, Sultan II. Abdülhamit Han'ın emriyle vali Abidin Paşa zamanında 1879 - 1882 yılları arasında inşa edilmiştir.[207] Kulenin şehirde yeri hakkında bir bilgiye sahibi olamadık.

69- SİVAS SAAT KULESİ

Topraktepe denilen şehrin yukarısındaki iç kalenin en yüksek noktasında yükselen kule,[208] Olcaytu'ya göre, Sivas Valisi Alâeddin Paşa tarafından yaptırılmış ve ona Kızılhisar adında bir değirmen vakfetmiştir.[209] O. Ceylan, kulenin 1803 tarihinde Sivas Valisi Alâeddin Paşa tarafından,[210] Demirel ise, 1814 yılında yaptırıldığını yazar.[211] Kulenin vakıf değirmyatay, 1318 / M.1902-1903 tarihinde Vakıflar İdaresi tarafından el konularak kiraya verilmiş, kiracı da değirmeni harap ederek saatin ve değirmenin yok olmasına neden olmuştur.[212]

Yukarı iç kalesinin en yüksek noktasından yükselen saat kulesi, moloz taştan yapılmış kare kaideli, ahşaptan yapılmış çokgen gövdelidir. Aşağıdan yukarı doğru incelen üç katlıdır. Kulenin IRCICA Arşivinde fotoğrafı vardır.[213]

Foto : F. Aburşu - Sivas Saat Kulesi

202 Akyüz 1964, 3, 29.

203 Hüseyin Hüsameddin 1986, 319; Çakmak 2000, 61 da saat kulesinin, Sultan II. Abdülhamit'in 25. cülus yıldönümü kutlamaları çerçevesinde temelinin atıldığı yazılıdır.

204 Akyüz 1964, 2.

205 Karaca 1993, 116; Acun 2005, 357 - 360.

206 Karaca 1993, 116 de, 115. 000 Kuruşa mal olan ve 80 bin kuruşu halkın ianesi ile 35 bin kuruşunun kaza mal sandığı'ndan karşılanmasıyla bir hükümet konağı yapımını temin etti.

207 Talay 1991, 332.

208 Van Berchem 1917, 2; Acun 1994, 44.

209 Olçaytu 1938,12, 15 de Alaeddin Paşa 'nın 1740 Sivas'ta Valilik yaptığını, Abdülmecit'in damadı olduğunu, kızı Hibetullah Sultan'la evlendiğini ve 1748 de öldüğünü yazar. Fakat biz, Alaeddin Paşa 'nın 1803 Sivas ve sonra Erzurum'da (Konyalı 1960, 556 da Alaeddin Paşanın birinci kez 1799, ikinci kez 1802 tarihinde Erzurum valisi olduğunu yazar), vali olduğunu ve 1830 da Malatya'da öldüğünü, Ceylan 1988, 73–74 den öğreniyoruz. Olcaytu 1938, 12,15 de Alaeddin Paşa'nın Abdülmecit'in damadı olduğunu belirtmesine karşın biz; Uluçay 1980,114 de Abdülmecit'in böyle bir kızı olmadığını, bu isimle I.Abdülnamit'in bir kızı olduğunu ve Alaeddin Paşa ile evlendiğini biliyoruz. Kaynakların karşılaştırılması sonucunda, Olçaytu 'nun tarih ve bilgileri karıştırdığını öğreniyoruz. Buna göre, Saat Kulesi XIX. yy. lın başlarında yaptırılmış olmalıdır.

210 Ceylan 1988, 73, 79.

211 Demirel 200, 12, 156.

212 Olçaytu 1938,12-13.

213 IRCICA Fotoğraf Arşivi, 90428/1-f de kayıtlı fotoğrafı vardır.

70- TEKİRDAĞ SAAT KULESİ

Saat Kulesi, Rüstem Paşa Camiinin (1533) ve bugünkü ayakta olan, kare gövdeli kulevarî, kitabeli çeşmenin yakınında yer alıyordu. Özdemir bu kuleyi, XIX. yy. sonuna tarihler ve 1912 de yıkıldığını belirtir.[214]

Çokgen gövdeli kulenin tepesinde küçük bir çıkıntı bulunurdu.[215] Kulenin 1949 da olmadığını bir kaynaktan öğrenmekteyiz.[216]

Foto : C. Nemlioğlu - Trabzon Saat Kulesi

71- TRABZON SAAT KULESİ

Saat kulesi, Kemerkaya Mahallesi, Mektep Sokak'ta Ayos Grigoryos (Metropolit) Kilisesi'nin (1863) çan kulesi üzerinde yer alır. Kule, aşağıdan yukarıya doğru daralan dört katlıdır. Katları birbirinden silmeler ayırır. Her cephede yuvarlak kemerli geniş pencereler yer alır. Kulenin tepesinde saat köşkü bulunur. Köşkün her cephesinde yuvarlak kadranlı birer saat görülür. Kulenin tepesini miğfer gibi sivri bir kubbe örter.[217]

72- VAN SAAT KULESİ

Eski Saat Kulesinin yerine 1978 lerde yeniden bir saat kulesi yapılmıştır. [218]

214 Özdemir 1994, 93.

215 IRCICA Fotoğraf Arşivi, 90418/37-38 de kayıtlı fotoğrafı vardır.

216 Çevik 1949, Fotoğraf 17 de, Rüstem Paşa Camii ve civarının 1912 deki görünüşü yer almaktadır.; Acun 1994, 45.

217 Saat kulesi; Nemlioğlu 2005, 27 deki, 1920 öncesine tarihlenen yağlıboya bir tabloda görülmektedir. Kilise Kurtuluş Savaşı sırasında Pontusçuların üssü olduğu için kule ile birlikte yıktırıldığını Prof. Dr. Haşim Karpuz belirtmektedir.

218 Akansel 1991, Van Saat Kulesi Bahsi.; Acun 1994, 45.

B-Yeni Yapılan Saat Kuleleri

1- ALACA (ÇORUM) SAAT KULESİ

Kule, Cumhuriyet Alanının ortasında, çelik bir konstrüksiyon ile yapılmıştır.[219]

2- ANKARA AŞAĞIEĞLENCE PARKI SAAT KULESİ

Kule, Etlik Aşağıeğlence Parkı içinde, Keçiören Belediye Başkanı Turgut Altınok döneminde 2007 yılında, İzmir saat kulesinin bir benzeri olarak yapılmaya başlamış, 2008 yılında bitirilmiştir.

3- BAHADIN (YOZGAT - SORGUN) KASABASI SAAT KULESİ

Kasabanın ortasında yer alan saat kulesi, Yozgat ilçe ve kasabalarında moda halinde yapılmaya başlamıştır. Yapan ustanın veya Belediye başkanlarının zevklerine göre tasarlanmaktadır. Çoğunun esin kaynağı Yozgat saat kulesidir. Bu kule, kare prizma gövdeli, ikiz pencereli köşklü ve sivri külâhlıdır. Kesme taştan yeni yapılan kulenin dört cephesinde üstte birer saat kadranı yer alır. Eskiye özlem olarak algılanan kule, 7 - 8 m. yüksekliktedir.[220]

---

219 Acun 1994 45.
220 Acun 2005, 572.

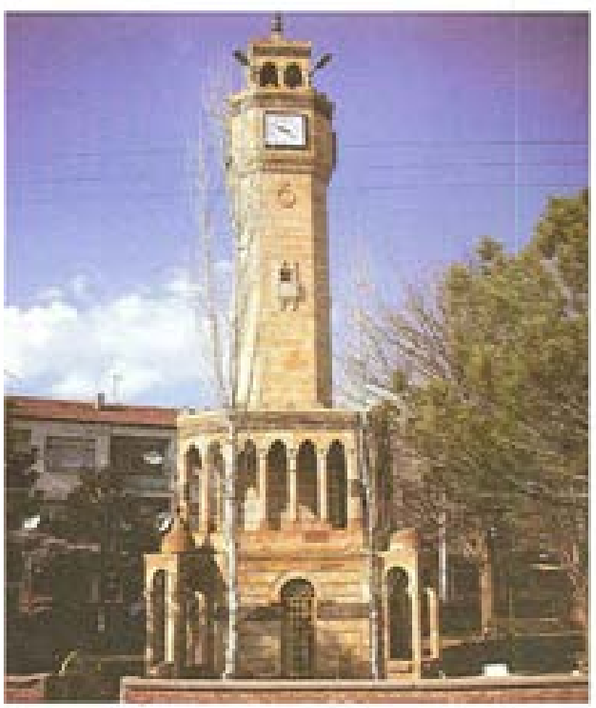
4- BOYABAT (SİNOP) SAAT KULESİ

Kalenin karşısındaki park içinde yer alan kule, çokgen gövdeli ve minare görünüşündedir.[221]

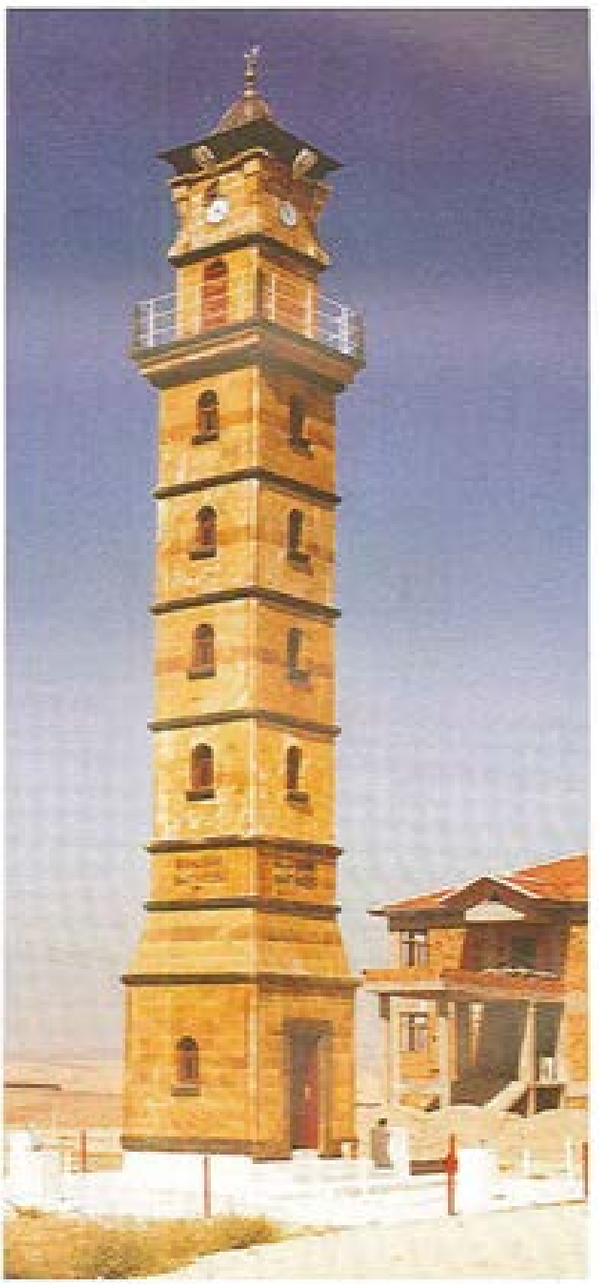
5- ÇERİKLİ (KIRIKKALE) KASABASI SAAT KULESİ

Sarı kesme taştan yapılan kule, İzmir saat kulesinin bir benzeri olarak yapılmıştır. Yapımı 1991 de tamamlanmıştır.[222]

6- ESENLİ (YOZGAT) KASABASI SAAT KULESİ

Kasabanın merkezinde yer alan saat kulesi, İşadamı Bilal Şahin tarafından 1994 yılında yaptırılmıştır. Yozgat saat kulesinin bir benzeri olarak kesme taştan yapılmıştır.

7- GAZİANTEP ESKİ HÜKÜMET KONAĞI SAAT KULESİ

Hükümet konağının yan tarafından kulevarî şekilde yükselen bir saat kulesi vardır.

8- GERZE (SİNOP) SAAT KULESİ

Şehrin merkezinde betondan yapılmış kule şeklindedir.[223]

9- KARABÜK SAAT KULESİ

Şehrin kuzeybatısındaki tepe üzerinde yer alan saat kulesi, köşeleri pahlanmış kare kaide üzerinde yükselir. Yuvarlağa yakın çokgen gövdelidir.

3 Nisan 1987 de Demir-Çelik Fabrikalarının 50. kuruluş yıldönümü adına yapılmıştır. Çelik konstrüksiyon üzeri alüminyum kaplamadır.[224]

10- NEVŞEHİR SAAT KULESİ

Şehrin merkezinde yer alan kule kesme taştan yapılmıştır.

11- ONDOKUZMAYIS KASABASI (SAMSUN) SAAT KULESİ

Kasabanın merkezinde yer alan kule, kesme taştan minare biçiminde yaptırılmıştır.

223 Acun 1994, 46.

224 Acun 1994, 46 Yukarıdaki bilgiler, Adatepe 100.Yıl İlkokulu Öğretmeni Yunus Sayım'dan alınmıştır.

12- ŞEFAATLİ (YOZGAT) SAAT KULESİ

Saat kulesi, şehrin Yozgat girişinde, köprü yakınındadır. 1990 larda yapılmıştır. Kare prizma gövdeli, şerefeli ve beş katlıdır. En üst katın her cephesinde dikdörtgen saat kadranları bulunur. Eski saat kulelerine benzetilerek yapılmıştır.[225]

13- ÜRGÜP (NEVŞEHİR) SAAT KULESİ

Şehrin merkezinde yer alan kule, kesme taştan yapılmıştır.

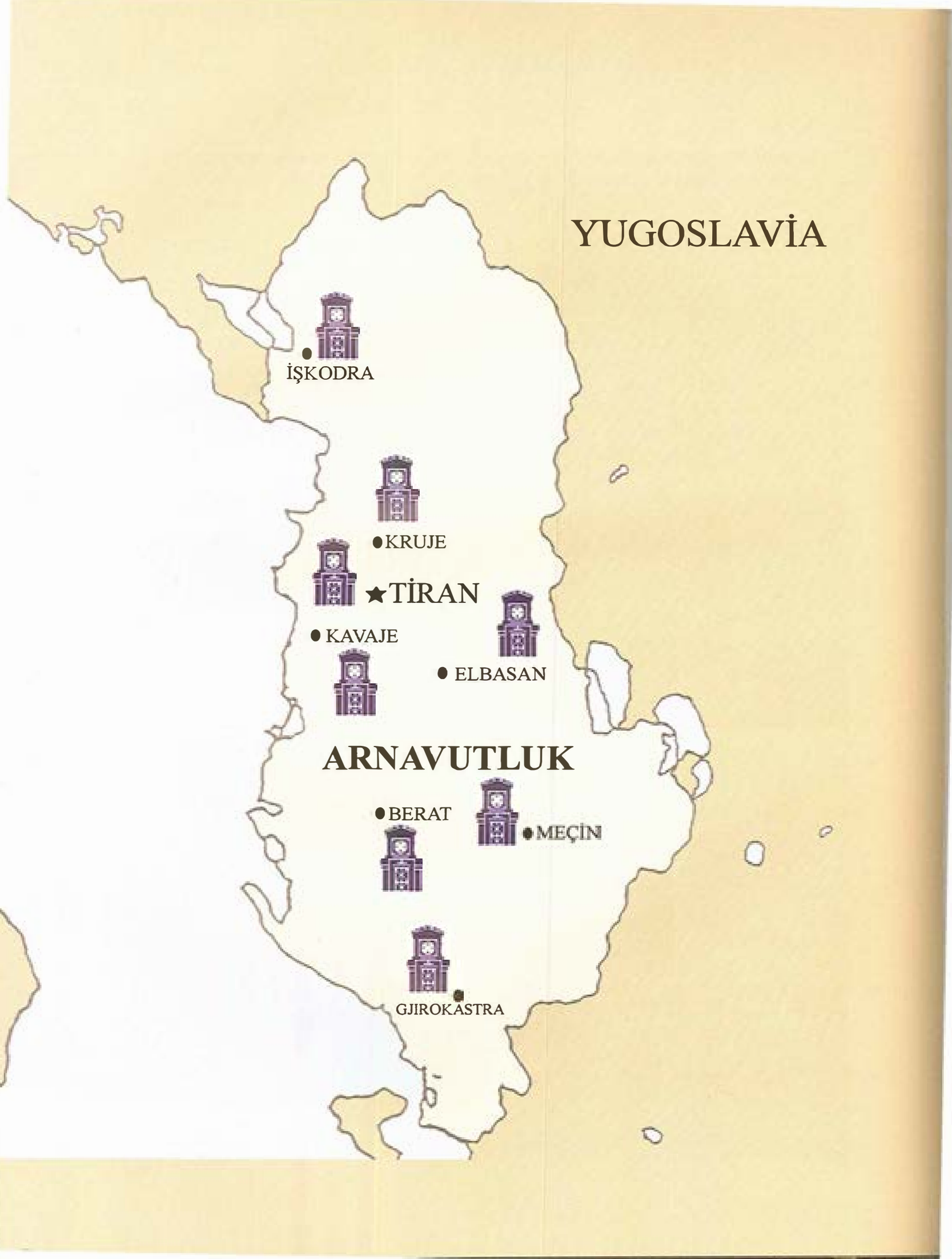
14- YERKÖY (YOZGAT) SAAT KULESİ

Saat kulesi, 1985 - 1986 tarihleri arasında belediye başkanı Abdulkadir Uyar'ın başkanlığı sırasında yaptırılmıştır. Yeni yapılan saat kuleleri arasında en muhteşem olanıdır. 30 m. kadar yükseklikte, kesme taştan yapılmış üç katlıdır. Kare kaide ile onun üzerinde sütunlu bir galeri ve üzerinde yükselen kuleden oluşur. En üstte sivri külâh örtülü bir köşk bulunur.[226]

[225] Acun 1994, 46; Acun 2005, 596.

[226] Acun 1994, 46; Acun 2005, 635.

YUGOSLAVİA
İŞKODRA
KRUJE
TİRAN
KAVAJE
ELBASAN
ARNAVUTLUK
BERAT
MEÇİN
GJIROKASTRA

IV- Sınırlarımız Dışında Kalan Saat Kuleleri

A- ARNAVUTLUK

1- AKÇAHİSAR (KRUJE) SAAT KULESİ

İran'ın kazası olan şehirde, banisi ve tarihi hakkında bilgi sahip olamadığımız bir saat kulesi vardır.

Şehrin yamacındaki kale içinde yer alır. Kare plânlı, kırma çatılıdır. Saat kadranı olmayan kule, moloz taştan yapılmıştır. Kulenin en üstündeki saat köşkü, dikdörtgen iki pencere ile dışarı açılmaktadır.[227]

227 Adhami 1971, 88; Ayverdi 4 / 1982, 387, 405-406 fotoğraf 3-4.

2- BERAT SAAT KULESİ

Bugün yerinde olmayan fakat Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde söz edilen saat kulesinin,[228] banisi, yapım tarihi ve biçimi hakkında bilgi sahibi olamadık.

3- ELBASAN SAAT KULESİ

1670 de Evliya Çelebi'nin bahsettiği kule, Hünkâr Camii'nin yakınındadır.[229] Bu kuleden başka kale surları üzerinde yükselen bir saat kulesi daha vardır.

Kale surları üzerinde yükselen bugünkü saat kulesinin şehre bakan yönünde yuvarlak kemerli bir kapısı ve kapı üzerindeki Osmanlıca, iki sıra altı satırlık, net olarak fotoğrafını çekemediğimiz Osmanlıca kitabenin ilk satırında Sultan II. Abdülhamid'in ismi ve son satırında sene 1315 tarihi bir kitabesi vardır.

Şehenşah-ı cihan Abdülhamid han-ı kerem
ferman Yapıldı sâye-i lütfuna işbu sâat-i zîbâ

.....

Çü zevk-ı nazma maliksin refika söyle tarihin
Tamam, bin üçyüz on beş gurresinde etdiler inşa Sene 1315.[230]

Kitabenin yanında Arnavutça sonradan taş üzerine kazınarak kötü bir şekilde yazılmış ve 1899 tarihli bir kitabe ile gövdesine sonradan çakılmış bir levha vardır. Kulenin gövdesine çakılan Arnavutça levha üzerinde ise; "1899 Yılının ilkbaharında belediyenin katkılarıyla Elbasan şehir saat kulesi inşa edilmiştir. Saat kulesinin yüksekliği 30 m. dir. 4.07 x 4.07 m. boyutlarında kare planlıdır." yazılıdır. Bu kitabelerden saat kulesinin Sultan II. Abdülhamit döneminde ve 1315 / M. 1899 tarihinde yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Kulenin en üstünde ikiz pencerelerle dışa açılan çan köşkü bulunur. Hemen onun altında, dört yönde yuvarlak saat kadranları yer alır.

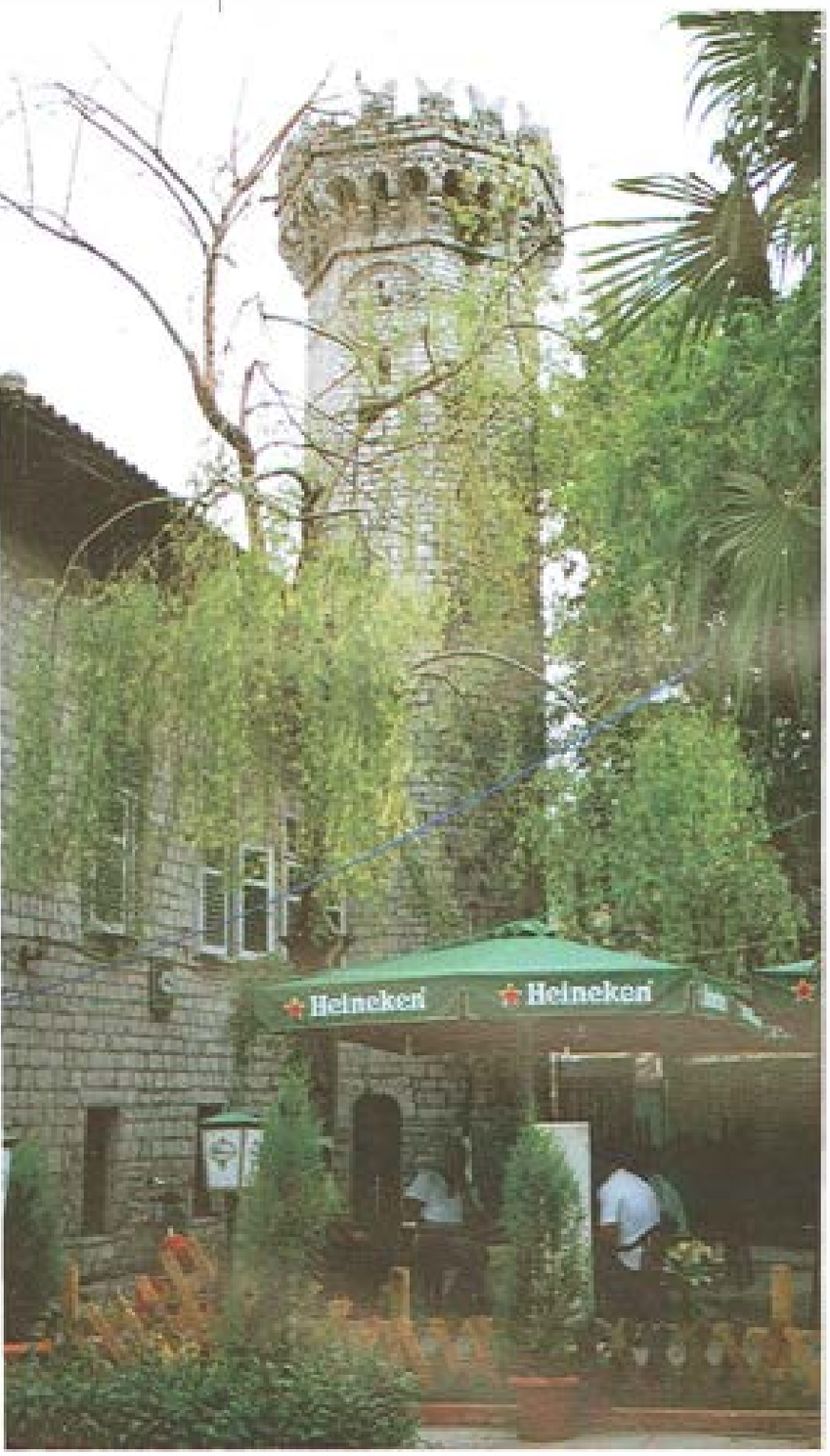
228 Ayverdi 4 /1982, 393; Acun 1994, 47.
229 Ayverdi 4 / 1982,397-399; Kiel 1990,129-131; Acun 1994, 46.
230 Turan-İbrahimgil 2004, 45.

4- GJİROKASTRA SAAT KULESİ

Tarihi ve banisi hakkında bir bilgiye sahip olamadığımız saat kulesi, şehrin tepesindeki kalenin burçlarından biri üzerinden yükselir. Yaklaşık olarak 6 - 7 m. uzunluğundaki kule, kare plânlı, kirpi saçaklı ve kırma çatılıdır. Dört cephesinde yuvarlak kadranlı, Romen rakamlı saatler yer alır. Yapının kale burcuyla birleştiği kaidede, yuvarlak kemerli ikiz pencereleri vardır ki, burası saat çanın asıldığı mekândır. Kale burcu içindeki merdivenlerle çıkılan kulenin kaidesi küçük kesme taştan, gövdesi tuğladan yapılmıştır.

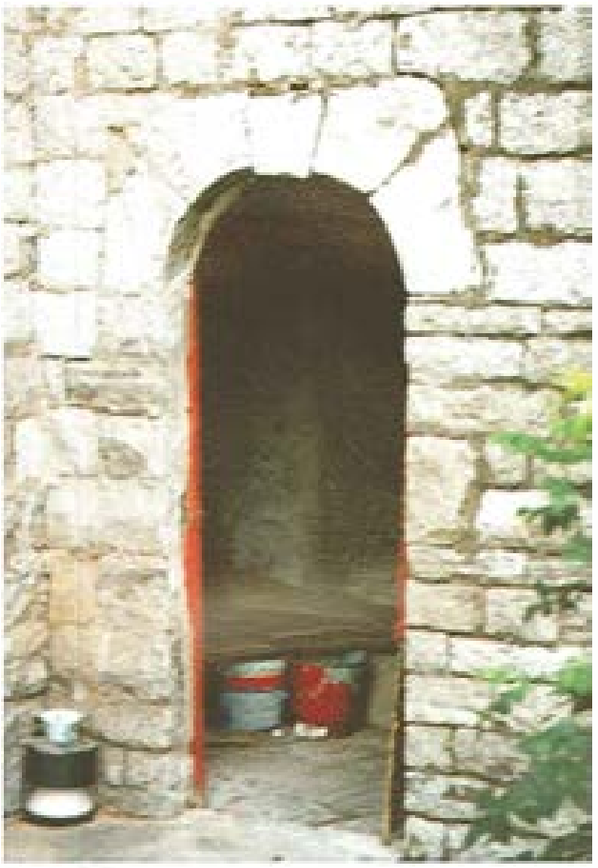
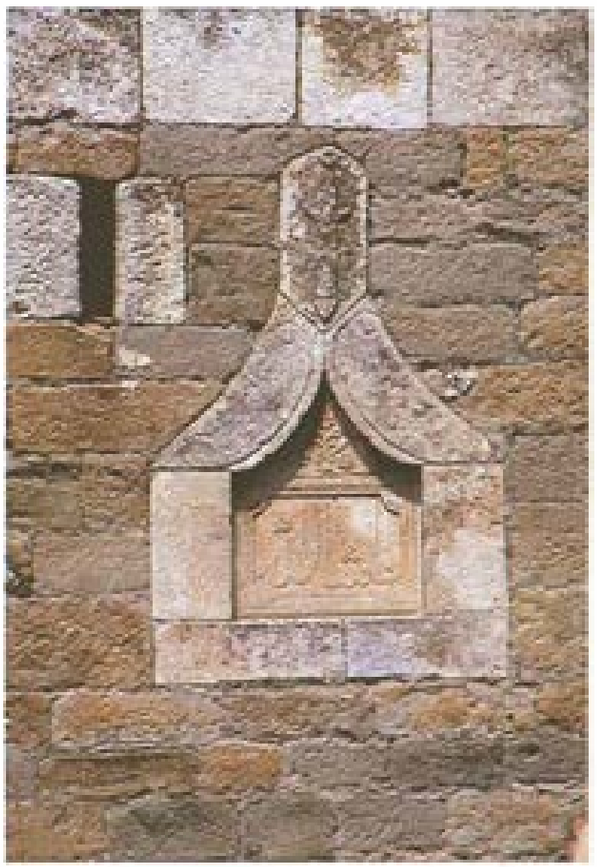

Foto : M. İbrahimgil

5- İŞKODRA (ŞUKODER) SAAT KULESİ

Tarihi ve banisi hakkında bir bilgiye sahip olamadığımız saat kulesi, şehrin merkezindeki, bir yapının yanında yer alır. Yaklaşık olarak 14 - 15 m. uzunluğundaki kule, sekizgen plânlıdır. Dört cephesinde yuvarlak kadranlı, saatlerin yerleştirildiği boşluklar görülür. Yapının üzerinde kale burçlarındaki gibi, dendanlı, minare şerefesi gibi görülen bir taç yer alır. Taçın altında mukarnasa benzer ve birbirine yuvarlak kemerlerle bağlanmış küçük konsollara rastlanır. Gövde üzerinde mazgal pencereleri vardır. Yuvarlak kemerli ve kilit taşı dışarı taşırılarak vurgulanmış bir kapıdan kuleye çıkılır. Kulenin merdivenleri minare merdivenlerine benzer. Saat Kulesi gri renkli küçük kesme taşlarla yapılmıştır.

Yeni yapıldığı izlenimi veren kulenin eski olduğu yöre halkınca söylenmektedir. Buna göre giriş kapısının kilit taşının dışarı doğru taşırılarak vurgulanması II. Abdülhamit dönemi yapılarına benzemesi bakımından kulenin bugünkü görünüşünden en erken XIX. yy. sonlarında veya XX. yy. başında yapılmış olabileceğini akla getirmektedir.

6- KAVAJE SAAT KULESİ

Saat kulesi, Büyük (Kubbeli) Caminin yanındadır. Kulenin gövdesinin alt tarafında, üçgen alınlıklı bir niş içerisinde "Barekâllah, 1232" yazılı bir kitabesi vardır. Yapının kitabesine göre kule, H. 1232 / 1816-1817 tarihinde yaptırılmıştır.[231] Kare prizma gövdeli kule, Kuzey Afrika minarelerine benzer. Kule, pek düzgün olmayan açık sarı kesme taştan yapılmıştır. Gövde üzerinde hatıl şeklinde beyaz kesme taştan yapılmış şeritler vardır. Bu taşların bazıları üzerinde hilal şeklinde ay, kılıç ve kuş şeklinde kabartma figürler vardır. Kulenin iç mekânını mazgal pencereler aydınlatır. Saat köşkü eskiden baldaken gibi açık iken bugün örülerek kapatılmıştır. Kulenin en üst katında bir balkon ve balkonun ortasından yükselen ve yuvarlak saat kadranlarının yer aldığı delik görülür.

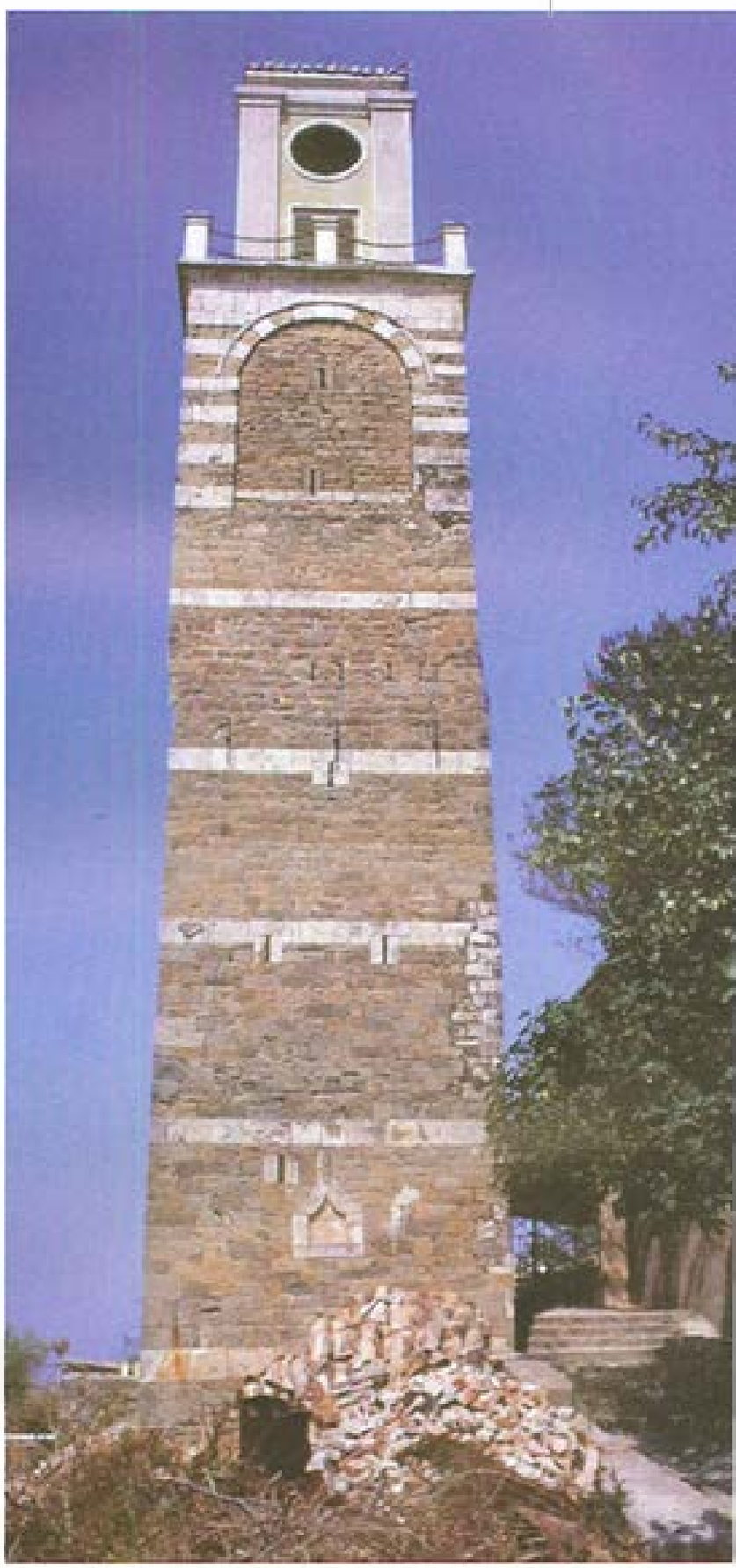

Foto : M. İbrahimgil

[231] Bağe 1980, 347; Kiel 1990, 157; Acun 1994, 47; Turan-İbrahimgil 2004, 83.

7- PEÇİN (MAÇİN) SAAT KULESİ

Abdurrahman Paşa Camii (1666 - 1667) kubbesi üzerinden yükselen kule, Cafer Sadık Paşa tarafından 1834 de yaptırılmıştır.[232]

8- TİRAN SAAT KULESİ

Saat kulesi, şehrin merkezindeki İskenderbey Meydanı'nda bulunan Edhem Bey Camii'nin yanındadır. Caminin temeli Molla Bey tarafından H. 1207 / M. 1792-1793 tarihinde atılmış, duvarlarının badanası, süslemesi ve minaresini tamamlanmadan H. 1222/ M. 1807-1808 de Molla Bey ölmüş. Daha sonra oğlu Hacı Edhem Bey, minaresini, badanasını ve süslemelerini yaptırarak camiyi, H. 1236/M. 1820-1821 tarihinde tamamlatmıştır.[233]

Saat kulesi, cami inşaatı tamamlandıktan, yani 1820 tarihinden sonra Ethem Bey'in servetiyle yapımına başlanmış, halkın yardımıyla bitirilmiştir. Kule, caminin güneydoğusunda, ona 20 m. uzaklıktadır. Yapı 3,68 x 3,60 m. ebatlarında kare plânlı piramidal külâhlıdır.[234] İki katlı sayılabilen kulenin çanının asıldığı bölümün külâhı, ortada ikişer sütuna, köşelerde kare ayaklara oturur.

Bunun altında yuvarlak saat kadranlarının bulunduğu yuvarlaklar bulunur. Kulenin bu bölümünün 1928 deki tamiri sırasında saat kadranları da Latin rakamlı hale getirilmiştir. Saat köşkünün altında, kuleyi çepeçevre dolanan bir balkon bulunur. Balkona her cephedeki yuvarlak kemerli kapılarla çıkılır. Balkon altındaki gövdenin içi mazgal pencerelerle aydınlatılır. Kuleye yuvarlak kemerli bir kapıyla girilir. Kapı çevresi dikdörtgen bir çerçeve ile çerçevelenmiştir.

232 Kiel 1990, 204 - 207; Acun 1994, 47; Atmaca 2005, 17-18.

233 Ayverdi IV / 1982, 387 - 88; Yenişehirlioğlu 1989, 15; Kiel 1990, 128 - 29; Acun 1994, 47.

234 Meksi 1977, 142 – 143; Atmaca 2005, 21.

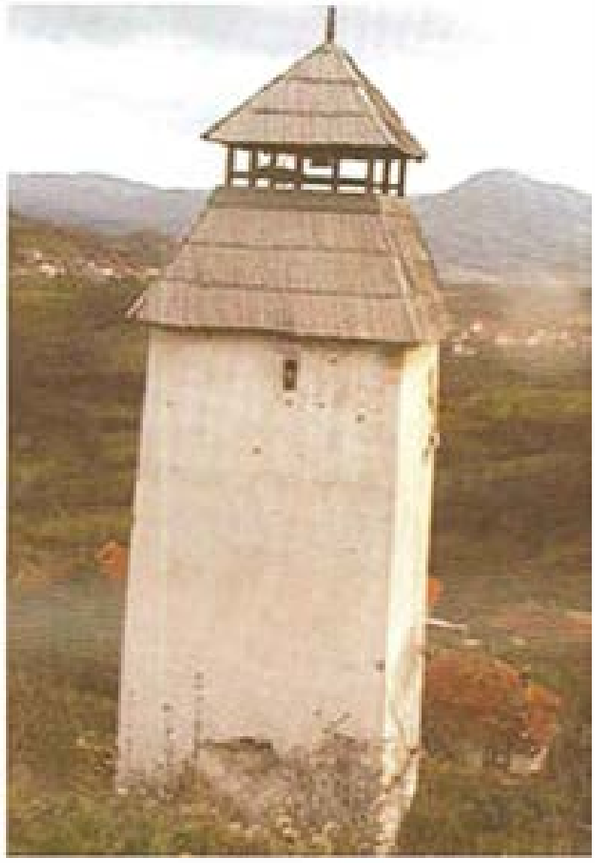

HIRVATİSTAN
Sava
Prijedor
B. Brod
Bihaç
Banja Luka
Gradaçaç
Graçanitsa
Brçko
Teşne (Teşanj)
Maglay
Tuzla
SIBİSTA
Yayce
Travnik
Donji Vakuf
Zenica
VRATNİCA
Akhisar (Prusac)
Gornji Vakuf
Prozor
SARAYEVO
RVATİSTAN
Livno
BOSNA-HERSEK
Caynice
Foça
Mostar
Nevesinje
Stolac
Poçitel
KARADA
Trebinje

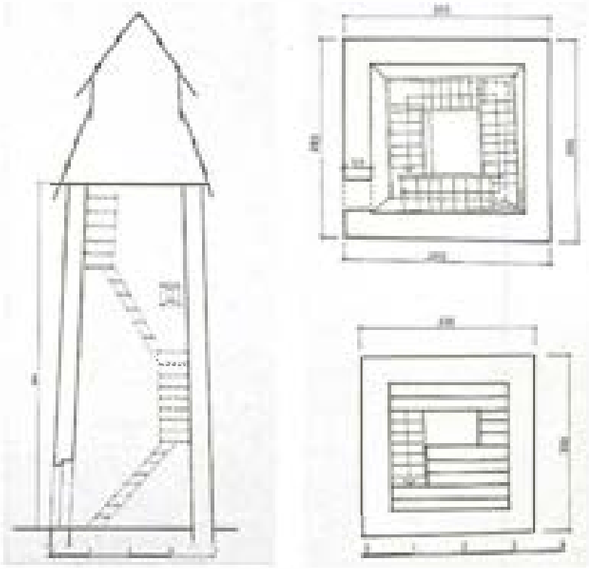
B- BOSNA-HERSEK CUMHURİYETİ

1- AKHİSAR (PRUSAC) SAAT KULESİ

Saat kulesi, PrusaC şehrindeki kalenin hemen altındadır. Bosna Hersek'in ulusal anıtı statüsündedir. Şehre gelen Evliya Çelebi, yapıyla ilgili bilgi vermediğine göre, XVII. yy. ortasından sonra yapılmış olmalıdır. Çanı 1633 tarihlidir.[235]

Yapı, yaklaşık olarak 4x4 m. boyutlarında kare plânlı, 10 metre uzunluğunda aşağıdan yukarı doğru daralan prizmal gövdeli piramidal külâhlıdır. Kulenin içerisinde "z" şeklinde ahşap merdivenleri vardır.[236]

E.H. Ayverdi'den

235 Ayverdi 2/1981,8-9, resim 28; http://bs.wikipedia.org/wiki/Prusa%C4%8Dka_sahat-kula.

236 Ayverdi 2/1981,8-9, resim 28; http://bs.wikipedia.org/wiki/Prusa%C4%8Dka_sahat-kula.

2- AŞAĞITUZLA SAAT KULESİ

Eskiden İzvornik sancağına bağlı Tuzla-yı zir kazası ismiyle anılan Aşağıtuzla'da bir saat kulesinin bulunduğunu ve bu kulenin H. 1274 / M. 1857 - 1258 tarihinde tamir ettirildiğini kaynaklardan biliyoruz.[237] Bugün Tuzla-yı zir ve Tuzla-yı Bâlâ olarak adlandırılan kazalar birleştirilerek günümüzde Tuzla şehrini oluşturmaktadır.

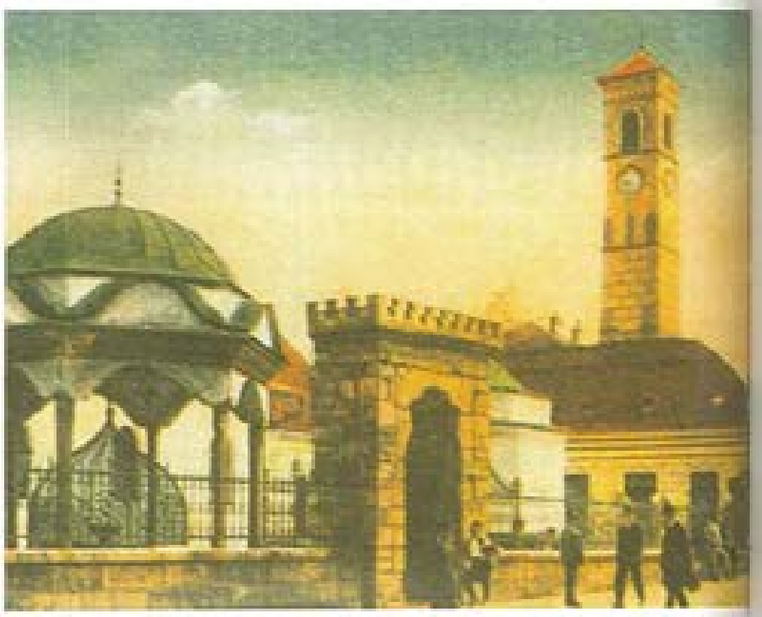
3- BANJALUCA (BANJA - LUCA) SAAT KULESİ

Çarşı içerisinde yer alan saat kulesinin kesin yapılış tarihi net olarak bilinmemektedir. Ancak yapının Ferhat Paşa Sokoloviç döneminde (1574 - 1588) kurulan Bosna sancak beyliği döneminde yani 16. yüzyılda yapılmış olabileceği düşünülmektedir.

Ferhat Paşa Camii (1579) yakınındaki saat kulesi; E. H. Ayverdi' ye göre Ferhat Paşa tarafından Camii ile birlikte yaptırılmıştır.[238]

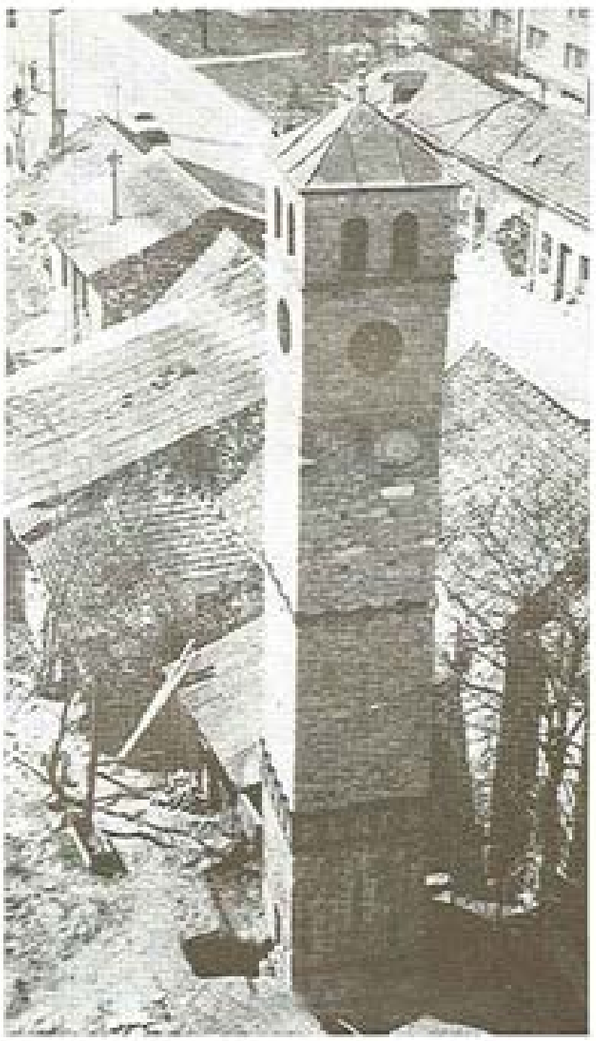
Kule, Ferhat Paşa Camii ve Banya Luca çarşısında yer alan diğer Osmanlı yapılarıyla bir külliyeyi oluşturuyordu. Ferhat Beyin vakfiyesi göz önünde bulundurularak, saat kulesi tahminen 1587 yılında inşa edilmiştir. Vakfiyede yer alan bazı bilgilere göre, Banya Luca saat kulesinin Bosna Hersek'te en eski saat kule olduğu anlaşılmıştır.[239]

Tek mekânlı saat kulenin 3.20 x 3.30 m. ebadında düzgün olmayan bir kare plânı vardı. Yapının duvarları kalın ve hantaldı. İlk şekliyle 14.40 metre uzunluğunda olan saat kulenin üst kısmı 1969 yılından sonra ilave edilmişti. Dolayısıyla kulenin yüksekliği 18.89 metreye ulaşmıştı. Yapı kırma çatı ile örtülmüştü. Girişi, güneydoğu tarafında yer alıyordu ve birkaç defa onarılmıştı. Yuvarlak kemerin üzerinde eski sivri kemerin tuğla izleri görünüyordu. Yapının dış cepheleri kesme taş, iç kısımları ise moloz taştan yapılmıştı. Saat kule yapıldığında "alaturca" ça-

Banya Luka'da Ferhat Paşa Camisi'nin şadırvanı ve saat kulesi.

Foto : A. Araslı

237 Başbakanlık Arşivi, Tarih; 1274, Kot; A.MKT.NZD, Dosya No; 239, Gömlek No; 54 bize bu bilgileri gönderen Orhan Sakin'e teşekkür ederim.

238 Ayverdi 1956,215; Kienitz 1963, 3; Ayverdi 2/1981, 23, Fotoğraf 61; Acun 1994, 49.

239 http://bs.wikipedia.org/wiki/Banjalu%C4%8Dka_sahat-kula; Anonim 2006, 49.

lışıyordu. II. Dünya savaşının başlarına kadar saat başında çalan bir saati vardı. Saatin üzerinde "Salio me Bartol Padovan anno dominimdi" yazılıydı. Harfler basitçe kazılmıştı. Çan 1501 tarihliydi.[240]

İlk yapıldığı yıllardan bu yana, saat kulesi, görünüş, boyut, özellikle uzunluk konusunda değişikliğe uğramıştır. 19.yüzyıl esnasında tuğla ile yapılan üst kısımları eklenmiştir. Yapının bu şekli Avusturya-Macaristan döneminden kalan bir fotoğraftan görülebilmektedir. Bu değişikliğin amacı bilinmemektedir. Bu ilave inşaat sonrasında yapının uzunluğu 22. metre olmuştur. Saat kulenin çatısı altında bordür şeklinde süsleme detayları yer almıştır. 1975 yılında Banya Luka belediyesinin şehirleşme plânı kapsamında saat kulesinin yeniden onarımı ve yapılış amacına hizmet etmesi öngörülmüştü.[241]

1992 - 1995 yıllarındaki iç savaş esnasında Saat kulesi, Ferhat Paşa camisiyle birlikte 1993 yılında Sırp iktidarının aldığı bir karardan sonra yıkılmıştır. Bu olayın gerçekleşmesinden bugüne kadar, yapıların yıkımından sorumlu olanlar hakkında soruşturma açılmamıştır. Kültür mirası düşüncesizce yıkılan bir olay olarak Bosna halkı tarafından kınanmıştır.[242]

Saat kulesinin onarımı henüz yapılmamıştır. Ancak bu yapının onarımı, Ferhat Paşa külliyesi kapsamında yapılabileceği düşünülmektedir.[243]

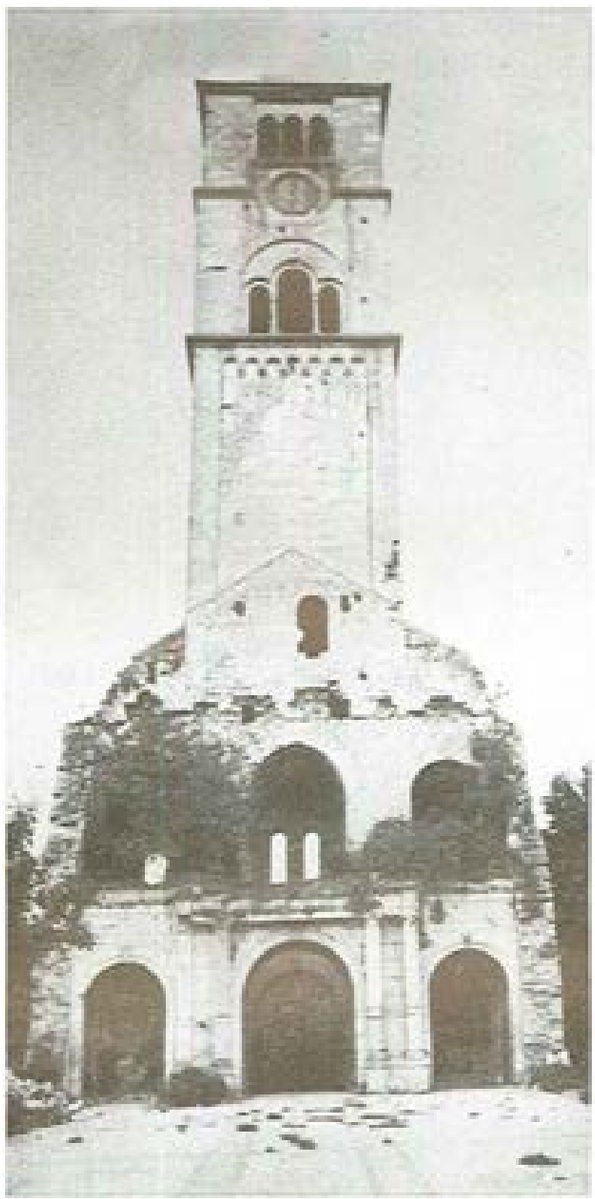
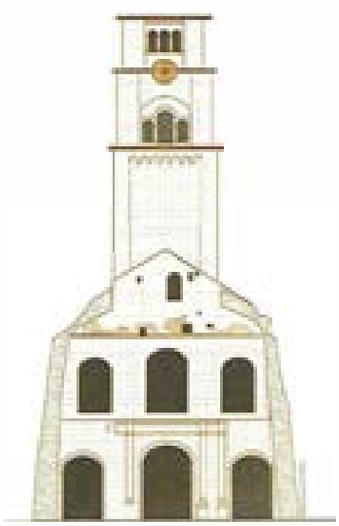

Foto : E. H. Ayverdi

4- BİHKE (BİHAÇ) SAAT KULESİ

Ocak - Kule denilen bir yapı üzerinden yükselen saat kulesi şehrin merkezinde yer alır. Ocakkule Osmanlı öncesinde yapılmasına karşın saati Osmanlı dönemine aittir. Kare prizmal gövdeli üç katlıdır. Katları birbirinden silmeler ayırır. En üstteki iki kat ve üçüz pencere arasında, dört yönde yuvarlak saat kadranları görülür.[244]

240 http;//bs.wikipedia.org/wiki/Banjalu%C4%8Dka_sahat-kula.

241 http;//bs.wikipedia.org/wiki/Banjalu%C4%8Dka_sahat-kula.

242 http;//bs.wikipedia.org/wiki/Banjalu%C4%8Dka_sahat-kula.

243 http;//bs.wikipedia.org/wiki/Banjalu%C4%8Dka_sahat-kula.

244 Ayverdi 2/1981,48,59,Fotoğraf 90, 92; Acun 1994, 49.

5- ÇAYNİÇE SAAT KULESİ

Saat kulesi, çarşı içindeki Sinan Bey Camii ve Türbesi'nin yakınlarında, çok katlı, prizmal gövdeli sivri külâhlıdır. Kulenin, kim tarafından ve ne zaman yapıldığı hakkında bilgi sahibi olamadık.[245]

Foto : E. H. Ayverdi

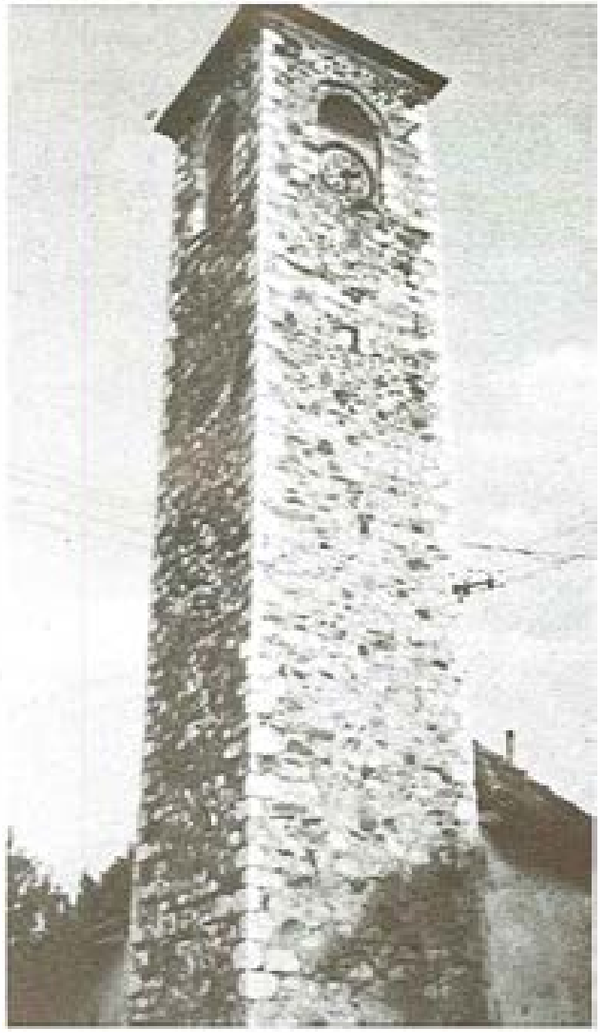

[245] Ayverdi 2/1981,Fotoğraf 146; Acun 1994, 49.

6- FOÇA MEHMET KUKAVİC PAŞA SAAT KULESİ

Mehmet Paşa Kukavitsa saat kulesi adıyla da bilinen Foça saat kulesi, 1844 yılında tamir edilip saatin ve çanının müzeye kaldırılarak yeni bir saat konduğu ve 1954 de tekrar elden geçirildiği bilinir. Çanı 1637 tarihini taşır. Saat kulesi 3,20 x 3,20 m. boyutlarında kare plânlı, 20 m. uzunluğunda aşağıdan yukarı doğru incelen prizma gövdelidir. Yuvarlak kemerli küçük giriş kapısı ile dört yönde sivri kemerli pencerelidir. Pencere içlerine yuvarlak saat kadranları yerleştirilmiştir. Kule moloz taştan yapılmıştır.[246]

2005 yılından bu yana Bosna-Hersek'in ulusal anıtlar listesinde yer almaktadır.[247]

[246] Ayverdi 2/1981,137,153 -154,Fotoğraf ,217; Acun 1994, 49.
[247] http;//bs.wikipedia.org/wiki/Fo%C4%8Danska_sahat-kula.

7- GRAÇANİTSA SAAT KULESİ

Bu yapı Graçanitsa çarşısının merkezinde, Budin'li Ahmet Paşa ya da diğer adıyla Çarşı Camiinin yakınlarında bulunmaktadır. Saat kulesi 1686 dan sonra, yani 17. yüzyılda inşa edilmiştir.[248] Bosna-Hersek'in ulusal anıtı statüsündedir.[249]

Yapı 3.60 x 3.60 m. ebadında kare plânlı, 27 m. uzunluğundadır. Taş malzemeyle inşaat edilen kulenin duvarları 80. cm kalınlığındadır. Çan kulesini hatırlatan saat kulesi bir yana eğrilmiş durumdadır. Bu nedenle de Graçanitsa halkı tarafından "Eğri Kule" olarak adlandırılmıştır. Saat kule kırma çatı ile örtülmüştür. Çatının merkez kısmında, 70-80 cm. civarında çıkıntı yapan bir bacası vardır. Çatının alt kısımlarında, saatlerin takıldığı yerlerde dairesel açıklıklar mevcuttur. Yapının girişi batı tarafta bulunmaktadır. Saat kulenin iç kısmında 60 cm genişliğinde bodur bir ahşap sütun bulunmaktadır. Kulenin saati, ilk yapıldığı zamanlarda "alaturca" çalışıyordu. II. Dünya savaşına kadar kendi amacı doğrultusunda hizmet vermiştir. Avusturya-Macaristan idaresi döneminde ise sığınak olarak kullanılmıştır.[250]

Tarih boyunca büyük değişikliklere uğramıştır. Graçanitsa medresesinde korunan Arapça bir belgeden öğrenildiğine göre, saat kulesi 1812 yılında ilk defa tamir edilmiştir. 1952 yılında yeniden onarılmıştır. Bu onarım esnasında çatı değiştirilmiş, sütunları tamir edilerek saatler takılmıştır. Son onarımı 2003 yılında Graçanitsa Belediyesi tarafından gerçekleşmiştir. İç mekânında taşıyıcı sütunları onarılmıştır. Saatler birkaç defa takılmıştır. 1878 yılında Avusturyalılar saatleri Viyana'dan getirtmiştir. 1952 yılında saatler bir daha takılmıştır. Son saatleri 1970 yılında takılıp 1986 yılında tamirat için sökülmüşlerdir. Bu saatler bir daha yerlerine konulmamıştır.[251]

248 Ayverdi 2/1981,163,Fotoğraf 237; Acun 1994, 50.

249 http;//bs.wikipedia.org/wiki/Gra%C4%8Dani%C4%8Dka_sahat-kula.

250 http;//bs.wikipedia.org/wiki/Gra%C4%8Dani%C4%8Dka_sahat-kula.

251 Ayverdi 2/1981,163; Acun 1994, 50; http;//bs.wikipedia.org/

Foto : E: H. Ayverdi

8- GRADAÇAÇ SAAT KULESİ

Gradaçats saat kulesi, şehrin eski bölümünde yer alan kalenin içinde yer almaktadır.

Kulenin yuvarlak kemerli giriş kapısı üzerinde 30 x 40 cm. ebatlarında beş satırlık bir kitabesi vardır.

1- Saat binası
2- .....
3- Kapudan bin Osman
4- Kapudan kala-ı Gradaçaçe
5- 1240 sene

Kitabesine göre yapı, H. 1240 / M. 1824-1825 yılında Hüseyin Kaptan Gradaşçeviç tarafından yaptırılmıştır.[252] Bosna Hersek'in ulusal anıtı statüsünde olan kule, 5,5 x 5,5 m. ebatlarında kare plânlı ve 21.50 m. uzunluğunda aşağıdan yukarıya doğru daralan prizma gövdelidir. Kulenin yuvarlak kemerli giriş kapısı ile en üstte ahşap bir köşkü vardır. Saat kadranları olmayan kulenin köşk altında, her cephede birer olmak üzere yuvarlak kemerli pencereleri vardır.[253]

wiki/Gra%C4%8Dani%C4 %8Dka_sahat-kula.

[252] Ayverdi 2/1981,167.

[253] Ayverdi 2/1981,167, Fotoğraf 237; Acun 1994, 50; - http://bs.wikipedia.org/wiki/Grada %C4%8Da %C4%8Dka_sahat-kula.

9- HİLİVNE (LİVNO) HACI AHMET BEY CAMİİ VE SAAT KULESİ

Livno Saat Kulesi, şehrin en güzel ve en büyük yapısı olan Dukat oğlu Hacı Ahmet Bey Camii'nin yanında yer almaktadır.[254] Caminin diğer ismi "Glavitsa" dır. Yapı, şehrin Osmanlıların eline geçmesinden sonra, önceleri Aziz Luka kilisesinin bulunduğu mekânda inşa edilmiştir. Bu tarihi külliye, Livno şehrine hakim olan Başaykovats Tepesi üzerinde yapılmıştır. Saat kulesi ve cami, Livno'nun eski kısmında daha doğrusu Yukarı şehir (Fehra) mevkiinde yer almaktadır. Dukatar camisi, Osmanlı döneminden kalan en gösterişli eserlerden biridir. Yapı hakkında Livno şehrin ünlü şair ve yazarı Rapko Orman "Blago pod kupolom "(Kubbe Altında Bir Miras) isimli kitabında şöyle yazmıştır: "Yüzyıllar boyunca yaşadığımız tarih izlerimiz üzerinde bellidir." Yazar, Livno şehrinde bir zamanlar 17, günümüzde ise sadece bir tane kalabilmiş camilerin arasında Hacı Ahmet Bey Camii'ne özel yer verilmiştir. Saat kulesi üzerindeki saat, ülkede diğer saatlerin çıktığı zamanda ortaya çıkmıştır. Bu saate göre, Livno halkı günlük işlerini düzenliyordu. Saat görevini ne zaman yitirdiği konusunda bilgimiz yoktur. Değişik söylentilere göre, saat Avusturya-Macaristan Ordusu askerleri tarafından sökülüp, hatıra olarak ülkelerine götürülmüştür. Cami ile saat kulesi 1960 yıllarında onarılmıştır. Son savaşın sona erdiğinde, hasar gören yapılar gönüllü Müslüman halkı tarafından verilen maddi destekle onarılmıştır.[255]

Aşağıdan yukarıya doğru incelen ve saat kadranı olmayan kule, piramidal bir külâhla örtülüdür. Kulenin en üst katında, her cephesinde yuvarlak kemerli ikişer penceresi bulunan bir köşkü vardır.

Foto : E: H. Ayverdi

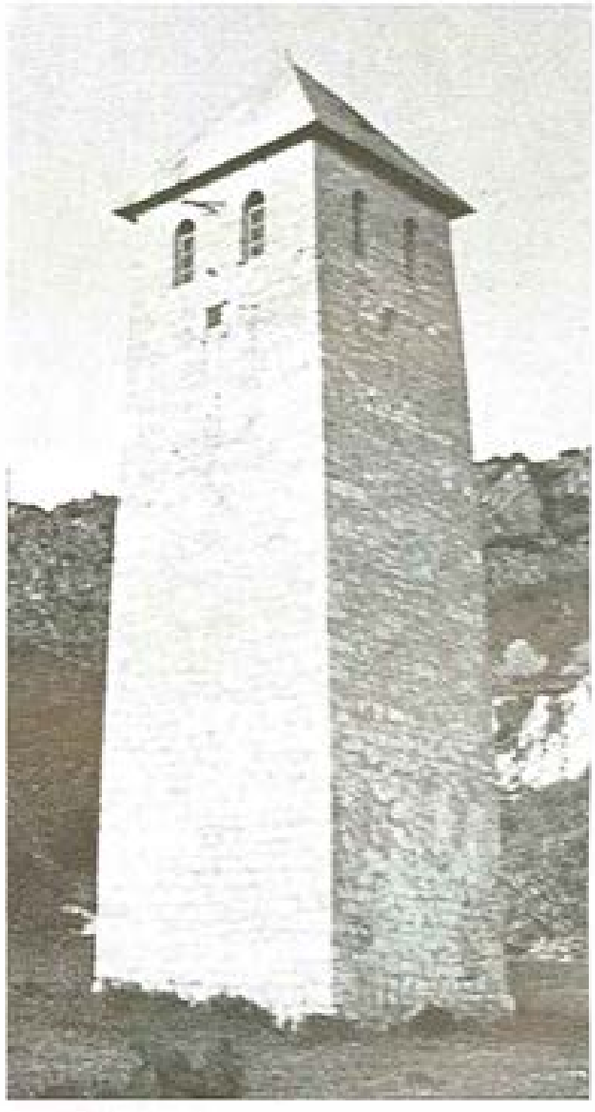

Foto : E: H. Ayverdi

254 Ayverdi 2/1981, 177,194, Fotoğraf 259; Acun 1994, 50.

255 http;//bs.wikipedia.org/wiki/Livanjska_sahat-kula; Anonim 2006, 345.

10- MAĞLAY (SUKİYE) ÇARŞISI CAMİİ SAAT KULESİ

Mağlay saat kulesi, şehrin eski bölümünde yer almaktadır.[256] Bu saat kulenin inşaatının bitiş tarihi 17 Ekim 1697 yılıdır. Saatin bakımı ve onarımlarıyla Uzeyirbegoviç ailesi ilgilendiğine göre, bu aile tarafından yapılmış olabileceği düşünülmektedir. 20.yüzyılın ikinci yarısında saatin tamiratıyla Maglay saatçisi Mahmut Conli ilgileniyordu. Uzeyirbegoviç ailesinin son ferdi Mustaybeg Uzeyirbegoviç'in eşi, ilk soyadı Osmanbegoviç olan Vasfı Hanımdı. Vasfı Hanımın vasiyetini yerine getirerek, Mustajbeg ve eniştesi Osmanbeg Osmanbegoviç, Zagreb'ten saat kule için çan almışlardır. Yapının duvarları 3 metre civarındadır. Yüksekliği 17.10 metredir. (Arka cephesi ise 14.77 metredir) Cephelerin ortasında dikey eksende açıklıklar mevcuttur. Bu açıklıklardan iç kısımdaki merdivenler aydınlatılmıştır. Bu açıklıkların üzerinde, cephelerin üst kısımlarında 50 cm. genişliğinde yuvarlak kemerli birer pencere açıklığı daha vardır. Saat kulesi oldukça iyi görünümdedir ancak saat mekanizması çalışmamaktadır.[257]

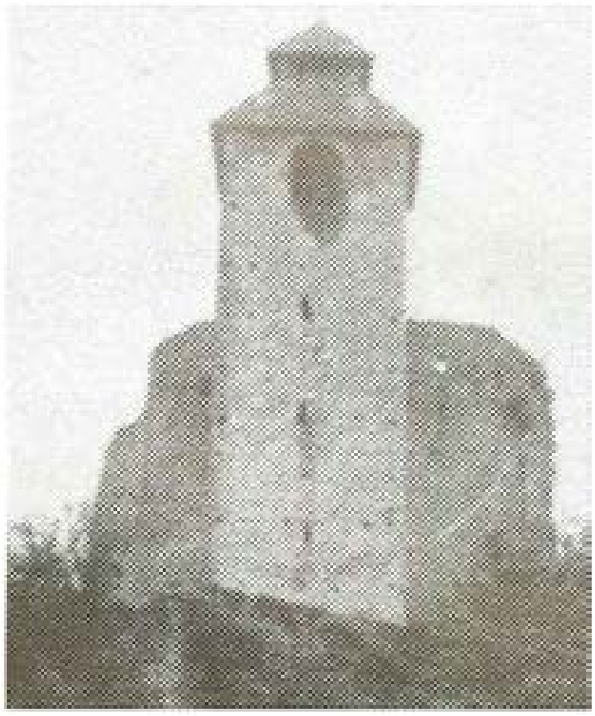
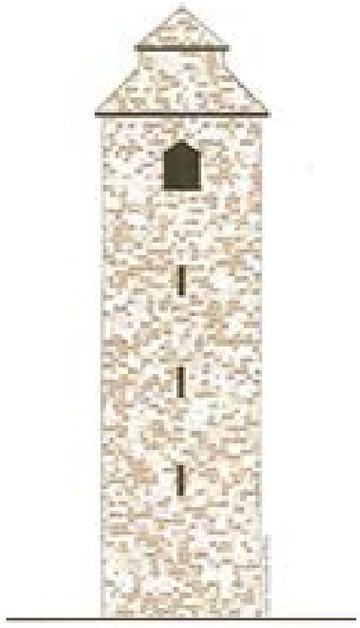

Foto : E: H. Ayverdi

256 Ayverdi 2/1981, 224, Fotoğraf 347; Acun 1994, 50.

257 http;//bs.wikipedia.org/wiki/Maglajska_sahat-kula.

11- MOSTAR SAAT KULESİ

Braça Bayat Caddesi'nde; iyi korunmuş, eski bir saat kulesi mevcuttur. Geçmişi hakkında yalınız Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde bilgi vardır. Kendisi bu saat kulesini tasvir ederken, Kazzazlar Çarşısı'nda bulunduğu ve çan sesinin üç saatlik mesafeden işitildiğin belirtmektedir.

Mostar'daki saat kulesinin inşaatına dair Mostar'lı Zineta (Ziynet) Şukaliç'den aşağıdaki halk türküsünün bir varyasyonunu kaydettik:

Mahalleki hanımlar arasında
Şariçkadın yemin etti
Dinim ve imanım hakkı için.
ve şehr-i Ramazan hakkı için
Mostar'da birer mektep, minare
ve büyük saat kulesi yaptıracağım ki
Sesi düzlük Bişça,
Velagiç ve Blagay şehri, ötesinden işitilsin
Şayet Bişina olmasaydı
Nevesinye dahi işitirdi.

Bu türküye göre, saat kulesini Şariç ailesine mensup bir hanım yaptırmıştır. Büyük bir ihtimale göre Tsarina Mahallesi'nde bulunan bir cami de aynı hanımın eseriydi. Silah yapmak için 1917 yılında saat kulesindeki çan alınmış, fakat günümüze kadar başkası yerleştirilmemiştir. Saat kulesi bugün devletin himayesi altındadır.[258]

Kare prizma gövdeli sivri külâhlıdır.

Saat kulesinin ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Tahminen Fatma Şariç'in vakıf eseridir. Yapı hakkında günümüze ulaşan en eski yazılı kayıt, 1636 tarihli İbrahim Şariç vakfiyesidir. Bu vakfiyeye göre, saat kulenin 1636 yılından önce yapıldığı tahmin edilmektedir. Fakat başka bir kaynakta da kulenin, Fatma kadın Sariç tarafından 1664 de inşa edildiği yazılmaktadır.[259]

Saat kulesi, 16. m. yüksekliğindedir. Eski saat 1926 yılına kadar kullanımdaydı. 1981 yılında ise yapılan onarımda yeni saat takılmıştır. Saat kulesi aralarında ahşap merdivenle birbirine bağ-

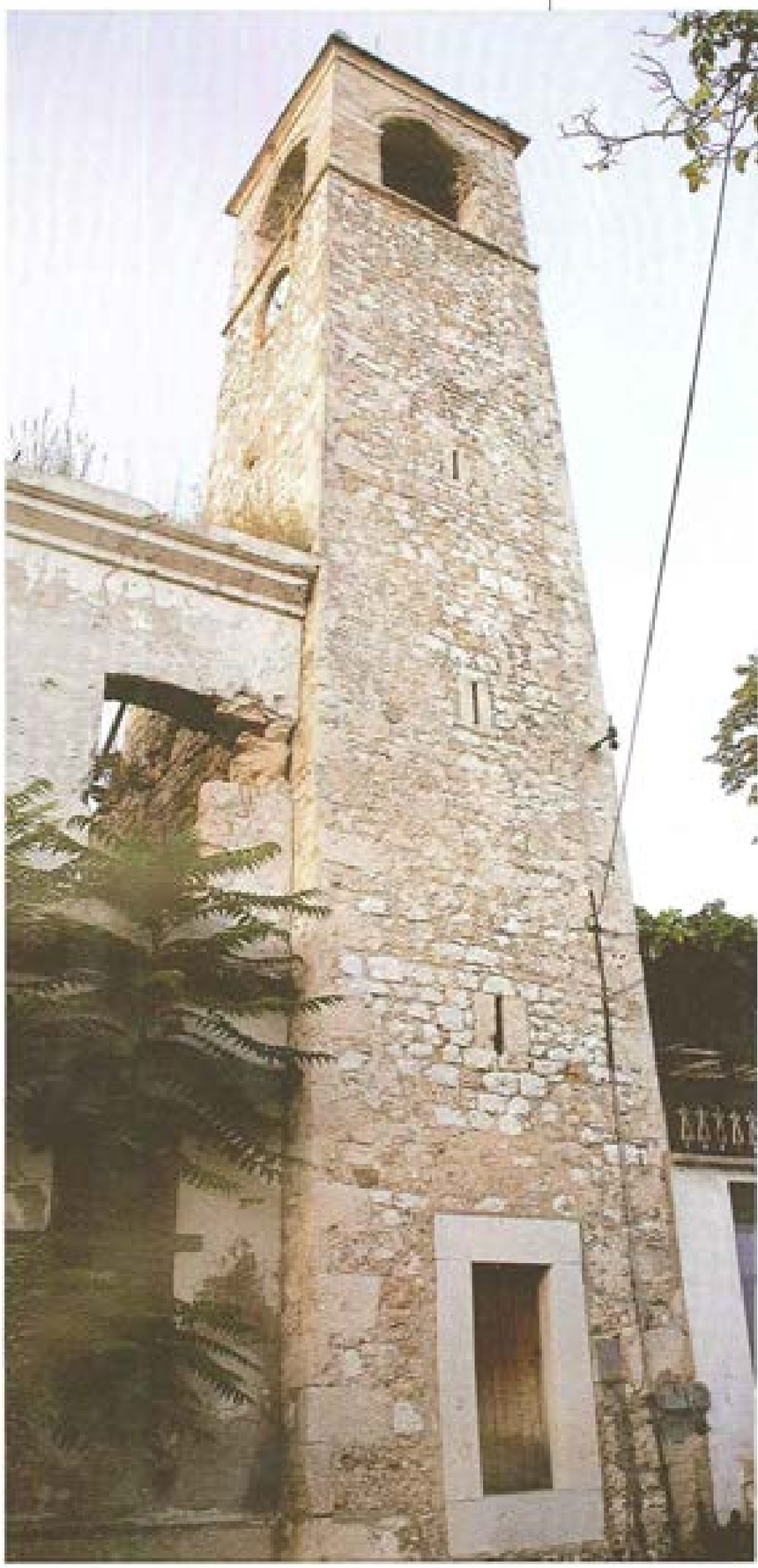
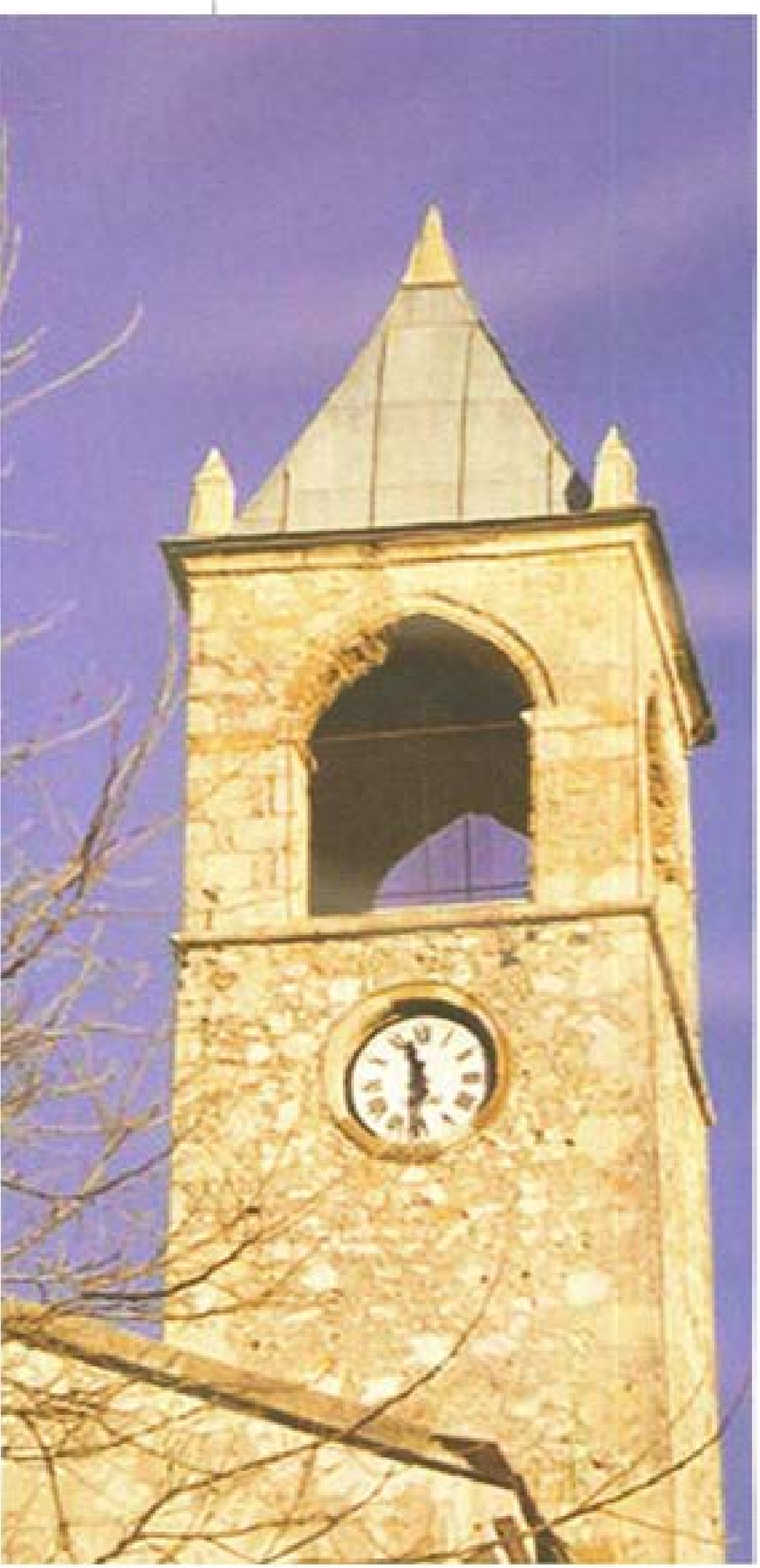

Foto : M. İbrahimgil

[258] Hasandediç 1968, 232, Fotoğraf 42; Acun 1994, 50.

[259] Ayverdi 2/1981, 249,258, Fotoğraf 400; Basler 1987,94; Acun 1994, 50.

lı üç kısımdan oluşmaktadır. Dış görüntüsü prizma şeklindedir. Piramidal çatı ile örtülmüştür. Kesme taştan yapılan kulenin duvar kalınlığı 75 cm. dir. Fatma Şariç'in yıkılan camisinin minaresi ile Poçitel saat kulesiyle benzer özellikleri vardır. Kare plânlıdır. Bir kenarının uzunluğu 3.45 metredir. Uca doğru daralmaktadır. Kulenin 12 m. yüksekliğinde dört cepheyi kuşatan bir silme ve bunun üzerinde sivri kemerli pencere açıklıkları bulunmaktadır. Yapının bu kısmına çan yerleştirilmiştir. Çatının dört köşesinde küçük ebatlı dört köşeli piramitler bulunmaktadır. Saat kule yerli ustalar tarafından yapılmıştır. Yapıda Dubrovnik, Dalmaçya'dan gelen Gotik etkiler görülmektedir.[260]

Saat kulesi tarih boyunca birçok değişikliğe uğramıştır. 1838 yılında yeni çan getirilmiştir. 1917 yılında Avusturyalılar çanı çekip, kuleyi askeri hizmetler için kullanmışlardır. 1919 yılında Mostar' lı bir tüccar saati onarmıştır. Bu şekilde saat 1926 yılına kadar çalışmıştır. II. Dünya Savaşı esnasında (1943) saat batı tarafta yer alan bir evin üzerine düşmüştür. 1945 yılında kuleye bir kapı yapılarak kilit vurulmuştur. 1978 yılında çan kısmında onarım yapılarak aynı yılda kültür anıtı statüsünü almıştır.[261]

1993 yılında yapı batı ve güney cephesinde büyük hasar görmüştür. Ayrıca, saat mekanizması arızalanmış ve çatısı çökmüştür. İç kısımlarında merdivenleri de hasar görmüştür.[262]

1998 yılı ve 1999 yılının ilk aylarında yapının onarımı yapılmıştır. Yeni saat mekanizması, iç mekânın aydınlatılması ve çan kulesinin dört taraftaki açıklıklara kuşlardan korunmaları amacıyla tül perde ile kaplanmıştır.[263]

260 http;//bs.wikipedia.org/wiki/Mostarska_sahat-kula.
261 http;//bs.wikipedia.org/wiki/Mostarska_sahat-kula.
262 http;//bs.wikipedia.org/wiki/Mostarska_sahat-kula.
263 http;//bs.wikipedia.org/wiki/Mostarska_sahat-kula.

12- NEVESİNYE SAAT KULESİ

Nevesin şehrinin merkezinde, Hacı Veliyüddin Camii'nin yanında bulunmaktadır. Bosna Hersek'in ulusal kültür anıtıdır. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde yer almıştır. Dolayısıyla 1664 yılı öncesinde yapıldığı düşünülmektedir.[264] Çelebi, şehrin müezzinlerinin bu saate göre ezanları okuduklarını yazmaktadır. Saat kulenin inşa tarihi net olarak bilinmemektedir. Ancak, Nevesin'de 1469 yılından itibaren Osmanlı eserlerinin inşa edildiğine göre bu yapı da Bosna Hersek'in en eski yapılarından biri olma ihtimali vardır. 1891 yılında saatlere takılan kadranlar üç (Türk, Roma, Arap) rakamlıydı. 1980 yılında ise takılan yeni saatler Arap rakamları göstermekteydi. 2001 yılında onarılmıştır.[265]

264 Ayverdi 2/1981, 265, fotoğraf 411 Acun 1994, 50.
265 http;//bs.wikipedia.org/wiki/Nevesinjska_sahat-kula.

Foto : A. Araslı

13- POÇİTEL (POÇİTELY) SAAT KULESİ

Saat kule Şişman İbrahim Paşa Camii yakınlarında bulunmaktadır. Bosna Hersek'in ulusal anıtı statüsündedir. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde yer almadığı için 1664 yılı sonrasında inşa edildiği düşünülmektedir. Yapı kare prizma görüntüsünde, plânı 3.22 x 3.26 metredir. Yüksekliği 16. m. olan yapının cepheleri ve piramidal örtüsü taştan yapılmıştır. Yapının örtüsü altında dört cephede sivri kemerli pencere açıklıkları mevcuttur.[266]

266 Kienitz 1963,2-3; Ayverdi 2/1981,280; Karpat 1992,30; Acun 1994, 50; http;//bs.wikipedia.org /wiki/Po%C4%8Diteljska_sahat-kula.

14- PROZOR SAAT KULESİ

Çarşı Camii'nin hemen yanında yer alan saat kulesi, 1700 yılında inşa edilmiştir. Yapı, yanındaki camii ile Nuh Efendi'nin vakıf eseridir. Yapının planı 4. x 4 m. ebadında bir karedir. Piramidal örtüsü vardır. Yüksekliği 20 metredir. II. Dünya Savaşı esnasında İtalyanların saati götürdüklerine ilişkin halk arasında söylentiler mevcuttur. 1942 ve 1943 yıllarında Prozor şehrinin bombardımanı esnasında yapının duvarları yerinden oynamıştır ve bu olaydan sonra saat kulesi kullanımdan çıkmıştır.[267]

[267] Ayverdi 2/1981,286; Acun 1994, 50; Prozorska_sahat-kula.

15- SARAY-BOSNA SAAT KULESİ

Saat kulesi, şehrin ortasında, Başçarşı denilen yerde, Gazi Hüsrev Bey adıyla anılan cami, medrese, türbe, bedesten, hanikâh, han ve hamamdan oluşan büyük bir külliye içinde yer alır. Kule, caminin (1530-1531) kuzeybatı köşesindeki imaretin bitişiğinden yükselir. Saat kulesi, XVI. yy. sonu ile XVII. yy. başlarına tarihlendirilir.[268] Yapı, 1697 felaketinden sonra 1762 de onarılmıştır. Daha sonra 1831 de iki defa hasar görmüş 1834 de tamir edilmiştir.[269] 1875 lerde saat kulesinin üst kısmı yenilenmiş ve saat mekanizmasını Londra tüccarlarının getirdiği İngiliz yapımı bir saat takılmıştır. Bu tamir sırasında tepedeki Ak Camii yanında ahşap ve yüksek bir saat kulesi yapılıp eski saatin buraya konduğunu fakat yüksekliğinden dolayı yıkılır endişesiyle sökülüp saati camiye naklolmuştur.[270]

Kulenin Saati, günümüzde de "alaturca" çalışmaktadır.[271]

Saat köşküne kadar köşeleri pahlanmış kare prizmal gövdeli 30 m. yüksekliğindeki yapının en üst katında saat köşkü bulunur. Köşkün her yüzünde yuvarlak kemerli ikiz pencereler görülür. Pencerelerin alınlıklarına yuvarlak, Arap rakamlı saat kadranları yerleştirilmiştir. Onun üzerinde ise, yuvarlak kemerli daha küçük üçerli açıklıklara rastlanır. Saat kulesinin üzerini, kenarları saçaklı piramidal bir külâh kapatır. Kulenin tuğladan yapılmış gövdesi üzerinde beş sıra beyaz ince taşla yapılmış yatay bileziklere rastlanır.

---

[268] Ayyverdi 1956, 205, Fotoğraf 102; Kienitz 1963, 3; Ayverdi 2 / 1981, 322, 354, Fotoğraf 531; Basler 1987, 94; Acun 1993, 296 - 297; Acun 1994, 50.

[269] Ayyverdi 1956, 205, Fotoğraf 102; Kienitz 1963, 3; Ayverdi 2 / 1981, 322, 354. Fotoğraf 531; Basler 1987, 94; Acun 1993, 296 - 297; Acun 1994, 50.

[270] Kienitz 1963, 3; Ayverdi 2 / 1981, 354; Acun 1993, 296 - 297; Acun 1994, 50.

[271] http;//bs.wikipedia.org/wiki/Sarajevska_sahat-kula; Anonim 2006, 86.

16- TEŞNE (TEŞANJ) SAAT KULESİ

Saat kulesi 17.yüzyılda (1703 ten sonra); kale eteğindeki Teşne çarşısının geliştiği döneminde yapılmıştır.[272] Bosna Hersek'in ulusal anıtı geçici listesinde yer almaktadır. Kule 3,20 x 3,20 m. boyutlarında kare prizma gövdeli ve 18,5 metre yüksekliğindedir. Yapı, Fehim Bey Smailbegoviç'in hediyesidir. İlk yapıldığı zamanlarda kulenin saati "alaturca", 1890 yılından sonra ise Viyana'dan getirtilen saatiyle alafranga sistemine göre çalışıyordu.[273]

272 Ayverdi 1956,213; Kienitz 1963, 3; Kreşevljakoviç 1980, 211; Ayverdi 2/1981, 410, 433, Fotoğraf 703; Acun 1994, 50.

273 http;//bs.wikipedia.org/wiki/Te%C5%A 1 anjska_sahat-kula; Anonim 2006, 87.

17- TRAVNİK, YUKARI (MUSALLA'DAKİ) SAAT KULESİ

Saat kulesi Aşağı Şehirde, şehrin eski bölümünde bulunmaktadır. Yapının tam olarak ne zaman yapıldığı bilinmemesine rağmen XVIII. yy. ikinci yarısında yapıldığı kuvvetle muhtemeldir. Banisi meçhuldür. Kulenin kapısı üzerindeki iki kitabeden iki defa onarım gördüğü anlaşılmaktadır. 1811 tarihli birinci onarım kitabesinden kulenin, saatinin de yanıp kül olduğunu, Hanedandan Bosnalı vezir Hilmi İbrahim Paşa tarafından yeniden yapıldığını öğrenmekteyiz. İkinci onarımı ise, H. 1230 / M. 1814 - 1815 yaptırılmıştır. Yukarıdan aşağıya doğru genişleyen saat kulesi, altta 4,10x4,10 m., üstte 3,64x3,64 m. ölçülerinde kare prizma şeklinde ve 15,30 m. yüksekliğindedir.[274]

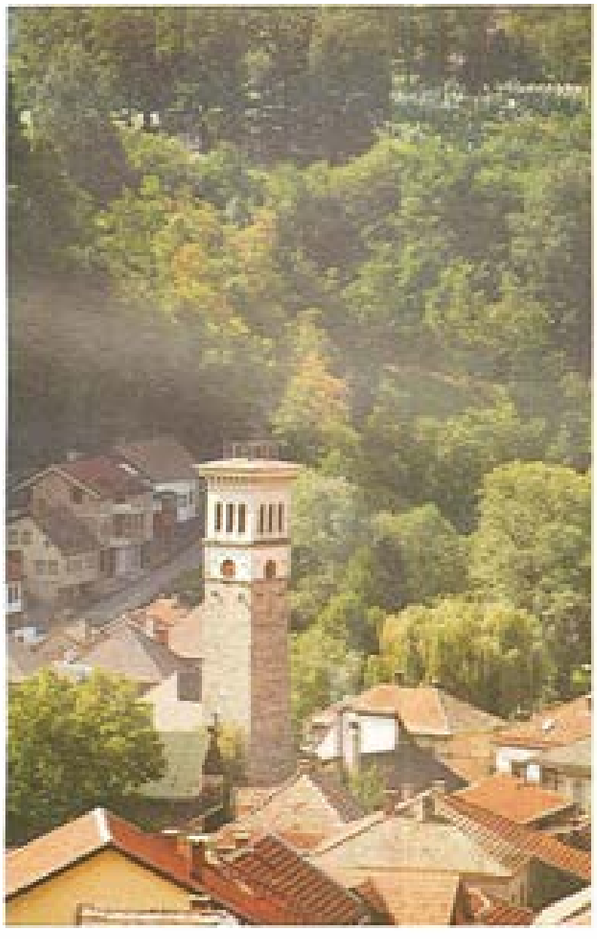

Foto : M. İbrahimgil

Travnik şehrinin gravürlerinde, kulenin birkaç defa onarıldığı görülmektedir. 1878, 1892 yıllarında yapılan onarımlardan sonra 1903 yılındaki yangında çatısı yanan kulenin tamamen onarılmasından sonra günümüzdeki görüntüsünü kazanmıştır. Kulenin şehre bakan tek yüzünde yuvarlak saat kadranı vardır. 1992 ile 1995 yılları arasındaki çatışmalar esnasında kule hasar görmüştür. Bu savaştan sonra tekrar onarılmıştır.[275]

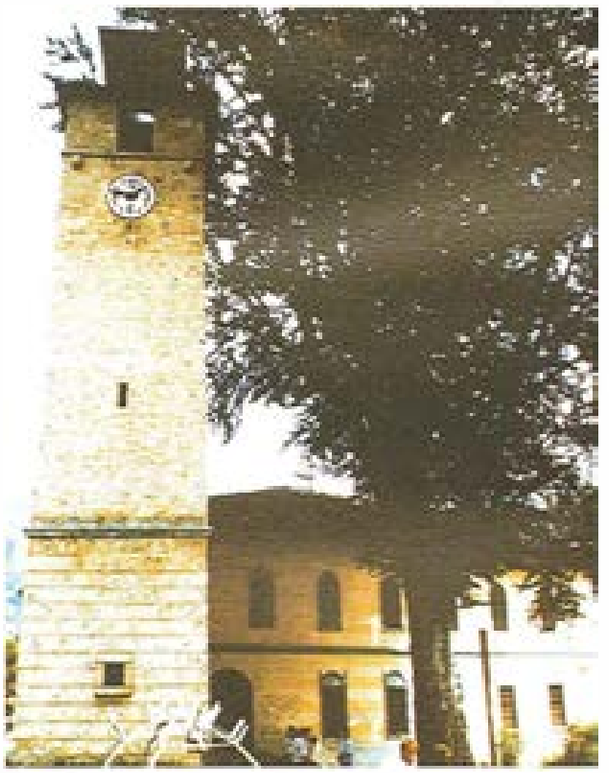
[274] Ayverdi 2 / 1981, 446; Acun 1993, 296; Acun 1994, 50.

[275] http://bs.wikipedia.org/wiki/Travni%C4%8Dka_sahat-kula_na_Mu%C5%A1ali.

a- MEHMET KUKAVİÇ PAŞA (YUKARI ÇARŞI'DAKİ) SAAT KULESİ

Travnik şehri, Bosna - Hersek'te iki saat kulesi olan tek örnektir. Şehirdeki ikinci saat kulesi, 4,20x4,20 m. ebatlarında kare prizma gövdeli, kesme taştan yapılmıştır. Kule, Travnik'in Yukarı Çarşısı'nda, Ali Bey Camii'nin güneyindedir. Giriş kapısı üzerindeki altı satırlık tamir kitabesinden saat kulesinin, H. 1233 I M. 1817-1818 tarihinde, Üsküp'lü Süleyman Paşa bin Mustafa bin İbrahim Paşa tarafından tamir ettirildiği anlaşılmaktadır.[276]

Tahminen, 18. yüzyılda Mehmet Paşa Kukavitsa tarafından yapılmıştır. 1817 yılındaki onarım esnasında dört taşıyıcı sütun üzerinde duran ahşap kırma çatısı ilave edilmiştir. Bu bölüm çanlar için kullanılmıştır. 1856 yılındaki yangından sonra, yapıyı temelden Hacı Ali Bey Hasanpaşiç onarmıştır. 14 Haziran 1973 yılında kule yıkılmıştır. 1977 yılında yeniden onarılmıştır.[277]

Travnik Mehmet Kukaviç Paşa Saat Kulesi

18- TREBİNYE SAAT KULESİ

Kale içinde, şehrin eski bölümünde yer alan saat kulesi, Resûl Bey-zâde Osman Kaptan tarafından 18. yüzyılda yaptırılmıştır. Bir eve yaslanan kule, 3,70x3,70 m. boyutlarında kare prizma gövdeli ve 18 m. uzunluğundadır. 1917 den beri çalışmayan kulenin tepesi dantel gibi işlenerek taçlandırılmıştır.[278] Kesme taştan yapılan kulenin saat kadranları yoktur. Çanın asıldığı tepedeki köşkün dört yönünde birer yuvarlak kemerli pencereler bulunur.

[276] Ayverdi 1956, 215; Kienitz 1963, 4; Ayverdi 2 / 1981, 446; Acun 1993, 296, fotoğraf 3; Acun 1994, 50.

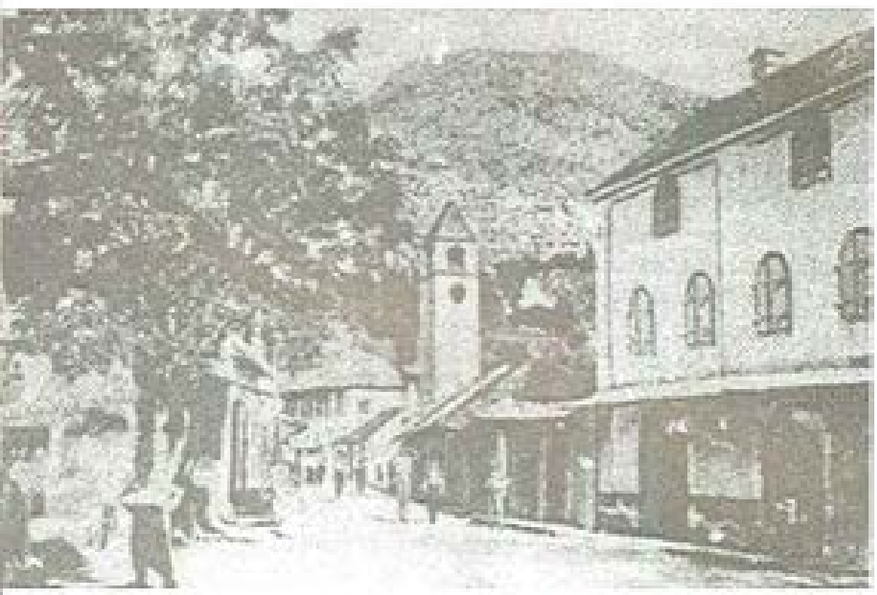
[277] http://bs.wikipedia.org/wiki/Travni%C4%8Dka_sahat-kula_u_Gornjoj%C4%8Dar%; Anonim 2006, 351.

[278] Ayverdi 2 / 1981, 449; http://bs.wikipedia.org/wiki/Trebinjska_sahat-kula.

19- USTULÇE (STOLAÇ=STOLATS) SAAT KULESİ

Kulenin yalnız duvarları kalmış.[279] Stolats saat kulesi, Hünkâr Camii'nin 50 metre yakınında, kıraathanenin yanında yer alıyordu. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde yer almadığına göre 1664 yılında inşa edildiği düşünülmektedir. I. Dünya Savaşının başlangıcına kadar "alaturca" çalışıyordu. Avusturyalılar, içinden çanı çekerek, kuleyi askeri hizmetlerde kullanmışlardır. Çan kulesi II. Dünya Savaşı başlamadan evvel yıkılmıştı. Adı bilinmeyen bir şahıs tarafından, saat kulenin onarımı için taksitli ödenmesi şartıyla 20 şevval 1182 Hicri (27 Şubat 1769) yılında 50 kuruş bağışlanmıştır. 1206 Hicri (1791/1792) yılında Emin Ağa Yaşarbegoviç bu vakfın mütevvelisi olarak saat kulenin onarımı için 100 kuruş vermiştir. Bu evraklar saat kulesiyle ilgili en eski belgelerdir. 1838 yılında Hafız Paşa Rizvanbegoviç bu kulenin çan kısmını onarmıştır. Günümüzde kullanımda değildir.[280]

Saat kulesi kare prizma gövdeli, piramidal külâhlıdır. Külâhın altında geniş yuvarlak kemerli pencereleri bulunur. Köşk saçaklı bir silme ile gövdeden ayrılır. Saçağın altında yuvarlak kadranlı saat yeri görülür.

279 Ayverdi 2/1981, 482; Acun 1994, 51.

280 http://bs.wikipedia.org/wiki/Stola%C4%8Dka_ sahat-kula.

20- ÜSKÜPYE VAKFI (GORNJİ VAKUF) SAAT KULESİ

Gornyivakuf saat kulesi Strmica tepesinin eteğinde, çarşının yakınlarında bulunmaktadır. Yapı 1710 ya da 1711 yıllarında inşa edilmiştir. Uzunluğu 9 metredir. Kaidesi 3.55x3.55 metre boyutlarında kare planlıdır. Ahşap çatılıdır. 1949 yılına kadar "alaturca", o yıldan sonra ise günde iki defa çalarak Avrupa saatine göre çalışıyordu.[281] 1950 ile 1953 yılları arasında Bosna Hersek Kültür Anıtları Koruma Kurumu tarafından onarılmıştır. Bu yıllarda saat çalışmıyordu. Saat kule ile ilgili bilgilere İvan Frano Yukiç isimli seyyahın eserlerinde rastlanılmıştır. Seyyah, kulenin saat mekanizmasının Dubrovniklilerden alındığını yazmıştır.[282]

Kule, kare prizma gövdeli iki kademeli, saçaklı, piramidal külâhlıdır. Saçak altında her yüzde birer dikdörtgen penceresi vardır. Saat kadranı yoktur. Moloz taştan yapılan kulenin yuvarlak kemerli, bir kapısı vardır.

281 Ayverdi 2/1981, 476; Acun 1994, 50; - http://bs.wikipedia.org/wiki/Gornjovakufska _sahat-kula.

282 http://bs.wikipedia.org/wiki/Gornjovakufska _ sahat-kula.

21- VAKF-I KEBİR (DONJİ VAKUF) SAAT KULESİ

XVIII. asırda yapıldığı biliniyorsa da banisi meçhuldür. 1917 den beri çalışmamaktadır. 1720 de döktürülen çanı Saray-Bosna Müzesi'nde korunmaktadır. 1957 de tamir edilmiştir. Kule 3,25x3,25 m. ölçüsünde kare prizma gövdeli, 10 m. yüksekliktedir. 1977 de tekrar tamir edildiği belli olmaktadır.[283]

Şehrin tepesinde yer alan kulenin tek yüzünde yuvarlak kadranlı saati bulunur. Kulenin üzeri saçaklı pramidal külâhla örtülüdür.

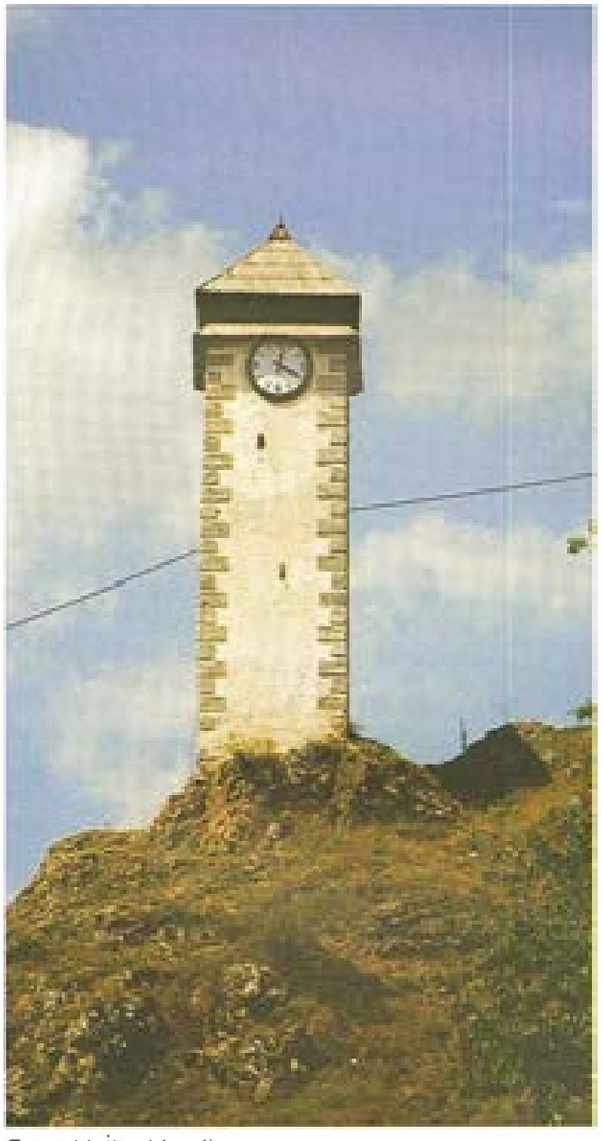

Foto : M. İbrahimgil

283 Ayverdi 2/1981,487, 498 - fotoğraf 822; Acun 1994, 51.

22- VRATNİCA SAAT KULESİ

Vratnica saat kulesi Saray-Bosna semtlerinden Vratnik'te 1874 yılında inşa edilmişti. Ahşap malzemesinden yapılmış olduğundan dolayı yıkılmıştır. Vratnica saat kulesi Bosna Hersek'te, Osmanlılar tarafınca son yapılan saat kulesiydi. Saat kulesi kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir.[284]

23- YAYÇSE (JAJCE) SAAT KULESİ

Saat kulesi iç kalenin giriş kapısı üzerinde yer alır. XVII. yy. da yapılmış ama saatinin ne zaman takıldığı bilinmemektedir. 1818 de Avusturyalı çetelerin eline düşen şehrin saat kulesinin çanı, Sv. Luka Kilisesi'nin çanıdır diye sökülmüştür.[285] Saat kadranı olmayan kule iri kare prizma gövde kırma çatılıdır. Moloz taştan yapılmıştır.

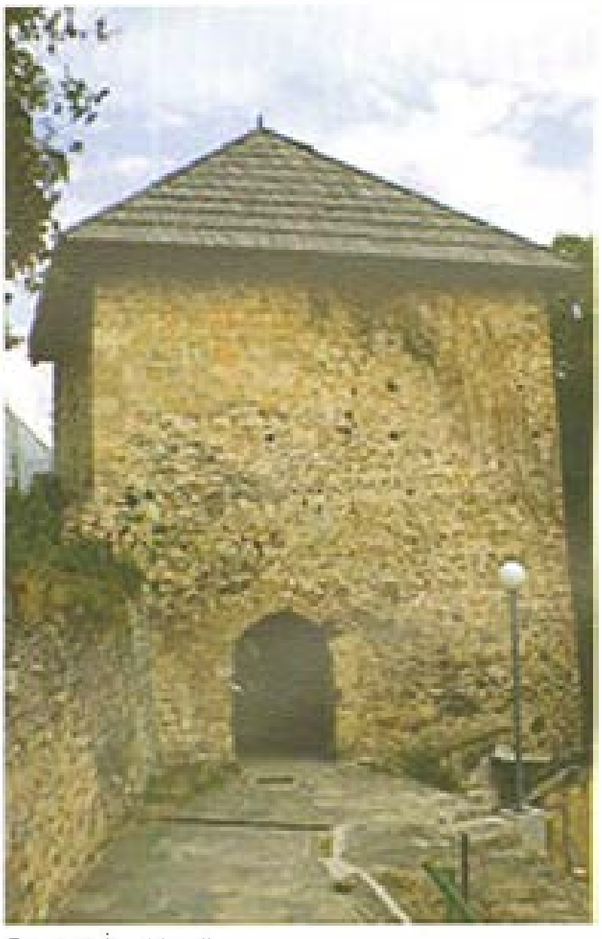

Foto : M. İbrahimgil

284 http://bs.wikipedia.org/wiki/Vratni%C4%8Dka_sahat-kula.

285 Ayverdi 2/1981, 520; Acun 1994, 51.

ROMANYA
SİLİSTRE
RUSÇUK
VRATSA
SVİSHTOV
BYALA
RAZGRAD
ŞUMNU
DOBRİH
PAZARCIK
BERKOVİSTA
PLEVEN
KALİFERAVO
YENİ PAZAR
TIRGOVİŞTE
VARNA
OSOVA
SEVLİEVO
TRAVNA
VELİKO TIRNAVO
ETROPOL
BOTEVGRAD
ELENA
ZILATİCA
GABROVO
SOFYA
BULGARİSTAN
SLİVEN
KARNABAD
KARADENİZ
VİZE
RAKİTOVO
DUPNİCA
KIZANLIK
YANBOLU
KÖSTENDİL
PLOVDİV
PEŞTERA
BLAGOEVGRAD
KARLOVA
HASKOVO
MAKE-
DONYA
BANSKO
MELNİK
TÜRKİYE
YUNANİSTAN

C- BULGARİSTAN

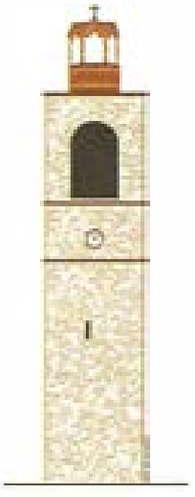
1- AYDOS SAAT KULESİ

Aydos Şehri çarşısında; 15 Rebiü'l-evvel 1233 / M. 23 Ocak 1818 tarihinde, kapıcıbaşılarından El - Hac Yusuf Ağa tarafından bir saat kulesi yaptırıldığını ve oraya senelik 30 guruş yevmiye ile bir muvakkit tayin edildiğini belirten bir vakıf kaydı vardır.[286] Yaptığımız araştırmalarda bu saat kulesinin bugün varlığı hakkında yeterli bir bilgiye sahip olamadık.

2- BANSKO SAAT KULESİ

Şehrin merkezinde yer alan saat kulesi, 1865 tarihinde yaptırılmıştır. Kule 5.20 x 5.20 m. boyutlarında kare plânlı prizma gövdelidir. Gövde üzerinde yuvarlak kemerli geniş pencerelerle baldaken plânlı çan köşkü oluşturulmuştur. Çanı 1835 tarihli kiliseden getirilmiştir.[287] Çan köşkünün üzerinde de sekizgen plânlı, her yüzde üçgen alınlıklı, ahşap direkli küçük bir kule daha vardır. Çan köşkünün altında dört cephede de yuvarlak kadranlı saat yerleri vardır. Saat kadranlarının bulunduğu yerin alt ve üstleri silmelerle vurgulanmıştır.

Kule, köşeleri kesme taştan gövdesi moloz taştan yapılmıştır. Gövde üzerinde iç mekânı aydınlatan mazgal pencereler vardır.[288]

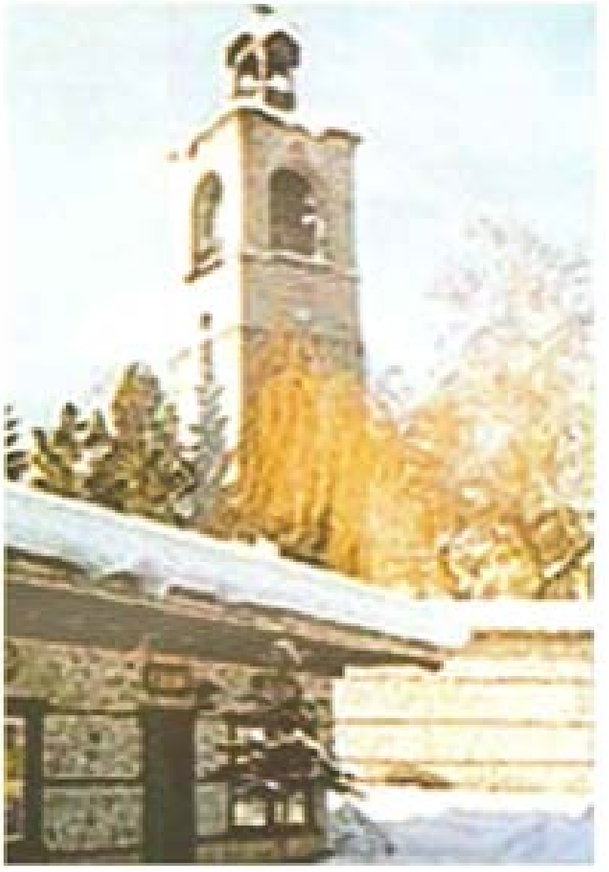

Foto : M. İbrahimgil

286 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde, 631 Nolu defterin 29. sayfasında 12. sırasında kayıtlı Aydos'da, "el-Hac Yusuf Ağa Vakfı, 15 Rebiü'l-evvel 1233".

287 Stoykov 1965, 359.

288 Üstteki Fotoğraf http//www.bulgariaski.com/img/46_6.jpg'den alınmıştır.

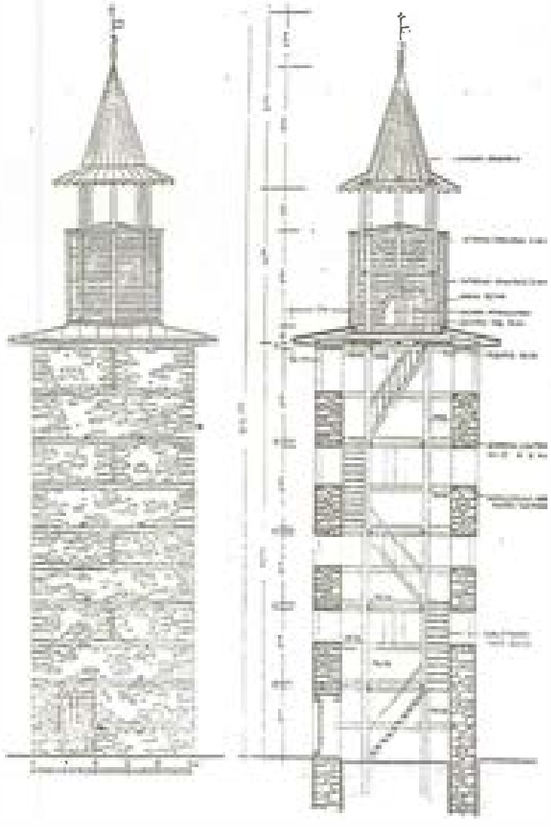
3- BERKOFÇA (BERKOVİTSA) SAAT KULESİ

Kulenin giriş kapısının üzerinde, saçak altında 1178 tarihi yazılıdır. Bu tarihe göre kule, H. 1178 / M. 1764-1765 yılında yaptırılmıştır.[289] Yapı, kalın gövdeli, yaklaşık olarak 12- 13 m. yüksekliğinde ve kare plânlıdır. Kuleye dikdörtgen şeklindeki kapıdan girilir. Kulenin üzerinde geniş saçaklı bir örtü yer alır. Örtü üzerinde, gövdeden daha ince, direkler üzerine oturan, sekizgen, yuvarlak geniş saçaklı sivri külâhlı ahşap bir çan köşkü bulunur. Kulenin saat kadranları yoktur. Saati çanın vuruşlarıyla bildirir.

Kule, moloz taştan yapılmıştır. Taşlar arasında, yapıyı çepeçevre kuşatan ahşap hatıllara rastlanır.[290]

289 Ümit 2000, 20; Tuleşkov 1994, 50.

290 Üstteki Fotoğraf http//www.bulgariaski.com'dan alınmıştır.

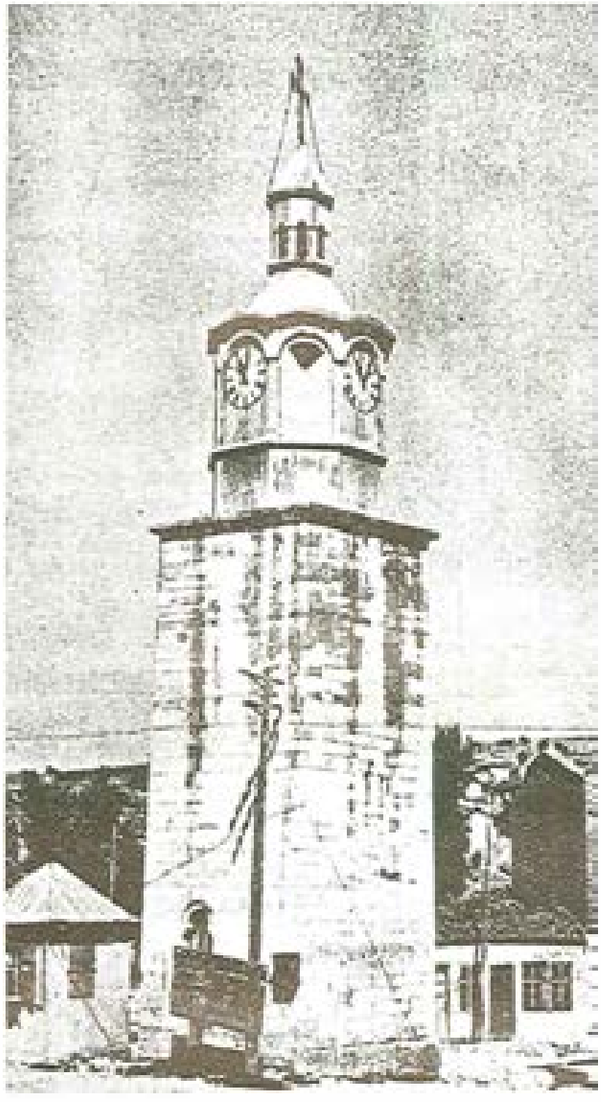
4- BLAGOEVGRAD (CUMA-İ BALÂ) SAAT KULESİ

Kulenin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı hakkında kesin bir bilgiye sahip olamadık. Fakat Berkofça Saat Kulesi'ne benzerliği nedeniyle 18. yy. da yapıldığını tahmin etmekteyiz. Yapı, kareye yakın dikdörtgen plânlı ve yaklaşık olarak 15 m. yüksekliğindedir. Üç bölümden oluşan kulenin, yaklaşık olarak 8 m. lik alt kısmı, moloz taştan yapılmıştır. Onun üzeri, geniş saçaklı yaklaşık olarak 4 m. lik kısmı, yani, saat köşkü ahşaptan inşa edilmiştir. Çatı saçağı altında, dört cephede dikdörtgen saat kadranları vardır. Çatı üzerinden küçük sivri külâhlı, ahşap çan kulesi yükselir.

Foto : M. İbrahimgil

5- BYELA SAAT KULESİ

Şehrin merkezinde yer alan ve banisi bilinmeyen saat kulesi 1872 yılında yaptırılmıştır.[291] Üç katlı kulenin en uzun gövdeye sahip alt katı, kare prizma şeklindedir. Onun üzerinde ve ondan daha ince gövdeli sekizgen plânlı saat köşkü bulunur. Sekizgenin her yüzünde, yuvarlak kemerli nişler yer alır. Nişlerin dört yüzünde yuvarlak kadranlı saatler bulunur. Saat köşkünün dalgalı bir saçağı ve konik bir örtüsü vardır. Örtü üzerinde aydınlık feneri gibi çan kulesi görülür.

6- DUPNİCA (STANKE DİMİTROVGRAD) SAAT KULESİ

Banisi bilinmeyen kulenin, bir kaynakta, 1792-1813 yılında,[292] başka bir kaynakta da 1782 tarihinde yaptırıldığı yazılıdır.[293]

Kule, kare prizma gövdeli kırma çatılıdır. Çatının üzerinden dört direk üzerine oturan, geniş saçalı, sivri külâhlı küçük çan kulesi bulunur. Saat köşkünün dört cephesinde, kare kadranlı saatler görülür.

Yapı moloz taştan, üzerindeki saat ve çan köşkü ahşaptan yapılmıştır. İç mekânı mazgal pencereler aydınlatır.

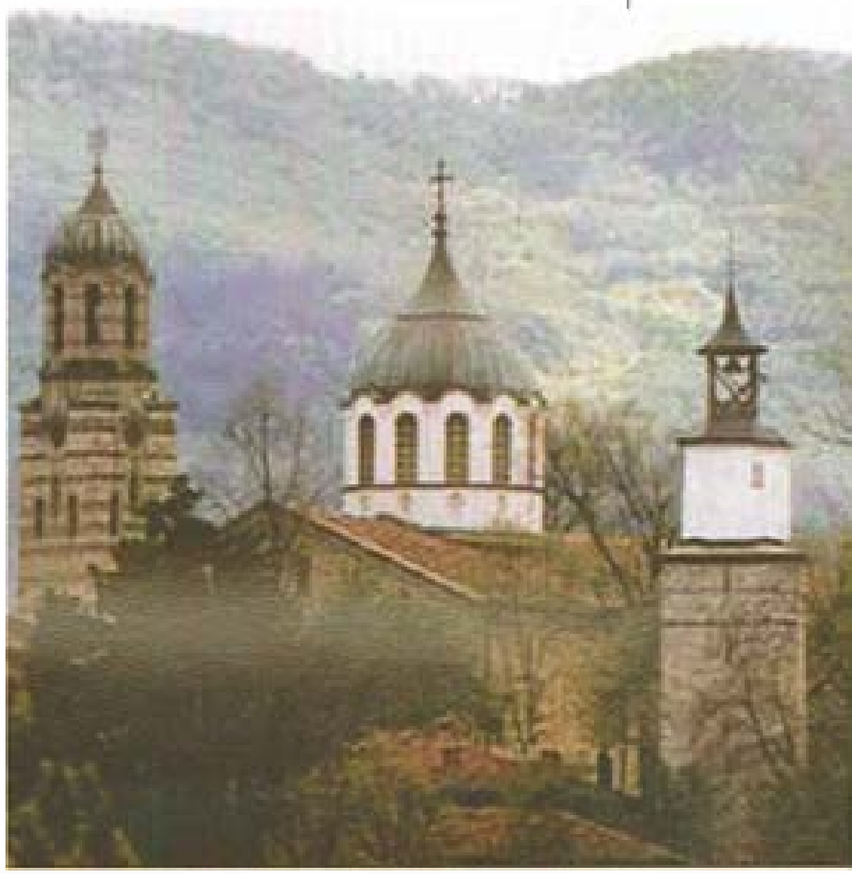
291 Tuleşkov 1994,51.

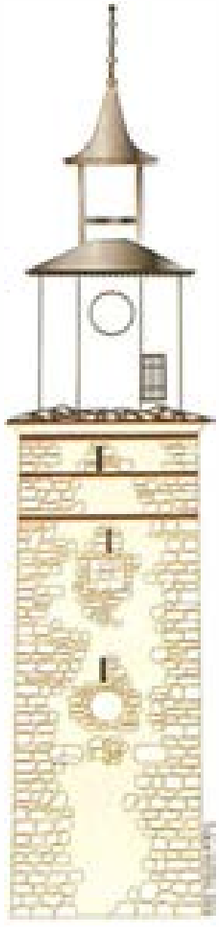
292 Akansel 1991; Acun 1994, 47; Ümit 2000, 20.

293 Tuleşkov 1994, 50.

7- ELENA SAAT KULESİ

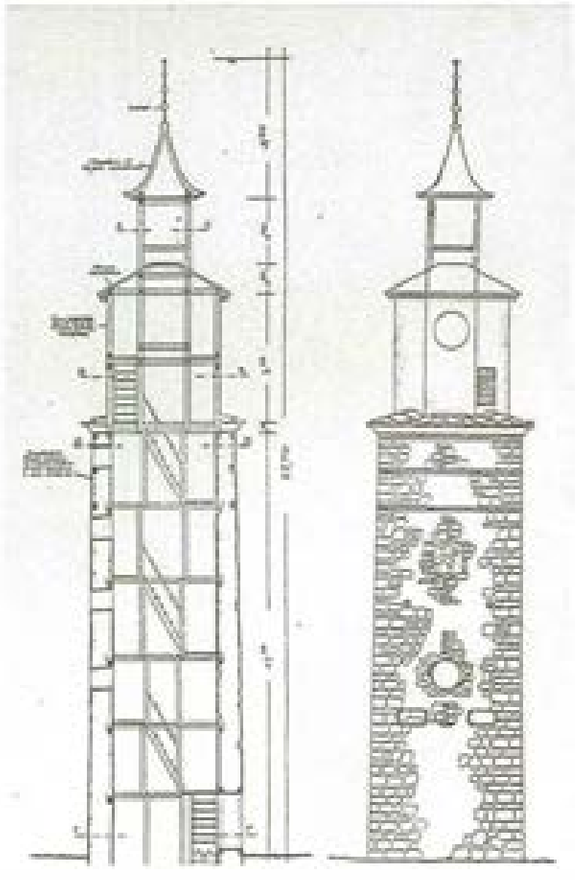
Bir manastırın bahçesinde yer alan ve banisi bilinmeyen kule, 1812 yılında yaptırılmıştır.[294] Üç katlı, 22,70 m. yüksekliğinde ve aşağıdan yukarıya doğru daralan yapı, kare prizma gövdelidir. Alt katı moloz taştan yapılan kulenin saat köşkü ve çan kulesi gövdeden daha ince ve ahşaptan yapılmıştır. Katları birbirinden saçaklar ayırır. Saat köşkü sekizgen plânlı ve tek yüzünde yuvarlak saat kadranı açıklığı vardır. Çan kulesi sivri külâhlıdır. Ahşap merdivenli iç mekânı mazgal pencereler aydınlatır.

8- ESKİCUMA (TIRGOVİSTE) SAAT KULESİ

Kule, 1864-1868 tarihleri arasında Tuna Vilayeti valisi Mithat Paşa'nın emri ile 1866 yılında yaptırılmıştır.[295]

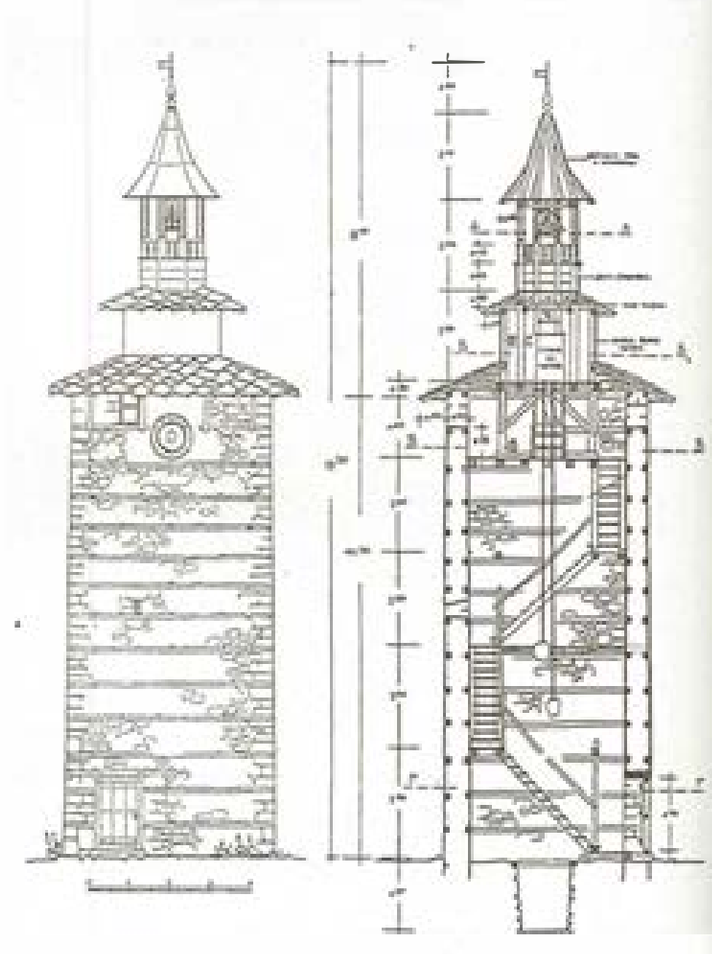
[294] Ümit 2000, 20; Akansel 1991; Acun 1994, 47; Tuleşkov 1994, 50.

[295] Akansel 1991; Acun 1994, 48; Ümit 2000, 20.

9- ETROPOL SAAT KULESİ

Banisi bilinmeyen kule, 1710 yılında yaptırılmıştır.[296] Yapı, 19,30 m yükseklikte, kare prizma gövdeli ve iki katlıdır. Moloz taştan yapılan gövde üzerinde ahşap hatıllara rastlanır. Yapının bir köşesinde dikdörtgen giriş kapısı ile saçak altında yuvarlak saat kadranı yer alır. Gövde üzerinde dikdörtgen mazgal pencereler ile saçak altında küçük yatay dikdörtgen pencereler iç mekânı aydınlatır. Kulenin köşküne "Z" şeklindeki ahşap merdivenlerle çıkılır. Gövdenin üzerinde iki katlı, saat ve çan köşkü yer alır. Saat köşkü, kare plânlı, ana gövdeden daha ince, geniş saçaklı ve kısa gövdelidir. Çan köşkü ise, sekiz ahşap direk üzerine oturan baldaken plânlı ve üzeri sivri bir külâhla örtülüdür.[297]

296 Stoykov 1965, 359; Ümit 2000, 20; Tuleşkov 1994, 50.

297 Üstteki Fotoğraf http//www.bulgariaski.com'dan alınmıştır.

10- FİLİBE (PLOVDİV) SAAT KULESİ

Saat kulesi, şehrin en yüksek yeri olan Saat Tepesi'nde bulunur. Kulenin giriş kapısı üzerinde gövdede yedi satırlık bir kitabesi vardır.

1- Muhammedün Resulullah Mâşallah 1227
2- Bârek-Allah işbu sâat oldu tecdîd-i binâ
3- Say olundu mümessileyi kusûr etmeye bahâ
4- Âferin olsun bile üstâdına sudûr (?)
5- Böyle bir kuley-i sâat yapdı zaman içün edâ
6- Ta'mîr edince seyyidâ itmamına tarih didim
7- Bin iki yüz yirmi yedi oldu bu sâat binâ

Kulenin ilk yapılışı XVI. yy. sonu ile XVII. yy. başına tarihlendirilir.[298] Ama kitabesine göre, kule H. 1227 / M. 1812 tarihinde yenilenmiştir.[299]

Yapı, kare bir kaide üzerine oturur. Yapının bu kaide üzerinde yer alan yuvarlak kemerli bir kapısı vardır. Kulenin kaidesi üzerinden sekizgen gövdesi yükselir. Gövdenin üzeri kalınlaştırılarak alt kısımları yuvarlak nişler halinde süslenmiştir. En üstte ise sekiz direk üzerine oturan çan köşkü bulunur. Köşkün üzeri geniş saçaklı sivri külâhla örtülüdür. Saat kulesinin saat kadranları yoktur. Sesiyle saati belirler.

Foto : M. İbrahimgil

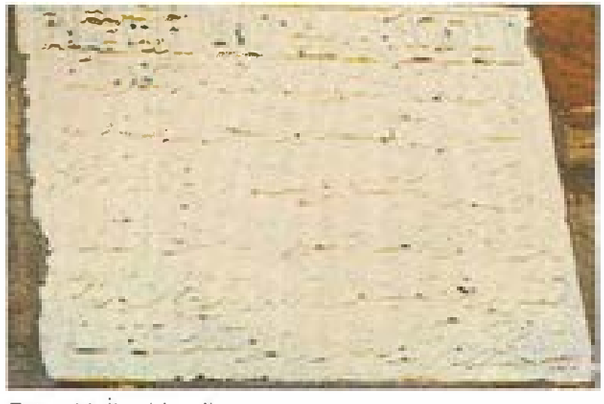

Foto : M. İbrahimgil

298 Ayverdi IV/1982, 32; Akansel 1991; Acun 1994, 47; Tuleskov 1994, 51.

299 Turan-İbrahimgil 2004, 179 de kulenin 1808 tarihinde yaptırıldığı yazılıdır.

11- GABROVA SAAT KULESİ

Şehrin merkezinde yer alan kule, iki sıra beş satırlık kitabesine göre tarihlendirilir.

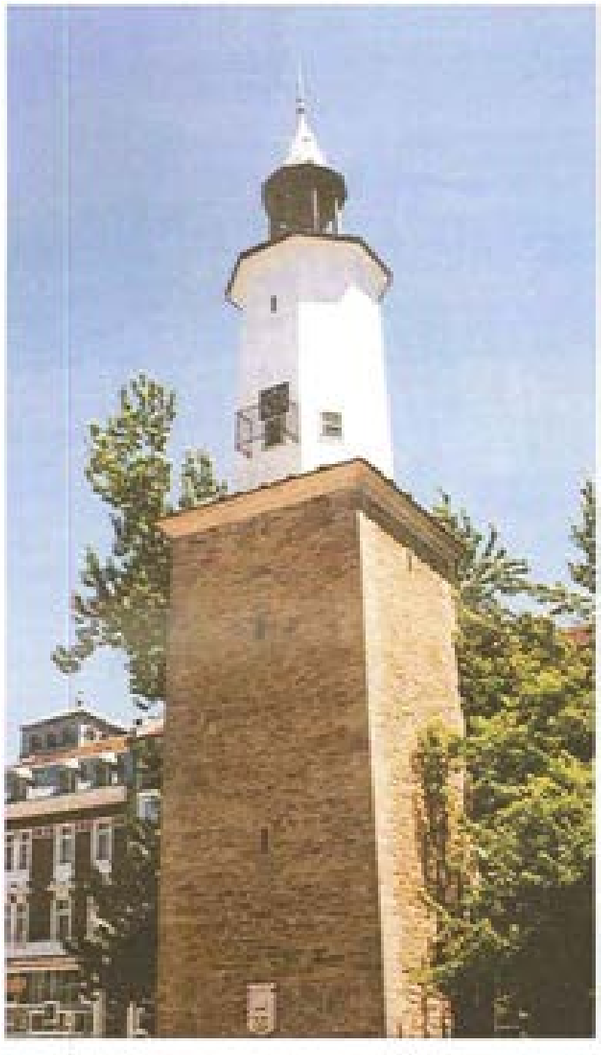
1- ..... ı de rızanız ..... ol
a- ..... ma'mûru kasdı paşa (?) .....
2- Bunu da Rahovitce sâ'âtinden mâ'adâ
a- Sâmi'în irşâdına karîne-i gayr vâde ol
3- Pâydârı mirâhurı evvel Fevzi Ağa
a- Ve bu da Tırnova evkâfından Murad-ı evvel
4- Devlet-i eyyâm-i ömrün hakk ede her dem ziyâde
a- İzzet-i rif'at bula dünyada ve ukbâda ol
5- Hâkpâyin bûs idüp hâfî kulun derdine te'hîr
a- İşidüben sâhibine dâim duâda ol. 1229

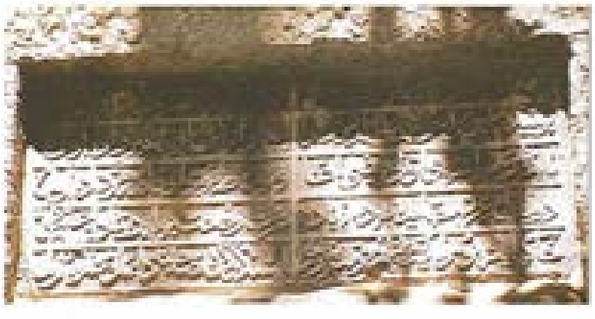
Kitabesine göre saat kulesi, I. Ahırlar Emiri Fevzi Ağa tarafından, H. 1229 / M. 1813 tarihinde yaptırılmıştır.[300]

G.Stoykov'dan

Kule, iki katlıdır. Alttaki gövde kare plânlı geniş saçaklıdır. Onun üzerinde saat köşkü yer alır. Köşk daha ince ve çokgen gövdeli, geniş saçaklıdır. Bir yüzünde dikdörtgen saat kadranı vardır. Saat köşkünün üzerinde sekiz direk üzerine oturan, geniş saçaklı ve sivri külâhlı çan kulesi bulunur. Kulenin giriş kapısı dikdörtgen şeklinde olup gövdesi moloz taştan yapılmıştır. Gövde üzerinde mazgal pencereler görülür.

300 Akansel 1991; Acun 1994, 47; Ümit 2000, 20; Tuleşkov 1994, 50.

12- HASKOVO SAAT KULESİ

Banisi hakkında yeterli bilgiye sahip olamadığımız kule, 1815 -1820 yılında yaptırılmıştır.[301] Resmi bir binanın girişinden yükselen kule, kare prizma şeklindedir. En üstte sütünlu bir köşkü vardır. Köşkün altında her cephede yuvarlak kadranlı birer saati bulunur.

Foto : Y. Z. Acun

13- İSLİMYE (SLİVEN) SAAT KULESİ

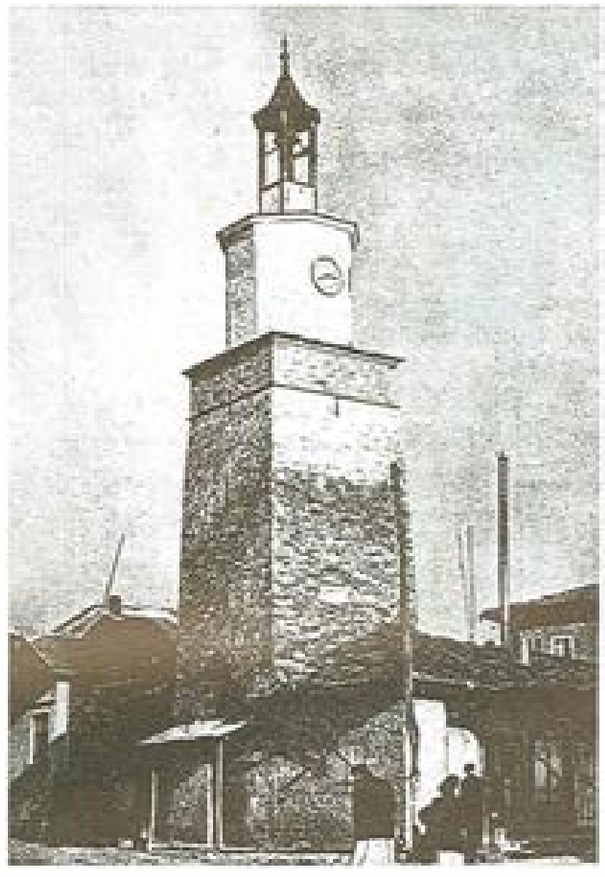
Banisi ve tarihi hakkında yeterli bilgiye sahip olamadığımız kule, kare prizma gövdelidir. Moloz taştan yapılan kulenin gövdesinde ahşap hatıllara rastlanır. Gövde üzerinde geniş saçaklı, üzeri külâhla örtülü, sekizgen ahşap saat köşkü bulunur. Köşkün dört yönünde yuvarlak kadranlı saatleri vardır. Saatlerin olmadığı diğer yönlerde dikdörtgen pencere açıklıkları görülür.

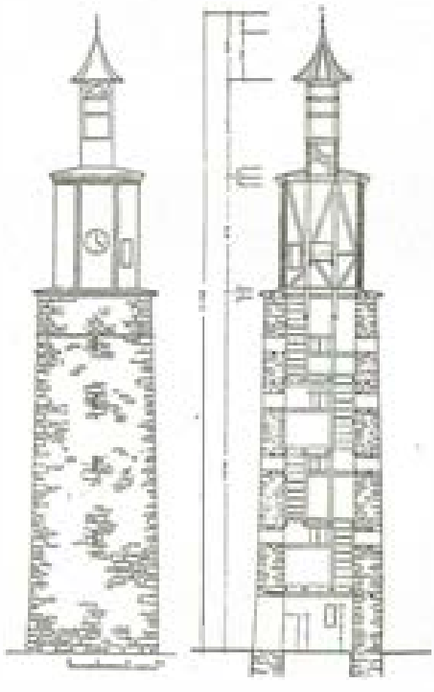

[301] Ümit 2000, 20; Tuleşkov 1994,50.

14- KALİFAREVO KÖYÜ SAAT KULESİ

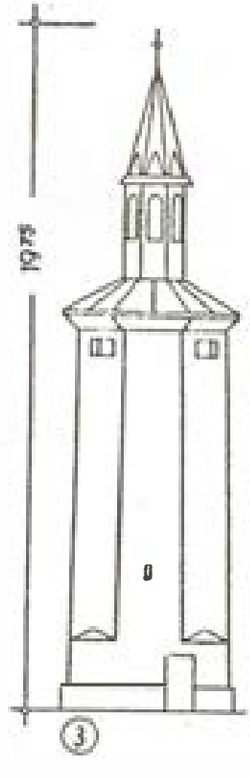
Saat kulesi, Tırnova'ya bağlı Kalifarevo Köyü'nün ortasında yer alır. Banisi ve yapım tarihi hakkında bilgi sahibi olamadığımız kule, aşağıdan yukarıya doğru daralan kare prizma gövdelidir. Moloz taştan yapılmış, dikdörtgen giriş kapısı ve "S" şeklinde ahşap merdivenleri olan kuleyi mazgal pencereler aydınlatır. Gövdenin üzerinde, gövdeden daha ince sekizgen plânlı saat kulesi köşkü yer alır. Köşkün yüzünde yuvarlak kadranlı saati vardır. Ayrıca köşkün üzerinde, dört ağaç direk üzerinde oturan, sivri külâhlı çan köşkü bulunur.

15- KARLOVA (KOLAROVGRAD) SAAT KULESİ

Banisi hakkında bilgi sahibi olamadığımız saat kulesi, 1762 yılında[302] Stoykov'a göre ise, 1835 yaptırılmıştır.[303] Yapı, kare kaideli, sekizgen gövdeli ve 19.75 m uzunluktadır. Gövde üzerinde geniş bir saçağı vardır. Saçak altında dört cephede dikdörtgen birer pencere yer alır. Moloz taştan yapılan kulenin üzerinde, yuvarlak ince gövdeli, sekiz ahşap direk üzerine oturan ve sivri külâhlı çan köşkü bulunur.

G. Stoykov'dan

[302] Kienitz 1963, 3; Ümit 2000, 20; Acun 1994, 47; Tuleşkov 1994, 51.

[303] Stoykov 1965, 358.

Foto : A. Kılcı - Karlova Saat Kulesi

16- KARNÂBÂD (KARNOBAT) RAKKAS SİNAN BEY SAAT KULESİ

Osmanlı hamamı yanında yer alan kule, kimliği hakkında bilgi sahibi olamadığımız Rakkas Sinan Bey tarafından 1701 yılında yaptırılmıştır.[304] Yapı, kare kaideli, sekizgen gövdelidir. Gövde üzerinde geniş bir saçağı vardır. Gövde üzerinde iki cephede dikdörtgen mazgal pencerelere rastlanır. Moloz taştan yapılan kulenin köşeleri kesme taşlarla silme şeklinde belirginleştirilmiştir. Kuleye giriş, üzeri yuvarlak hafifletme kemerli ve dikdörtgen şeklindeki kapıdan olur. Yapının üzerinde, gövdeden daha ince, sekizgen plânlı saat ve çan köşkü bulunur. Saat köşkünün her dört yüzünde eskiden yuvarlak saat kadranlarının oturduğu açıklıklar vardır. Bugün bu açıklıklar kapatılmış, onun yerine diğer dört yönde dikdörtgen saat kadranları getirilmiştir. Piramidal külâhla örtülü çan köşkünün üzeri, büyük yuvarlak kemerli pencereler şeklinde dışa açılmıştır

Foto : M. İbrahimgil

304 Ümit 2000, 20.

Foto : M. İbrahimgil

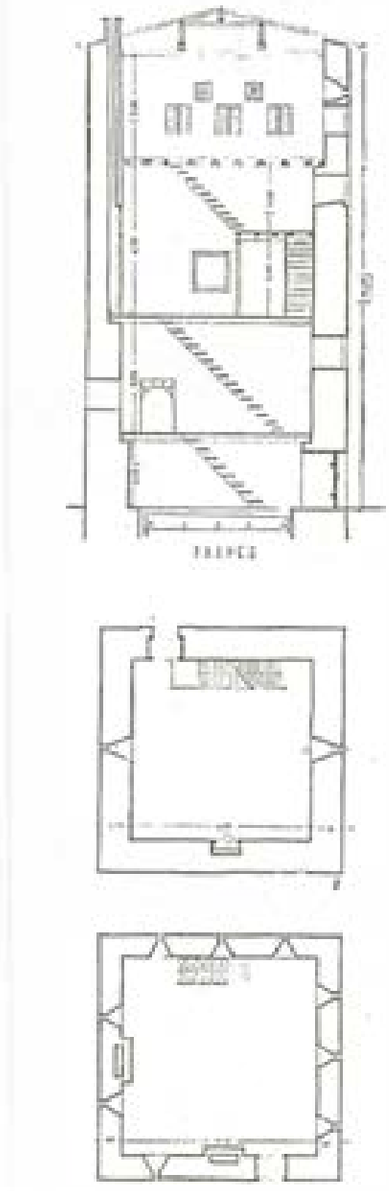
17- KIZANLIK (KAZANLIK) SAAT KULESİ

Banisi, tarihi, ayakta olup olmadığı ve biçimi hakkında bilgi sahibi olamadığımız saat kulesinin tamiri ile ilgili Başbakanlık Devlet Arşivi'nde H. 1264 / M. 1847 - 1848 tarihli bir belge vardır.[305]

[305] Başbakanlık Devlet Arşivi, Tarih; 14 /B H. 1264, Dosya No; 175, Gömlek No ; 9462.

18- KÖSTENDİL SAAT KULESİ

Eski şehrin merkezinde yer alan saat kulesinin banisi ve tarihi hakkında bilgi sahip olamadık. Kule kare prizma gövdeli ve kırma çatılıdır. Yaklaşık olarak 20 m. yüksekliğinde ve moloz taştan yapılmış kulenin saat köşkünde ve gövdesinde dikdörtgen pencereleri vardır.

G. Kojuharov'dan

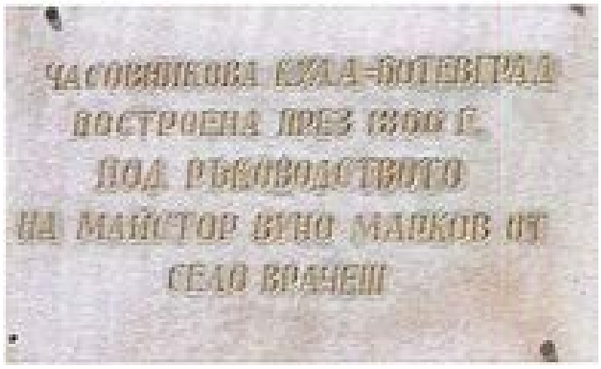
19- MELNİK SAAT KULESİ

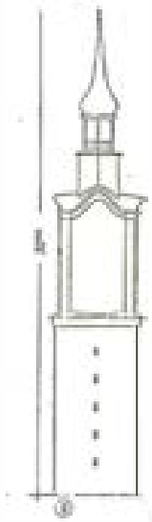
Banisi ve biçimi hakkında yeterli bilgiye sahip olamadığımız kule, 1701 yılında yaptırılmıştır.[306]

[306] Ümit 2000, 20.

20- ORHANİYE (BOTEVGRAD) SAAT KULESİ

Şehrin merkezindeki kule, Tuna Vilayeti valisi Mithat Paşa'nın emri ile 1866 yılında yaptırılmıştır. Yapı 30 m. yüksekliktedir.[307] Üç katlı kulenin en uzun olan alt katı, 5.13 x 5.13 m. boyutlarında kare plânlı, moloz taştan yapılmış, yer yer tuğlalara da rastlanır. Dikdörtgen bir giriş kapısı ile iç mekânı aydınlatan mazgal pencereleri vardır. Kulenin orta katı dalgalı gövdeli ve saçaklıdır. Üçüncü kat ise, sekizgen gövdeli ve iki katlıdır. Sekizgen gövdeli saat köşkü üzerinde sekiz direk üzerine oturan kubbemsi sivri külâhlı çan köşkü yer alır. İkinci ve üçüncü katın üzeri beyaz badanalı olduğu için malzemesi hakkında bilgi sahibi olamıyoruz. Ancak büyük olasılıkla ahşap olmalıdır.

G.Stoykov'dan

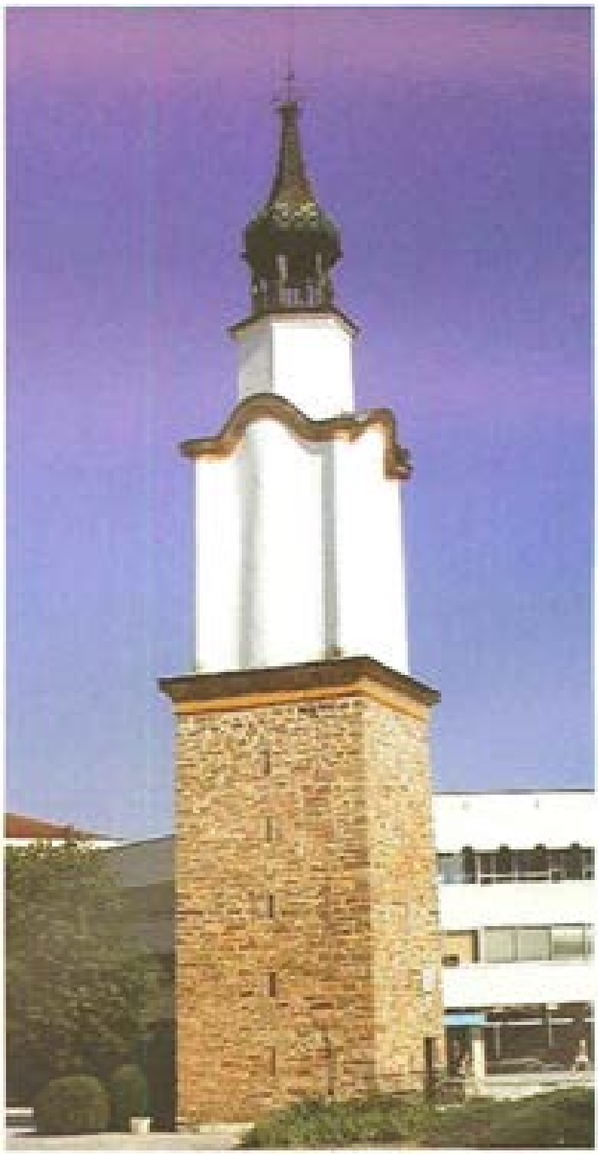
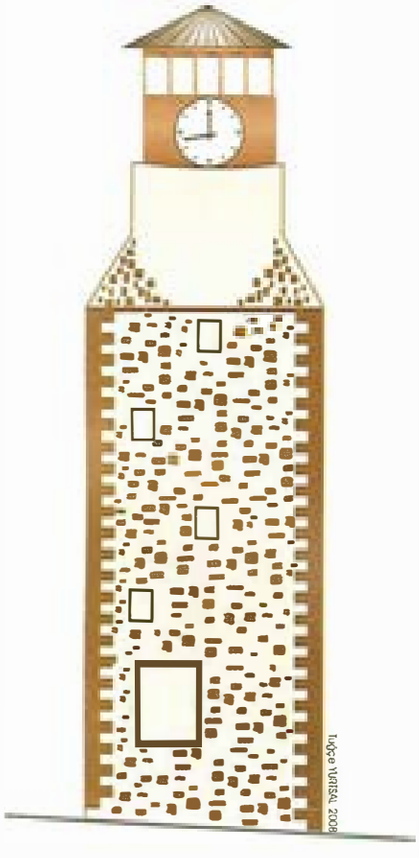

Foto : M. İbrahimgil

307 Stoykov 1965, 358; Akansel 1991; Acun 1994, 47; Ümit 2000, 20.

Foto : A. Kılcı

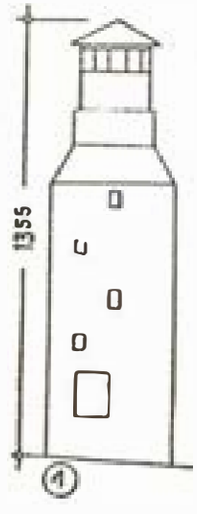

21- PAZARCIK (HACIOĞLUPAZARI=DOBRİÇ =TOLBUHİN) SAAT KULESİ

Saat kulesi eskiden bir kervansarayın avlusunda, bugün şehir meydanıda yer alır. Ayan İbrahim Ağa tarafından yaptırılmıştır.[308] Bir kaynak kulenin, 1741 yılında,[309] başka bir kaynak da 1658 den önce yaptırıldığını yazar.[310] Kule kareye yakın dikdörtgen plânlı, prizmal gövdelidir. Yaklaşık olarak 20 m. uzunluğunda kulenin gövdesi moloz taştan yapılmıştır. Köşk kısmı sıvalı olduğu için yapım malzemesi hakkında bilgi sahibi olamadık ama muhtemelen ahşaptan yapılmış olmalıdır. Köşkün üzerinde bir balkonu ve balkona açılan dört bir yanda kapısı ve geniş saçağı vardır. Balkon altında dört cephede yuvarlak kadranlı saatler görülür. Örtü üstünda, ayaklar üzerinde taşınan çanı ve sivri külahı bulunur.

22- PEŞTERA SAAT KULESİ

Şehrin en yüksek tepesinde yer alan ve banisi ile biçimi hakkında yeterli bilgiye sahip olamadığımız kule, 1710 tarihinden önce yaptırılmıştır.[311] Yapı kare prizma gövdeli, 14 m yüksekliğinde ve moloz taştan yapılmıştır. Kulenin üzerinde çokgen gövdeli, geniş saçaklı bir saat köşkü bulunur. Köşkün saati yuvarlak kadranlıdır.

308 Tuleşkov 1994,53-54.

309 Ümit 2000, 20.

310 Ayverdi IV/1982, 32; Akansel 1991; Acun 1994, 47; Tuleşkov 1994, 50.

311 Tuleşkov 1994,50.

VGM Arşivi'nden

23- PLEVNE (PLEVEN) SAAT KULESİ

Şehrin merkezinde yer alan kulenin banisi ve yapım tarihi hakkında yeterli bilgiye sahip olamadık.[312] Ama şehrin XX. Yüzyılın başlarına ait bir fotoğrafta saat kulesini görmek mümkündür.[313] Kule, kısa ve kalın gövdelidir. Kare baldaken, prizma gövdeli kulenin gövdesindeki silmeyle ikiye ayrılmıştır. Baldakenin ayakları birbirine yuvarlak kemerlerle bağlanmıştır. Gövde üzerinde çokgen, geniş pencereli kubbelidir. Köşkün altında saat kadranının yerleştirildiği yuvarlak açıklıklar vardır.

Şehirde var olan başka bir saat kulesi de belediye binasının girişinde yer alır. Girişin üzerinde dikdörtgen prizma şeklinde yükselen kulenin bina ile birlikte yapıldığını ve eski olduğunu düşünmekteyiz. Fakat tarihi hakkında kesin bir bilgiye sahip olamadık. Kulenin üzerinde bir saat köşkü ile giriş cephesinde dikdörtgen bir saat kadranı bulunur.

Foto : Y. Z. Acun

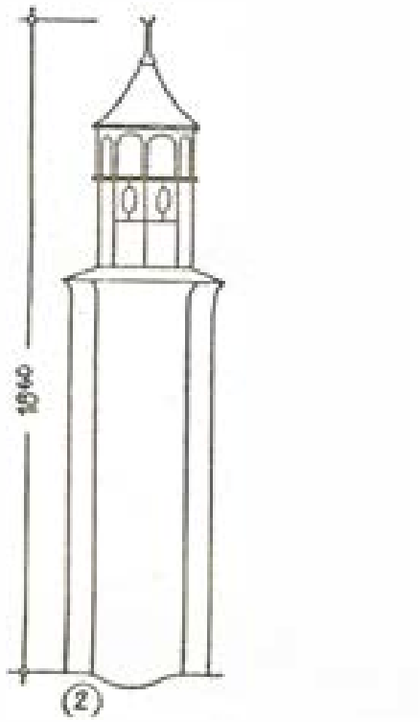
312 Akansel 1991; Acun 1994, 47.
313 Kiel 2007, 302.

24- PRAVADİ (PROVADYA) SAAT KULESİ

Pravadi şehri, Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda Varna şehri yakınındadır. Saat Şehrin merkezindedir.[314] Kim tarafından, ne zaman yapıldığı ve biçimi hakkında bilgi edinemedik.

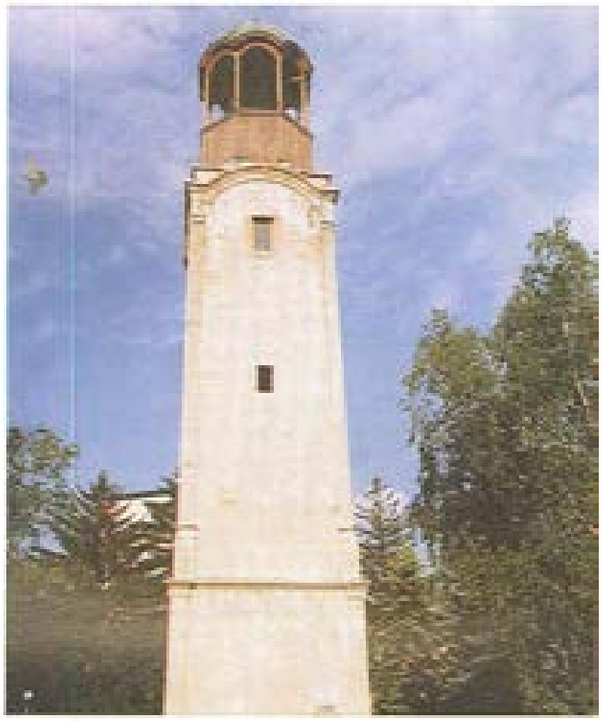
25- RAKİTOVA SAAT KULESİ

Banisi ve tarihi hakkında bilgi sahibi olamadığımız kule, çokgen gövdeli ve iki katlıdır. İkinci katı muhtemelen ahşap, sekizgen plânlı ve sivri külâhlıdır. Yüksekliği 18.60 m. dir.

G.Stoykov'dan

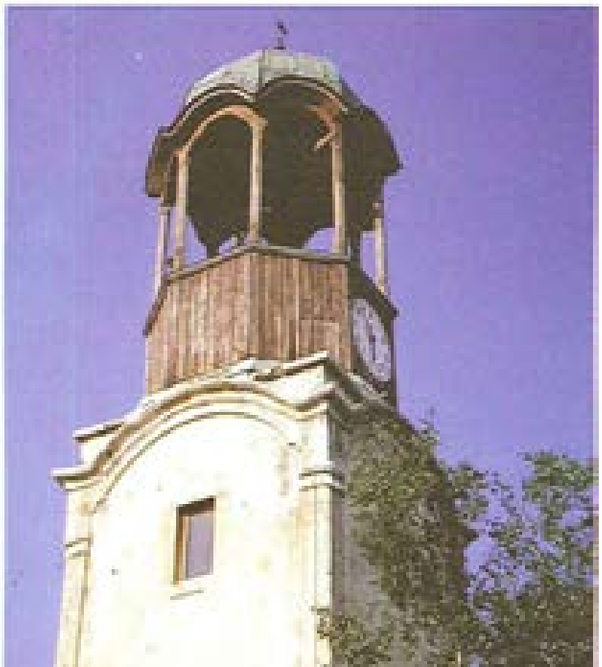
Kule, aşağıdan yukarı doğru daralan kare prizma gövdelidir. Gövdenin köşelerinde dikdörtgen silmeler vardır. Yapının kaidesi yatay bir silme ile gövdeden ayrılmıştır. Kaide üzerinde yuvarlak kemerli kuleye giriş yer alır. Yapının gövdesi üzerinde büyüklü küçüklü dikdörtgen pencereler iç mekânı aydınlatmaktadır. Ahşaptan yapılmış olan kulenin köşkü, sekizgen bir kaide üzerine oturan, sekiz direkle taşınan, dalgalı saçaklı bir kubbe ile örtülmüştür. Sekizgen kaidenin iki yüzünde yuvarlak saat kadranları görülür.

Razgrad Saat Kulesi

26- RAZGRAD (HEZARGRAD) SAAT KULESİ

Saat kulesi, İbrahim Paşa ve Ahmet Bey Camii arasında, şehrin merkezinde yer alır. Kule, bazı kaynaklarda 1764 yılında yaptırıldığı[315], gövdesinde bulunan tabela üzerinde ise 1864 tarihi yazılmasına karşın, başka kaynaklarda II. Abdülhamit Han tarafından yaptırıldığı belirtilir.[316]

Razgrad Saat Kulesi

314 Kiel 1 / 2007, 340.

315 Yavaşov 1930, 150; Ümit 2000, 20; Tuleşkov 1994, 50; Turan-İbrahimgil 2004, 185.

316 Kienitz 1963, 3; Ayverdi 4 /1982, 52, Fotoğraf 72; Akansel 1991; Talay 1991, 334 - 335; Acun 1994, 47.

27- RUSCUK (RUSE) SAAT KULESİ

Banisi hakkında yeterli bilgiye sahip olamadığımız kule, 1710 tarihinden önce yaptırılmıştır.[317] Bir binaya yaslanarak yükselen kule, kare prizma gövdelidir. Gövde üzerinde geniş pencereli saat köşkü yer alır. Gövde ile köşkü birbirinden profilli silmeler ayırır. Köşkün altında kare kadranlı ve dört cephede birer saat görülür.

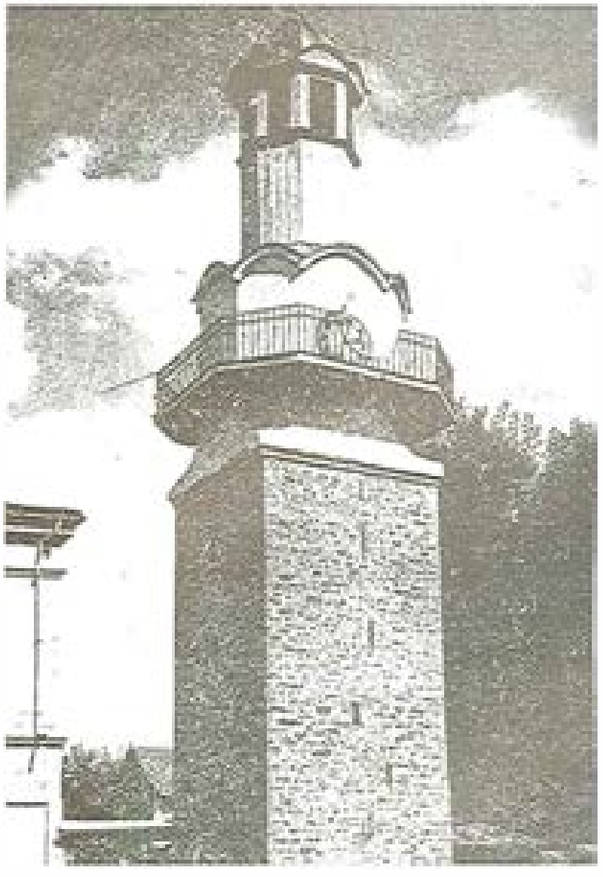
VGM Arşivi'nden, Ruscuk Saat Kulesi

28- SELVİYEVO SAAT KULESİ

Banisi kule, bir kaynakta 1764 yılında,[318] başka bir kaynakta da 1777 yılında yaptırıldığı yazılmaktadır.[319]

Moloz taştan yapılmış kare prizma gövdeli kulenin, gövdesinde mazgal pencereler yer alır. Yapının üzerinde ahşaptan yapılmış, çokgen gövdeli ve dalgalı saçaklı saat köşkü yer alır. Saat köşkünün üzerinde yuvarlak kadranlı saat bulunur. Köşkün üzerinde, gövdesi daha ince ve yine ahşaptan yapılmış, dalgalı saçaklı, üzeri kubbeyle örtülmüş, geniş pencereli çan köşkü bulunur.

317 Tuleşkov 1994,50.
318 Ümit 2000, 20.
319 Tuleşkov 1994,50.

29- SİLİSTRE SAAT KULESİ

Banisi hakkında yeterli bilgiye sahip olamadığımız kule, 1808 yılında yaptırılmıştır.[320] Eski bir fotoğrafta kule, çokgen gövdeli, parmaklıklı balkonlu saat köşklüdür. Balkon üzerinden sekiz ahşap direkli armudi kubbeli çan köşkü yükselir.

Foto : N. Konuk

320 Ümit 2000, 20.

30- SOFYA SAAT KULESİ

Kule, çarşı içinde, Buğday Pazarı yakınında yer alır. Yapı, esnaflar birliği tarafından 1882 tarihinde yaptırılmıştır.[321] Çokgen gövdeli minare görünüşlü bir kuledir. Şerefe denilebilecek bölümün üzerinden çanın asıldığı soğan başlı kubbeli ve ayaklı bölüm vardır.

Foto : L. Tonev

321 Tonev 1965, 200, 205.

31- ŞUMNU (SCHUMLA) SAAT KULESİ

Saat kulesinin yanında yer alan Saat Camii bugün yoktur. Saat Camii H. 988 / M. 1580 de inşa olunmuştur. Yanındaki Çalar Saat ve Kulesi H. 1012 / M. 1604 yılında yapılmıştır. Kurucusu Tutıcızâde Hacı Ömer'dir. Dört köşeli, taştan mamul olan kulenin üzerindeki saate içeriden çıkılmaktadır. Caddeye nazır cephesinde çeşme alınlığında bir kitabe vardır. Kitabesini Yetimî yazmıştır.[322] Kitabe şöyledir:

Bârekellâh zehi bir kul1e-i sengin bina
Alem-efrâz-ı felek tarz-ı hoş-âyende-nümâ
Lânesinden idip âvâz-ı hurûs-ı felekî
Umayın Kaf'ta âvâzın işitse Ankâ
Serseri geldi dalâl ehli çâk-sîne
Eşref-i sâat-ı evkâta kulak tutsa sezâ
Hak kabûlile ferahnâk ide sâhib-hayrı
Oldu tevfik ana böyle eser-i müstesnâ
Kurdu üstâd ana bir turfe mücessem sâat
Kodu bir nâme ki mânendi bulunmaz aslâ
Habbezâ mu'cize-i Hazret-i Peygamber-i Hak
Gün-begün şevk ile Yûsuf deyü itmekte nidâ[323]
Bırakup deyri gele mescide pûyân ederek
Seherî na'rezen oldukca müezzin-âsâ
Nâmdaş-ı şeh-i iklîm-i risâlet ki anun
Sâat-i bahtı karîn-i şeref-i sa'd ola ta
Çalınup kûs gibi şehre letâfet virdi
Saldı âfâka aceb gulgule-i hüsn-i sadâ
Zöhre ol sâat rakkâs ola gerdûn-ı çerhi
Kâse-i dehr ana câm tas ola hurşid-i Hudâ
Ne güzel kulle-i nev tekye ki san tıfl gibi
Almış âgûşuna bir çeşme-i Zübevde-edâ
Vakti târih-i *Yetimî* gibi mevzûn olsun
Penç nevbet çala mü'minlere gülbang-i salâ

322 Ayverdi 4/1982, 111, Fotoğraf 146; Acun 1994, 47; Ümit 2000, 20; Sakelariev 2000, 4 de saat kulesinin kitabesindeki şiir üzerine yazı yaşmıştır.

323 Keskinoğlu 1968, 132 de, "Yusuf kelimesi ebced hesabıyla 156 rakamına tekabül eder. Saat 1 den 12 kadar 78, diğer devrede de 78 defa olmak üzere 24 saat zarfında 156 defa çalmış olur ki, bu Yusuf kelimesine denk gelir. Buna tevafuk derler. An'aneye göre Hz. Yusuf Mısır'da zindandayken vakti bilmek için saat icat etmiştir. Bununla şâir ona işaret ediyor." yazar. Fakat burada 12 rakamını hariç tutmak gerektiğini Keskinoğlu belirtmemiştir.

1012 Tutıcızâde Hacı Ömer[304]

Kule, kare plânlı, prizma gövdelidir. Gövdesi kesme taştan yapılmıştır. Kuleye yuvarlak kemerli bir kapıyla girilir. Kulenin caddeye bakan yüzünde Barok süslemeli bir çeşme yer alır. Çeşme, taşkın sivrilerek, "C" ve "S" kıvrımlı, kartuşlu tarzda kısel bezemelidir. Alta taş bir teknesi ve üste konsollu bir saçağı vardır. Bunun da üzerinde yuvarlak hafifletme kemeri bulunur. Kemerin üzerinde, gövdeye oyulmuş altı tane kare oyuk görülür. Bu oyuklar muhtemelen geniş bir saçağı taşıyan ahşapların girdiği yerler olmalıdır.

Kulenin üzerinden, gövdeden daha ince, ahşaptan yapılmış, sekizgen saat köşkü ikinci bir gövde gibi yükselir. Üzerinde saat kadranı yoktur. Onun da üzerinde sekiz ahşap direk üzerine oturan, geniş saçaklı çanın asılı olduğu külâh görülür.

304 Keskinoğlu 1966, 132; Mijatev 1991, 46, fotoğraf xv.

32- TIRNOVA (VELİKO TARNOVA) SAAT KULESİ

Banisi ve biçimi hakkında bilgi sahibi olamadığımız saat kulesi, 1872 yılında yapılmıştır.[325]

33- TRAVNA SAAT KULESİ

Tek gözlü bir köprü yanında yer alan ve banisi hakkında bilgi sahibi olamadığımız saat kulesi, 1813 yılında yaptırılmıştır.[326] Kule, 5.60 x 5.60 m. boyutlarında kare plânlı, 21 m. uzunluğunda prizma gövdelidir. Gövdesi moloz taştan yapılmış, taşlar arasında ahşap hatıllara rastlanır. Yapıya dikdörtgen bir kapıdan girilir. Gövde üzerinde, ikinci gövde gibi sekizgen saat köşkü yer alır. Köşkün bir yüzünde yuvarlak saat kadranı vardır.

Saat köşkü üzerinde direkler üzerinde taşınan sivri külâhlı, saçaklı çan köşkü bulunur. Kulenin yanında 1835 tarihli bir çeşme yer alır.

[325] Tuleskov 1994,51.
[326] Stoykov 1965, 357- 358; Ümit 2000, 20; Tuleskov 1994,50.

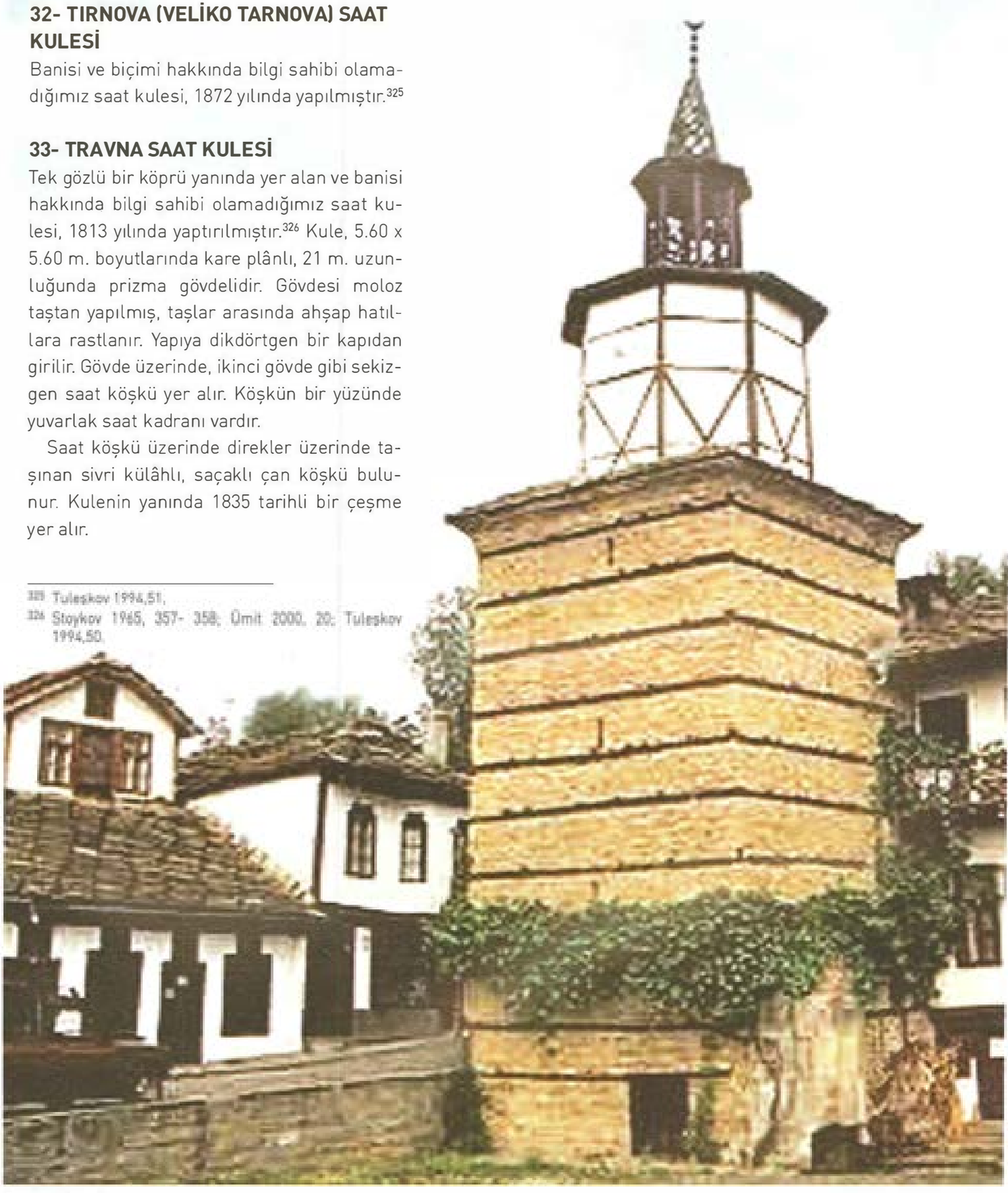
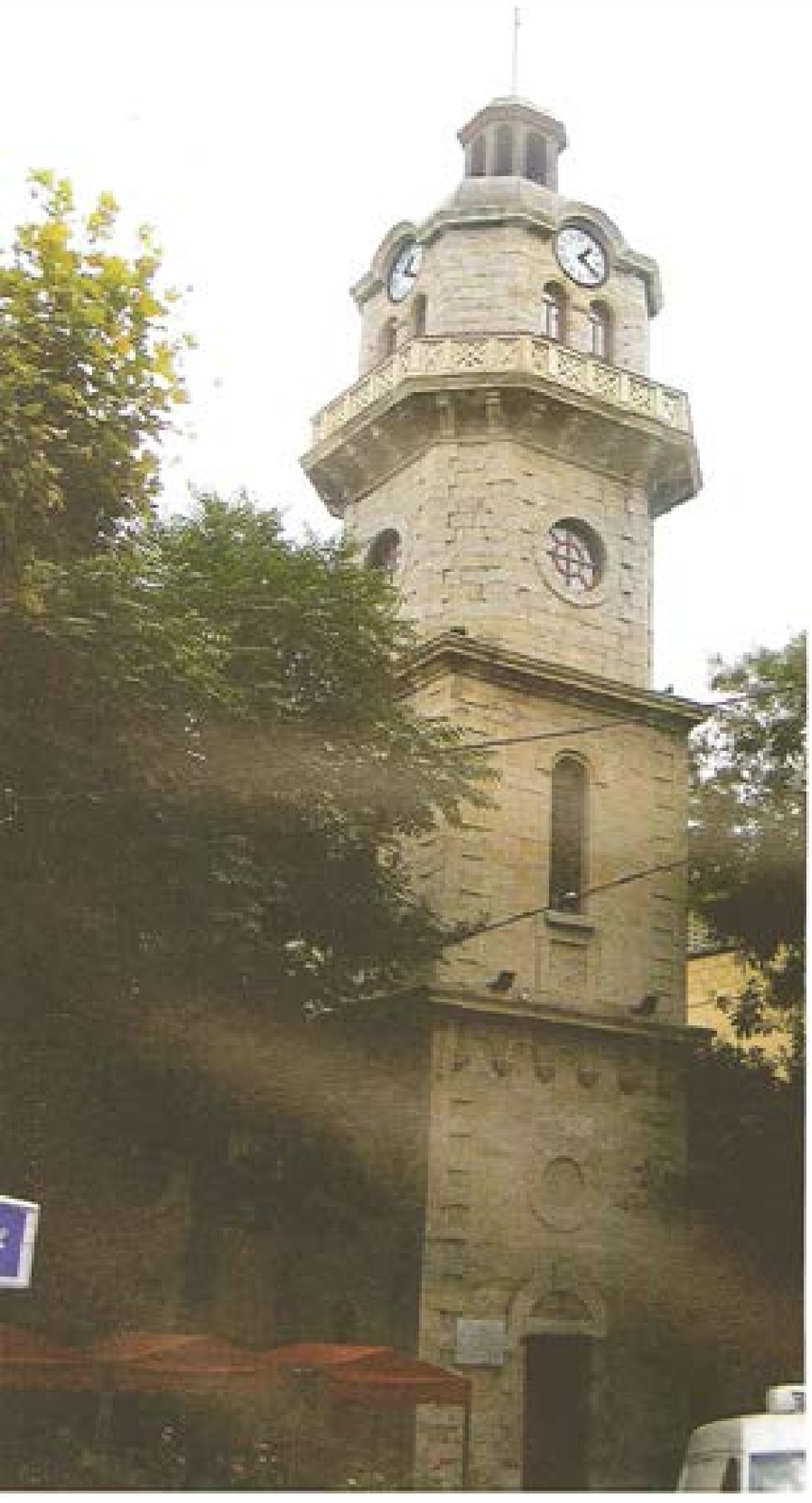

Foto : A. Araslı

Varna Saat Kulesi Foto : Y. Z. Acun

34- VARNA SAAT KULESİ

XVIII. Yüzyılda Osmanlı döneminde varlığı bilinen saat kulesi, bugün tiyatro binasının arkasındaki bahçede idi. Şehre hâkim bir konumda yerleştirildiği için itfaiye kulesi olarak kullanılıyordu. Kule, ya 1828 de, ya da Kırım Şavaşı (1856) tahribata uğramıştı. 1888 Yılında yenilenmesine karar verilmişti. Varna Belediyesi mimar S. Dimitrievich' i görevlendirdi. Onarımı iki yıl sürdü. Saati İngiltere'den alındı.[327] Kulenin üzerindeki kitabede,

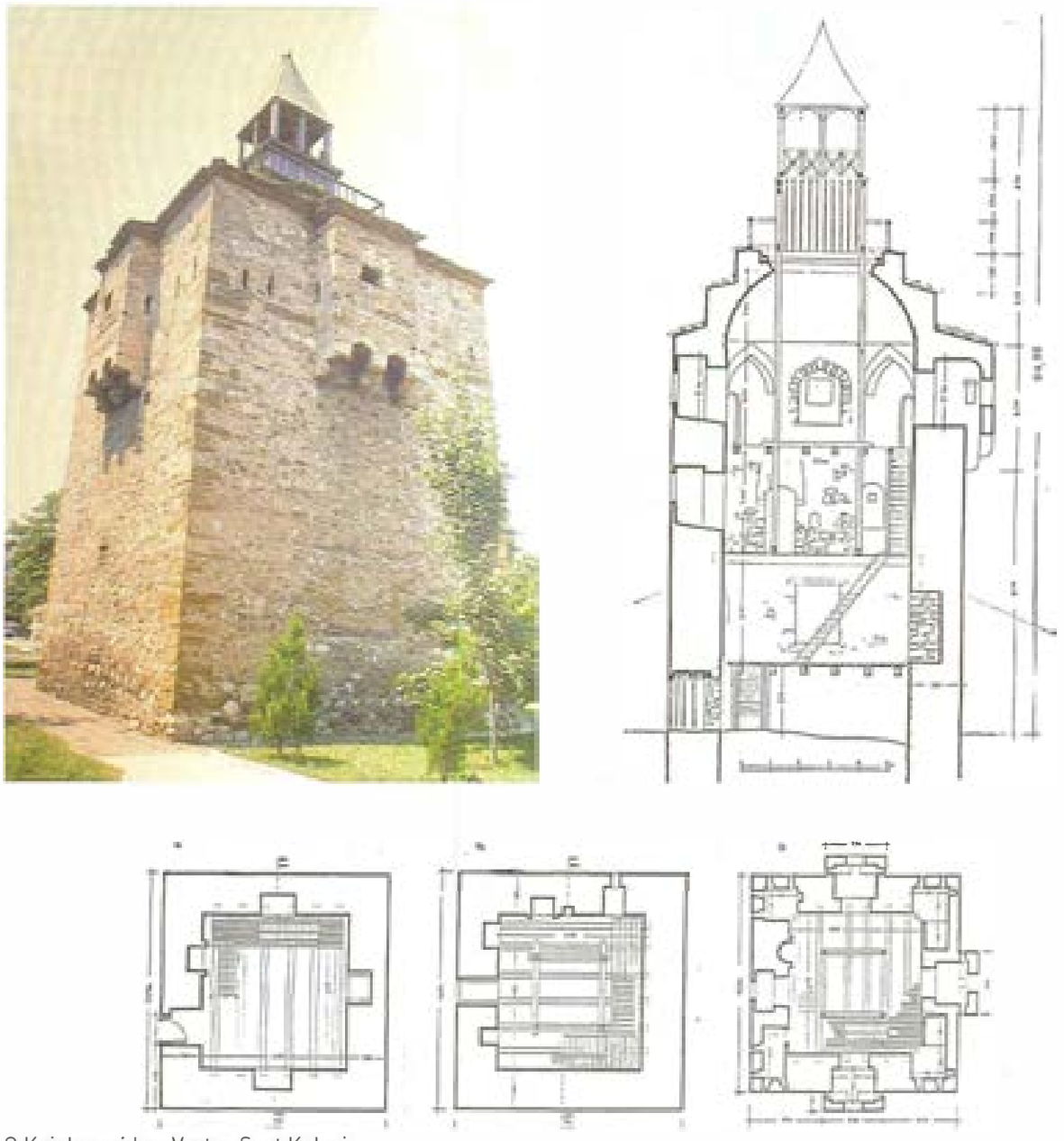

35- VİZE SAAT KULESİ

Bugün yerinde olmayan kulenin, banisi ve biçimi hakkında bilgi sahibi olamak. Saat kulesi ile ilgili H. 1325 / M. 1907 tarihli bir belge vardır. Belgede ; Vize kasabası'ndaki kilisenin şimal ve cenup köşelerinde çan ve saat kulesi inşa edilmesiyle ilgili bilgi vardır.[328]

327 Varna Saat Kulesinin metni " www.Bulgaria Sahat Kula'dan alınmıştır.

328 Başbakanlık Devlet Arşivi, Tarih; H. 12 / R / 1325, Dosya No; 71, Gömlek No ; 1325 / R- 12.

G.Kojuharov'dan, Vratsa Saat Kulesi

36- VRATSA (VRACA = İVRACA) SAAT KULESİ

Kurt Paşa tarafından kule olarak yaptırılan eser daha sonra saat kulesine çevrilmiştir. Günümüzde Mesci Saat Kulesi ismiyle anılan ve saat kulesi olarak kullanılan yapı,[329] 1764 tarihinden önce yaptırılmıştır.[330] Kule, kesme taştan yapılmış, 9. 85 x 10.20 m. boyutlarında kareye yakın dikdörtgen plânlı, 13.40 m. yüksekliğinde üç katlı ve üzeri kubbeyle örtülüdür. Duvarlarının kalınlığı 1.80 m. dir.[331]

37- YANBOLU (JANBOL) SAAT KULESİ

Biçimi hakkında bilgi sahibi olamadığımız saat kulesi, H.1235 / M.1819 - 1920 de Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın kavasbaşısı Hacı Ahmet bin Ömer Ağa tarafından yaptırılmıştır.[332]

329 Kojuharov 1965, 153 - 154.
330 Akansel 1991; Acun 1994, 48; Tuleşkov 1994,50.
331 Kojuharov 1965, 153 - 154.
332 Ayverdi 4 /1982,130; Acun 1994, 48.

38- YENİPAZAR (NOVİPAZAR) SAAT KULESİ

Banisi hakkında bilgi sahibi olamadığımız saat kulesi, 1826 yılında yaptırılmıştır.[333]

Aşağıdan yukarıya doğru incelen kule dört katlıdır. En alt katı kare plânlı, geniş saçaklı, yaklaşık olarak 3,5-4 m. yüksekliğinde, kahverengi kesme taştan yapılmıştır. Girişi yuvarlak kemerlidir. Onun üzerinde yer alan ikinci katı, altıgen plânlı ve beyaz kesme taştan inşa edilmiştir. Üçüncü kat sekizgen plânlı beyaz kesme taştan yapılmış saat köşküdür. Köşkün üç cephesinde yuvarlak kadranlı saatleri vardır. Her üç katta iç mekânı aydınlatan mazgal pencereler yer alır. Saat köşkünün üzerinde de ahşaptan yapılmış çanın asıldığı kulesi bulunur. Çan kulesi, çokgen plânlı, ahşap direkler üzerinde taşınan kubbelidir.

[333] Ümit 2000, 20.

39- ZİŞTOVİ (SVİŞTOV) SAAT KULESİ

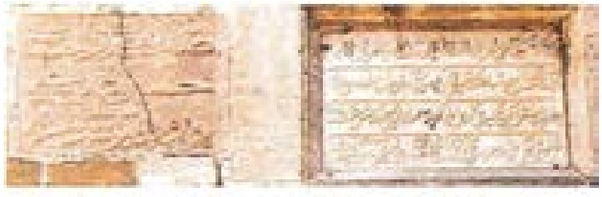
Yapının iki kitabesi vardır.

1- Sahib'el- hayrat vel'hasenat
2- Hüseyin Ağa bin Ali
3- Voyvoda Siviştovi (?) sene 1179.

Birinci kitabeye göre, saat kulesi, H. 1179 /M. 1765 tarihinde Voyvoda Hüseyin Ağa tarafından yaptırılmıştır.[334] Kulenin yuvarlak kemerli giriş kapısı üzerinde birinci kitabenin yanında dikdörtgen şeklinde ikinci bir kitabesi daha vardır.

1- Beldenün rükn-i azamı Hacı Abdullah Ağa
2- Kıldı rıhlet dâr-ı dünyâdan ilâ dârü'l-bekâ
3- Eyledi sülüsünde îsâ' sâatin ta'mîrini
4- Bu sebebden kim ferahyâb (?) ola ruhu dâimâ
5- Pür-harâb olmuş iken ta'mîr-i âsârı ile
6- Öyle ma'mûr oldu zîbâ görmemiş mislin fetâ
7- Ey Şefikî kıl mücedded Cevherî târihini
8- Genc-i ihsân herçi ta'mîr oldu sâat rûşenâ.

Ikinci kitabesine göre kule, Hacı Abdullah Ağa tarafından, H. 1276 / M. 1859-1960 tarihinde tamir ettirilmişti. Kule, kare prizma gövdeli, mazgal pencerelidir. Yapının köşeleri büyük, gövdesi küçük kesme taştan inşa olunmuş, geniş saçaklıdır. Gövde üzerinden ahşaptan yapılmış, geniş saçaklı, sekizgen gövdeli saat köşkü yükselir. Saat köşkünün üzerinde ise, dört direk üzerine oturan sivri külâhlı çanın asıldığı bölüm vardır.

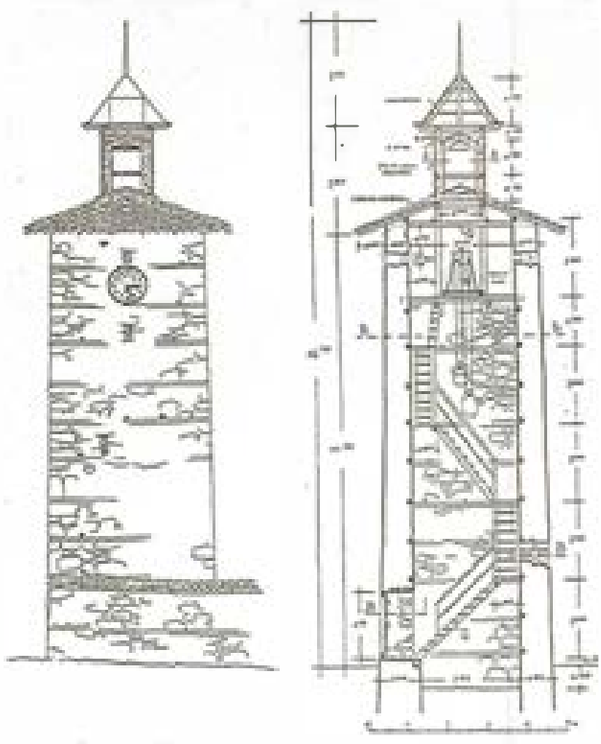

M. İbrahimgil'den

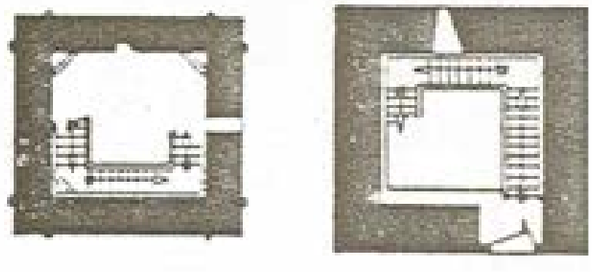
[334] Kienitz 1963,3; Ayverdi IV/1982,139, Fotoğraf 196; Acun 1994, 47; Ümit 2000, 20; Tuleşkov 1994, 54.

40- ZLATİCA SAAT KULESİ

Banisi hakkında bilgi edinemediğimiz saat kulesi, 1777 yılında yaptırılmıştır.[335] Kule, kare prizma gövdeli, mazgal pencerelidir. Gövde üzerinde ahşap hatıllara rastlanır. Gövdenin saçak altında yuvarlak saat kadranı yer alır. Buradaki saat köşküne "Z" şeklindeki ahşap merdivenlerle çıkılır. Gövdenin üzeri oluklu kiremit örtülü kırma çatılıyla örtülüdür. Çatı üzerinden dört ahşap direk üzerine oturan sivri külâhlı çan köşkü yükselir.[336]

G.Stoykov'dan

335 Ümit 2000, 20; Tuleşkov 1994, 50.

336 Üstteki Fotoğraf http//www.bulgariaski.com'dan alınmıştır.

İSPANYA
AKDENİZ
ANNÂBE
BLADA
CEZAYİR
TUNUS
FAS
CEZAYİR
LİBYA
MALİ
NİJER

D- CEZAYİR

1- ANNÂBE SAAT KULESİ

1519 da Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı nüfuzuna giren Cezayir, 1830 tarihine kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır.[337] Bu dönemin önemli şehirlerinden birisi de Annâbe'dir.

Saat kulesi, şehrin merkezindeki külliye (cami+türbe) şeklinde yapılan İzmirli Salih Bey Camii'nin (1792) yanında yer alır. Kule, yuvarlak gövdeli Anadolu minarelerine benzeyen minareyle birlikte 1792 de yaptırılmıştır. Bu minare Cezayir'de, Türk üslubunda yapılan iki (Annâbe ve Sidi Kettani) minareden birisidir.[338]

Caminin duvarının bir köşesinden yükselen saat kulesi, köşeleri pahlanmış kare plânlıdır. Her cephesinde dilimli atnalı kemeri ve altında küçük ikiz penceresi yer alır.

Foto : M. Tütüncü

Kemer karnında eskiden her cephesinde yuvarlak saat kadranı var iken bugün yalnız bir kenarında bulunur. Yapının dendanlı fistolu bir saçağı, tonoz örtüsü ve üzerinden yükselen Ay şeklindeki alemi görülür.

337 Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Kahraman 1993, 486 - 489.

338 M. Tütüncü, "Cezayir'de Türk Eserleri I " adıyla E. Ü. Ed. Fak. Sanat Tarihi Böl. Düzenlemiş olduğu, XI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazı ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, 17-19 Ekim 2007 İzmir'de bu bilgileri tebliğ halinde sunacaktır. Tebliğini sunmadan bu bilgi ve fotoğrafları bize göndermiştir. Kendisine yardımlarından dolayı bir kez daha teşekkür ederim.

Foto : M.Tütüncü

2- BLADA SAAT KULESİ

Akdeniz kıyısında yer alan Blada Şehri, eskiden Türk Garnizonu'nun bulunduğu önemli askeri ve ticari bir merkezdi. Şehrin merkezinde Hanefi Camisi (1709) isimli bir cami bulunur.[339] Dar sokaklar arasında yer alan caminin sekizgen gövdeli şerefeli ve sekiz dilimli kubbeyle örtülü bir minaresi vardır. Saat bu minarenin gövdesine yerleştirilmiştir.

[339] Bu bilgi ve fotoğraflar, Cezayir'de Türk Yapıları üzerine araştırmalar yapan Mehmet Tütüncü'den alınmıştır. Kendisine teşekkür ederim.

Foto : M.Tütüncü

3- CEZAYİR SAAT KULESİ

Cezayir Devleti'nin başkenti olan aynı isimli şehirde bir saat kulesi bulunmaktadır. Saat kulesi şehrin merkezindeki Camii Cedit veya Yeniçeri Camii diye anılan ve H. 1070 / M. 1659 tarihinde yapılan caminin yanında yer alır.[340]

Yapı, kare prizma gövdeli üç katlıdır. Katlar birbirinden silmelerle ayrılmıştır. Saçakları fistolu üçüncü katın ortasında yuvarlak kadranlı saatler yer alır. Bu katın üzerinde, adeta dördüncü kat gibi küçük kulevâri çan yeri bulunur.

340 Bu bilgi ve fotoğraflar, Cezayir'de Türk Yapıları üzerine araştırmalar yapan Mehmet Tütüncü'den alınmıştır. Kendisine teşekkür ederim.

SURİYE
AKDENİZ
NABLUS
FİLİSTİN
ÜRDÜN
KUDÜS

E- FİLİSTİN

1- NABLUS SAAT KULESİ

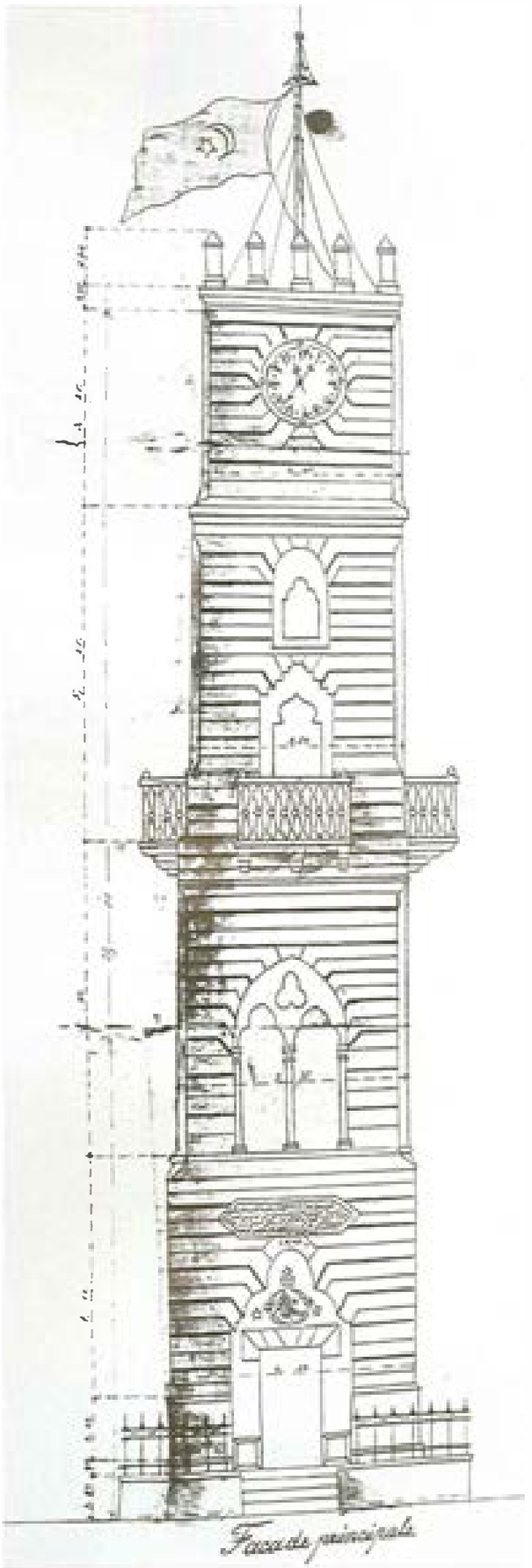
Sultan II. Abdülhamit'in 25. cülus yıldönümü kutlamaları çerçevesinde, Nablus'a bir saat kulesinin yapımı tasarlanarak inşa edilmiş ve bunun için saat kulesinin plân ve dış görünüşünün çizimi 25 Temmuz 1316 tarihinde yapılmıştır.[341] Arşivdeki bu belgeden kulenin, kare bir kaide üzerine oturduğunu 4x4 m. boyutlarında kare plânlı ve 26.25 m. yüksekliğinde olduğunu öğreniyoruz. Kulenin giriş kapısı üzerine ise aşağıdaki kitabenin yazılması için plânın yanına yazıldığını görüyoruz.

Nablus Halife -i bimadanı (?) Sultan Abdülhamid Han-ı sani efendimiz hazretlerinin Cülus meyamin me'nus hazreti hilafet -penahılarının yirmibeşinci sene-i Devriye-i mübeccilesini tezkâra ve ta'zimen te'sis olunan saat kulesidir. 19 Ağustos 1316.

Kulenin bugün kapısı üzerinde Arapça aşağıdaki kitabe metni bulunmaktadır.

1- Meâsirü'l-hayr baîdu'l- culûs
1a- Eşrekat ed-dünya bi-hâ ke'l-şumûs
2- Ve kân emin cümletihu zâ el- binâ
2a- Li-sâatin kâd cüliyet ke'l-arûsi
3- Fe'l-yûhyî Sultanü'l-verî gavsünâ
3a- Abdülhamid el- ferd tâcü'r-ruûs
4- Fi'idihi el-fadıyyı kâd ünsiyet
4a- Zikrâ li-yevmin fihi tayyibu'n-nufûs
5- Menakî kad ussiset erhivâ rûmiye 1316
5a- Hicriye 1318 bi'l-emni fi fadiyyi'idu'l-culûs.[342]

Plânın yanındaki kitabe metini ile bu metin içerik olarak birbirine benzer. Metnin altındaki tarih 19 Ağustos 1316 iken, kapı üzerindeki 1318 dir. Bu tarihlerden kulenin temelinin 1316 / M. 1898 atılmış, 1318 / M. 1901 tarihinde de bitirilmiş olduğunu anlıyoruz.

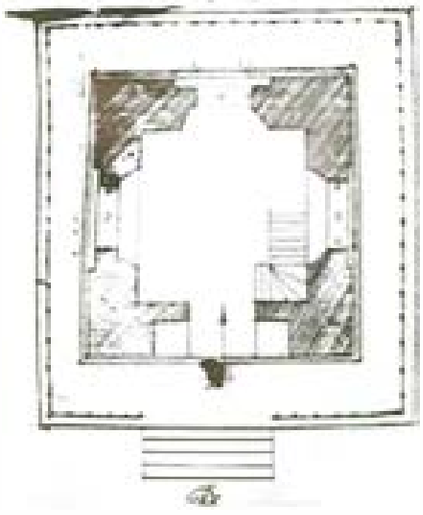

341 Başbakanlık Devlet Arşivi; Y.MTV 206 /127 numaralı belgeden bunları öğreniyoruz. Bu belgeyi bize gönderen Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürü Sayın Doç. Dr. Yusuf Sarınay'a ve belgeyi okuyan Doç. Dr. Mustafa Alkan'a teşekkür ederim.

342 Bu kitabeyi okuyan Doç. Dr. Abdülkadir Dündar'a teşekkür ederim.

Foto : M.Tütüncü

« نابلس »

خليفه بيمدانى سلطان عبدالحميد خان ثانى افندمز حضرتلرينك
جلوس ميامن مأنوس حضرت خلافتپناهيلرينك يكرمى شنجى سنهٔ
دوريهٔ مجله سنى تذكارا وتعظيما تأسيس اولنان ساعت قله سيدر

١٩٠٦

Şehrin merkezinde yer alan saat kulesi, etrafı parmaklıklarla çevrili bir kaide üzerinden yükselen dört katlı bir kuledir. Girişi, üç dilimli alınlıklı ve alınlık içinde tuğrası bulunan dikdörtgen şeklindedir. Onun üzerinde sütunlar üzerine oturan üç dilimli kemerli ikiz bir pencere ile onun üzerinde dört yönde bir balkonu bulunur. Balkon üzerinde yine üç dilimli kemerli pencereler ile en üstte yuvarlak kadranlı saatler yer alır. Kule dendanlarla taçlandırılmış, direğin üzeri bayrakla taçlandırılmıştır.

Bugünkü kule ile yukarıda çizimini verdiğimiz kule arasında pek farklılık yoktur. Yalnız orta kattaki küçük balkonlar yapılmamış, ayrıca saat kadranlarının üzerindeki dört ayaklı çanın asıldığı bölüm ilave edilmiştir.[343]

343 http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f0/Shchem_clock.jpg

2- KUDÜS SAAT KULESİ

Filistin ve İsrail arasında yer alan bir dünya şehri olan Kudüs'te bugün yıkılmış olan bir saat kulesi vardı. Bu kule 14 m. yüksekliğinde, Kudüs'ün eski şehir surlarının Yafa kapısı yakınında Alman Kilisesi'ne bitişik idi. Başbakanlık Arşivi'nde kulenin H. 1325 / M. 1907–1908 tarihinde II. Abdülhamit döneminde yaptırılması için temelinin atıldığı belirtilmesine karşın,[344] kulenin 1899 var olduğu,[345] Arşivde belirtilen 1325 de ise bu kuleye bir balkon ilave edildiği fotoğraflarda görülmektedir.[346] Bu farklı tarihlere rağmen kulenin Sultan II. Abdülhamit tarafından yaptırıldığını tahmin etmekteyiz. Yine arşivdeki bilgilerden saat kulesinin, 1922 yılında İngilizler tarafından surlara yakışmadığı bahanesiyle yıktırıldığını öğrenmekteyiz.

344 Başbakanlık Arşivi, Kot; Y. PRK.UM, Dosya No; 80, Gömlek No; 69 bize bu bilgileri gönderen Orhan Sakin'e teşekkür ederim.

345 Kudüs 2009,165, 166, 176.

346 Kudüs 2009, 182.

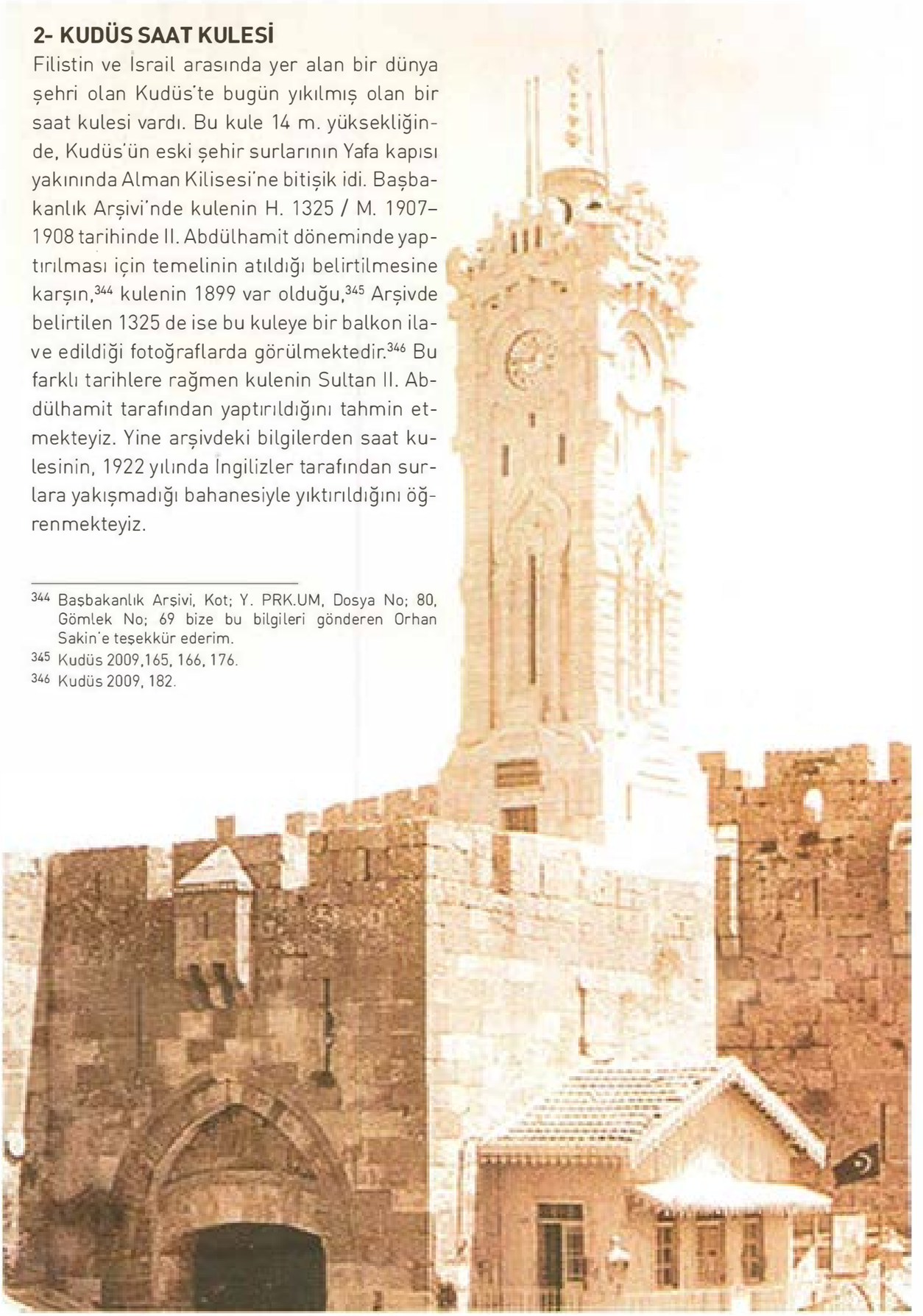

Foto : Çamlıca Basım Yayın Fotoğraf Arşivi'nden, 1899

TÜRKİYE
Musul
Erbil
Deyrizor
Süleymaniye
Kerkük
İRAN
RİYE
Samarra
BAĞDAD
IRAK
Kerbela
Necef
Basra
SUUDİ ARABİSTAN
KUVEY

F- IRAK

1- BAĞDAT

a- İMAM-I AZAM KÜLLİYESİ SAAT KULESİ

Külliye Kanuni Sultan Süleyman tarafından onarılmış ve ilaveler yapılmıştır. Son onarımı ise, Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Valide Sultan'ın H.1291 / M.1874 yılında emriyle olmuştur.[347]

Külliyenin son onarımda yaptırıldığını tahmin ettiğimiz saat kulesi, külliyenin köşesinde, silindirik gövdeli bir yapıdır. Gövdenin en üstünde dört yönde yuvarlak kadranlı saatler görülür.

Foto : F. Yenişehirlioğlu

b- OSMANLI SARAYI VE KIŞLASI SAAT KULESİ

Dicle Nehir kenarındaki Osmanlı Sarayı ve kışlası Sultan Abdülaziz döneminde, H.1285 / M. 1868 de yaptırılmıştır.[348] Bu topluluğun yanında saat kulesi bulunur. Saat kulesi, üç kat kare prizma gövdelidir. Katları birbirinden konsolların taşıdığı geniş silmeler ayırır. Üçüncü katta saat köşkü bulunur. Saat köşkünün her yüzeyinde kare çerçeveler içine alınmış yuvarlak saat kadranları vardır. Saat köşkünün üzerinde de, her yüzünde yuvarlak kemerli büyük pencereleri olan çanın yer aldığı bölüm görülür.

Foto : F. Yenişehirlioğlu, Osmanlı Sarayı ve Kışlası Saat Kulesi

2- SAMARRA SAAT KULESİ

Bugün halâ ayakta duran ve bir kapı üzerinde yükselen iki katlı bir kule görünüşündedir.[349] Kulenin üzerinde ayaklar üzerinde taşınan çan köşkü bulunur.

3- ZOR (DEYRİZOR) SAAT KULESİ

Osmanlı döneminde önceleri Halep vilayetine bağlı iken daha sonra müstakil sancak haline getirilmiştir.[350] Fırat Nehri kıyısında olan şehrin içinde; H. 1336 / M. 1920 tarihinde inşa edilmeye başlanan saat kulesi için gerekli saatin bulunabileceği yerin ve fiatının bildirilmesi ile ilgili bir belge vardır.[351] Kulenin yerinde olup olmadığı, banisi ve biçimi hakkında bilgi sahibi olamadık.

347 Uluçam 1989, 23; Yenişehirlioğlu 1989, 39; Acun 1994, 52.

348 Yenişehirlioğlu 1989, 42; IRCICA Fotoğraf Arşivi 90411 / 12 - b; Acun 1994, 52.

349 IRCICA Fotoğraf Arşivi 90411/9 - d; Acun 1994, 52.

350 Tekin - Baş 2003, 116.

351 Başbakanlık Devlet Arşivleri; Tarih; H. 06 / S / 1336, Dosya No; 5, Gömlek No ; 139.

LÜBNAN
SAFED
SURİYE
AKKA
HAYFA
AKDENİZ
TELAVİV YAFA
İSRAİL
ÜRDÜN
MISIR

G- İSRAİL

1- AKKA SAAT KULESİ

Bir bina üzerinden yükselen saat kulesi üzerinde Osmanlı Devlet arması ve kitabesi vardır.

1- Sultan ..... ? .....? Gazi Abdülhamid Han-ı Sani padişahımız efendimiz hazretlerinin
2- Yirmibeşinci sene-i devriyye-i cülus-ı hümayun-ı hilafet penahilerini mübtecilen ve tekrimen mutasarrıfı evvel ? Cemil Paşa kullarının nezareti
3- Ve belediye reisi Ahmed Nuri Efendi himmeti ile nişane-i ubudiyyet olarak inşa edilen Hamidiyye ? saat kulesidir.[352]

Kitabesine göre saat kulesi; Sultan II. Abdülhamit Han zamanında onun tahta çıkışının 25. ci senesi (M. 1901) kutlamaları çerçevesinde, Mutasarrıf Cemil Paşa nezaretinde, belediye reisi Ahmet Nuri Efendi'nin yardımlarıyla yapılmıştır.

Yatay dikdörtgen bir bina üzerinden yükselen saat kulesi; aşağıdan yukarıya doğru daralan kareye yakın dikdörtgen plânlıdır. İlk iki katı bina bünyesinde diğer beş katı serbesttir. Katları birbirinden saçaklı yatay silmeler ayırır. Bina bünyesindeki ikinci katında üç dilimli kemerli pencerenin altında, dikdörtgen bir çerçeve içinde Osmanlı Devlet Arması, pencerenin üzerinde mermer üzerine üç satır yazılmış bir kitabesi vardır. Bina üzerinden yükselen ilk katındaki ikiz pencere üzerinde, köşeleri yuvarlatılarak yumuşatılmış yatay dikdörtgen bir kartuş yer alır. Onun üzerindeki ikinci, üçüncü ve en üstteki beşinci katlar da ikiz pencerelidir. Dördüncü katın ortasında yuvarlak kadranlı, Latin rakamlı saat bulunur. Diğer cephelerinde de Arap ve Romen rakamlı kadranları bulunan saatlerin varlığını yapıyı görmediğimiz için tahmin etmekteyiz. Saat kadranlarının üst köşelerinde yıldızları ortak aylar yer alır. En üstte de kenarları yivli silmeli basık bir külâhı vardır.

Foto : M. Tütüncü

352 Tütüncü 2006, 227 - 228, fig. 131- 133.

2- HAYFA SAAT KULESİ

Saat kulesi, bugün Polis Merkezi olarak kullanılan ve kitabesine göre, Sultan II. Abdülhamit tarafından H. 1304 / M. 1886 -1887 tarihinde yaptırılan askeri deponun bitişiğinde yer alır.[353]

Kulenin eski giriş kapısı üzerinde kitabesi vardır.

1- Îdu hadâ bi- hamsi kudat-ı
- Ba'de 'işrîn el- 'amm-ı seid
2- Ez-havve fî makalı salavât
- Fe'l-ye'iş Sultanuna Abdü'l-hamîd
Sene 1316[354]

Kitabesine göre saat kulesi, H. 1316 / M. 1898-1899 tarihinde Sultan II. Abdülhamit tarafından yaptırılmıştır.

Kule, kare prizma şeklinde yükselir. Alt katta sivri kemerli bir giriş kapısı gövdenin ortasında ikiz pencereli demir parmaklı bir balkonu ile bunun üzerinde enine saçaklı silmelerle ayrılmış üç katı daha vardır. Giriş kapısı üzerindeki kemer tepesinde, dikdörtgen silmelerle çerçevelenmiş iki bölümlü üç satır kitabesi bulunur.

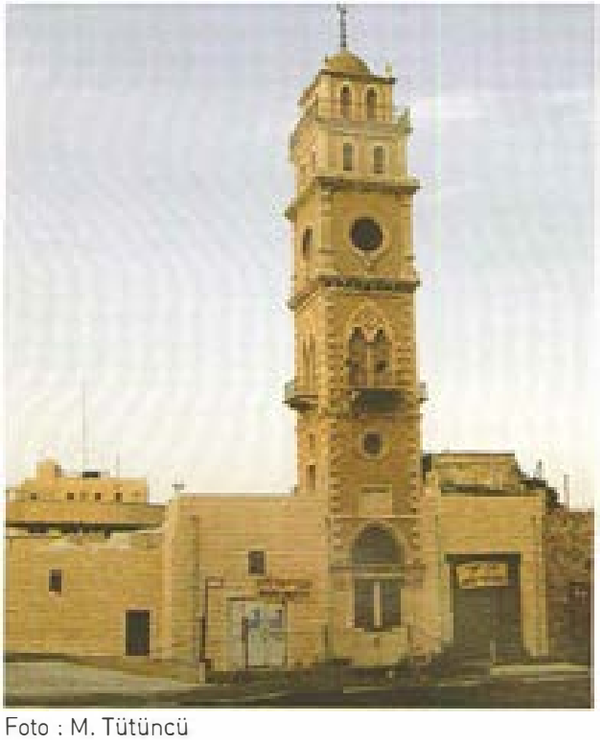

Foto : M. Tütüncü

Balkonlu katın üzerinde saat yerleri boş yuvarlaklar bulunur. En üst kat demir parmaklıklarla çevrilerek küçük bir teras kat oluşturulmuştur.

3- SAFED SAAT KULESİ

Sultan II. Abdülhamit Han zamanında onun tahta çıkışının 25. ci senesi (M. 1901) kutlamaları çerçevesinde, yaptırıldığını tahmin ettiğimiz saat kulesi, resmî bir binanın köşesinde yer alır. Kule, büyük silindirik bir kaide üzerinden yükselir. Kare prizma gövdeli kulenin gövdesi yatay üç silme ile dört kata bölünen kule, kesme taştan yapılmıştır. Gövdenin üçüncü katında yuvarlak kadranlı saat görülür. Köşkün üzerinde ise, dikdörtgen geniş pencereler bulunur. Dikdörtgen bir kapısı olan kulenin içini mazgal pencereler aydınlatır.

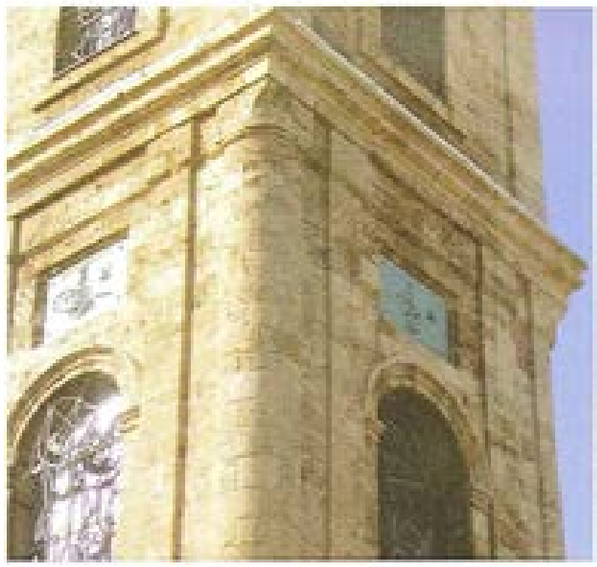

Foto : M. Tütüncü

353 Tütüncü 2006, 225 - 226.
354 Tütüncü 2006, 229, fig. 134 - 134a.

4- YAFA SAAT KULESİ

Sultan II. Abdülhamit'in 25. cülus yıldönümü kutlamaları çerçevesinde, Yafa belediye bahçesinde 18 m. yüksekliğinde tasarlanan bir saat kulesinin temeli atıldı.[355] Kule 1901 tarihinde bitirildi.[356] Kule üç basamaklı bir kaide üzerine kurulmuş, köşeleri kaval silmeli, kare plânlı, üçgen alınlıklı ve sivri külâhlıdır. Yatay silmelerle üç kata bölünmüştür. Her katta yuvarlak kemerli pencereleri vardır. Giriş kapısı yuvarlak kemerlidir. Kapı üzerindeki orta kat pencere alınlığında Sultan II. Abdülhamit'in tuğrası bulunmaktadır. Üstteki üçgen alınlıkların ortasında dört yönde yuvarlak kadranlı saatler bulunur.

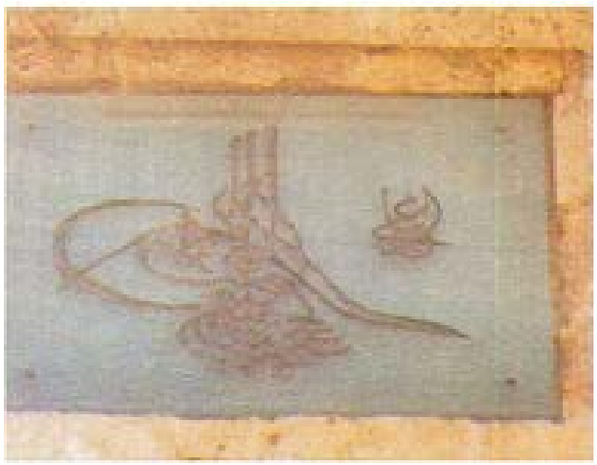

Foto : M. Tütüncü

355 Çakmak 2000, 67.
356 Bayhan 2006, 33.

NA HERSEK
SIRBİSTAN
KARADAĞ
KOSOVA
PADGORİCA
ARNAVUTLUK
BAR STARİGRAD

H. KARADAĞ

1- BAR (STARİGRAD) SAAT KULESİ

Bar Şehri, Adriyatik kıyısında önemli bir liman kentidir. Eskiden İşkodra Sancağına bağlı idi. Saat kulesi, şehrin eski yerleşim yerinde kale içinde bulunur. Muhtemelen limandaki hareketleri takip etmek üzere bir gözetleme kulesi olarak inşa edilen yapı, daha sonraki dönemlerde saat kulesi olarak kullanılmıştır. Kulenin XIX. yy. da yapıldığı tahmin edilmektedir.[357]

Pek muntazam olmayan kesme taştan yapılan ve aşağıdan yukarı doğru daralan kule, kare prizma gövdelidir. Kulenin köşkü yuvarlak kemerli dört pencere ile baldaken şeklini almıştır. Pencerelerin altında dört cephede rakamları çizgi ile belirtilmiş saatler vardır. Köşkün üzeri sekizgen kasnaklı kubbe ile örtülmüştür.

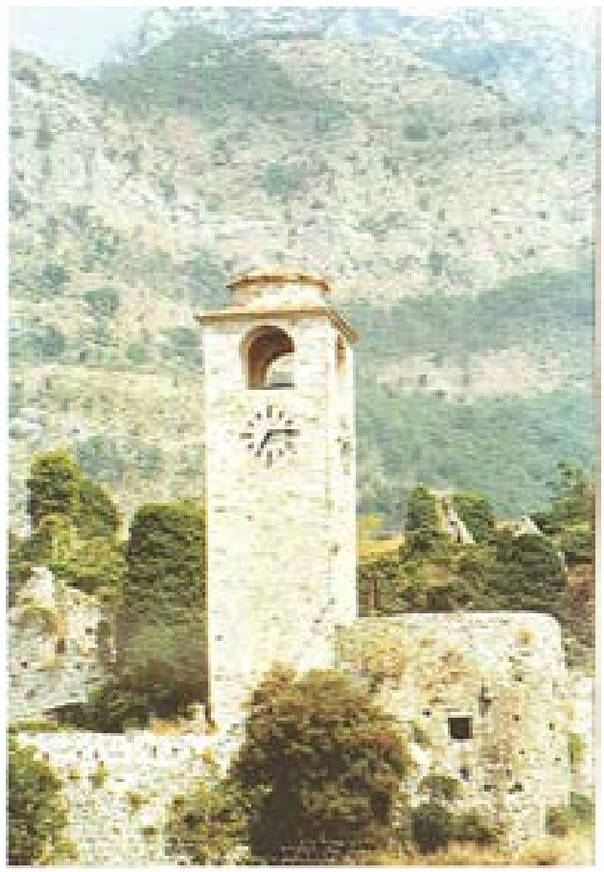

Foto : M. İbrahimgil

[357] Turan-İbrahimgil 2004, 444 - 447.

Foto : M. İbrahimgil

2- PODGORİCA (TİTOGRAD) SAAT KULESİ

Şehrin merkezinde yer alan saat kulesi, moloz taştan yapılan, kare prizmal gövdeli saat kulesinin banisi ve tarihi hakkında yeterli bir bilgiye sahip olamadık.[358] Gayet sade bir görünüşe sahip olan kulenin, gövdesinde iç mekânı aydınlatan mazgal pencereler ile en üstteki köşk bölümünde, yuvarlak kemerli büyük pencereler yer alır. Yapının saçak altında yuvarlak kadranlı, Romen rakamlı bir saat yer alır.

358 Ayverdi 2/1981,282, fotoğraf 438; Acun 1994, 50.

Foto : E. Yıldız

BULGARİSTAN
SIRBİSTAN
MİTROVİÇA
VULÇITRIN
İPEK (PEC)
PRİŞTİNE
KOSOVA
GİLAN
FERİZOVİÇ
MAMUŞA
PRİZREN
RAHOVÇA
RNAVUTLUK
MAKEDONYA

I- KOSOVA

1- FERİZOVİÇ (FERİZAY =UREŞEVAÇ) SAAT KULESİ

Şehir merkezinde, Metuş Kraşniçi Caddesi üzerinde, büyük cami ile kilise arasındadır. Aslî fonksiyonunu ne zaman kaybetti belli olmayan saat kulesi, günümüzde yanında yer aldığı Sırp Ortodoks Kilise'sinin çan kulesi olarak kullanılmaktadır.

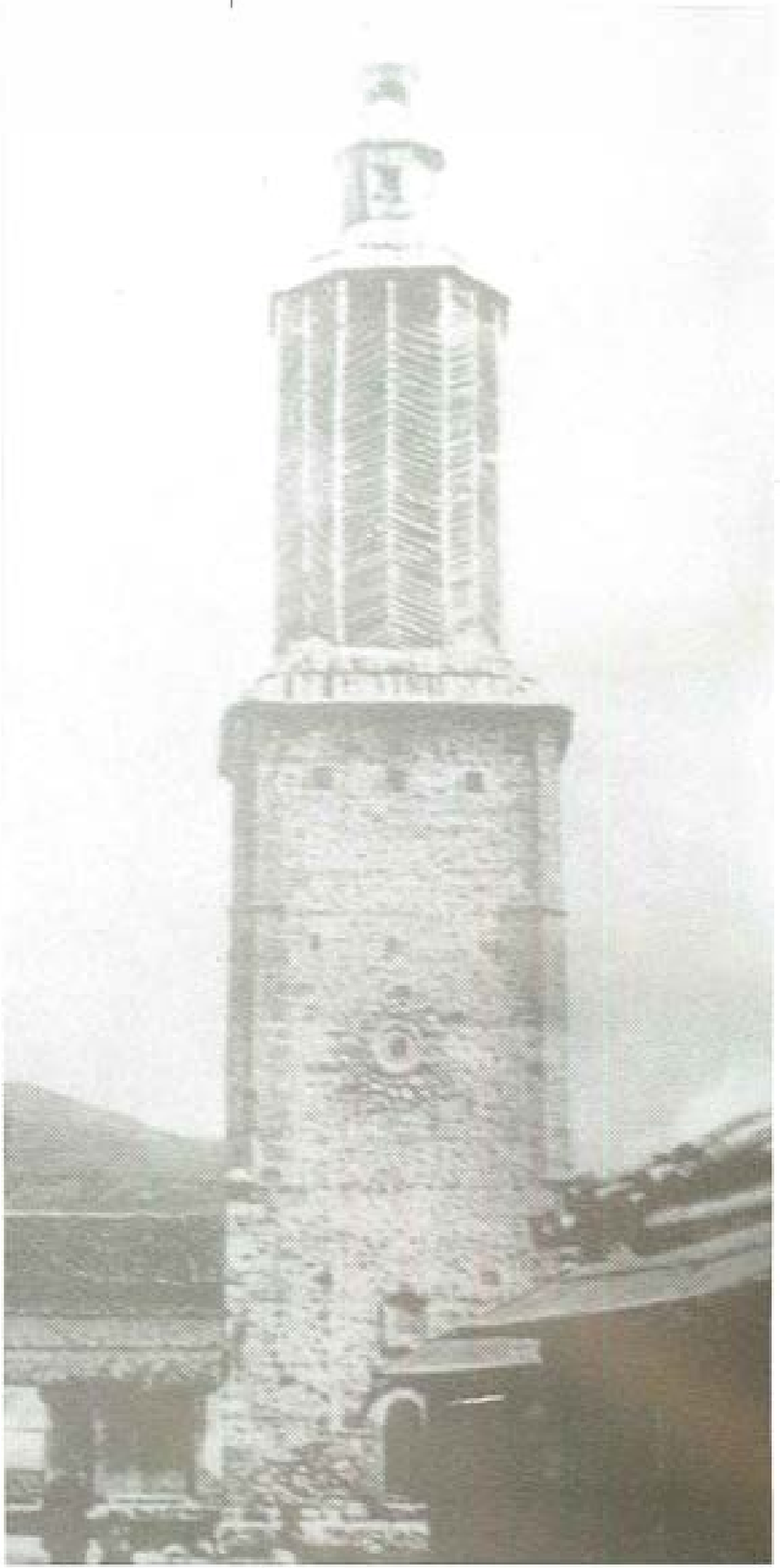
Kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı belli olmayan kule XIX. yy. başına tarihlendirilmektedir.[359]

Kareye yakın dikdörtgen prizma şeklinde, 27 m. olan saat kulesi, silmelerle dört kata bölünmüştür. Bir ve ikinci katın her cephesinde birer yuvarlak kemerli pencere ile üçüncü katta her cephede ortası daha büyük üçlü pencere yer alır. Üçüz pencere üzerinde saat kadranlarının yerleştirdiği yuvarlaklar görülür. En üstte her kenarında ikiz pencereleri bulunan saatin ve çanın yer aldığı köşk bulunur. Köşkün üzeri kubbeyle örtülüdür. Dış cephesi sıvanmıştır.

---

[359] Ayverdi 3/ 1981, 224; Vırmiça 1999, 369; Vırmiça 2001, 795; Bay 103/2003, 43; İbrahimgil 206, 204.

A. Arasi'dan

İpek Saat Kulesi

2- GİLAN SAAT KULESİ

Bugünkü Şehzade Hanım Camii'nin yakınında güneydoğu yönünde idi. 1912 Osmanlılar çekilirken var olan Saat Kulesi, 1922 de yıkılmıştır.[360]

3- İPEK (PEC) SAAT KULESİ

İpek kentinde iki tane saat kulesi vardır.[361] H. 1291 / M. 1874 tarihli Prizren Vilayeti Salnamesi'nde iki saat kulesinden bahsedilmesine rağmen, H. 1314 / M. 1896 Kosova Salnamesi'nde İpek'teki eserler tek tek sayılırken saat kulesinden hiç söz edilmez.[362] Bu bilgiler ışığında her iki saat kulesinin de yıkıldığını veya salnameye yazılmasının unutulduğunu söyleyebiliriz. Bugün yalnız temelleri kalan ve Abdulrezzak Camii'nin yanında bulunan saat kulesinin, kitabesi vardır.

Hoş nazar kılsun görenler bu cedid bünyâdına
Hak nasîb itsin erenler yâdigâr evlâdına
Sâhibinden râzı olsun dâimâ lütf-i Celîl
Makâmı pür-nişan olsun hoş gelenler zâtına
Pes, mi'mâr-ı mücellâ eyleyen Ârifâ
Âferin olsun sad hezar hicriyâ üstâdına
Sene 1320 Sene 1318 Rumi

Abdülrezzak Efendi tarafından yaptırıldığı tahmin edilen saat kulesi kitabesine göre H.1320 / M. 1902 tarihinde inşa edilmiştir.[363]

Kule, kare prizma gövdeli üç katlıdır. En geniş olan alt kat moloz taştan, daha ince olan üst kat ahşaptan yapılmıştır. En üstte ise, üzeri boğumlu sivri külâhlı saat kadranlarının yer aldığı küçük bir kat daha vardır.

Bay'dan 117, 2005'den

360 Vırmiça 1999, 325; Vırmiça 2001, 795.
361 Vırmiça 2001, 795; İbrahimgil 2006, 955 - 956.
362 Kosova 1314, 294.
363 Prizren 2005, 67.

4- MAMUŞA SAAT KULESİ

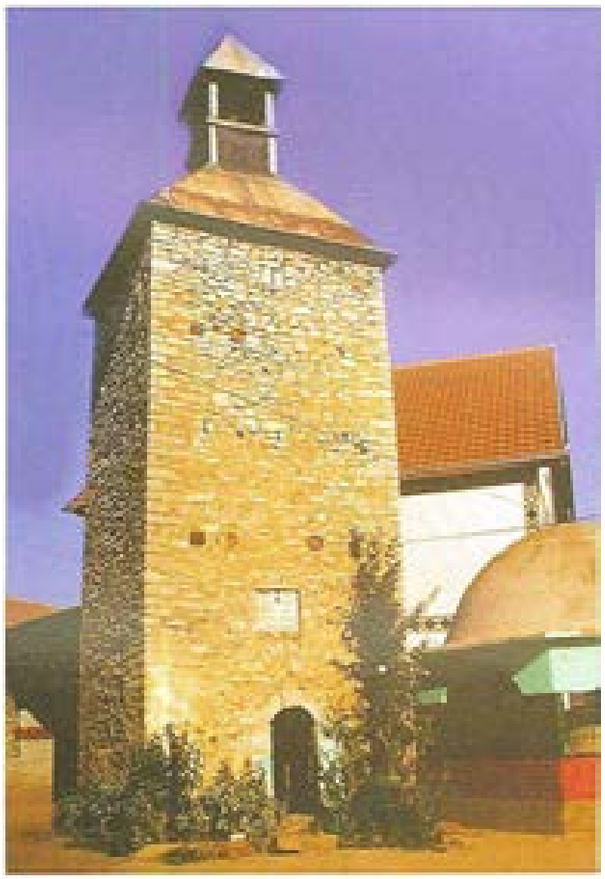
Mamuşa; Prizen'e bağlı, ona 16 km. uzaklıkta, Türklerin en yoğun olduğu bir kasabadır. Saat kulesi, kasabanın cami avlusu içerisinde çeşme ile birlikte yer alır. Eskiden bu avlu içerisinde yıkılan medrese de bulunmaktaydı.[364]

Saat kulesi yuvarlak kemerli giriş kapısı üzerindeki, iki sıra beş satırlık kitabesine göre tarihlendirilir.

1- Allahu teala itdi hidayet
- Kıldı muzaffer oldu saadet
2- Semendre 'nin nakus-ı küfrün
- Mahmud Paşa hem aldı ganimet
3- Hayr-ı niyetle yaptırmasına
- Mamuşa için eyledi himmet
4- İkblil-i ömrü olsun ziyade
- İtdikte eflak-i devre azimet
5- Bir hoşça çıktı nazım ile tarih
- 'İlam-ı evkat ola bu saat' fi şehr-i Ramazan sene 1230[365]

Kitabesine göre saat kulesi; Ramazan 1230 / Ağustos 1815[366] tarihinde, Mahmut Paşa'nın Semendire'de yaptığı savaştan sonra elde ettiği ganimetle yaptırdığı anlaşılmaktadır.

Mahmut Paşa Prizren Kalesi'ndeki camisinin inşaatından onüç yıl önce, kalenin kente bakan duvarında bir saat kulesi yaptırdığı, bu saat kulesi ile Mamuşa ve Rahovça'daki saat kulelerine de, Mora, Semendire'de 1813 yılında istilacılara karşı yürüttüğü savaşta ganimet olarak aldığı üç çanı taktırdığı bilinmektedir. Mamuşa Saat Kulesi'nin çanı; Mahmut Paşa tarafından, savaştan sonra Semendire'deki bir kiliseden alınarak Mamuşa köyüne getirilmiştir. Osmanlı'nın bu topraklardan çekilmesinden sonra, Sırplar tarafından çanları sökülerek alınmıştır. Mamuşa halkı, bu olay üzerine saat kulesine yeni bir çan satın almıştır. Fakat Mamuşalılar alınan bu çanın sesinin eskisi gibi olmadığını duyarak üzülmüşlerdir. Saat kulesi içerisinde parçalanmış saatin mekanizması halen durmaktadır. Kule 1990 yılına kadar hizmet vermiştir.[367] Saat

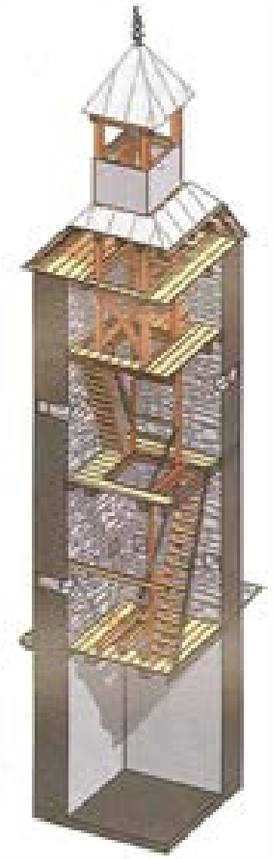
kadranı olmayan kulesinin yüksekliği 15 m. yakın, kareye yakın dikdörtgen plânlıdır. Moloz taştan yapılan dikdörtgen prizma gövdeli saat kulesi kırma çatıyla örtülmüştür. Çatı üzerinden yükselen ve çanı taşıyan bir çıkıntı daha vardır. Kuleye yuvarlak kemerli kapıdan girilerek içten ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır. Ayrıca saat kulesinin saatini çalıştıran ağırlıklarının indiği iki metre derinliğinde bir bodrum katı bulunmaktadır.

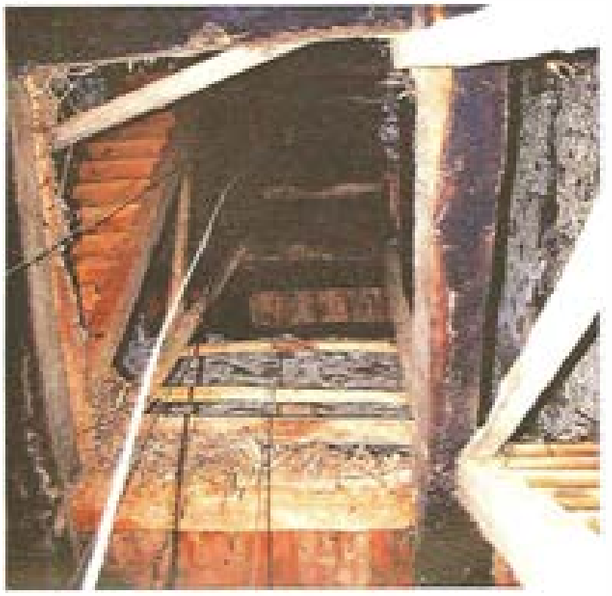
364 Vırmiça 1999, 200 - 202; Vırmiça 2001, 795; Turan - İbrahimgil 2004, 267; İbrahimgil 2006, 846-849.

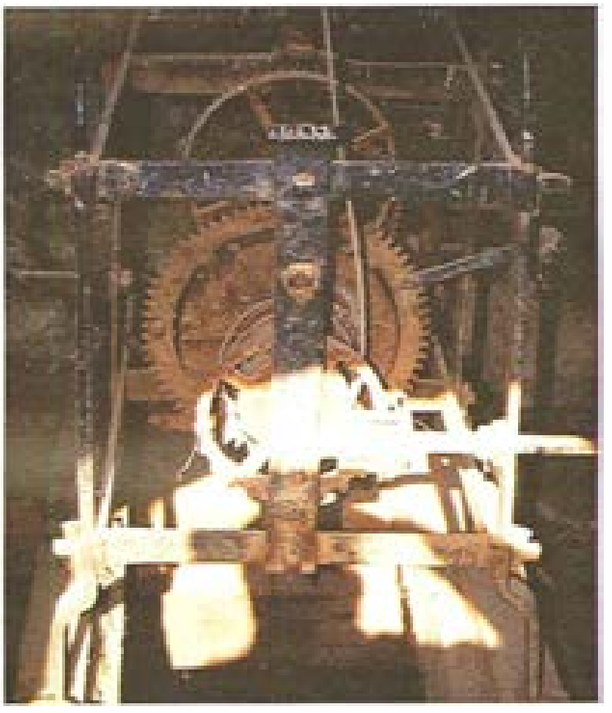
365 Vırmiça 1999, 202; İbrahimgil 2006, 847. Her iki yayında da kitabe tarihi 1230 olmasına karşın 1231 yazılmıştır.

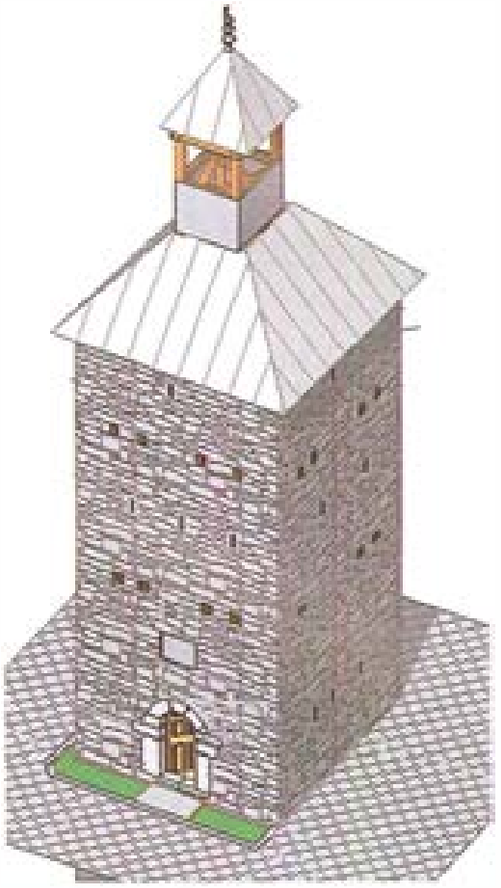
366 Dağlı-Üçer 1997,63; Vırmiça 1999, 202; İbrahimgil 2006, 847.

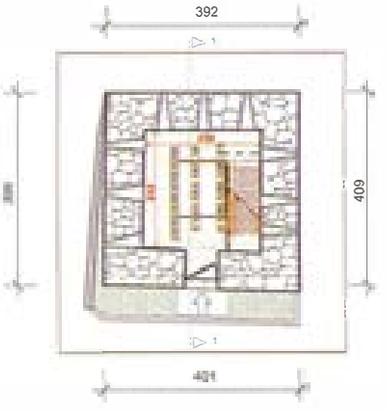
367 Vırmiça 1999, 200-202; İbrahimgil 2006, 847.

Prizren Eski Eserler Kurumu Arşivi'nden

6- MİTROVİÇA SAAT KULESİ

Şehirde bir saat kulesinin varlığını bilmekteyiz.[368] Ama; H. 1314 / M. 1896 Kosova Salnamesi'nde Mitroviça'daki eserler tek tek sayılırken saat kulesinden hiç söz edilmez.[369] Bu bilgiler ışığında saat kulesinin 1896 tarihinden sonra yaptırıldığını söyleyebiliriz.

Saat kulesi, Gazi İsa Bey Camii yanında idi. II. Dünya Savaşı'na kadar ayakta olan yapı, kalınlı inceli iki katlı ve moloz taştan yapılmıştı.[370]

7- PRİŞTİNE SAAT KULESİ

Bugünkü Kosova'nın başkenti olan Priştine 700.000'den fazla nüfusuyla ülkenin en büyük kentidir. Nüfusunun % 90'dan fazlası Müslüman'dır.

Priştine kentinde iki tane saat kulesi vardır.[371] Birisi bugün müze olarak kullanılan hükümet konağı önündeki ve yok olan saat kulesi, diğeri fatih Sultan Mehmet Camii güneyinde ayakta olan saat kulesi.

A- HÜKÜMET BİNASI ÖNÜNDEKİ ESKİ SAAT KULESİ

H. 1314 / M. 1896 Kosova Salnamesinde Priştine'deki eserler tek tek sayılırken 1 saat kulesinden söz edilir.[372] Bugün yerinde olmayan bu saat kulesinden bahsedildiğini düşünmekteyiz. Bu bilgiler ışığında çalar saat 1896 tarihinden önce yapılmış olmalıdır.

Saat kulesi kare prizma gövdeli iki katlıdır. Yaklaşık olarak 30 m. civarında olan bu kulenin 20 m. kadar olan kısmı moloz taştan, daha ince olan ikinci gövdenin üzeri ise muhtemelen ahşaptan yapılmıştır. Ahşap kulenin üzerinde de çanın asıldığı sivri külâhlı küçük kule bulunur. Katları birbirinden ayıran gövdeler üzerinde saçaklar yer alır.[373]

Priştine Saat Kulesi

368 Vırmiça 2001, 795.
369 Kosova 1314, 294.
370 Vırmiça 1999, 305.
371 Vırmiça 2001, 795.
372 Kosova 1314, 197; Saat kulesiyle ilgili arşivde bilgi vardır. Başbakanlık Devlet Arşivi, Tarih; 07/L/1317, Dosya No; 199, Gömlek No; 15.
373 Vırmiça 1999, 259-260 ; İbrahimgil 2006, 546-547.

B- BUGÜN AYAKTA OLAN SAAT KULESİ

Fatih Camii'nin kıble cephesinde ve ona 15 - 20 m. uzaklıktadır. Kule, 1904 yılında yaptırılmıştır. Fakat kim tarafından yaptırıldığı bilinmez.[374] Kule, 1955 yılında Fatih Camii ile birlikte onarılmıştır.[375]

Saat kulesi altıgen plânlı, iki katlı ve 25 m. yüksekliktedir. Uzun olan birinci katı moloz taştan, ikinci ve onun üzerindeki çanın takıldığı kısım tuğladan yapılmıştır. Tuğla bölümler altıgen baldaken plânlıdır. Moloz taşından yapılmış gövdenin ve yuvarlak kemerli beş kat küçük pencerelerin kenarları silmelerle vurgulanmıştır. Moloz taş gövde ile tuğla gövde arasında enine, katı belirleyen silme vardır. Tuğla köşkün alınlıkları üçgen şeklindedir. Kulenin köşk kısmında yuvarlak saat kadranları görülür. Bugün çalışmayan kuleye, yuvarlak kemerli bir kapıdan girilerek içteki merdivenlerle çıkılır.

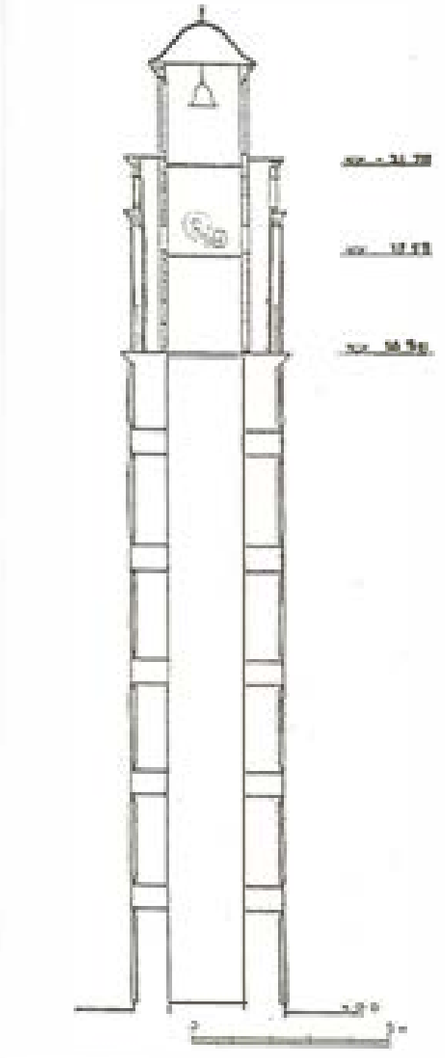

Priştine Saat Kulesi

8- PRİZREN

Prizren Şehri, Kosova'nın ikinci büyük şehridir. Şar Dağları eteklerinde kurulmuştur. Kent, dağa yaslanması ve kale eteğinde kuruluşu bakımından Bursa ve Manisa'ya benzer. 1999 daki savaştan sonra kaçkınlarla birlikte şehrin nüfusu 200. 000 üzerine çıkmıştır. Kosova'nın kültür ve ticaret merkezi olan ve Osmanlı döneminde Perzerin ismiyle de anılan bu kent, XIV. yy. da Sırbistan'ın başkentiydi. 21 Haziran 1455 de Fatih Sultan Mehmet'in komutanı Evrenos Bey Oğlu Ahmet Bey tarafından fethedilen kent, 31 Ekim 1912 tarihine kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. Bu süre zarfında şehir, camileri, tekke ve türbeleri, han ve hamamları ile bir Türk Şehri hüviyeti kazanmıştır.[376]

Prizren Kentinde iki tane saat kulesi vardır. Birisi kale surları üzerinde diğeri şehir içindeki Şemsettin Ahmet Bey Hamamı'nın üzerindedir.[377]

Priştine Saat Kulesi

374 Vırmiça 1999, 260.

375 Ayverdi 3/1981,177-178, 207-fotoğraf 1249; Vırmiça 1999, 260; Turan - İbrahimgil 2004, 253; İbrahimgil 2006, 547.

376 Özergin 1968, 76, 91; İbrahimgil 1999, 6 - 8; İbrahimgil 2006, 853 - 856.

377 Özergin 1968, 76, 91; İbrahimgil 1999, 6 - 8; Vırmiça 2001, 795; İbrahimgil 2006, 853 - 856.

A- KALEDEKİ SAAT KULESİ

Saat Kulesi Prizren Kalesi surları üzerinde bulunmaktaydı. Bugün yerinde olmayan kulenin üzerindeki kitabesi aşağıda verilmiştir.

Zihi lutf ıssı Mevlâ kim eder mü'minlere ikrâm
Mücahidine nusretle beher sâ'at kılup in'âm
Beligrad u Semendre hem muzâfâtı nice kıla'
Olup fethine me'mur emrile çok 'asker-i islâm
Livâ-i Pürzerin vâlisi Mahmûd paşay-ı zi-şân
Murad-ı padişah üzre çeküp Sırb üstine a'lâm
Nice küffar-ı Sırb'un urdılar a'nâkına şemşir
'Iyâlleri esir olup, dahi malları iğtinâm (?)
Bi-'avnile müyesser oldı çün fethi Beligrad'un
Mücerred niyyet-i hayrile Paşay-ı zü'l-ihtişâm
Semendre'de ganimet aldığı nâkûs-i a'lâyı
Hasin burcunda sâ' at vaz' edüp vakti kıla i'lâm
Şükür bir eşref-i sâ'at bulup Nuri dedi târih
Bülend-sadâ, cedid sâ'at eder isâl ferah-peyâm

Kitabesine göre saat kulesi; Prizren Mutasarrıfı Mahmut Paşa[378] tarafından (kitabenin son satırındaki ebced hesabına göre), H. 1231 / M. 1816 tarihinde yaptırılmış ve kitabesi şair Nuri tarafından yazılmıştır.[379] H. 1314 / M. 1896 Kosova Salnamesi'nde eserler tek tek sayılırken bu saat kulesinin ismi de geçer.[380]

B- ŞEHİR İÇİNDEKİ SAAT KULESİ

Saat kulesi, şehrin kuzeybatısındaki Körağa Mahallesi'nde, Saraçhane Sokak'ta, fetih sonrası camiye çevrilen = Cuma Camii (Bogorodiça Levişka Kilisesi) yakınındaki Şemseddin Ahmet Bey Hamamı üzerinde yer alır.

Buradaki saat kulesinin ne zaman yapıldığı hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. H. 1314 / M. 1896 Kosova Salnamesi'nde Prizren'deki eserler tek tek sayılırken kaledeki saat kulesinden söz edilip de bu saat kulesinden bahsedilmemesi aklımıza acaba şehir içindeki bu kule o zaman yok mu? idi veya eserler sayılırken unutulmuşmuydu? bilinmemektedir.[381]

Nikoliç[382], ilk tahmininde saat kulesi ve hamamın XVI. yy. da; ikinci tahminin de hamamın daha eski olduğunu saat kulesinin de daha sonra yapıldığını; Ayverdi bugünkü saat kulesinin II. Mahmut dönemine ait olduğunu[383]: Vırmiça saat kulesinin ne zaman yapıldığı hakkında bir bilgi vermez.[384] Başka bir eserinde Vırmiça ve İbrahimgil[385]; "1610 dan önce Fransızlar tarafından yaptırılan ahşap bir kulenin var olduğunu bilinmektedir. 19.yy.'ın sonlarında Şaip Paşa'nın kardeşi Eşref Paşa, ahşap olan eski kuleyi yıktırır ve bugünkü saat kulesini inşa ettirir. Kulenin tepesine gözetleme yeri ile bir de çan taktırır. 1912 de de o zaman ki Prizren reisi Hacı Rıfat Efendi, bu çanı söktürür. Bu tarihten sonra kuleye bir daha ne saat ne de çan kulesi takılmıştır. Zamanla büyük tahribata uğrayan yapı, 1972-1975 yılları arasında yapılan restorasyon sonrasında hamamla birlikte müzeye dönüştürülmüştür. Bu restorasyonda kulenin yıkılan üst kısmı tamamlanmıştır. Saat kulesinin yüksekliği 26 m. dir." bu bilgileri verir.

Kule, 4.70 x 4.70 m. boyutlarında kare plânlı ve iki katlıdır. İkinci katı kulenin üzerindeki çan köşkünün bulunduğu yerdir. Köşkün üzeri kırma çatı ile gövdeye oturduğu yer ise geniş saçakla örtülüdür. Kesme taştan yapılan kulenin gövde üzerinde ince, dört dikdörtgen, çan köşkünde ise birer ikiz pencere bulunur. Ayrıca gövdenin alt kısmında dalgalı saçak ile üst kısmında kaval silmeler yer alır. Kuleye, hamamın (müzenin) bir hücresinin içindeki "z" şeklindeki ahşap merdivenlerle çıkılır.

Kulenin gövdesi üzerindeki geniş ve dalgalı saçaklar ile dalgalı silmeler barok özellikler taşıdığı için, Ayverdi' nin kuleyi, Sultan II. Mahmut Dönemine tarihlendirmesine katılmaktayız.

---

378 Özergin 1968, 86 da; Bay 93/2003, 43; Mahmut Paşa, Prizren mutasarrıflığında bulunmuş olan Tahir Paşa'nın oğludur. Babasının vefatı sırasında Prizren mutasarrıfı (1809 - 1836) idi. Mahmut Paşa, Sofya ve Niş vâliliklerinde de bulunmuş ve emri altındaki birliklerle Mora'daki savaşlara katılmış, 1813 yılında Kamaniça'da vuku bulan savaşta yararlık göstermiştir. Mahmut Paşa bu savaşlar sırasında Semendire'yi ihtilâlcilerden geri almış ve bu şehirde bulunan bir kiliseden çıkardığı büyük bir çanı, Prizren kalesi surlarındaki saat kulesine taktırmıştı. Kulenin kitabesinde bu olaylar anlatılmaktadır.

379 Özergin 1968, 85- 86; Vırmiça 1999, 141.

380 Kosova 1314, 263.

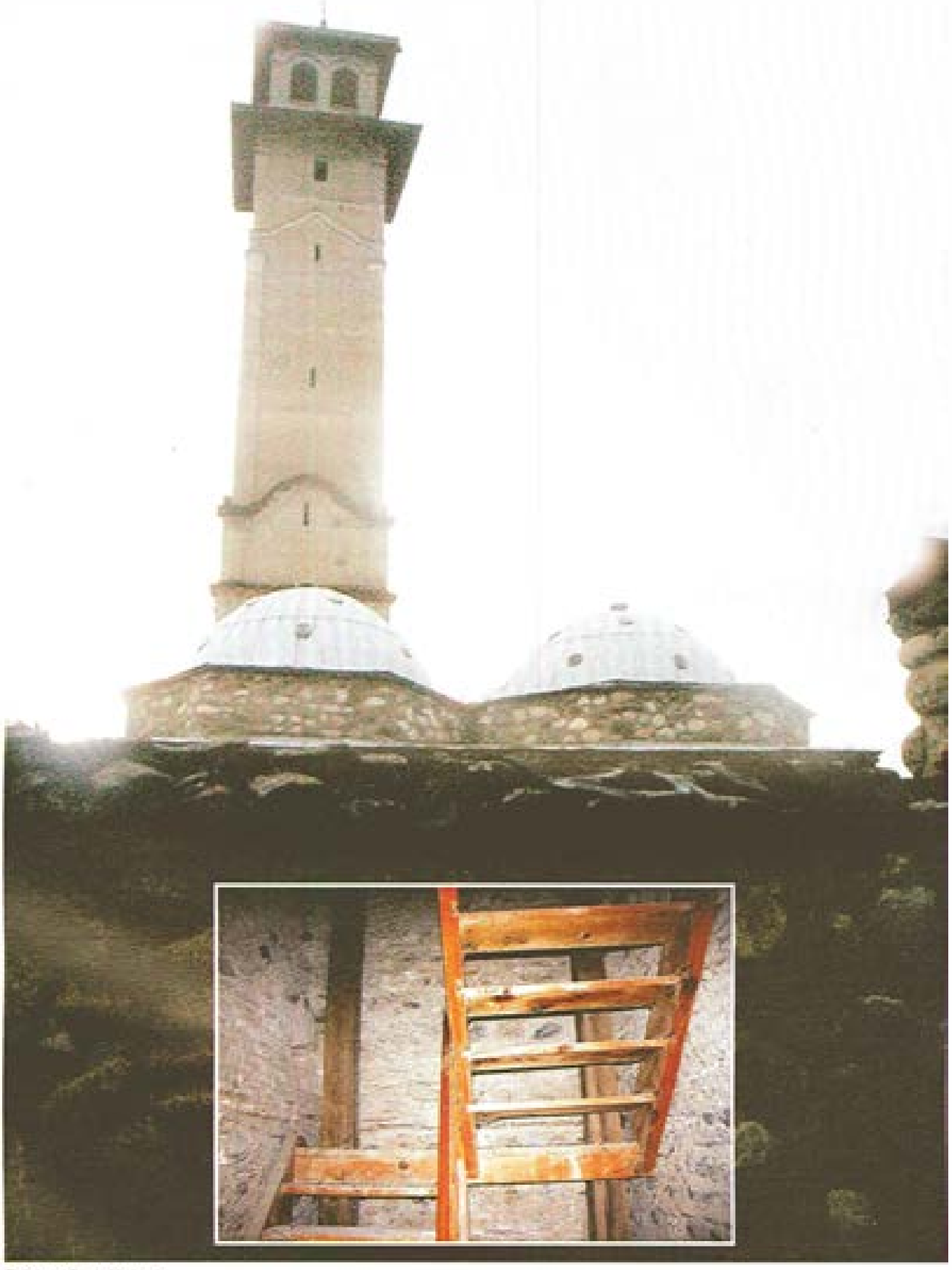
381 Kosova 1314, 263.

382 Nikoliç 1998, 209.

383 Ayverdi 3/ 1981, 210,228-fotoğraf 1290; Bay 2003, 43.

384 Vırmiça 1998, 17.

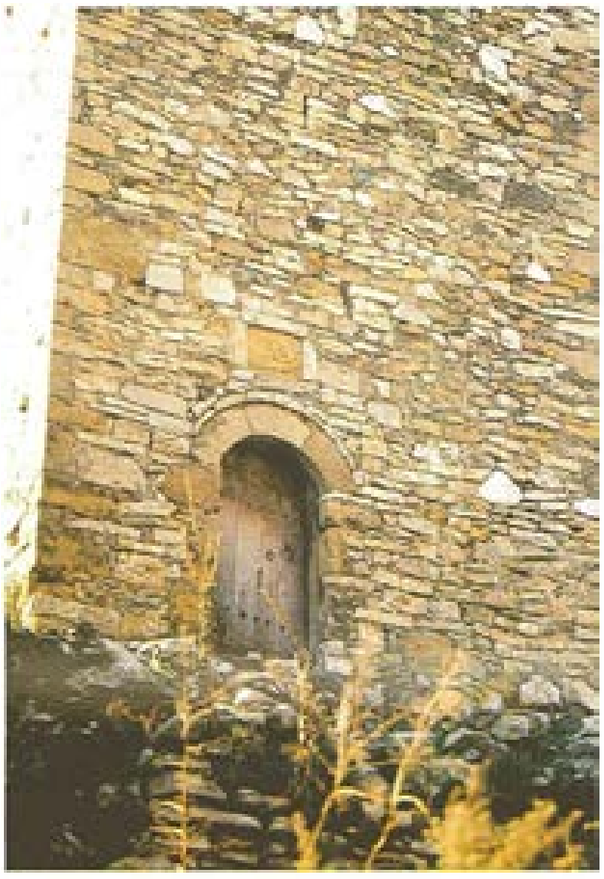
385 Vırmiça 1998, 17 - 22; Vırmiça 1999, 142; İbrahimgil 2006, 843.

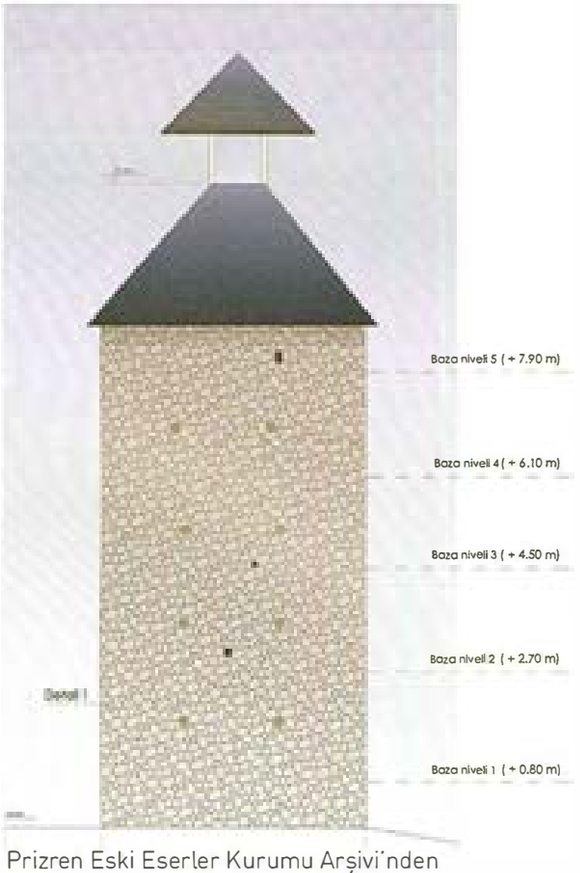

Prizren Saat Kulesi

Rahovça Saat Kulesi

Prizren Eski Eserler Kurumu Arşivi'nden

9- RAHOVÇA (RAHOVEÇ) MAHMUT PAŞA SAAT KULESİ

Rahovça, Prizren'den 27 km. uzaklıkta bir kasabadır. Saat kulesi, kasabanın merkezindeki Yukarı Mahalle'de yer alır.

Kule, yuvarlak kemerli giriş kapısı üzerindeki, tek satırlık sene ve tarih yazılı kitabesine göre tarihlendirilir. 36 x 43 cm. Boyutlarında, "Sene 1206" yazılı kitabesine göre kule H. 1206 / M. 1791 - 1792 tarihinde yaptırılmıştır.[386]

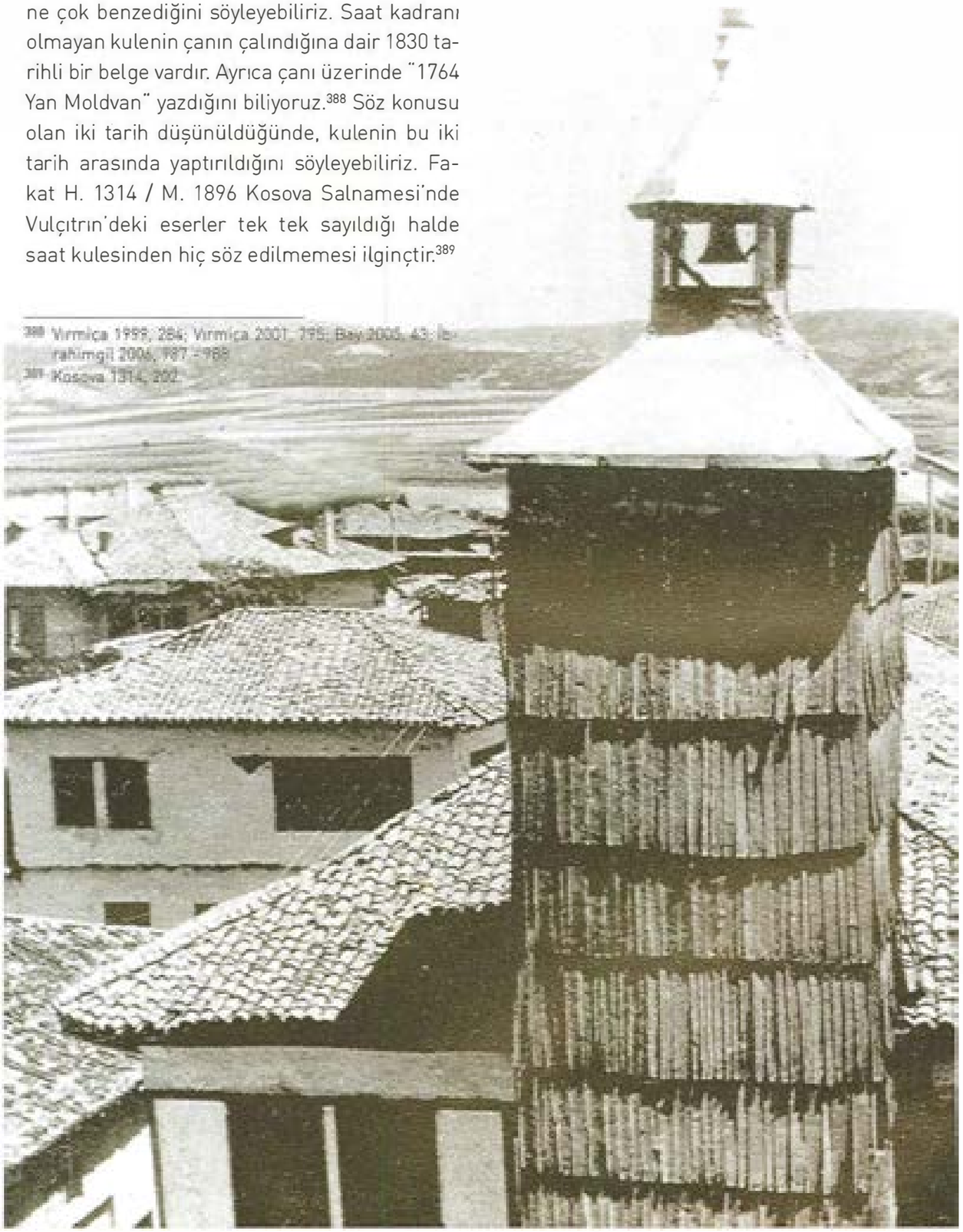
Saat kulesinin, kimin tarafından yaptırıldığı hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Ama halk tarafından "Mahmut Paşa Saat Kulesi" adıyla anıldığından, Mahmut Paşa'nın yaptırdığı düşünülmektedir. Ancak, Mahmut Paşa'nın; Sait Paşa'dan sonra 1809'de Prizren mutasarrıflığına getirildiği ve 29 Ağustos 1836 'ya kadar bu görevde bulunduğu bilinmektedir. Mahmut Paşa, Prizren Kalesi içinde ve Mamuşa Köyü'nde (1230/1815-1816)'da birer saat kulesi inşa ettirmiştir. Rahovça'daki saat kulesi Paşa'nın inşa ettirdiği diğer saat kulelerinden, 24 yıl önce yaptırılmıştır. Bu nedenle Saat kulesinin daha önce başka bir kişi tarafından inşa ettirildiği ve Mahmut Paşa tarafından kuleye bir çan takıldığı düşünülmektedir.[387]

Bugün çalışmayan saat kulesi, evlerle çevrilmiştir. Kule, plân ve dış görünüşü açısından, Mamuşa Saat Kulesi'ne benzemektedir. Saat kadranı olmayan kulesinin yüksekliği, 14.50 m. civarındadır. Moloz taştan yapılmış olan dikdörtgen prizma gövde; kırma çatılıdır. Çatının ortasından, demirden dört ayak üzerinde çanın takıldığı kulesi yükselmektedir. Çanının Mahmut Paşa'nın, Semendire' den ganimet olarak aldığı ve buraya taktırdığı bilinmektedir Ancak, çan daha sonraları kuleden alınmıştır. Günümüzde çanın nerede olduğu bilinmemektedir. Kuleye yuvarlak kemerli bir kapıdan girilerek, içten spiral bir ahşap merdivenle çıkılmaktadır.

386 Vırmiça 2001,795; İbrahimgil 2006, 847.
387 Vırmiça 2001,795; Bay 99/2003, 43; İbrahimgil 2006, 847.

10- VULÇITRIN (VIÇITIRIN) SAAT KULESİ

Çarşı Camii'nin yanında yer almaktaydı. Kim tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen kulenin ahşaptan olduğu ve Mamuşa saat kulesine çok benzediğini söyleyebiliriz. Saat kadranı olmayan kulenin çanın çalındığına dair 1830 tarihli bir belge vardır. Ayrıca çanı üzerinde "1764 Yan Moldvan" yazdığını biliyoruz.[388] Söz konusu olan iki tarih düşünüldüğünde, kulenin bu iki tarih arasında yaptırıldığını söyleyebiliriz. Fakat H. 1314 / M. 1896 Kosova Salnamesi'nde Vulçıtrın'deki eserler tek tek sayıldığı halde saat kulesinden hiç söz edilmemesi ilginçtir.[389]

[388] Vırmiça 1999, 284; Vırmiça 2001, 795; Bey 2005, 43; İbrahimgil 2006, 987-989

[389] Kosova 1314, 202

12
18
AKDENİZ
TUNUS
TRABLUS
Darnah
Tobruk
Bingazi
Sidra Körfezi
Surt
Ghadamis
MIS
Sabha
S A H A R A
NİJERYA
ÇAD
SUDA
300 km
300 mi
18
24

J- LİBYA

TRABLUSGARP SAAT KULESİ

Trablusgarp, ülkenin batısında Akdeniz kıyısına kurulmuş önemli bir liman kentidir. Nüfusu bir milyonu aşan kentin kuruluşunun Fenikelilere kadar indiği kabul edilir. Eski adının OEA olduğu sanılır. Trablusgarp eski kent (Medina) ve yeni kent olmak üzere başlıca iki bölümden oluşur. Eski kentin başlangıcında kale, burç ve surlar yer alır. Medina, kalenin yanından başlar ve oldukça geniş bir sahayı kapsar. İçinde eski ve dar sokaklar, evler, camiler, medrese, okul, hamamlar, türbeler, eski konsoluklar, kilise ve çok sayıda çarşı ile bazı yapılar bulunur. Osmanlının izlerine Medina'da rahatlıkla gözlemlenebilir. Yapılar içinde yüksekliği ile dikkati çeken eser Meidan Essaat'daki (Saat Meydanı) saat kulesidir. Kulenin yan tarafında Suk Ettürk (Türk Çarşısı) vardır. Sultan II. Abdülhamit'in yaptırdığı çarşının[390] yanında, Saat Meydanı'nın ki saat kulesi, 1871 Yılında Osmanlı Valisi Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kule, kare prizmal gövdeli, üç katlıdır. Katları birbirinden geniş saçak gibi silmeler ayırır. Her katta birer dikdörtgen pencere bulunur. En üstte sivri külâhlı örtü saçağının altında, yuvarlak saat kadranlarının yerleştirildiği açıklıklar vardır. Alt katın ve birinci katın köşelerinde ikişerli sütunlar görülür.

[390] Acun 1994, 53; IRCICA Fotoğraf Arşivi, 90788 / 1 a -17 b.

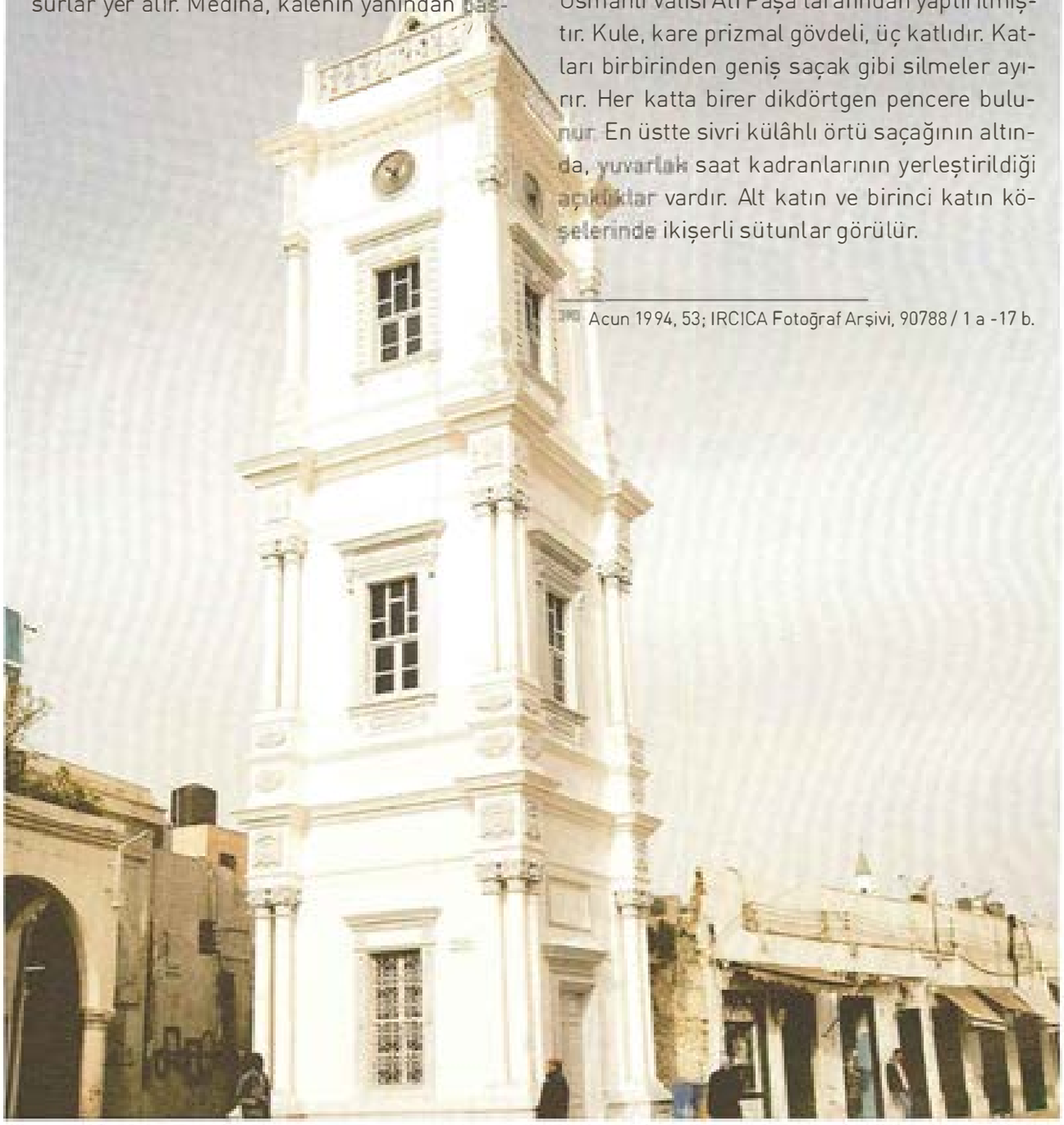

Foto : F. Müderrisoğlu

Tripoli
(Trablus)
Hermel
LÜBNAN
LÜBNAN DAĞLARI
BEKA VADİSİ
Baalbek
Joünie
BEYRUT
Zahie
SURİYE
Sidon
Jazzin
Ez Zahrani
Tire
UNDOF
BÖLGESİ
Nakura
GOLAN
TEPELERİ
İSRAİL

K- LÜBNAN

1- BEYRUT SAAT KULESİ

Büyük Kışla'nın bahçesinde yer alan ve banisi, yapım tarihi, biçimi ve ayakta olup olmadığı hakkında bilgi sahibi olamadığımız saat kulesinin yapımıyla ilgili, Başbakanlık Devlet Arşivi'nde H. 1315 / M. 1897 - 1898 tarihli bir belge vardır.[391] Kule bu tarihten sonra yapılmış olmalıdır.

Saat kulesinin inşaat halindeki bu görüntüsü Servet-i Fünun dergisinde yer alır.[392] Kule, kare kaideli, dikdörtgen giriş kapılı, atnalı kemerli ikiz pencerelidir. Kesme taştan yapılmıştır. Dört katlıdır. İkinci kat diğer katlardan daha uzun ve ortasında, dört yönde küçük balkonlar bulunur. Üçüncü katta dört cephede yuvarlak kadranlı saatler vardır. En üstteki dördüncü kat ise, ikiz pencerelerle dışa açılır ve dişli üçgen saçakla taçlandırılmıştır.

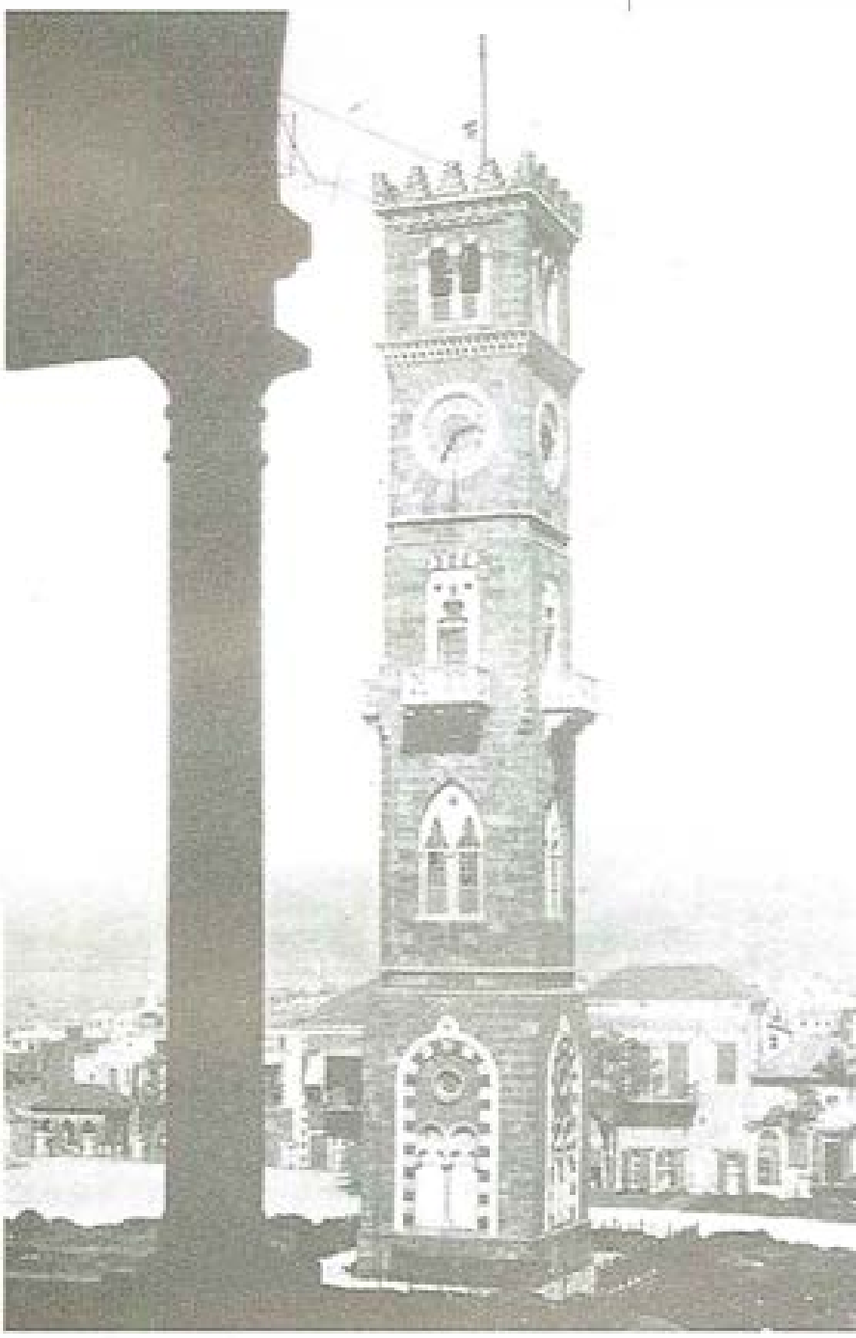

Foto : M. Bülent Varlık

391 Başbakanlık Devlet Arşivi, Tarih H. 1315, Dosya No; 167, Gömlek No; 200.

392 Servet-i Fünun , numara 395, 68.

2- TRABLUS (TRİPOLİ) ELTEL SAAT KULESİ

Kule, Sultan II. Abdülhamit'in 25. cülus yıldönümü kutlamaları çerçevesinde yaptırılmıştır. [393] Kare prizma gövdeli ve silmelerle beş kata bölünmüş bir kuledir. Birinci katında geniş bir saçak ile dördüncü katında birer balkon yer alır. Dört cephesinde yuvarlak kemerli pencereler ile en üstte yuvarlak saat kadranları bulunur.

[393] Başbakanlık Devlet Arşivi, Tarih; 24/Ca/1318, Dosya No; 206, Gömlek No; 127. Yenişehirlioğlu 1989, 84; Acun 1994, 52; IRCICA Fotoğraf Arşivi 90408 / 7.

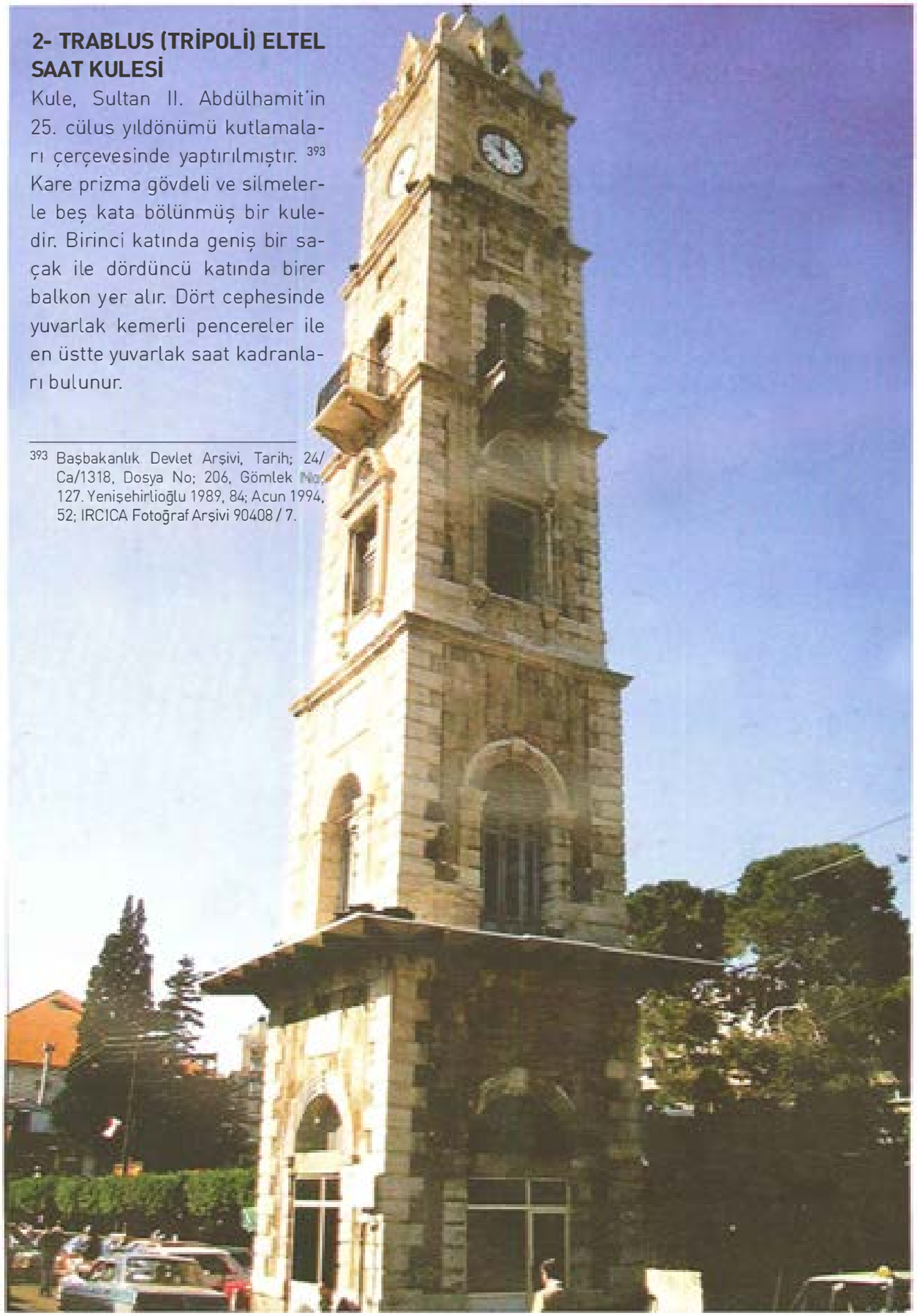
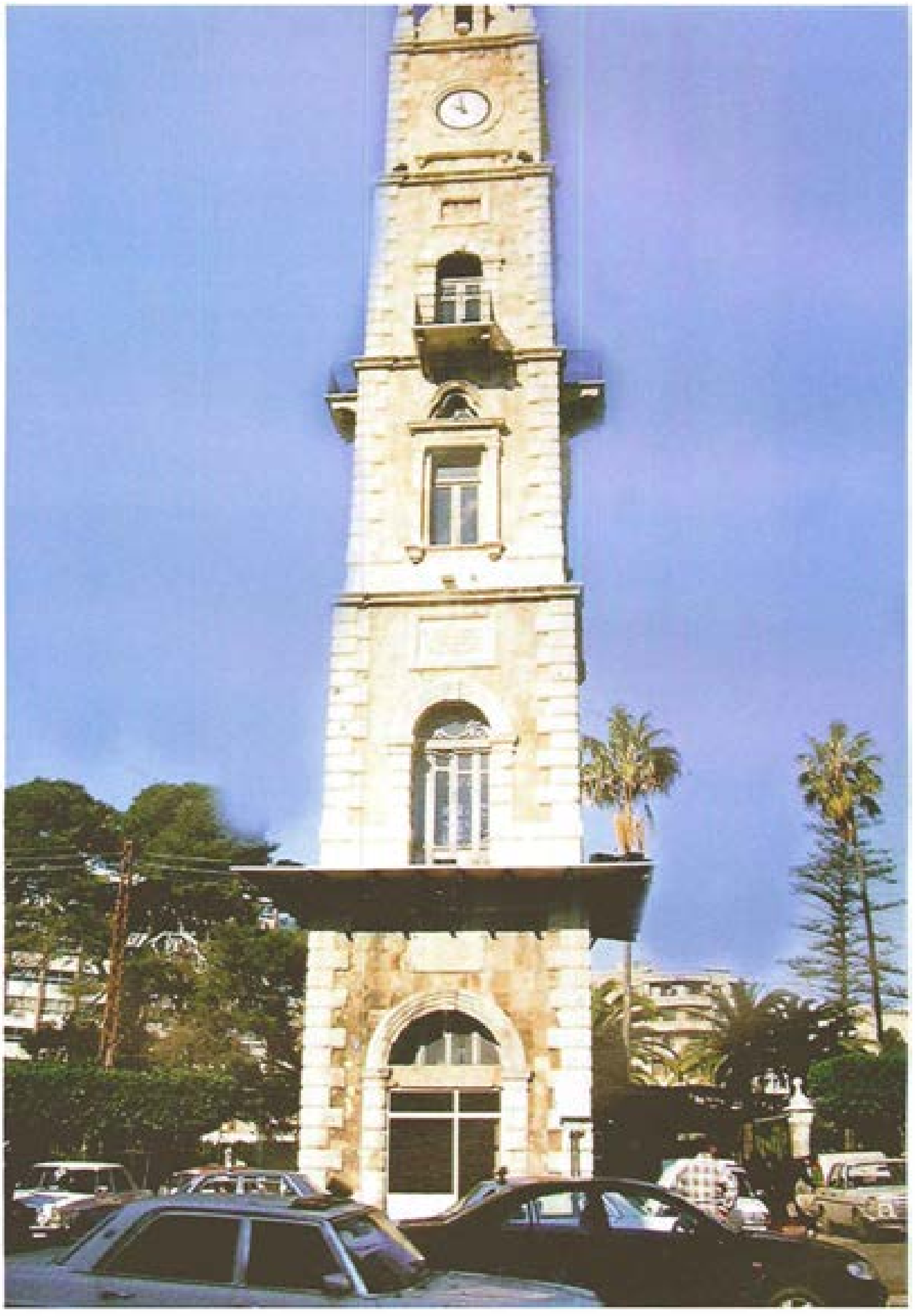

Foto : F. Müderrisoğlu

SLOVAKYA
URYA
BUDAPEŞTE
MACARİSTAN
ROMANYA
NYA
IIRVATİSTAN

L- MACARİSTAN

1- BUDAPEŞTE (BUDİN) SAAT KULESİ

Budapeşte kalesi içinde yer alan Matias Kilisesi, Budin'in fethedilmesiyle birlikte Sultan Süleyman = Fethiye Camii ismiyle camiye çevrilmiş, mihrap, minber ve bir minare ilave edilmişti. Minare, kilise kapısı kenarından yükselmekte ve saat kulesi minare gövdesinde yer almaktaydı.[394] Saat kulesinin yapım tarihi ve banisi hakkında bir bilgiye sahip olamadık. Kale içindeki Budin'in son Osmanlı Valisi vezir Abdurrahman Abdi Paşa'nın mezar kitabesinden 145 yıllık Osmanlı hâkimiyetinin 1686 senesinde sona erdiğini öğrenmekteyiz. Buna göre eser bu tarihten önce yapılmış olmalıdır.

394 Ayverdi 1/1981,102; Acun 1994, 48.

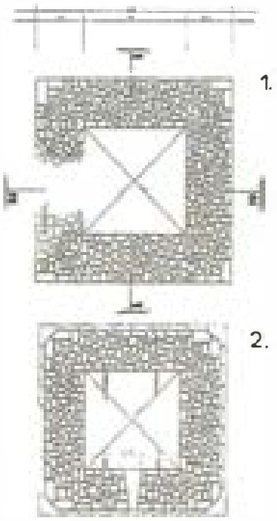

SIRBİSTAN
BULGARİSTAN
K.Palanka
Kumanovo
Kratova
Kalkandelen
ÜSKÜP
Koçana
Gostivar
Stip
Veles
Radoviş
Kiçevo
MAKEDONYA
Negotino
Ustrumca
Prilep
OHRİ GÖLÜ
Doyran
DOYRAN GÖLÜ
Ohri
Resne
PRESPA GÖLÜ
Manastır
YUNANİSTAN
EGE DENİZİ
NAVUTLUK

M- MAKEDONYA

1- ESKİDOYRAN (DOYURAN) SAAT KULESİ

Eskidoyran (Doyuran) kasabası, isminden de anlaşılacağı üzere tamamen Türk döneminde kurulan bir yerleşim yeridir. Bugün yarısı yıkık olan saat kulesi, Doyran'ın merkezinde ve hamamın yakınındaki yüksek bir tepe üzerinde kurulmuştur. Saat kulesinin kitabesi yoktur. Kim tarafından ve ne zaman yapıldığı hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Tomovski-Kornakov "...bir efsaneye göre Doyran'ı fetheden bir Osmanlı komutanı tarafından yaptırılmıştır." diye yazar.[395] Osmanlı coğrafyasına saat kulelerinin yayılışı dikkate alındığında Doyran'ın fethinden (XV. yy.) sonra yapılmış olması mümkün değildir. Kule, taş ve tuğla kullanımından dolayı en erken XVII. yy. da yapılmış olmalıdır.

Saat kulesi, 4.95 m. yüksekliğinde, 4.15 x 4.15 cm. ölçülerinde 1 m. lik kare bir kaideye sahiptir. Kaidenin üzerindeki kısmın köşeleri pahlanmıştır. Doğu cephesinde girişi bulunan saat kulesinin duvarları; köşelerde kesme taş, aralarda moloz taş ile düzensiz aralıklarla yerleştirilmiş ikişer sıra tuğladan oluşan almaşık tekniği ile örülmüştür. Kulenin giriş kapısı üst kısmındaki duvarlar büyük ölçüde yıkılmıştır. Gövdenin doğu ve güney cephelerinde mazgal pencereler görülür.

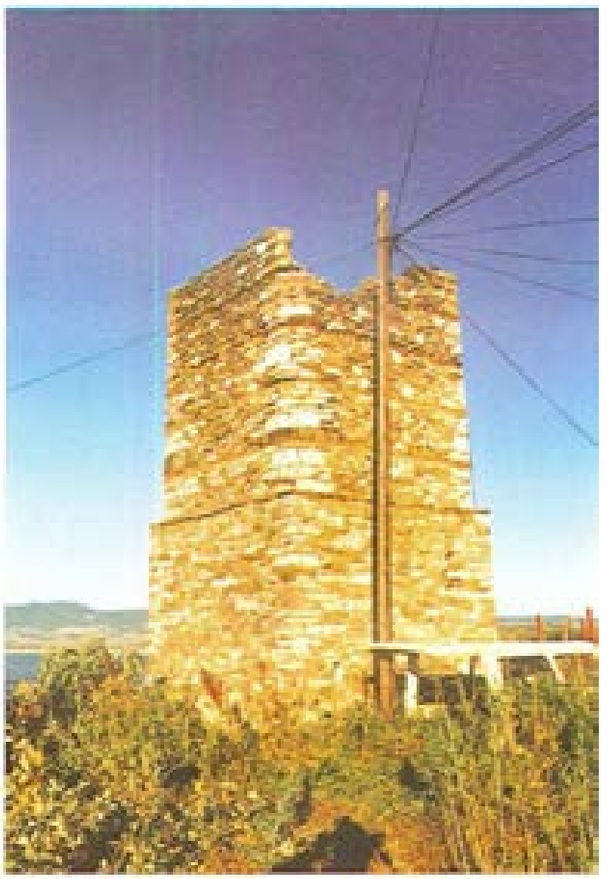

Foto : M. İbrahimgil

Kulenin iç kısmında ahşap kirişler vardır. Saat Kulesi'nin yanında eskiden bir cami de bulunduğu, çevre sakinleri tarafından ifade edilmiştir.

I. Dünya Savaşı'nda (1914 - 1915) hasar gören saat kulesi hala bu şekilde durmaktadır.[396]

[395] Tomovski 1959,33; Pavlov 1999, 17, çizim; 21-23, fotoğraf 29-30.

[396] Pavlov 1999, 17.

2- GOSTİVAR SAAT KULESİ

Gostivar, şehir merkezinde, İbrahim adlı bir kişi tarafından yaptırılan Saat Camisi'nin yanındadır. Kulenin, yuvarlak kemerli, üç basamaklı merdivenle çıkılan kapısı üzerinde, iki sıra dört satırlık bir kitabesi vardır.

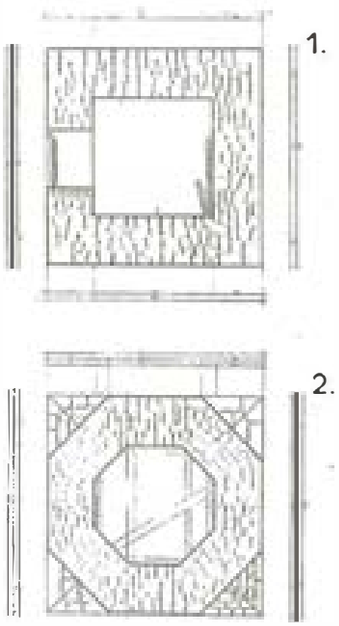
1- İsmail Ağa İbn-i el-hac Yusuf Ağa'nın muhteremi
- Hüsn-ü hus-u pakı katından ceyn-i hayrat bina etti

2- Tüvanger kalbına bir dem tulu' etmişti onun
- O demek ki ibtida edip o yezdan binayı ettik rıza

3- Bina ile esasını eyleyup te'yid
- Mücerred lutf-ı hakkı ile bunu örnek bina etti dahi

4- Tarihini ol bendesi arif ziyahı kim
- Kılıp rengin asiyaın binasına şübhe-i inra.[397]

Kitabesine göre yapı; İsmail Ağa tarafından, ebced hesabına göre, H. 1153/ M. 1740-1741'de tamir ettirildiği anlaşılmaktadır. H. 1314 / M. 1896 Kosova Salnamesi'nde Gostivar' daki eserler tek tek sayılırken bir saat kulesinden de söz edilir.[398]

Makedonya Eski Eserleri Koruma Kurulu Arşivi'nden

397 Ayverdi 3/1981, 38; Acun 1994, 51; Pavlov 1999, 11.

398 Kosova 1314, 279; Ayverdi 3/ 1981, 38; Turan - İbrahimgil 2004, 395.

Makedonya Eski Eserleri Koruma Kurulu Arşivi'nden

Saat Kulesi, 24.20 m. yüksekliğinde, 5.60 x 5.60 m. ölçülerinde kare plânlıdır. 6 m. lik bir yükseklikteki kaideden sonra köşesi pahlanarak sekizgen gövdeye geçilmektedir. Pahlanan köşeler iki üçgen çatıyla örtülmüştür. Birinci Dünya Savaşı'nda kısmen yıkılmış olan gövdenin üstü aynı plânla ahşap gövde ile çan kısmına kadar devam etmektedir. Bunun üzerine bir çan yerleştirilmiştir. Saat kadranının yerleştirildiği köşkü geniş saçaklı ve üç yönde yuvarlak kadranlıdır.

Saat Kulesi kesme ve moloz taşından örülmüştür. Balkan Savaşlarında saat kulesinin çan kısmı yıkılmıştır. 1950'lerde yapı bir onarımdan geçmiştir. 1986'da yapının çan kısmı yeniden düzenlenmiştir.[399]

399 Pavlov 1999, 12.

3- İŞTİP (ŞTİP) SAAT KULESİ

Saat kulesi, şehir merkezine yakın bir yerde, Otina Nehri'nin sağ yakasında yer alır. Kule, XVI. yüzyıldan kalma bir kulenin değiştirilmesi ile XIX. yy. da saat kulesi haline getirilmiştir.[400]

Saat kulesi, 6,7x6,7 m. boyutlarında kare plânlı ve 18,25 m. yüksekliğindedir. Yapıya giriş doğu yönündedir. Kulenin köşküne iç duvarları helozon şeklinde dolaşan ahşap merdivenlerle olur. Yapının sadece doğu cephesinde üç farklı seviyede mazgal pencereler bulunur. Eskiden kulenin saçak altında dört cephede yuvarlak kemerli ikişer penceresi olduğunu duvarda kalan izlerden anlamaktayız. 1991 de restorasyonu yapılan kule, moloz taştan yapılmıştır. [401]

Makedonya Eski Eserleri Koruma Kurulu Arşivi'nden

400 Dimovska 1992, 137; Pavlov 1999, 14.
401 Dimovska 1992, 137; Pavlov 1999, 14.

4- KALKANDELEN (TETOVA) SAAT KULESİ

Bazı kaynaklarda burada bir saat kulesinin varlığından söz edilir.[402] Bu kule Saat Camii'nin yakınındadır. Makedonya eski, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Behüciddin Şehabî tarafından yeri tespit edilerek 2006 nın başlarında bu yerde kazı yapılıp temelleri ortaya çıkartılmıştır. Daha sonra buraya aynı kulenin yapılacağı bize ifade edilmişti.

H. 1314 / M. 1896 Kosova Salnamesi'nde Kalkandelen'deki eserler tek tek sayılırken bir saat kulesinden söz edilir.[403] Bu bilgiler ışığında çalar saat 1896 tarihinden önce yapılmış olmalıdır.

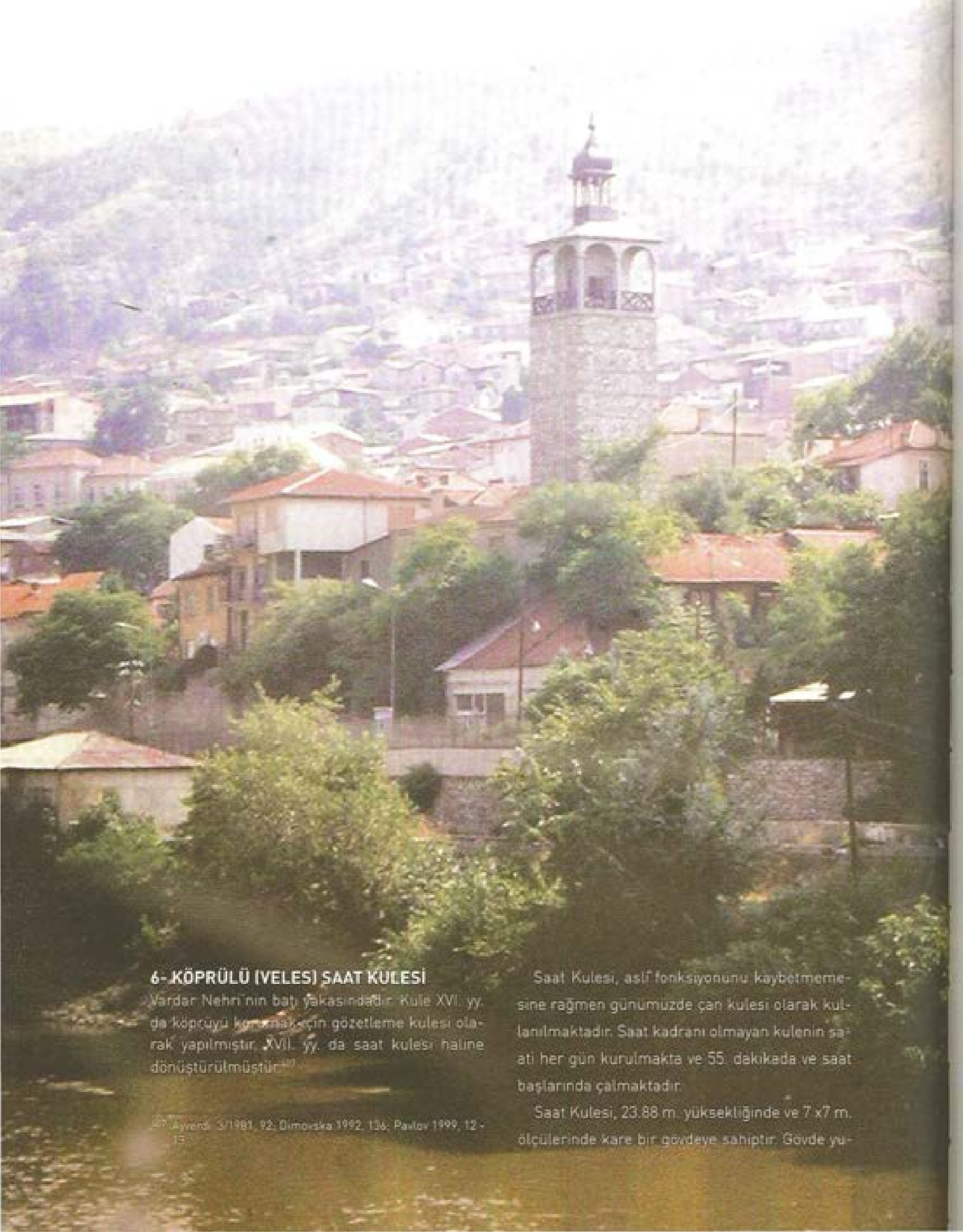
5- KOÇANA SAAT KULESİ

Bazı kaynaklarda burada bir saat kulesinin varlığından söz edilir. H. 1314 / M. 1896 Kosova Salnamesi'nde Koçana'daki eserler tek tek sayılırken bir büyük çalar saatten de bahsedilir.[404] Bu bilgiler ışığında çalar saat 1896 tarihinden önce yapılmış olmalıdır.

Bugün şehrin ortasında yer alan saat kulesi, bakımsızlıktan yer yer yıkıktır. Kule, 6.50 x 6.50 m. ölçülerinde kare prizma gövdelidir. Bu gövde üzerine minare gibi sivri külâhlı ve dört ahşap direğin taşıdığı çanın asıldığı küçük bir kule ilave edilmiştir. Moloz taşlarla yapılmış kulenin gövdesinde mazgal pencereler ile saçak altında birer ve giriş cephesinde iki dikdörtgen pencere yer alır. Saat kadranı bulunmayan kulenin girişi dikdörtgen şeklindedir.[405]

Bazı yayınlarda, bu saat kulesinin önceleri bey kulesi olduğunu daha sonra II. Dünya Savaşı sırasında saat kulesine dönüştürüldüğü yazılır.[406]

402 Akansel 1991; Acun 1994, 51.
403 Kosova 1314, 276.
404 Kosova 1314, 159.
405 Ayverdi 3/1981, 85; Acun 1994, 51.
406 Dimovska 1984, 107; Pavlov 1999, 16.

6- KÖPRÜLÜ (VELES) SAAT KULESİ

Vardar Nehri'nin batı yakasındadır. Kule XVI. yy. da köprüyü korumak için gözetleme kulesi olarak yapılmıştır. XVII. yy. da saat kulesi haline dönüştürülmüştür.[47]

[47] Ayverdi 3/1981, 92; Dimovska 1992, 136; Pavlov 1999, 12-15

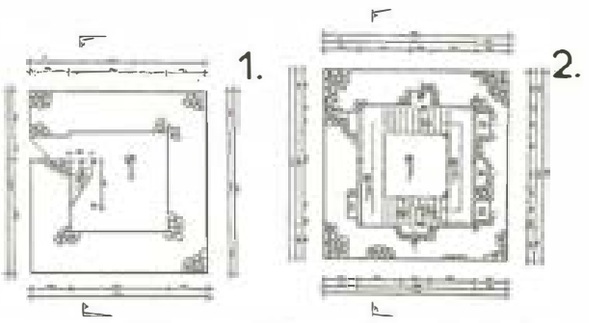
Saat Kulesi, asli fonksiyonunu kaybetmemesine rağmen günümüzde çan kulesi olarak kullanılmaktadır. Saat kadranı olmayan kulenin saati her gün kurulmakta ve 55. dakikada ve saat başlarında çalmaktadır.

Saat Kulesi, 23.88 m. yüksekliğinde ve 7 x7 m. ölçülerinde kare bir gövdeye sahiptir. Gövde yu-

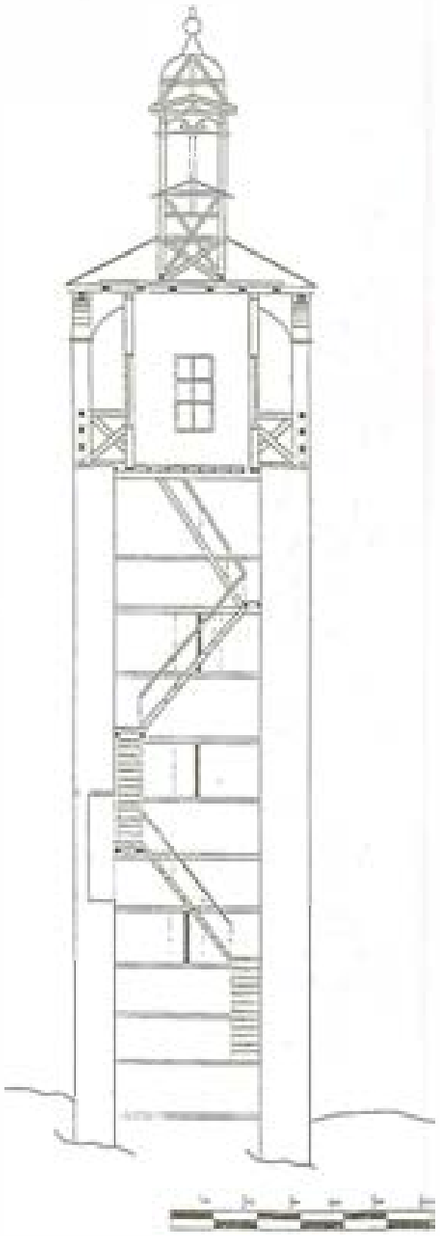
karı doğru, 5.55 x 5.55 m. kadar daralmaktadır.[408] Gövdenin üzerinde, birbirlerine üstte basık yuvarlak kemerlerle, altta ahşap korkulukla bağlanan sekiz direk üzerine oturan bir saat köşkü yer alır. Köşkün üzeri kırma çatıyla örtülüdür.

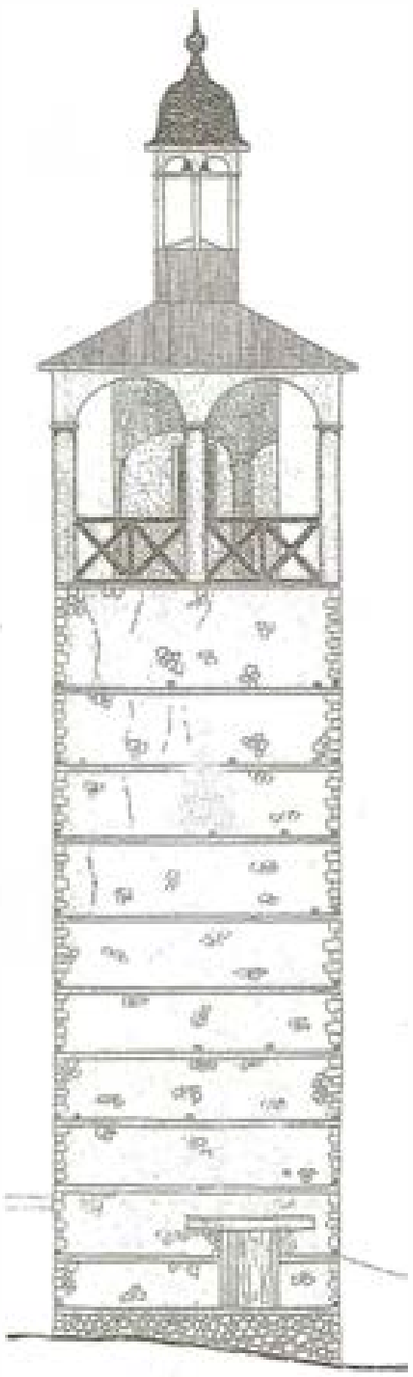
Bu çatı üzerinden çanın takıldığı ve sekiz direk üzerine oturan bir kule daha yükselir.

Kulenin gövdesi moloz taştan inşa edilmiştir. Belirli aralıklarla ahşap hatıl kullanılmıştır.

Makedonya Eski Eserleri Koruma Kurulu Arşivi'nden

Makedonya Eski Eserleri Koruma Kurulu Arşivi'nden

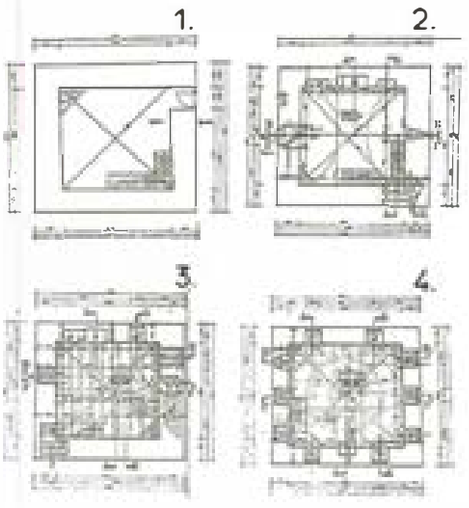
[408] Ayverdi 3/1981, 92; Dimovska 1992, 136; Pavlov 1999, 12 – 13; Turan - İbrahimgil 2004, 391.

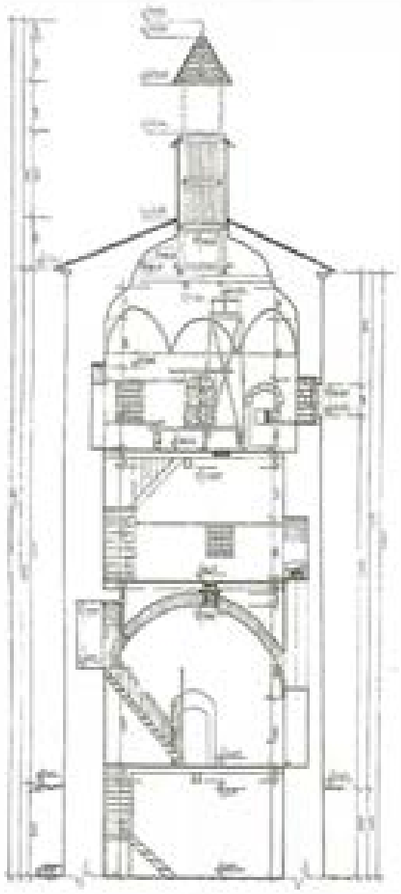
7- KRATOVA (MUSTAFA BEY) SAAT KULESİ

Saat kulesinin kitabesi yoktur. Fakat H. 1314 / M. 1896 Kosova Salnamesi'nde Kratova'daki eserler tek tek sayılırken bir çalar saatten söz edilir.[409] Bu bilgiler ışığında saat kulesi, 1896 tarihinden önce yapılmış olmalıdır.

Kule, 8,0x8,5 m. boyutlarında kareye yakın dikdörtgen plânlı, 19,50 m. yüksekliğinde dört katlıdır. Giriş kapısı batı yönündedir. Kuleye, toprak kayması sonucu bugün doğu yönündeki açıklıktan girilmektedir. Kulenin birinci ve ikinci katına taş, yukarısına ise ahşap merdivenlerle çıkılır. Kulenin en yüksek katı dördüncü katıdır. Saat mekanizmasının bulunduğu bu katın üzeri kubbeyle örtülüdür. Kubbesi ve pandantifleri alçı ile süslenmiştir. Yapının çatısı 1921 deki onarımında delinerek saat kadranının yerleştirildiği küçük bir kule şekline getirilmiştir.[410]

Makedonya Eski Eserleri Koruma Kurulu Arşivi'nden

Köşeleri kesme taş, gövdesi moloz taştan yapılan kulenin her cephesinin ikinci veya üçüncü katlarında düzensiz pencere açıklıkları bulunmaktadır. Saat kulesinin dördüncü katında iki balkonun yer aldığı söylenmektedir.[411]

409 Kosova 1314, 165.
410 Pavlov 1999, 15.
411 Pavlov 1999, 15.

8- KUMANOVA SAAT KULESİ

Saat kulesinin kitabesi yoktur. Fakat H. 1314 / M. 1896 Kosova Salnamesinde Kumanova'daki eserler tek tek sayılırken saat kulesinden de söz edilir.[412] Bugün yerinde olmayan saat kulesi, yukarıdaki bilgiler ışığında 1896 tarihinden önce yapılmış olmalıdır.

9- MANASTIR SAAT KULESİ

Kule, İshakiye Camii (1506) ile Yeni (Kadı Mahmut) Cami yakınındadır.[413] Kesin olarak yapım tarihi belli değildir. Fakat Remzi Canova; 1664 de Mahmut Zaim Bey bir dükkanın 150 Akçe değerindeki kirasından vazgeçerek şehrin saat kulesindeki saati kuran ve bakımını yapan ustaya ödediğine dair bir belgenin varlığından söz eder.[414] Başbakanlık Devlet Arşivi'nde saat kulesinin yeniden yapılmasıyla ilgili H.1253 ve H. 1254 /M. 1837 - 1839 tarihli üç belge vardır.[415] Ayrıca, Ayverdi kulenin XIX. yy. da onarım gördüğünü ve çan kısmının o zaman yapıldığını belirtir.[416]

Saat kulesi, aşağıdan yukarı doğru daralan kare prizma (5, 80 X 5, 80 m.) gövdeli, yaklaşık olarak 22 m. yüksekliğinde bir yapıdır. Kuzeye açılan girişi yuvarlak kemerlidir. İçerisi döner merdivenlidir. İki yan tarafta mazgal pencereler merdivenleri aydınlatır. Köşk kısmı iki katlıdır. Gövdeden iki sıra dikdörtgen silme ile ayrılmıştır. Alt katın köşeleri beyaz silindirik sütuncelerle vurgulanmış, gövdeden biraz küçük kare plânlıdır. Dört yüzünde de Romen rakamlı yuvarlak saat kadranları yer alır. Kadranların iki tarafında da başlıklı birer kaval silme bulunur. Köşkün ahşap olan ikinci katı sekizgen baldaken plânlıdır. Etrafı balkon gibi demir parmaklıkla çevrilmiş, bunun üzerine saatin çanı yerleştirilmiştir. Kubbenin üzerine de 1989 bir haç konulmuştur ve gövdesi üzerine de saat kulesi ile ilgisi olmayan bir tabela asılmıştır. Tabela

412 Kosova 1314, 145.

413 Ayverdi 3 / 1981, 109; Yenişehirlioğlu 1989, 196; Karpat 1992, 30; Acun 1994, 51.

414 Canova 1996, 10. Bu gazetedeki bilgiyi bize veren sayın Prof. Dr. Mustafa İsen'e teşekkür ederim.

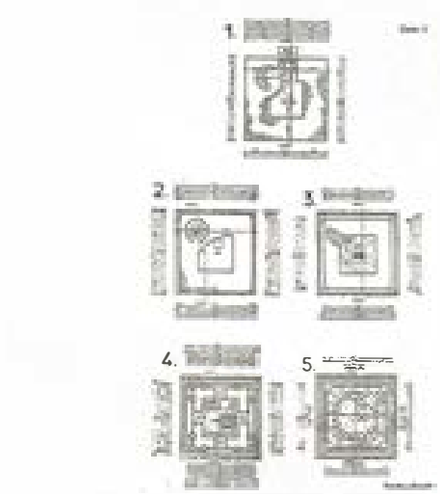
415 Başbakanlık Devlet Arşivi, H.1253, Dosya No; 1321, Gömlek No; 51611; H.1254 tarihli, Dosya No; 591, Gömlek No; 2901 ve H.1254, Dosya No; 589, Gömlek No; 28969.

416 Ayverdi 3 / 1981, 109.

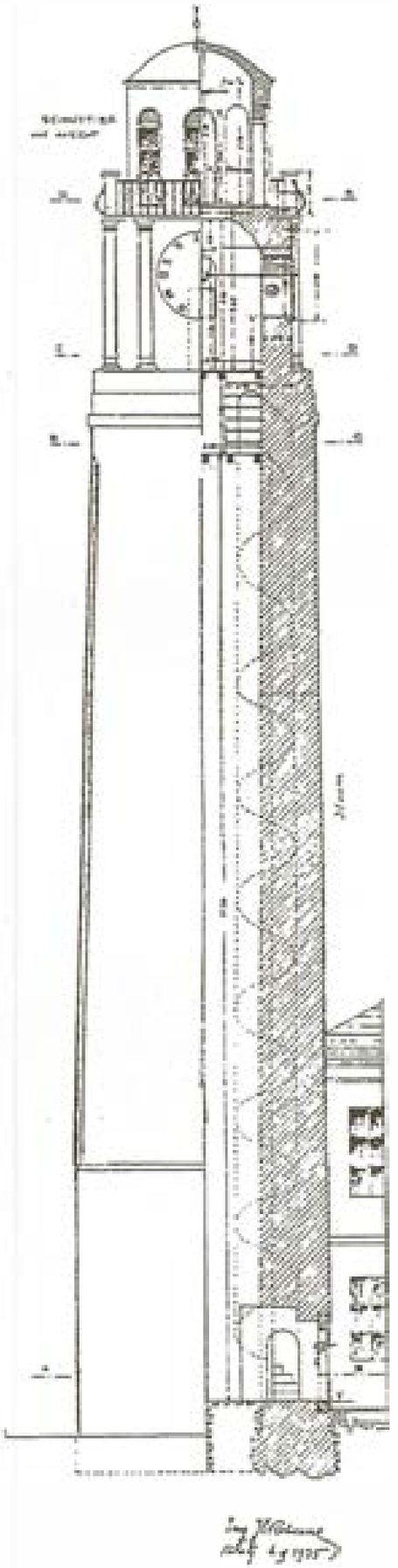
üzerinde; "Halk Kurtuluş Savaşında Manastır'ın (Bitola'nın) düşmandan kurtuluşu için hayatını kaybetmiş kahraman savaşçılarının anısına. Sizlerin hatıranızı günümüz halklarına aktarıyoruz. Sosyalizmin korunmasında katkısı olan bu savaşçıların hatırası çoktur. Manastır (Bitola) Belediyesi" yazılı bu levha çakılarak saat kulesi siyasî amaçlar için kullanılmıştır.[417]

1830, 1911, 1935, 1950, 1965 ve 1992 yıllarında onarım gören saat kulesi'nin 1911'deki onarımı geniş çaplı yapılmıştır. 1925 yılına kadar yerinde olan saatin mekanizması, 1936'da Almanlar tarafından yenisi hediye edilmek suretiyle değiştirilmiş ve eski mekanizma monopol binasına taşınmıştır. 1950'de çan kısmının tepesine komünistlerin sembolü olan yıldız eklenmiştir. 1965'de Almanya'nın "Kortage" şirketi tarafından saat mekanizması tekrar değiştirilmiştir.[418] Kulenin alt kısmı ince kesme taş, üzeri taş ve tuğla karışımından yapılmıştır. Yer yer de devşirme malzemelere de rastlanır. Çanın takıldığı (Makedonya Eski Eserleri sekizgen kısım tuğlayla örülmüştür.

Saat kulesinin saati eskiden her on beş dakikada bir, her yarım saatte iki, her kırk beş dakikada üç ve her saatte saat kaçsa o kadar çanı çalarmış.[419]

Makedonya Eski Eserleri Koruma Kurulu Arşivi'nden

[417] Makedonca olan bu yazıyı okuyan Y. Doç. Dr. Mehmet İbrahimgil'e teşekkür ederim.

[418] Pavlov 1999, 6; Turan - İbrahimgil 2004,364.

[419] Canova 1996, 10.

10- NEGOTİNE SAAT KULESİ

Şehir merkezinde yer alan saat kulesi, giriş kapısı kemer köşeliğindeki iki parçalı kitabesine göre tarihlendirilir. Kemer köşeliğindeki üstteki kitabesinde; "Sâhibü'l-hayrat Tahir Abdi Ağa", yandaki kitabesinde ise; "Sene 1225" yazılıdır. Her iki kitabeden anlaşıldığına göre saat kulesi; H. 1225 / M. 1810 tarihinde Tahir Abdi Ağa tarafından yaptırılmıştır.[420]

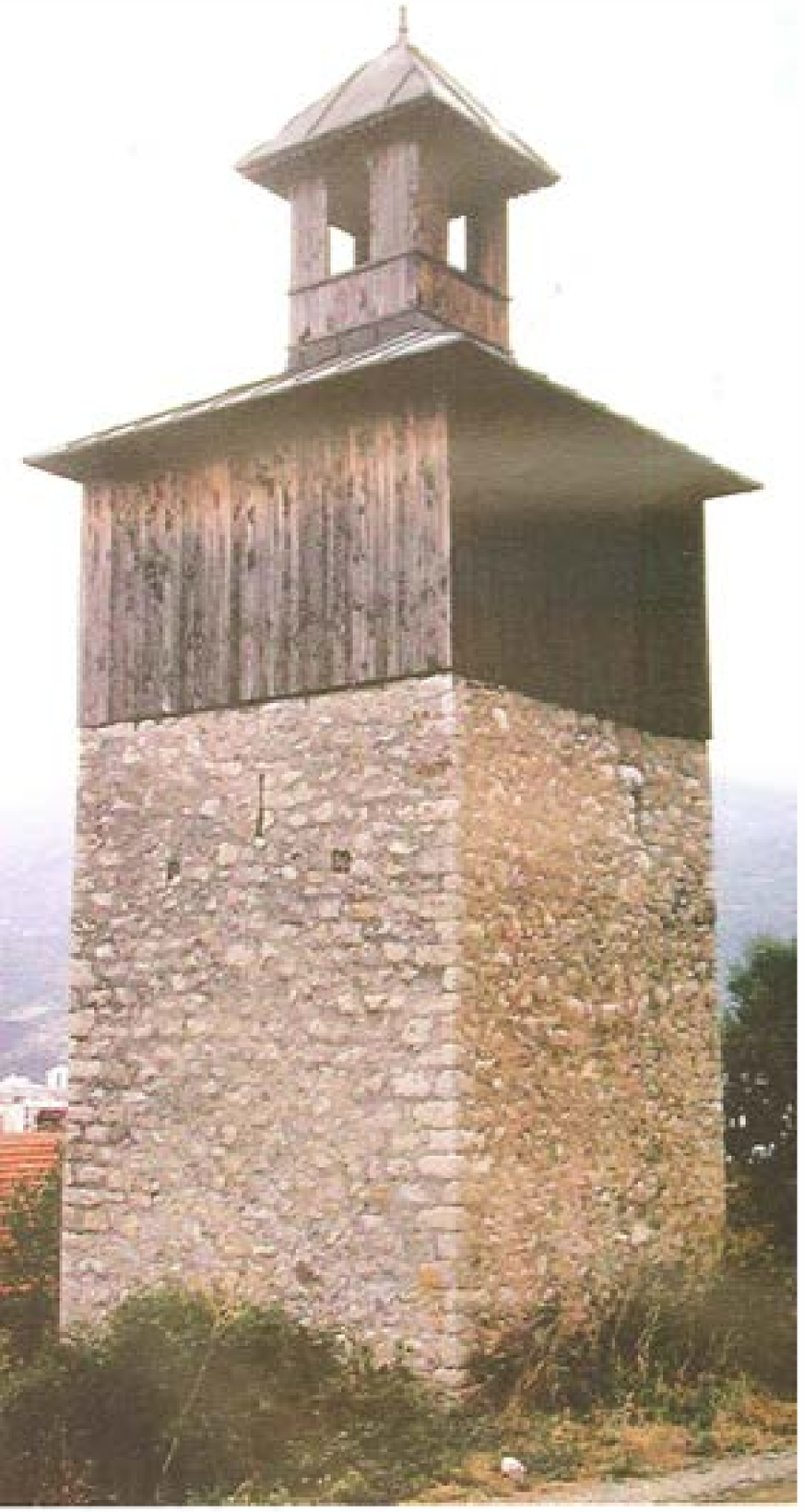
Yapı, altıgen plânlı, 3.40 çaplı daire içine oturan 15 m. yüksekliğindedir. Saatin yerleştirildiği üst kısmı ahşap yapıya sahiptir. Ancak günümüzde bu bölüm yıkılmıştır. Kulenin batı yönünde basık kemerli girişi vardır. Duvarları moloz taştan yapılmıştır. 1912 Yılında örtüsü yıkılan kulenin bugün gövdesi ayakta kalabilmiştir.[421]

[420] Ayverdi 3/1981, 129, 166- fotoğraf 1115; Acun 1994, 51; Pavlov 1999, 18, fotoğraf 33 -34.

[421] Ayverdi 3/1981, 129; Pavlov 1999, 18, fotoğraf; 31-34.

Saat Kula - Negotino

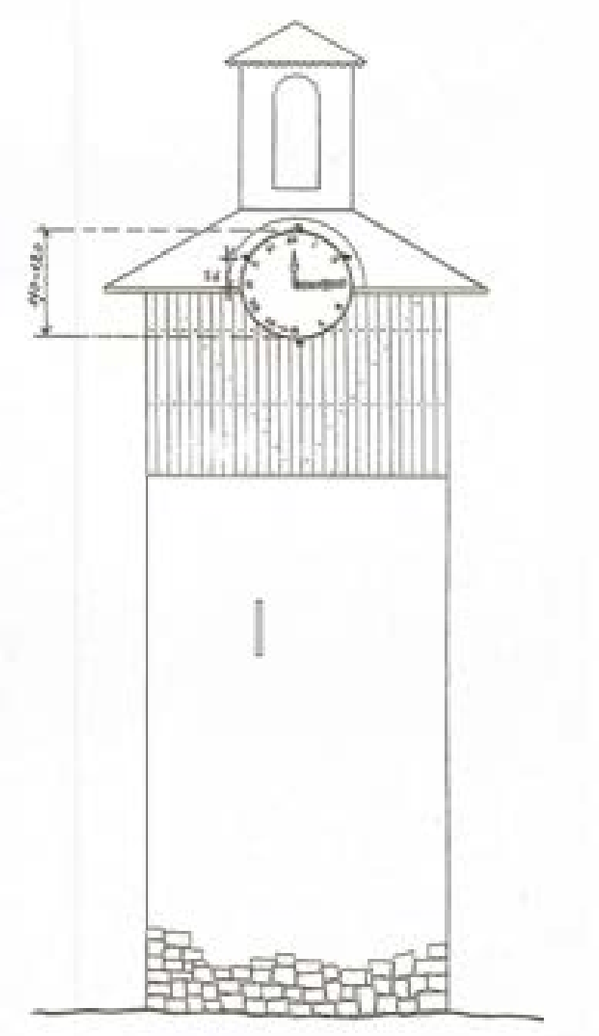

11- OHRİ SAAT KULESİ

E. H. Ayverdi,[422] Saat kulesinin olmadığından bahseder. Ancak kule bugün Ohri'nin Deboy Mahallesindeki hakim bir tepesi üzerinde bulunmaktadır. Bugünkü görüntüsünden yakın bir zamanda restorasyon geçirdiği anlaşılmaktadır.

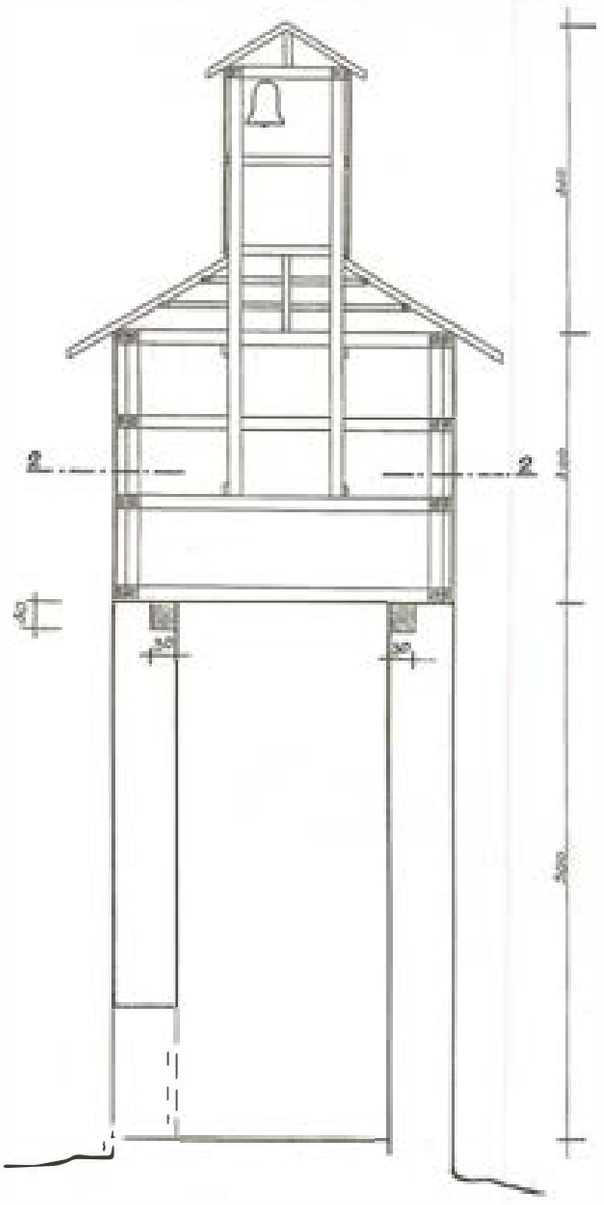
Saat kulesinin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmez. Fakat çanı üzerindeki Osmanlıca kitabesi; "Temam (?) sahib'ül-hayrat İskenderiyeli Çavuşzâde Süleyman Ağa fi ...(?) Recep el-şerif Sene 1128" bize büyük bir ipucu verir.[423]

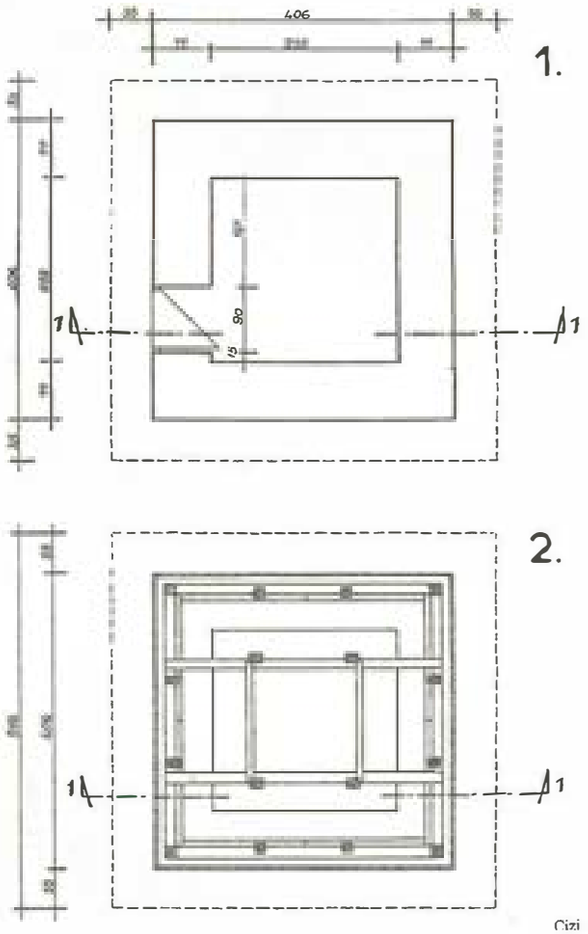

Makedonya Eski Eserleri Koruma Kurulu Arşivi'nden

422 Ayverdi 3 /1981, 146; Acun 1994, 51.

423 Plevneş 1988, 286; Pavlov 1999, 8, fotoğraf 9. Her iki kaynakta da H.1128 tarihi, M. 1716 olması gerekirken yanlış bir şekilde 1726 olarak çevrilmiştir. Bkz. Dağlı IV/1997, 480 - 481.

Makedonya Eski Eserleri Koruma Kurulu Arşivi'nden

Kitabesine göre; Ohri saat kulesi, H. 1128 / M. 1716 tarihinde İskenderiyeli Çavuşzâde Süleyman Ağa tarafından yaptırılmış veya bu tarihlere yakın bir tarihte yapılan saat kulesine Süleyman Ağa bu çanı hediye ederek saatin çalışmasını sağlamış olmalıdır.

Kule, 12,30 m. yüksekliğinde, 4,06x4,06 m. boyutlarında kare prizma gövdelidir. İki katlı ahşap bir köşkü vardır. Alt katı saçaklı ve şehre bakan doğu yüzünde yuvarlak kadranlı saati bulunur. Bugün çalışmayan, Romen rakamlı saatin üzerine gelen saçak kavislendirilmiştir. Kuleye, güneye açılan dikdörtgen bir kapı ile girilir. Kule gövdesindeki mazgal pencereler iç mekânı aydınlatır. Yapı moloz taştan inşa edilmiştir. Kulenin ahşaptan yapılmış külâh kısmı 1965 yılında yangın geçirmiştir. 1979 da Ohri Kültür Varlıklarını Koruma Kurumu tarafından restore edilmiştir.[424]

12- PALANKA SAAT KULESİ

Saat kulesinin kitabesi yoktur. Fakat H. 1314 / M. 1896 Kosova Salnamesi'nde Palanka'daki eserler tek tek sayılırken bir çalar saatten söz edilir.[425] Bugün yerinde olmayan bu çalar saatin saat kulesi olabileceğini düşünmekteyiz. Bu bilgiler ışığında çalar saat, 1896 tarihinden önce yapılmış olmalıdır.

[424] Pavlov 1999, 9.
[425] Kosova 1314, 155.

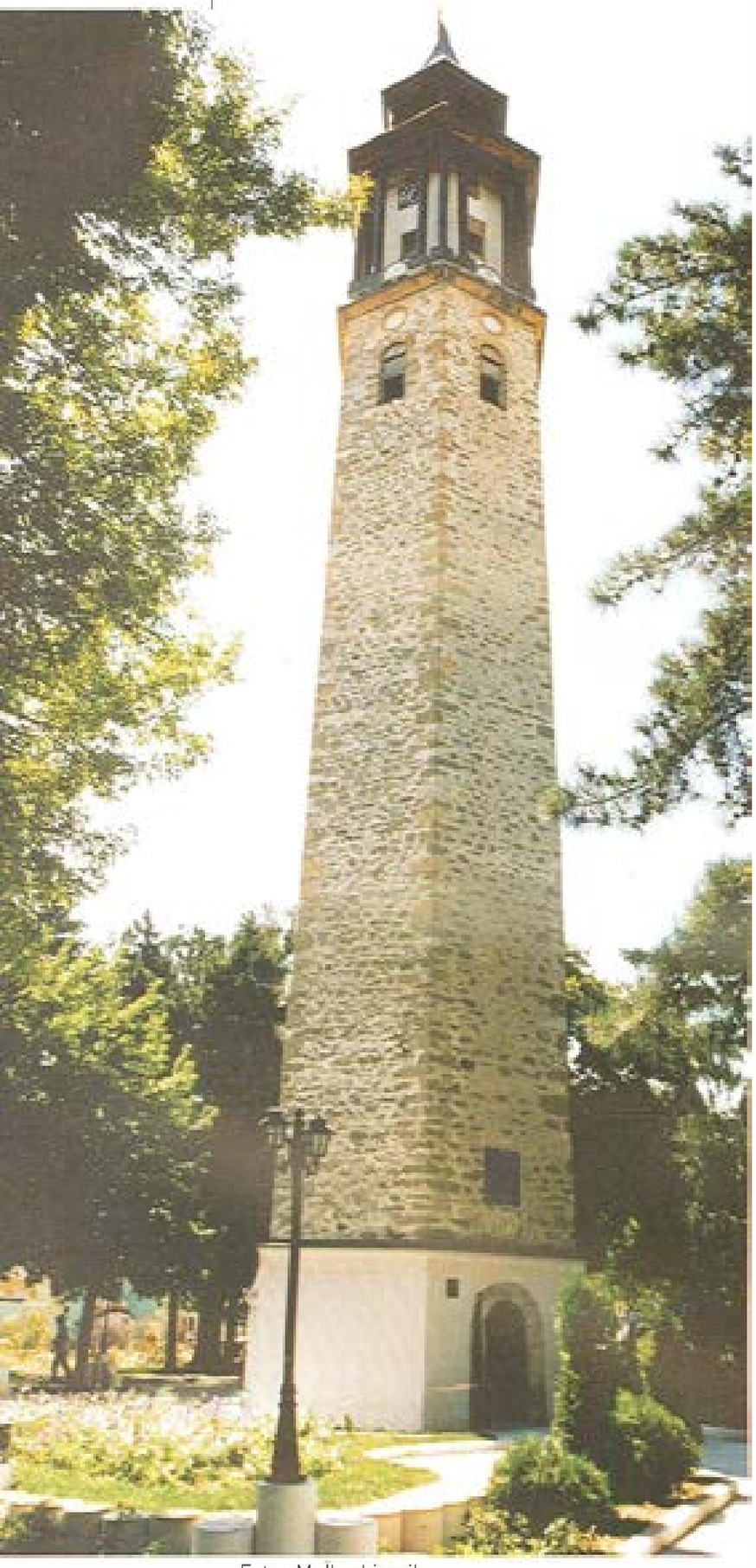

Foto : M. İbrahimgil

13- PİRLEPE (PRİLEP) SAAT KULESİ

Şehir merkezinde yer alan saat kulesi, giriş kapısı üzerinde yer alan beş satırlık kitabesine göre tarihlendirilir.

1- Ya hu
2- Sa'atin çaldığı evkat değildir her gâh
3- Müddet - i ömr geçip gittiğine eyler ah
4- Harikın vuku'ı sa'atin tecdid-i sene 1275
5- Harrerehu Ahmed Sırrı bu taşın vaz'ı sene 1280.[426]

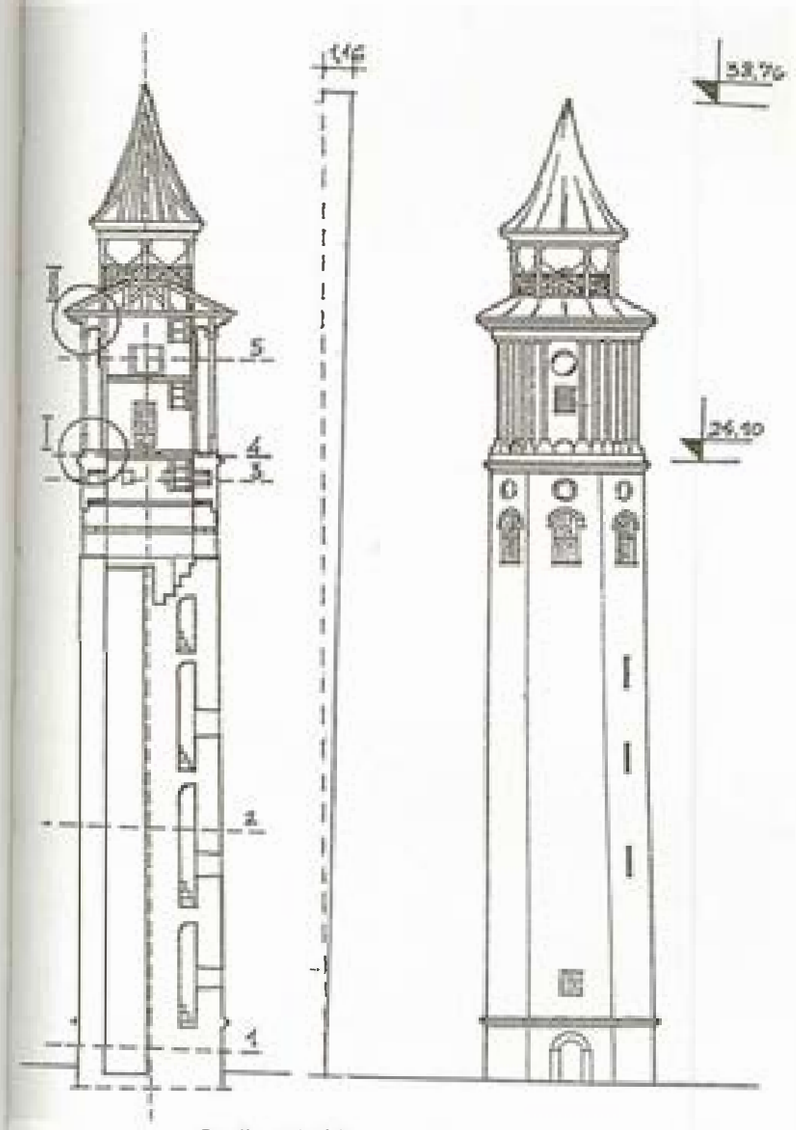
Ayrıca kule girişinin tam arkasında dört satır yazılı kitabeli bir çeşme yer alır.

1- Barekallah bu çeşmeyi icad etti Voyvoda Said Ağa
2- Hasbeten lillah binasın tecdid etti Voyvoda Esad Ağa
3- İkisinin cürmin 'afv et ey cenab (Foto : M. İbrahimgil)
- ı kibriya
4- Sene 1241, sene 1252 ta'mir.
Sene 1314 Müteammidin[427]

Her iki kitabenin karşılaştırılmasından; çeşme kitabesine göre; çeşme ve kulenin H. 1241 / M. 1825 - 1826 tarihinde Voyvoda Said Ağa tarafından yaptırıldığı, H. 1252 / M. 1836 - 1837 Voyvoda Esad Ağa tarafından tamir ettirildiği 1314 / M. 1896 - 1897 de tekrar tamir edildiği; kulenin kitabesine göre de, kulenin üst tarafının yandığını, H. 1275 / M. 1858 - 1859 da saatinin, beş sene sonra da H. 1280 / M. 1863 - 1864 tarihinde kitabesinin konduğunu anlıyoruz.[428]

Kule, 38,76 m. yüksekliğinde, aşağıdan yukarı doğru incelen altıgen prizma gövdelidir. Yuvarlak kemerli bir girişi ve girişin arkasında kare plânlı bir çeşmesi bulunur. Kuleye minare gibi döner merdivenle çıkılır. Moloz taş gövde üzerinde açılan mazgal pencereler merdivenleri aydınlatır. Gövdenin üzerinde, köşk altında yuvarlak kemer alınlıklı dikdörtgen pencereler ile onun hemen üzerinde yuvarlak saat kadranlarının yeri vardır. Saatleri yoktur. Arap rakamlı saat

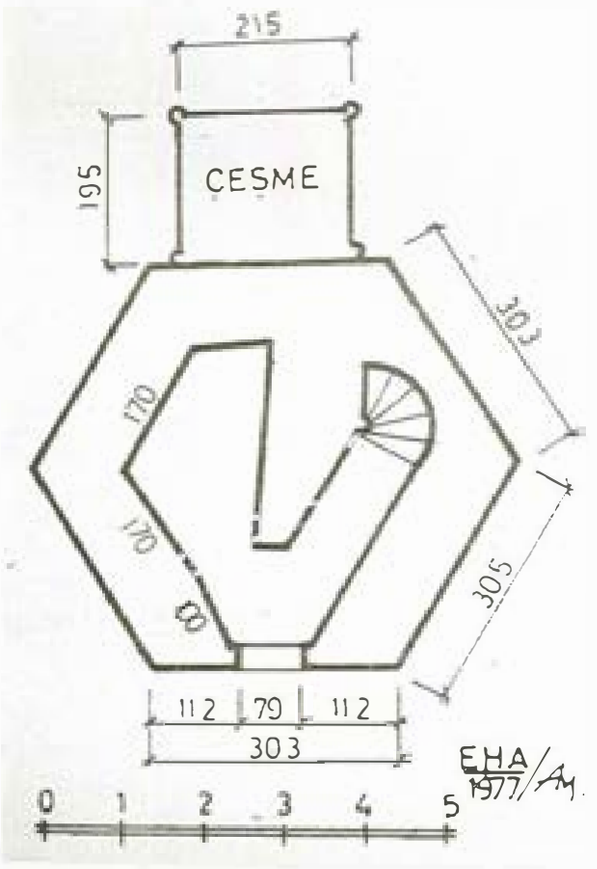
426 Ayverdi 3 /1981, 153; İbrahimgil 2002, 1177
427 Ayverdi 3/1981,153; İbrahimgil 2002, 1179.
428 Ayverdi 1956,166; Ayverdi 3/1981,152,153 de Kitabede tarihi yanlış vermiş ve son satırı okumamıştır, 200; Yenişehirlioğlu 1989,201; Turan - İbrahimgil 2004, 389.

Peçijareska'dan

Foto : M. İbrahimgil

E. H. Ayverdi'den

kadranları 1920 yılında yerleştirilmiştir. Daha önceki dönemde ise saat vakitleri çan seslerinin sayısıyla belirlenirdi.[429] Saat, köşkün alt katında üç yöndedir. Köşkün alt katı, köşeleri çift sütunlu geniş saçaklı baldaken plânlıdır. Üst katı ise, altıgen baldaken plânlı ve 18 direk üzerine oturan sivri külâhlıdır. Kulenin 1992 deki onarımında çan kulesinde büyük değişiklik yapılmış, külâhın üzerine bir haç konulmuştur.[430]

Saat kulesinin güneydoğu duvarına bitiştirilmiş çeşme, 2,15x1,95 m. boyutlarında kareye yakın dikdörtgen plânlı üzeri soğan başı kubbelidir. Kubbenin üzerinde muhtemelen bir ay yıldız bulunmaktaydı. Köşeleri sütuncelerle vurgulanmış üzeri pahlanmış dalgalı saçaklıdır. Eskiden üç cepheli ve kurnalı olan çeşmenin, bugün suyu akan bir çeşmesi bulunmaktadır

429 Pavlov 1999, 10.
430 Pavlov 1999, 11.

14- RADOVİŞTE SAAT KULESİ

H. 1314 / M. 1896 Kosova Salnamesi'nde Radovişte'deki eserler tek tek sayılırken bir çalar saatten söz edilir.[431] Bugün yerinde olmayan bu çalar saatin saat kulesi olabileceğini düşünmekteyiz. Bu bilgiler ışığında çalar saat 1896 tarihinden önce yapılmış olmalıdır.

15- RESNE SAAT KULESİ

1905 Tarihli bir yayında rastladığımız ve bugün yerinde olmayan, kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığını tespit edemediğimiz saat kulesi, Resne çarşısı içinde yer almaktaydı[432]. Dükkânlar arasından yükselen kare prizma gövdeli ve üçgen alınlıklı köşklüdür. Köşkün üzerinde ahşap direkler tarafından taşınan, sivri külahlı ve ay yıldız âlemli bir çan kulesi yükselir. Saat kadranının görülmediği kulenin gövdesinde mazgal pencereler yer alır.

431 Kosova 1314, 149.

432 Durham 1905, 95 - 96. Bu yayından bizi haberdar eden meslektaşım Prof. Dr. Mehmet Tunçel'e çok teşekkür ederim.

16- ÜSKÜP SAAT KULESİ

Saat kulesi, şehre hâkim tepedeki Sultan Murat Camii avlusunun kuzeydoğusunda bulunur. Kulenin kim tarafından ve ne zaman yapıldığı hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz.

Saat Kulesini; L. Bogoeviç, 1566- 1572 tarihleri arasına[433]; A. Stoyanovski ve A. Matkovski, 1573 tarihinde Üsküp'ü ziyaret eden seyyah Filip Difren-Kane'den "saatin her saat başı (Fransız usulü) çaldığı" bilgisini aktararak bu tarihten öncelerine tarihler.[434] Ayrıca, "....Bütün şehirde sesi duyulan ve saati Fransız usulüne göre çalışan bir saat kulesi vardır. Saati Macaristan Zigetvar'dan getirilmiştir. Saatle birlikte buradan iyi maaş alan bir ustası da getirtilmiştir. Türklerin saatleri çok sevmiş olmasına rağmen, bütün ülkede sadece bu saat vardır. Şehir plânından anlaşılacağı gibi saat kulesinin yerinin değişmediği ve yerinde daha eski bir yapı olabileceği ihtimali vardır. Cami ile kule arasında 67 adım uzaklık vardır. Saat kulesinin eski fotoğrafına bakıldığında, 1689 yılındaki Avusturya yıkımından önce, eski kulenin yeni kuleden daha kısa olduğu görülmektedir." Diye yazar.[435] E. H. Ayverdi, Evliya Çelebi Seyahatnamesinde bahsettiğine göre, en az üç yüz sene ve daha öncelere ait olduğunu inşa tekniğinden tahmin etmektedir.[436] Avusturyalı komutan Pikolomini'nin 1689 kısa süreli Üsküp'ü istilası sırasında şehirdeki birçok yapı olduğu gibi saat kulesi de tahrip olmuştur.[437]

Kulede, kesme taştan yapılmış kare bir kaideden iri bademli yine taştan sekizgen gövdeye geçilmekte, bir silmeden sonra tuğla devam etmektedir. Ahşap olan üst kısmın, Üsküp Nazırı Ali Hıfzı Paşa zamanında, H.1230 / M.1814 yeni yapıldığı bilinir. Kaide mevcuttu ahşap kısmın yerine, Yahya Kemal Beyatlı'nın Babası, Belediye Reisi İbrahim Naci Bey tarafından, H.1317

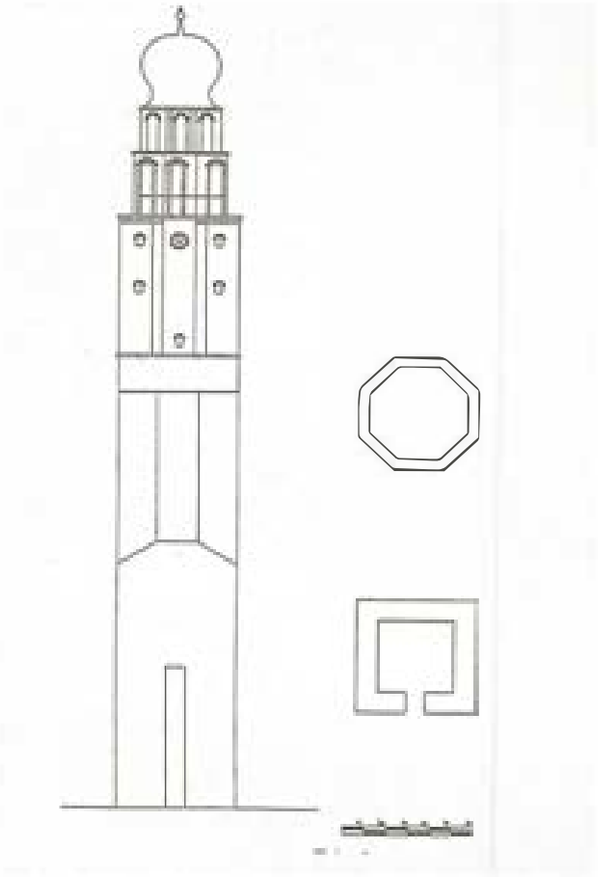
433 Bogoeviç 1998, 26; Pavlov 1999, 4.

434 Stoyanovski 1989, 217-218; Matkovski 1991, 209;.

435 Stoyanovski 1989, 217-218.

436 Ayverdi 1956,162; Ayverdi 3/1981,300, Fotoğraf 1456; Acun 1994, 51.

437 Eyice 1963, 28.

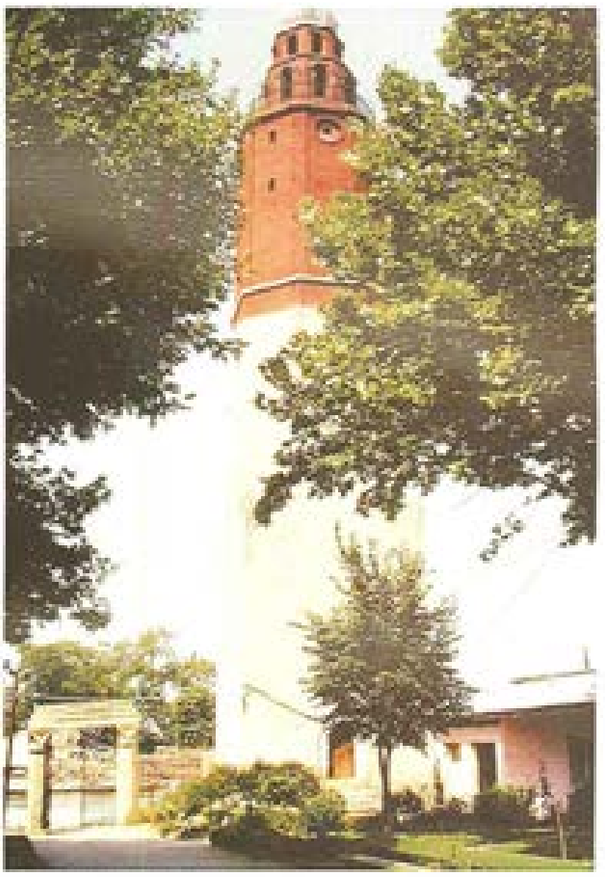

Makedonya Eski Eserleri Koruma Kurulu Arşivi'nden

/ M.1889 da Selanik tuğlasıyla şimdiki tuğla beden yapılmıştır.[438]

Saat kulesi bugünkü son şeklini, 1903 yılında Debreli Hüseyin Usta tarafından almıştır.[439] 1902 - 1903 Yılında İsviçre'den getirilen yeni saat takılmıştır.[440]

H. 1314 / M. 1896 Kosova Salnamesi'nde Üsküp'teki eserler tek tek sayılırken saat kulesinden de söz edilir.[441]

Kulenin saati, tamir edilmesi bahanesiyle 1960 larda yerinden sökülerek ortadan kaybedilir. Nihayet 2008 Mart'ında Türkiye, Türk İş Birliği ve Kalkınma Başkanlığı'nca (TİKA) 5000 Euro verilerek yerine bir saat takılarak tamir ettirilmiştir.

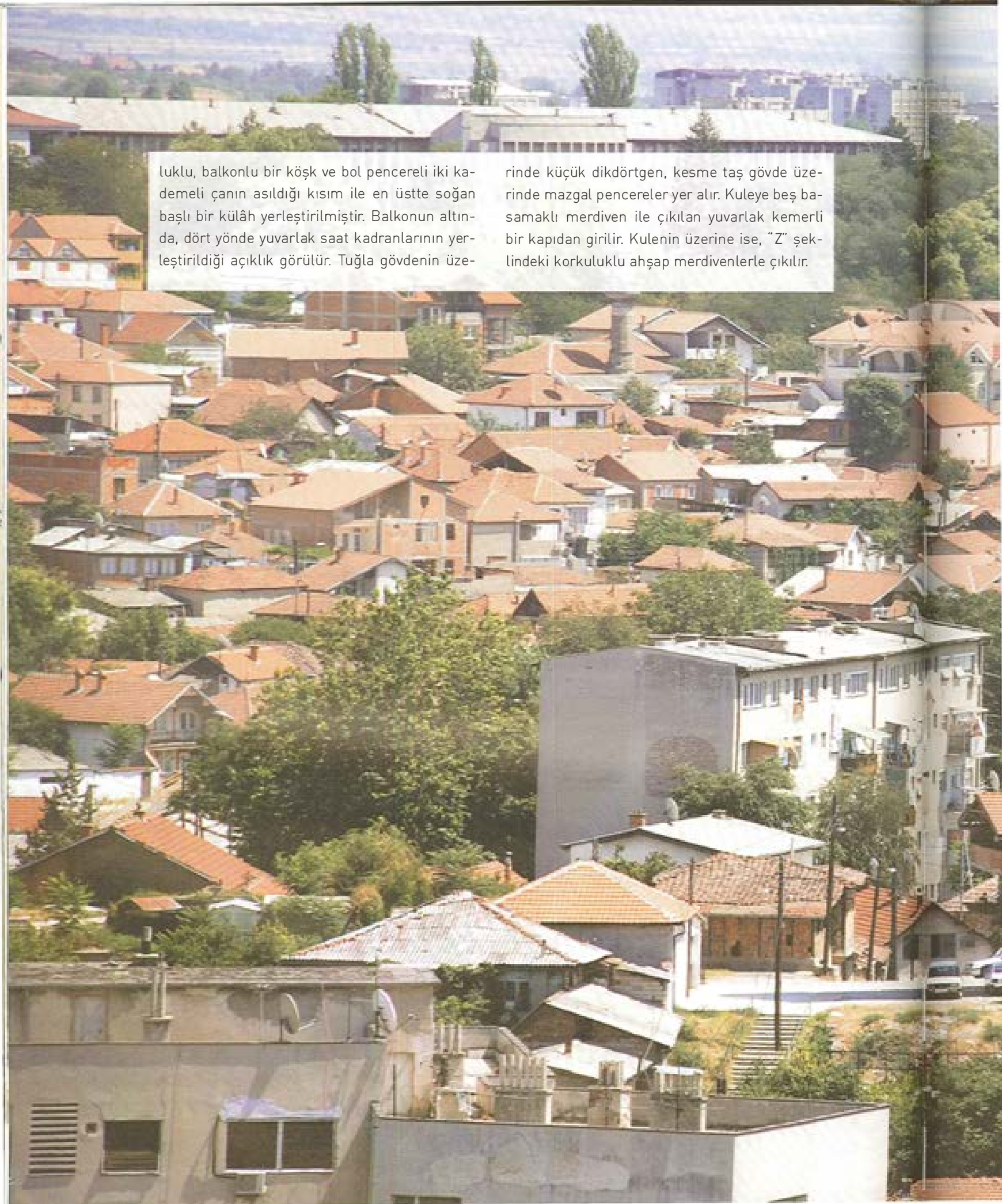
39.80 m. Yüksekliğindeki saat kulesi, birçok kez tamir edilmesine rağmen asli şeklini büyük oranda muhafaza etmiştir. 5,4x5,4 m. boyutlarında kesme taştan yapılan kare plânlı kaidenin üst köşeleri pahlanarak iki iri üçgenlerle kapatılmış ve kare sekizgene dönüştürülmüştür. Sekizgen gövde, iki kademelidir. Altı kesme taş üzeri tuğladan yapılmıştır. Tuğla gövdenin başlangıcında kesme taştan gövdeyi kuşatan bir bilezik görülür. Tuğla gövde üzerine demir korku-

438 Ayverdi 1956,162; Eyice 1963, 28; Ayverdi 3/1981,300, Fotoğraf 1456.

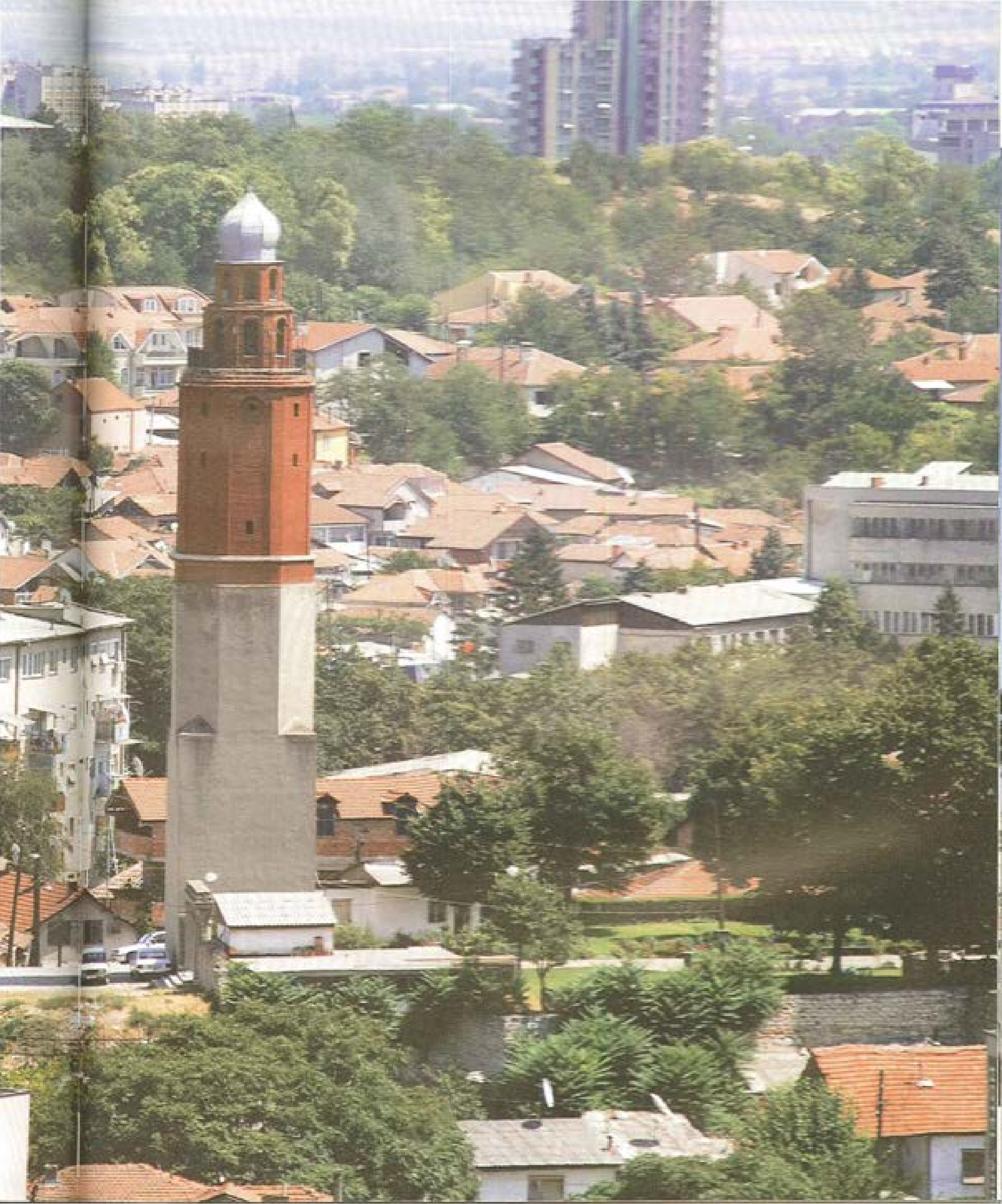
439 Elezoviç 1930, 180 - 181; Pavlov 1999, 5.

440 Bogoeviç 1998, 27; Pavlov 1999, 4.

441 Kosova 1314, 124.

luklu, balkonlu bir köşk ve bol pencereli iki kademeli çanın asıldığı kısım ile en üstte soğan başlı bir külâh yerleştirilmiştir. Balkonun altında, dört yönde yuvarlak saat kadranlarının yerleştirildiği açıklık görülür. Tuğla gövdenin üzerinde küçük dikdörtgen, kesme taş gövde üzerinde mazgal pencereler yer alır. Kuleye beş basamaklı merdiven ile çıkılan yuvarlak kemerli bir kapıdan girilir. Kulenin üzerine ise, "Z" şeklindeki korkuluklu ahşap merdivenlerle çıkılır.

İSRAİL
ÜRDÜN
KAHİRE
SUDİ
ARABİSTAN
MISIR

N- MISIR

1- KAHİRE, MEHMET ALİ PAŞA CAMİİ SAAT KULESİ

Mehmet Ali Paşa'nın[442] emriyle H. 1246 / M. 1830 yılında caminin inşasına başlanmış olup Paşa'nın vefat ettiği H. 1265 / M. 1848 senesine kadar kesintisiz devam etmiştir. Bu sırada caminin kaba inşaatı tamamlanmış, süslemeleri eksik kalmıştı. Hidiv I. Abbas Hilmi Paşa'nın emriyle daha sonra, binanın süslemeleri, mermer işlemeleri, gümüş şamdanları ve Mehmet Ali Paşa'nın kabrini kuşatan pirinç parmaklık yapılmıştır. H. 1270/ M. 1854'te Hidiv Mehmet Said Paşa mübarek gecelerde camide mevlidler tertip etti ve bazı kitabelerinde değişiklikler gerçekleştirdi. H. 1280 / M. 1863 'ten sonra Hidiv İsmail Paşa tarafından bakır dökme yeni kapıları yaptırıldı, İbrahim Rüşdü Efendi hattıyla tezhipli Mushaflar hediye edildi, minberin yakınına Sultan Abdülaziz'in Mısır'a geldiğinde namaz kılması için bir maksure ve tuvaletler yaptırıldı. H. 1296 / M. 1879'da avlunun mermerlerinin yenilenmesi ve kubbelerinin kurşunlarının değiştirilmesi Tevfik Paşa tarafından gerçekleştirildi. 1931-1939 yılları arasında Kral Faruk I' in emriyle caminin kubbeleri ile onları taşıyan kemerleri elden geçirilmiştir.[443]

Avlunun kuzeybatı revakı ortasında iki kemerli bölümü kapsayan saat kulesi H. 1264 / M. 1845 senesinde Fransız Kralı Luıs Philip tarafından armağan edilmiştir.[444]

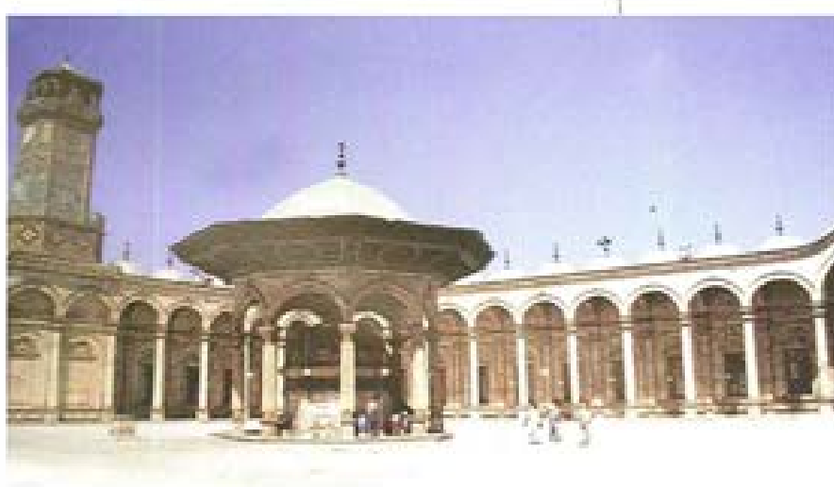
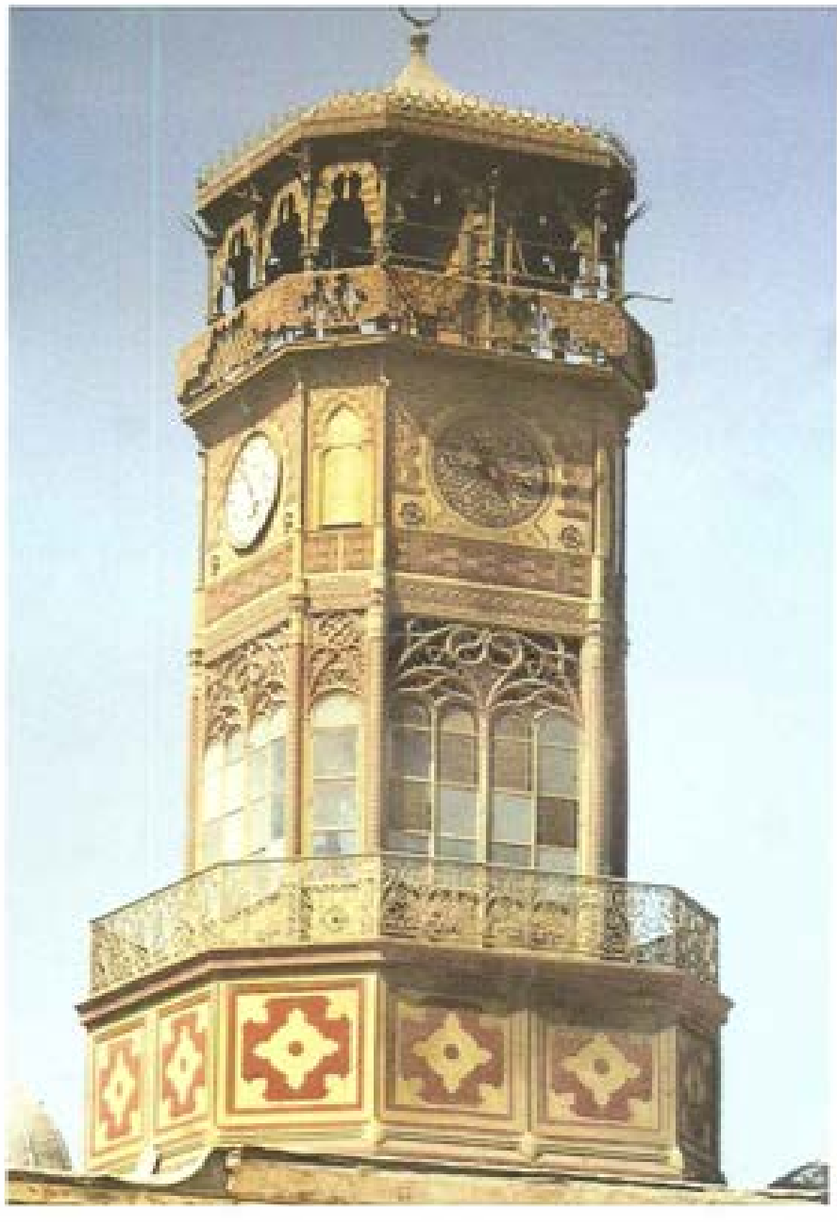

Foto : M. Tunçel

442 Bayhan 1997, 126 Mehmet Ali Paşa H. 1182 / M. 1768 senesinde Yunanistan'ın Kavala şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası şehrin yöneticisi olan Mehmet Ali, ileri gelen hocalardan dersler alarak yetişti ve Osmanlı ordusuyla çeşitli seferlere katıldı. Daha sonra ticaretle meşgul olan Paşa 1798'de Fransızların Mısır'ı işgali üzerine kurulan Osmanlı ordusuna katıldı. Fransız istilasının kaldırılmasından sonra Mısır'daki yönetim boşluğunu iyi değerlendiren Mehmet Ali Paşa 1805'ten itibaren Mısır'ı önce vali, sonra Hidiv olarak yönetmeye başladı. 1848'de vefat etti, ancak onun soyundan devlet adamları Mısır'ı 1952'ye kadar yönettiler.

443 Bayhan 1997, 126.

444 Bayhan 1997, 128, Fotoğraf 350.

SLOVAKYA
UKRAYNA
MACARİSTAN
MOLDOVYA
ROMANYA
TİMEŞVAR
KOSOVA
BULGARİSTAN

0- ROMANYA

1- TİMEŞVAR (TEMESVAR - TİMİŞOARA) SAAT KULESİ

Saat kulesi : Ahşaptan yapılmış Tamışvar kalesinin, kuzeydeki iki katlı ve üçüncü kapısı olan Horoz kapısı üzerinde yer alırdı. Horoz kapısı denilmesine neden, saat kulesi üzerindeki, rüzgârla dönerek yön belirten ve ses çıkartan bir horozun bulunmasıdır. Kale içindeki bir kitabe 1639 tarihlidir. Muhtemelen kale de bu tarihler arasında yapılmış olmalıdır. Kapı üzerindeki saat kulesi ise kim tarafından ve ne zaman yapıldığı ve biçimi hakkında bir bilgiye sahip olamadık.[445]

Bugün yerinde olmayan kalenin bulunduğu yerde bir müze ve kaleye ait birkaç top ve mezar taşları vardır.

Foto : M. İbrahimgil

[445] Ayverdi 1/ 1981, 60 - 61.

HIRVATİSTAN
ROMANYA
NOVİSAD
SAVA
BELGRADE
BOSNA
HERSEK
DANUBE
SIRBİSTAN
NİŞ
BULGARİSTAN
KARADAĞ
KOSOVA
ARNAVUTLUK
MAKEDONYA

P- SIRBİSTAN

1- BELGRAT SAAT KULESİ

Belgrat Kalesi'nin İstanbul Kapısı üzerinden yükselen saat kulesi, kare kaideli sekizgen gövdelidir.[446] Kare kaidenin köşeleri pahlanarak sekizgen gövde oluşturulmuştur. Gövdenin üzerinde, saat köşkünün altındaki bölümün dört cephesinde yuvarlak kemerli geniş pencereler yer alır. Saat köşkünün dört yüzünde yuvarlak kadranlı saatler ile diğer dört cephesinde dikdörtgen pencereler bulunur. Kulenin üzerini dalgalı bir külâh örter.

Foto : M. İbrahimgil

Foto : A. O. Uysal

[446] Ayverdi 3/1981,21, fotoğraf 898; Acun 1994, 51.

Foto : M. İbrahimgil

2- NİŞ SAAT KULESİ

Saat kulesi, Niş Kalesi içinde, debboy ile Kale İçi Cami arasında bulunmaktadır. Bugün yalnız temeli kalan kulenin eskiden kale içindeki evler arasında Kale İçi Camii yanında bulunmaktaydı. Yapı, kare plânlı ve çan kısmının ahşap bir konstruksiyona sahip olduğu ve üstünün ahşap bir külah ile örtüldüğünü bilinir. Zdravkoviç'e göre, Sultan III. Ahmet'in 1723 yılında kaleyi geniş çaplı bir onarımdan geçirdiği sırada, saat kulesini de inşa ettiği belirtilmektedir.[447]

[447] Zdravkoviç 1964, 39; Ayverdi 3 / 1981, 133.

3- NOVİSAD (FRUŞKA GORA) SAAT KULESİ

Sırbistan'ın Fruşkan Gora Bölgesinde Novisad Şehri yer alır. Bu şehrin eski yerleşim yeri ise, Petervaradin Kalesinin bulunduğu yerdir. Kalenin içinde kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığını bilemediğimiz bir saat kulesi bulunur. Bu kule Osmanlı döneminde az kullanıldığı için kulenin o dönemden kalıp kalmadığı hakkıda kesin bir bilgiye sahip olamadık.

Kale surları üzerinden yükselen kule, kare prizma gövdeli ve iki katlıdır. İkinci katında çan yer alır. Çanın tepesinde rüzgâr gülü ve aleme benzer süsleme bulunur. Saat kadranları gövdenin ortasında bulunur.

Tigris
TÜRKİYE
HALEP
HAMA
Euphrates
SURİYE
ÜBNAN
HAMİDİYE
ŞAM
IRAK
ISRAİL
ÜRDÜN

R- SURİYE

1- HALEP SAAT KULESİ

Kule, Halep'in Bab El-Faradj semtinde, milli kütüphanenin karşısındaki meydanın ortasında yer alır.

Yapının üç cephede kitabesi vardır. Kuzey ve batı cephedekiler Türkçe, güney cephedeki Arapça'dır.

1- Cennetmekân Sultan Süleyman Han- ı evvel hazretlerinin dokuz yüz
2- Kırk tarihinde burada inşa buyurdukları çeşme - i şerif harab olmuş idi.
3- Serir - i ârâ - yı şevket ve şan'u s - Sultan ibni 's - Sultan es Sultan
4- El - Gazi Abdülhamid Han sâni hazretlerinin ahd - i hümayunlarında
5- Ve 1317 sâl - i bahrînde bir saat kulesi

6- İlavesiyle müceddeden bina ve ihya edilmiştir. Namakahu Sâdık 1317[448]

Yapının kitabesinden; Kanuni Sultan Süleyman'ın H. 940/M. 1533-1534 tarihinde yaptırdığı çeşmenin harap olmasıyla Sultan II. Abdülhamit tarafından çeşme üzerine 1317 / M. 1900 tarihinde bir saat kulesi yaptırıldığını öğreniyoruz.[449] Kulenin, güney ve kuzey cephesi altında çeşme izleri görülür. Güney cephenin üst tarafında saat kadranının bulunduğu yerde Arapça: "Et - tevkitu'l - Arabi - Arapça Vakit" yazılıdır.

Kulenin, taş konsolların taşıdığı saçağı olan giriş kapısı doğuya açılır. Yapı, aşağıdan yukarıya doğru daralan kare plânlı ve iki katlıdır. Katları birbirinden dört cepheyi dolaşan balkon ayırır. Balkonu konsollar taşır. Üzerini küresel bir kubbe örter.[450] Kesme taştan yapılan ve çok süslü olan yapının alt katında, her cephesinde saçaklı birer pencere ile üstte yuvarlak saat kadranları bulunur. Saat köşkünün köşelerinde birer siyah sütun konmuştur. Kademeli soğan başı şeklindeki kubbenin tepesine bir rüzgârgülü yerleştirilmiştir.

448 Bu kitabeyi okuyan Doç. Dr. Abdülkadir Dündar'a teşekkür ederim.

449 Acun 1994, 52; Çakmak 2000, 66 da saat kulesinin ve çeşmenin, Sultan II. Abdülhamit'in 25. cülus yıldönümü kutlamaları çerçevesinde açılışının yapıldığını yazar.

450 Halep 1322, 222; Yenişehirlioğlu 1989,134; IRCICA Fotoğraf Arşivi, 90573 / 32.

2- HAMA SAAT KULESİ

Hama şehri'nin merkezinde yer alan saat kulesinin, kim tarafından ne zaman ve hangi tarihte yapıldığı hakkında yeterli bir bilgiye sahip olamadık.[451] Kule, atnalı kemerler üzerine oturan, prizmal gövdeli ve orta bölümünde yuvarlak saat kadranı yer alan bir yapıdır. Saat kadranının alt ve üstünde üçerli açıklıklı birer kemer görülür.

3- HAMİDİYE KAZASI SAAT KULESİ

Sultan II. Abdülhamit'in 25. cülus yıldönümü kutlamaları çerçevesinde yaptırılan saat kulesi ve çeşmenin açılışı yapıldı.[452] Bu saat kulesi ve çeşme hakkında bugüne kadar herhangi bir yayın ile sağlıklı bir bilgiye ulaşamadık.

4- ŞAM SAAT KULESİ

Sultan II. Abdülhamit'in 25. cülus yıldönümü kutlamaları çerçevesinde; Hicaz Demiryolunun inşaatına başlandığı ve hükümet dairesi önünde bir saat kulesi ile çeşmenin açılışının yapıldığı yazılıdır.[453]

Foto : Y. Z. Acun, Hama Saat Kulesi

451 Bu saat kulesi hakkında bize bilgi ve fotoğrafını veren sayın Yusuf Ziya Acun'a teşekkür ederim.

452 Çakmak 2000, 59.

453 Çakmak 2000, 59; Bıçakçı 2003, 18.

SURİYE
IRAK
ÜRDÜN
KUVEYT
KATAR
SUUDİ ARABİSTAN
BIRLESIK ARAP
EMIRLIKLERI
MEKKE
YEMEN

S- SUUDİ ARABİSTAN

1- MEKKE SAAT KULESİ

Bugün yerinde olmayan ve Kâbe'nin revakları üzerinden yükselen kulenin, kim tarafından ve ne zaman yapıldığı hakkında bilgi sahip olamadık ama muhtemelen Sultan II. Abdülhamit Döneminde yapılmış olmalıdır.[454]

Saat kulesi, Köşeleri pahlanmış kare planlı ve üç katlıdır. Katları birbirinden yatay silmeler ayırır. Yuvarlak kemerli bir kapısı bulunan kulenin, ikinci katının üzerinde yuvarlak kadranlı bir saati vardır. Çan köşkü geniş açıklıklı yuvarlak kemerlidir. Kulenin üzerini, ortası sivri bir kubbe örter.

454 Kulenin Fotoğrafı Qadeem.com sitesinden alınmıştır.

BULGARİSTAN
MAKEDONYA
Yenice
Vardarı
TÜRKİYE
Serez
Serfice
Florina
Kavala
İskeçe
Gümülcine
Didimotiho
Demirhisar
Grebene
Selanik
Kozana
Karaferya
Navssa
Yanya
Tırhala
Yenişehir
Volos
Narda
YUNANİSTAN
EGE DENİZİ
TÜRKİYE
Livadeia
Patras
ATİNA
Nauplia
Rodos
Adası
Girit Adası
AKDENİZ

Y- YUNANİSTAN

1- ANABOLU (NAUPLİA) SAAT KULESİ

Saat kulesi, şehrin yamacındaki kale içinden yükselir.[455] Kule, kare prizma gövdeli, iki katlıdır. İkinci katı saat köşküdür. İki katı birbirinden geniş bir silme ayırır. Pramidal külahlı saat kulesinin şehre bakan yüzünde yuvarlak kadranlı saati vardır. Ayrıca köşkün her cephesinde geniş pencereler görülür.

Foto: E. H. Ayverdi

2- ATİNA SAAT KULESİ

Banisi ve yapım tarihi hakkında bir bilgi sahip olamadığımız saat kulesi, IRCICA Arşivi'ndeki fotoğrafından Antik bir kule kalıntısı üzerinde yer aldığını öğrenmekteyiz.[456]

3- DİMETOKA (DİDİMOTİHO) SAAT KULESİ

Uzunköprü ilçemizin 20 km. batısında sınırımızın yakınında yer alan kasaba, Osmanlı döneminde önemli bir merkez olarak karşımıza çıkar. 1362 Yılında I. Murat tarafından fethedilen ve Edirne'de saray tamamlanıncaya kadar fiilen Osmanlıya başkentlik yapmış, şehrin tepesinde bulunan bir kalesi vardır.[457] Bugün yıkıntıları bulunan kalenin eteklerinde bir saat kulesi yer alır.

Banisi ve yapım tarihi hakkında bir bilgi sahip olamadığımız saat kulesi, muhtemelen Osmanlı döneminin sonlarında yapılmış olmalıdır. 1327 (1909) tarihli Edirne Vilayeti Salnamesi'nde eserler tek tek sayılmasına rağmen saat kulesinden hiç bahsedilmez.[458] Bu da bize kulenin Dimetoka kasabasının 1913 de elimizden çıkana kadarki dönemde, yani 1909 - 1913 tarihleri arasında yaptırıldığını söyleyebiliriz.

Kule, üç basamaklı bir kaide üzerinde yükselen kare prizma gövdelidir. Şehre bakan yüzünde yuvarlak kadranlı bir saati bulunur. Saatin bulunduğu köşk ahşaptan yapılmıştır. Köşkün üzerinde ise çanın bulunduğu yükselti göze çarpar.

Dimetoka Saat Kulesi Foto : A. Kılcı

Foto : A. Kılcı

455 Ayverdi 4 / 1982, 243 de, Saat kulesi ile ilgili bilgi yok yalnız, 248 de fotoğraf 121c var.

456 Acun 1994, 48; IRCICA Fotoğraf Arşivi 90227/8 de bir resmi var.

457 Kıel 1994, 305 – 308; Çam 2000, 31.

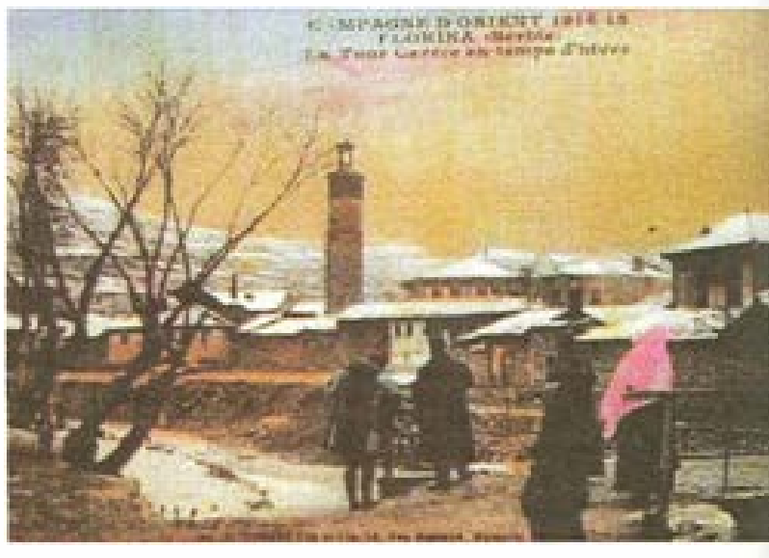
458 Kıel 1994, 305 – 308.

N. Konuk Arş.'den

4- FLORİNA SAAT KULESİ

Kule, şehrin merkezindeki Yakup Bey Camii yakınlarında yer almaktaydı. Ne zaman yapıldığı ve yıkıldığı hakkında bilgi sahibi olamadığımız yapı, kare prizma gövdelidir.[459] Gövde üzerinde iki sıra yatay silme bulunmaktadır. Köşk kısmı ahşap olan kulenin çanı, dört ayak üzerine oturan bir kuruluş tarafından taşınmaktadır. Giriş kısmının önünde muvakkithane olduğunu tahmin ettiğimiz kırma çatılı bir mekân yer almaktadır.

[459] Konuk 2010, 18.

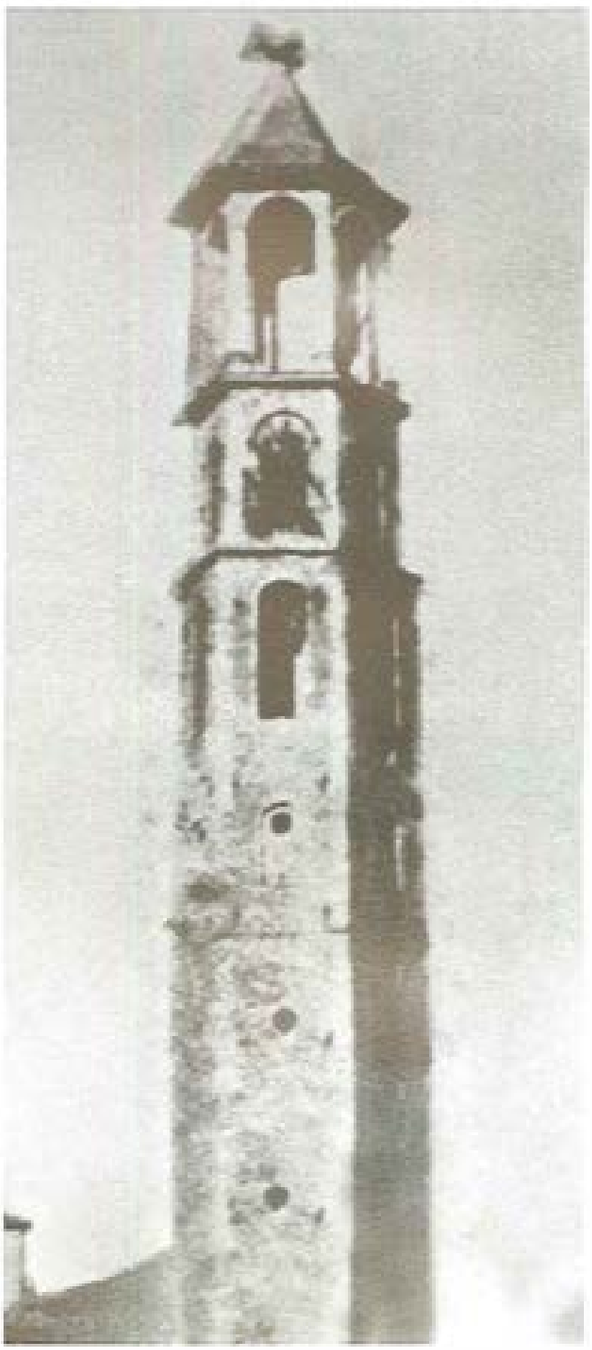

Foto: N. Konuk

5- GREBENE (GREVENA) SAAT KULESİ

Saat kulesi, Eleftherias Meydanı'nda, Ethnikis Antistasis Sokağı'nda başında bulunur. Ne zaman ve kim tarafından yapıldığı hakkında bilgi sahibi olamadığımız yapı, 1995 depreminde hasar görmüş ve bugün tamir ettirilmektedir. Altıgen gövdeli kule, aşağıdan yukarı doğru daralır. Kaidesi üç sıra tuğla ve üç sıra moloz taştan, üst kısmı tuğladan inşa edilmiştir. Gövde üzerinde küçük yuvarlak açıklıklar ile yuvarlak kemerli pencereler görülür. Sivri külâhlı, altı ayak üzerine oturan çanı ile altında yuvarlak kadranlı saati yer alır.[460] Külâh üzerinde küçük bir uçak maketi bulunur.

[460] Konuk 2010, 35 -36.

6- GÜMÜLCİNE (KOMOTİNİ) SAAT KULESİ

Saat Kulesi, Eski Meyve Pazar'nın ortasında, Ekmekcioğlu Ahmet Paşa (Yeni) Camii'nin güneyindedir. Kulenin caddeye bakan doğu yüzünde dikdörtgen küçük bir kitabesi vardır.

1- Şehinşâh-ı keremver Hazret-i Abdülhamid Han'ın
- Uluvv-u-hilâfeti masruftur dâim meserrâta
2- Bu bâlâ kuleyi yaptırdı saat celb-i mevki' etdi
- Kaviyen ihtiyacı vardı şehrin böyle mebnâya
3- Bunu emretti Abdulkadir Kemâlî Paşa'ya kim ya'ni
- Livada hüsn-i icrâ-yı hükümet eyleyen zâta
4- Sadâ verdi bu saat lûtf-ı sultaniden afâka
- Olur elbed delil-i âsâr-ı hayriyye kemâlâta
5- Bu tarih selim-i tamdır saat gibi irfan
- Bu saatden vatan ehli hep ağah oldu evkate 1302 [461]

Kitabesine göre kule, 1302 / M. 1884-1885 tarihinde II. Abdülhamid Döneminde, Vali Abdülkadir Kemali Paşa tarafından yaptırılmıştır.[462] 1997-1998 Tarihinde onarılarak sıvanmıştır. Kare bir blok üzerinde yükselen dört katlı kare prizma gövdeli, yaklaşık olarak 40 m. yüksekliktedir. Katları birbirinden kademeli silmeler ayırır. Üsteki ahşap köşk hariç, her katta basık yuvarlak kemerli pencereler yer alır. Köşkün altında, her yüzde yuvarlak saat kadranları vardır. Köşk, on direk üzerine oturan dendanlı alınlıklıdır. Kulenin köşeleri ve pencere kenarları silmelerle belirginleştirilmiştir. Alt katın köşeleri döneminin özelliği olarak dişli bir şekildedir. Açık sarı bir sıva ile sıvanan kulenin duvar örgüsü görülmemektedir.[463]

461 Ayverdi 4 / 1982, 222, 223; Bıçakçı 2003, 147-148. Ayrıca bu kitabe metnini tekrar okuyarak kontrol eden Prof. Dr. M. Akkuş ve Doç. Dr. A.Dündar'a teşekkür ederim. Ayrıca bazı eksiklerle beraber bu kitabeyi, Talay 1991, 334 de okumuştur.

462 Kienitz 1963,4; Ayverdi 4/1982, 222, Fotoğraf 79; Acun 1994, 48; Turan-İbrahimgil 2004, 504; Doukata 2008, 323; Abdulkadir Kemalî Paşa Mutasarrıf olmuş, mirimîran rütbesini almış, 1308 de Kosova, sonra Musul ve 1310 da Elaziz Valisi olup o sene başında ölmüştür. Bıçakçı 2003 de, saat kulesinin yapımına 21 Ekim 1884 tarihinde başlandığını ve 10 Ekim 1885 tarihinde bitirildiğini yazar.

463 Acun 1994, 48; IRCICA Fotoğraf Arşivi 90418/55 de bir resmi var.

7- İSKECE (YENİCE = XANTHİ) SAAT KULESİ

Şehir meydanında yer alan saat kulesinin 1972 tarihinde kasıtlı olarak tahrip edilen bir kitabesi vardı.[464]

1- Hânedan-ı beldeden Hacı Emin Ağa'yı Hak
2- Sahib'ül-hayr olmağa kıldı muvaffak her zaman
3- İşte ez cümle bu havzı hem bu âlâ sâatı
4- Eyledi ihlâs ve iken birle evkât-ı zaman
5- Öyle saat ki durub-ı pür-tanîni olmağın
6- Velvele-endâz enha-i dest-ü yabane resân
7- Essalahan oldu şehre sîma ehl-i kura
8- Okuya şimden gerü der saât hemân
9- Top ile tablada hâcet kalmadı, şehr-i sıyâm
10- Vakt-i iftar sahûru bildirir saât hemân
11- Her dakika hayr ile bânisi yâd olmak sezâ
12- Bir eserdir ki umum nef'i günden de ayân
13- Yakışır tarih-i cevher dense Sâdık doğrusu
14- Bî-bedel bir hayr-ı vakf oldu bu saat her zaman 1224

Kitabesine göre saat kulesi H. 1224 / M. 1809-1810 tarihinde Hacı Emin Ağa tarafından yaptırılmıştır. Eskiden kulenin yakınında Pazaryeri Camii adıyla anılan bir cami vardı. Bu cami, Bulgar işgali sırasında yakılarak tahrip edilmiştir. Daha sonraki yıllarda Yunan yönetimince cami yerine yakın bir yerde bir kilise inşa edilmiştir.[465] Kule kare bir kaide üzerine oturan prizmal gövdeli, iki katlı ve yaklaşık olarak 25-30 m. yüksekliktedir. Birinci kat kenarları kalın silmeli, kademeli geniş saçaklı ve uzuncadır. Birinci katın üzerinde saat köşkü bulunur. Köşkün her cephesinde birer balkon ve balkonlar üzerinde, yuvarlak saçaklar altında, dört cephede saat kadranları yer alır. Kadranlardaki rakamlar Arap ve Latin rakamlarıdır. Üzeri kubbeyle örtülü, köşkün köşelerinden küçük köşe kuleleri yükselir.

[464] Kienitz 1963,4; Ayverdi 4/1982,227, Fotoğraf 93 de kuleyi XIX. yy. sonu XX. yy. başına tarihler; Acun 1994, 48; Bıçakçı 2003, 197-198 de kitabesinin istinsahı ve okunuşu vardır.

[465] Bıçakçı 2003, 196.

8- KARAFERYE (VERİA=BEPOIA) SAAT KULESİ

Kim tarafından, ne zaman yapıldığı ve yıkıldığı hakkında bilgi sahibi olamadığımız saat kulesiyle ilgili Karaferya Muvakkiti Seyyid İsmail Efendi'nin 29 Z 1266 / 5 Kasım 1850 tarihli Rumeli kazaskerine yazdığı bir tezkire bulunmaktadır. Kule, hükümet konağı önünde yer almaktaydı. Aynı yer bugün de Saat Kulesi Meydanı ismiyle anılmaktadır.[466] Yapı, kare planlıdır. Yüksek basamaklı merdivenle çıkılan ve yuvarlak kemerli bir kapısı vardır. Moloz taştan yapılan geniş saçaklı gövdenin üzerindeki köşk kısmı ahşaptan yapılmıştır. Köşkün üzerinde dört ayakla taşınan ve sivri külâhla örtülmüş çanı bulunmaktadır. Gövde üzerinde yatay hatıllara rastlanmaktadır.

N. Konuk Arş.'den

466 Konuk 2010, 64, 107, 108.

a- AĞUSTOS (NAUSSA) SAAT KULESİ

Naussa, Osmanlı Devleti yönetiminde, Selanik Vilayeti'ne bağlı bir kaza merkezi idi. Günümüzde Imathia ili, Veria'ya bağlı bir kasabadır. Saat kulesi, Dimarhias Sokağı 30 numarada yer alır. Kulenin lentolu dikdörtgen kapısı üzerinde bulunan Osmanlıca ve Rumca yazılmış bir kitabesi vardır.

- 1311 Senesinde
- Körki intas kirci inşa eyledi
- Yeorgios Anastasiou Kyrtsis
- İnşa etti 1895.

Kitabesine göre kule, Yeorgios Anastasiou Kyrtsis tarafından 1895 tarihinde, II. Abdulhamit döneminde yaptırılmıştır.[467]

Foto : N. Konuk

Kesme taşla yapılan kule, enine silmelerle üç kata bölünmüştür. Kulenin üzerinde bir balkon ve çan köşkü vardır. Köşkün altında yuvarlak saat kadranı görülür. Demir parmaklıklı korkuluğu olan bir balkonunun bulunması, bize bu kulenin yangın kulesi olarak da kullanılmış olabileceğini hatırlatmaktadır.

467 Konuk 2010, 120 -126.

9- KAVALA SAAT KULESİ

Yapının biçimi hakkında bilgi sahibi olamadığımız saat kulesi, Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamı Maktul İbrahim Paşa'nın yaptırdığı Camii'nin (XVI. yy. ortaları) yanında idi.[468]

10- KOZANA (KOZANI) SAAT KULESİ

Kule orijinalinde, Aziz Nikola Kilisesi'nin çan kulesi olarak 1855 tarihinde inşa edilmiştir. 1867 yılında doğu cephesine saat yerleştirilerek, halkın hizmetine sunulmuştur. Doğu cephesinin iki yerinde 1855 tarihi yazılıdır. Birincisi, giriş üzerindeki, etrafı silmeli dikdörtgen, içi boş, kitabe içinde, diğeri daha aşağıda bulunmaktadır. Boş olan kitabe içinde orijinalinde bir Osmanlıca yazı bulunduğu tahmin edilmektedir. Çünkü buradaki 1855 yazısının, altta yer alan 1855 e göre sonradan yazıldığı açıkça anlaşılmaktadır.[469]

Kare planlı olan kule, yatay altı silme ile yedi kata ayrılmıştır. Doğu cephesi üzerinde iki katlı kuş evi vardır. 1939 da yedinci kat ilave edilerek dört cepheye saat yerleştirilmiştir. En üstteki çan kulesinin etrafı demir parmaklıkla çevrilerek yangın gözetleme yeri olarak düzenlenmiş olduğunu tahmin etmekteyiz.

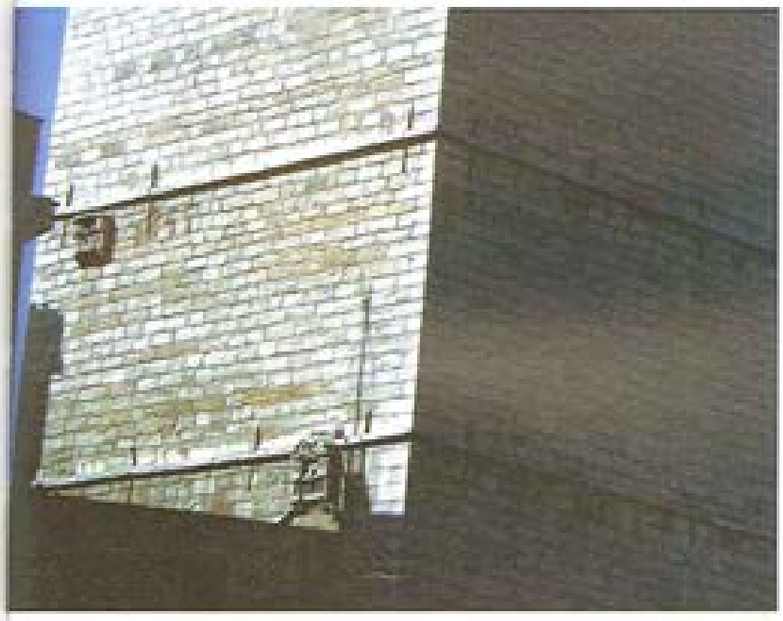

Foto : N. Konuk

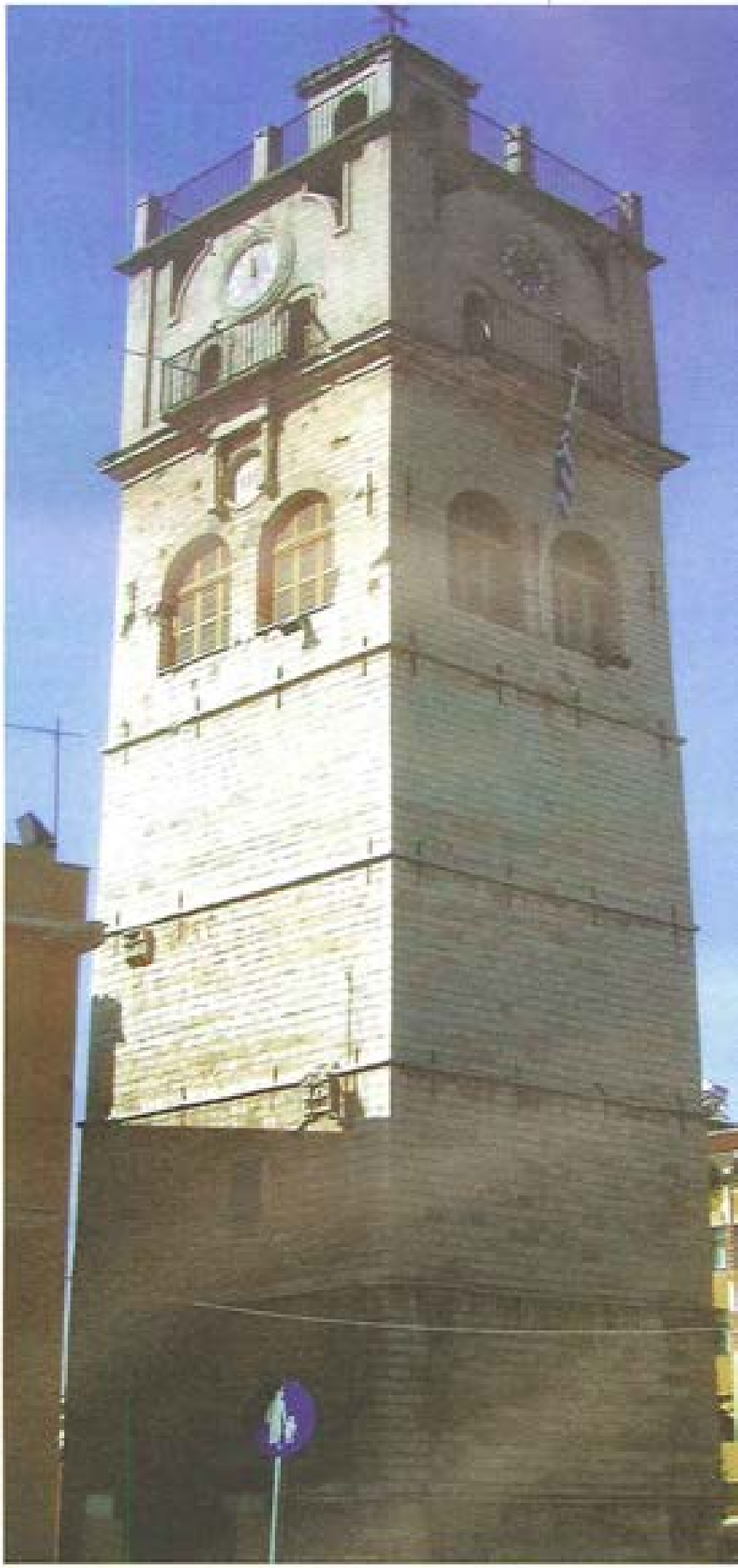

Foto : N. Konuk

[468] Akansel 1991; Acun 1994, 48; Bıçakcı 2000, 222-223.
[469] Konuk 2010, 186 - 188.

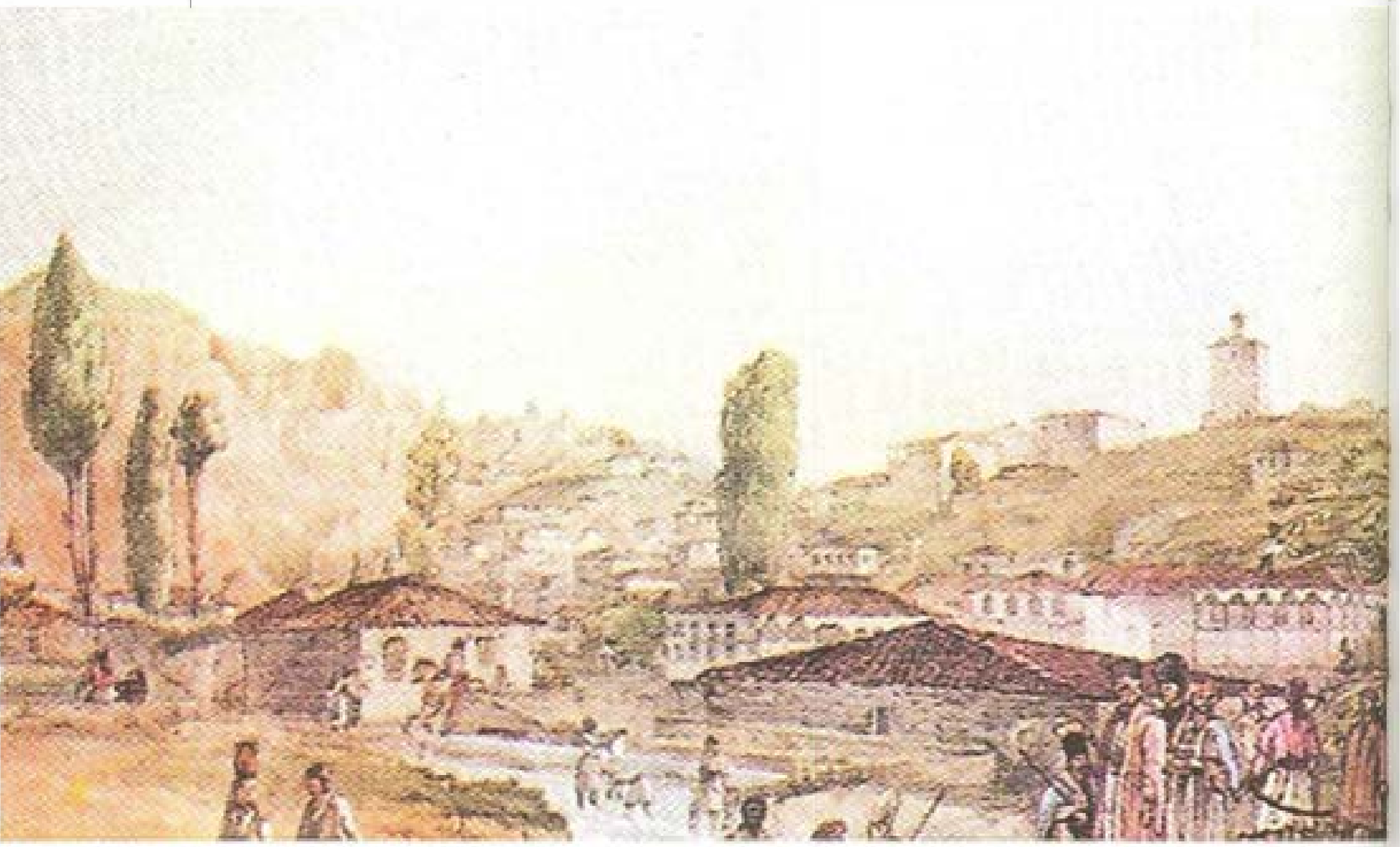

Foto : Benaki Müzesi, Livadeia Kasabası

a- SERFİCE SAAT KULESİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki bir belgeye göre Serfice'de bir saat kulesinin varlığını öğrenmekteyiz. Bu belgede; "8 Ra 1327 / 30 Mart 1909 da Serfice Mutasarrıfı iken maarife gelir sağlamak amacıyla yaptırılan dükkânların bitişiğindeki kuleye yarı ücretini vererek çan ve saat gönderen Belçikalı Mühendis Mösyö (Monsieur) Şarl Ropero'nun beşinci rütbeden Mecidiye Nişanı ile taltif edilmesinin Gümülcine Mutasarrıfı Celâl Bey tarafından talep edildiği bildirilmektedir." yazmaktadır.[470]

11- LİVADEİA SAAT KULESİ

Benaki Müzesinde bulunan eski bir karpostalda şehrin yamacında kulevâri yükselen bir saat kulesi görülür. Saat kulesi XVIII. Yüzyılda yapılmıştır.[471]

12- NARDA KASABASI SAAT KULESİ

Banisi ve biçimi hakkında bilgi sahibi olamadığımız saat kulesi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde adı geçer. Buna göre kule XVII. yy. da yapılmış olmalıdır. Yapı, Beyazıt Camii karşısındadır.[472]

470 Konuk 2010, 223.

471 Tsaka 2008, 95.

472 Ayverdi 4/1982, 299; Acun 1994, 48.

Foto : L. Sambanopoulou

13- SELANİK SAAT KULESİ

Selanik'te bugün yerinde olmayan iki saat kulesi vardır. Birincisi, Yeni (Hamidiye) Caminin (1319/ M. 1901-1902), son cemaat yerinin köşelerinde yer alan saat kulesi.[473] Diğeri Selanik Vilayet Konağı'na bitişik Saatli (Selim Paşa) Cami'nin son cemaat yeri köşesi yakınındaki saat kulesidir.[474] Bu cami bir ara arkeoloji müzesi olarak kullanılmıştır.

Hamidiye (Yeni) Camii saat kuleleri, çatı seviyesinde 4-5 m. yükselen kare prizma gövdeli kulelerin üzeri her yüzünde yuvarlak kadranlı saatler yer alır. Kulelerin üzerinde soğan başlı kubbeleri vardır.

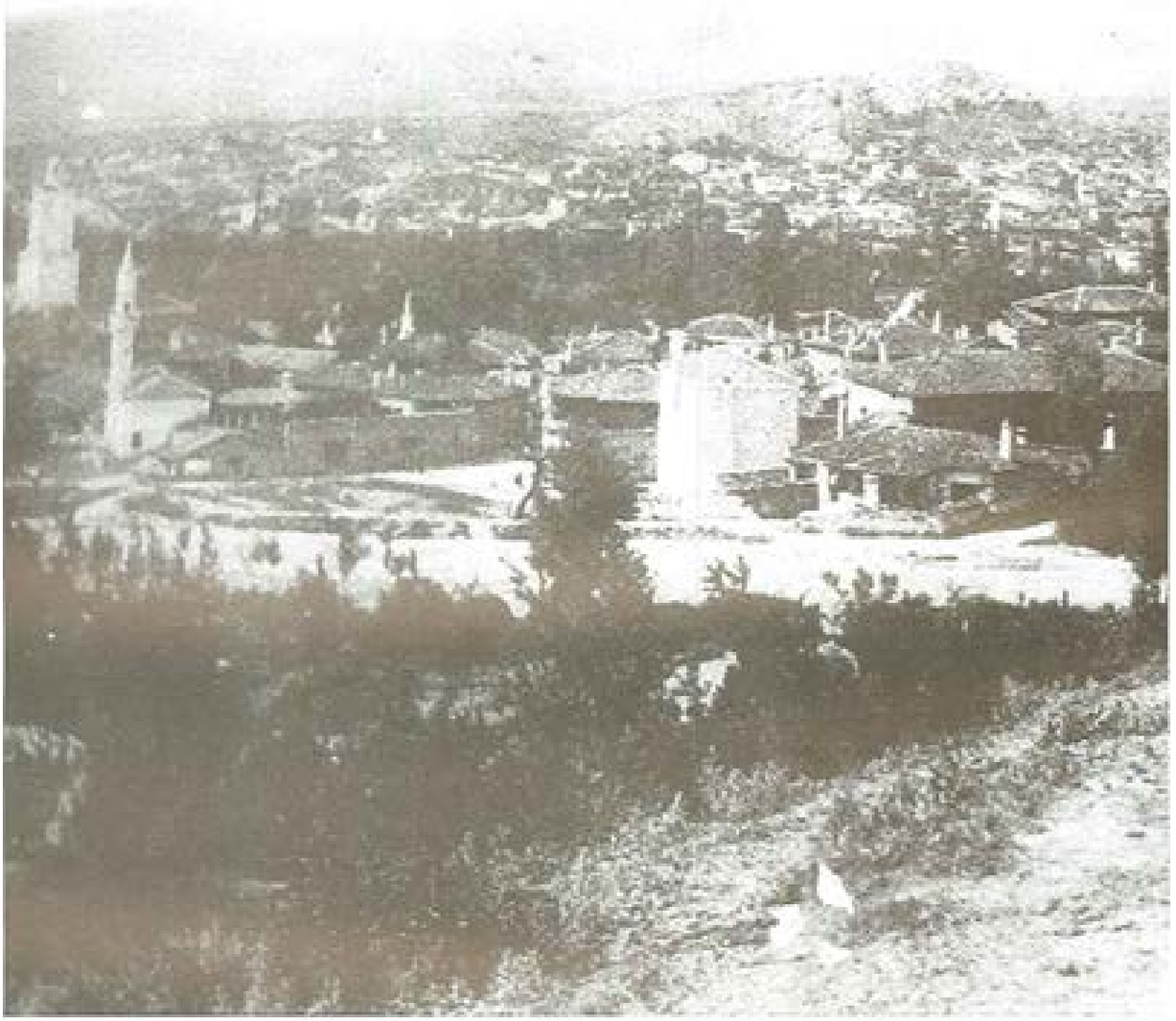

Foto : E. H. Ayverdi

Saatli Cami'ye bitişik saat kulesi, kare prizma gövdeli sivri külâhlıdır. Külâhın altında dört cephede yuvarlak kadranlı saatler görülür.

473 Ayverdi 4/1982, 262, Fotoğraf 158; Yenişehiroğlu 1989,238; Sambanopoulou, 2008, 226 - 228 her iki kaynakta Hamidiye Camii ile Saatli Camii birbiriyle karıştırmışlardır; Acun 1994, 48; Bıçakçı 2003, 335.

474 Bıçakçı 2003, 341.

N. Konuk Arşivin'den, Demirhisar Kasabası

14- SEREZ (SİROZ) SAAT KULESİ

Sultan II. Abdülhamit'in 25. cülus yıldönümü kutlamaları çerçevesinde yapılan saat kulesi; tren istasyonunun sonunda cadde üzerinde idi. Kule belediye tarafından tamir edilmiştir.[475] Bu belgenin dışında; N. Konuk, 1668 yılında Serez'den geçen Fransız Rahip Robert De Dreux'dan naklen şunları yazmaktadır. "...kule şehrin merkezinde ve kare prizma gövdelidir. Saat başında çalar."[476] Bu iki belgeden kulenin 1668 yılından önce var olduğunu, sonra yıkıldığını veya tahrip olduğu, daha sonra ise II. Abdulhamit'in 25. cülus yıldönümü kutlamaları çerçevesinde yeniden yapıldığını öğrenmekteyiz.

a- DEMİRHİSAR (TEMURHİSAR) SAAT KULESİ

Serez'in batısında yer alan ve bugün Sıderokastro adıyla anılan kasabanın yıkık bir kalesi vardır. Burada demir madenin çıkmasından dolayı bu ismi almıştır.[477]

Bu fotoğrafın sol üst görünüşünde bir cami ve yakınında bir kule görülmektedir ki muhtemelen bu kule saat kulesi olmalıdır. Kule yukarıdan aşağı doğru genişleyen üç katlı bir görünüşe sahiptir.

475 Çakmak 2000, 65.
476 Konuk 2010, 314.
477 Konuk 2010, 350.

15- TIRHALA (TRIKALA) SAAT KULESİ

Evliya Çelebi Tırhala kalesini anlatırken; "... bu orta hisarda on adet nefer evleri, bir cami ile bir yüksek saat kulesi var ki saatin sesi bir merhale yerden duyulur." der.[478] Günümüzde ise, oldukça görkemli yeni yapılmış bir saat kulesi bulunur. Kule aşağıdan yukarı doğru küçülen kare planlı bir kuledir. Moloz taştan yapılan kulenin [illegible] katında da birer balkonu bulunur. Saat köşkünün dört tarafında, [illegible] varlak kadranlı saatler bulu[illegible]

478 Evliya Çelebi 1982, 47; Konuk 2010, 4[illegible]

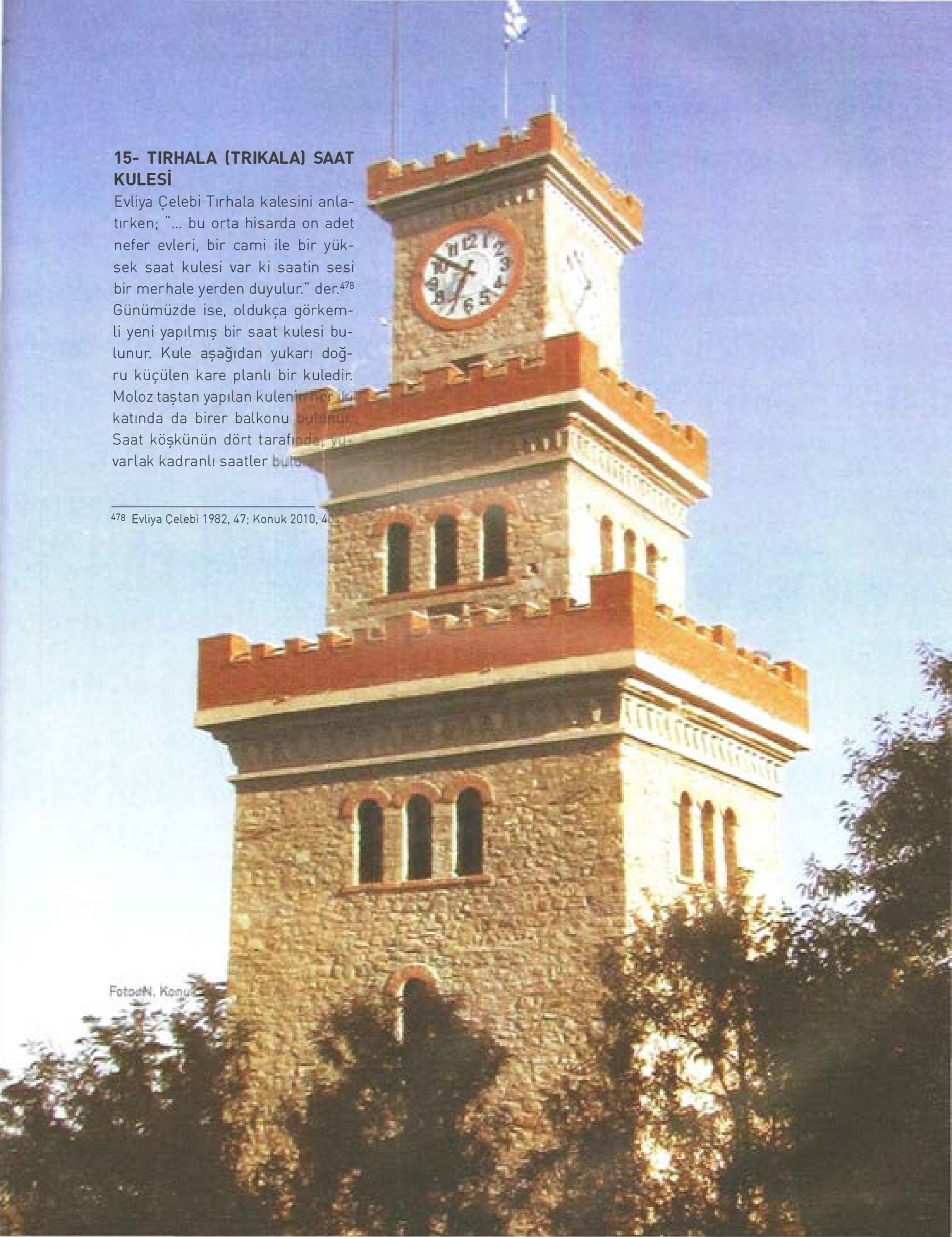

Foto: N. Konu[illegible]

16- VEROİA SAAT KULESİ

Şehrin merkezinde, yapım tarihi ve biçimi hakkında bilgi sahibi olamadığımız ve 1930 lara kadar ayakta olan bir saat kulesinin varlığını biliyoruz.[479] Bugün ise akibeti hakkında yeterli bilgiye ahip olamadık.

17- YANYA SAAT KULESİ

Şehir merkezinde, Hükümet konağı, Askeri Hastane, Kışlası ve saat kulesi birlikte bir külliye oluşturur. Kışla, II. Mahmut tarafından 1827 de yaptırılmıştır.[480] Saat kulesi, H. 1319 / M. 1903-1904 tarihinde bitirilerek kulenin bir fotoğrafı Bab-ıali'ye gönderilmiştir.[481]

Foto : A. Çaycı

Yanya Saat Kulesi, A. Kontogiorgi'den

Saat kulesi, kare plânlı yüksekçe bir kaidenin köşelerinde yükselen dört sütün yer alır. Bu sütunlar yuvarlak kemerlerle birbirine bağlanır. Gövdenin ortasında parmaklıklı bir balkon görülür. Balkonun hemen üzerinde, dört cephede, yuvarlak kadranlı birer saat bulunur. Saat köşkü üzerinde ise, yine dört ince sütun üzerinde yükselen ve üzeri aydınlık fenerli çapraz tonoz örtülüdür.[482]

[479] Androudis 2008, 61.

[480] Ayverdi 4/1982, 296 ; Acun 1994, 49; Kontogiorgi 2008, 177.

[481] Başbakanlık Devlet Arşivi, Tarih; 01/ B / 1319, Dosya No; 421, Gömlek No; 1.

[482] Acun 1994, 49; IRCICA Fotoğraf Arşivi 779-73/85 de bir fotoğrafı var; Bıçakçı 2003, 400.

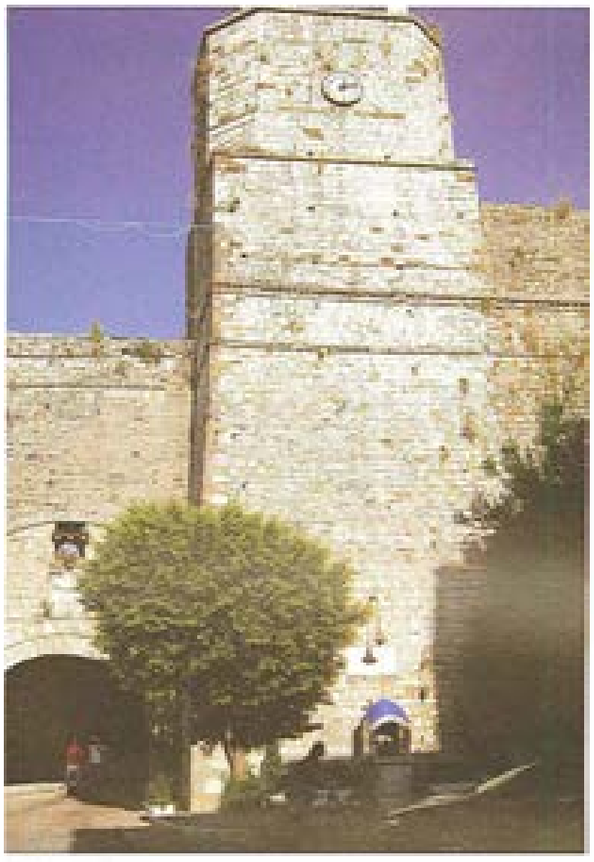

Foto : A. Çaycı

Foto : F. Karagianni

a- YANYA KALESİ'NDEKİ SAAT KULESİ

Saat kulesi Yanya Kalesi'nin giriş kapısı yanındaki kule yükseltilerek şehre bakan yüzüne yuvarlak bir saat kadranı yerleştirilmiştir. Kulenin üzerinde saat köşkü bulunur. Kulesinin yapım tarihi ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

18- YANYA, LORUS KAZASI SAAT KULESİ

Kaza merkezinde, masrafı halkın yardımıyla karşılanacak 4 m. genişliğinde, 12 m. yüksekliğinde bir saat kulesinin yapımı için, Sultan II. Abdülhamit'in 25. cülus yıldönümü kutlamaları çerçevesinde temeli atılmıştır. [483]

19- YENİCE VARDARI (GİYANİÇA) SAAT KULESİ

Ahmet Bey Camiinin arkasında kare kaidesi kalan kuleyi, Yenice Vardarı'nın kurucusu Evrenesoğullarından Şerif Ahmet Bey, annesi-babası ve tüm gaziler adına H.1167/1753-1754 de yaptırmıştır.[484] Denilmesine karşın 1706 tarihli bir belgede; "Yenice Vardar'da merhum Evrenos Bey mebna olan saat şiddet-i şitaiyede münkali olup bir vecihle tamiri kabul eylemek saat-i mezburda saatçi olan Esseyit Abdullah ehl-i ilim ve fakirü'l hal olmağla yevm-i isneyn ve tamirde bir sure-i Yasin ve sair eyyamda bir sure-i mülk tilavet etmek üzre evladiyet üzre mütevellileri olan Süleyman ve Yusuf arzlarıyla buyruldu 1706" bunlar yazılıdır.[485] Şiddetli rüzgârdan zarar gören saat kulesinin tamir edildiği belirtilerek, kulenin 1754 tarihinden önce yapıldığına işaret edilmektedir.

Kule, kare (6 x 6 m.) prizma gövdeli, 15 m. yüksekliğinde, kırma çatıyla örtülüdür. Kuleye, güneye açılan yuvarlak kemerli bir kapıdan girilerek ahşap merdivenlerle yukarı çanının bulunduğu yere çıkılır. Yapının 5 m. kadar alt kısmı kesme taştan, yukarısı tuğladan inşa edilmiştir. İç mekânı mazgal pencereler aydınlatır. Kule Almanların Yunanistan'ı işgali sırasında hasar görmüştür.[486]

---

483 Çakmak 2000, 66.

484 Ayverdi 4/1982, 304, Fotoğraf 238; Acun 1994, 49; Androudis 2008, 61; Karagianni 2008, 295.

485 Vakıflar Genel Müdürlüğü 1192 Nolu Hurufat Defteri, sayfa 37 deki bu bilgileri Bize veren meslektaşım Prof. Dr. Halit Çal'a çok teşekkür ederim.

486 Karagianni 2008, 295.

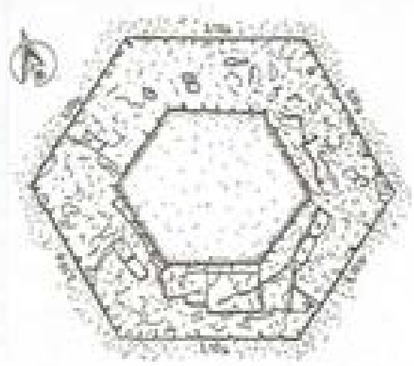
N.Konuk Arşivi'nden

(Palyoungas II, 2007, 538

20- YENİŞEHİR (LARİSA) SAAT KULESİ

Saat kulesi, Gazi Hasan Bey Köprüsü yakınındaydı. Kule hakkında en eski bilgiye Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde rastlamaktayız. "...saatli Camii'nin yanındaki yüksek bir binada bir çan saati olup bir merhale mesafeden sesi duyulur." der.[487] Kule, her bir cephesi 3.10 m. olan altıgen planlıydı. 1836 yılında, Seyyid Tahir Efendi tarafından tamir edilmiştir. Bu tamiri belirten bir kitabesi bulunmaktaydı. 1881 de kulede bazı tamirat ve ilaveler yapılır. 1928 de de bir tamirat görmüş ve 1941 depreminde de yıkılmıştır. Yakın zamanda, eski tiyatrodaki kazı çalışmaları sırasında temelleri bulunmuştur. Bugün kuleden hiçbir iz kalmamıştır.[488]

(Palyoungas II, 2007, 539)

[487] Ayverdi 4/1982, 312; Evliya Çelebi 1982,42; Acun 1994, 48; Konuk 2010, 451-452.

[488] Konuk 2010, 451-452.

21- GİRİT ADASI - HANYA SAAT KULESİ

Saat kulesi, Girit Adası'nın bir şehri ve Osmanlı döneminin Sancak merkezi Hanya'da yer alır. Yapı, bugün kiliseye çevrilen Sultan I. İbrahim (Hünkâr) Camii son cemaat yerinin kuzeydoğu köşesinde bulunur.[489] Cami, Sultan I. İbrahim tarafından (1640 -1648) yaptırılmıştır. Camiye 1872 tarihinde Hocazâde Şakir Ali Ağa tarafından bir miktar para vakfedilmiştir.[490] Saat kulesi, muhtemelen bu tarihte yapılmış olmalıdır.

Caminin köşesinden yükselen kule, üç katlıdır. Katlar birbirinden saçaklı silmelerle ayrılır. Kare prizma gövdeli yapının alt katının her yüzünde yuvarlak kemerli pencereler bulunur. Kulenin iki ve üçüncü katları ayaklar üzerinde yükselir. Yapının üzeri kubbeyle örtülmüştür. Kubbe saçağının altında yuvarlak kadranlı saat bulunur.

22- RODOS (RHODES=RODİ) SAAT KULESİ

Kale içinde, limana hâkim bir tepede, Süleymaniye Camii yakınındaki saat kulesi kaidesindeki iki sıra yedi satırlık kitabeye göre tarihlendirilir.[491]

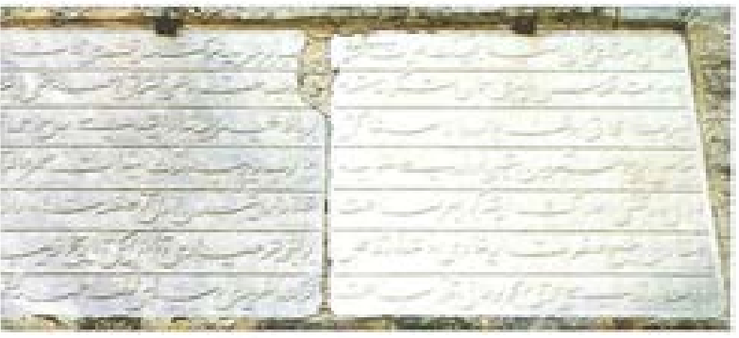

Foto : M. İbrahimgil

1- Cihanı tutdu Han Abdülmecid'in siytüihsan-ı
- Gelüp bu beldeye şevketle etmişti temaşayı
2- Bu saat kulısin yaptı heman şükrane-i mukaddem
- Edüp hubb-ı vatan Teşvik Ahmet Fethi Paşa'yı
3- Kılıp ilhâk-ı vakıf vâlid-i vâlâsına ilhak

- Bu bâlâ hayr ile şad etti ruh-ı Ahmed Ağa'yı
2- Binası burc-ı akrepten metin oldu münasiptir
- Çalup verse felek mikat-ı mihr-i âlem-ârayı
3- Ehali vakti idrak ettikçe beher saat
- Hüdâ var etsin ol âsafla şâh-ı dâd-fermâyı
4- Safadan tab-ı safvet oynadı mânende-i rakkas
- Bulunca ter ayarı tam iki tarih-i zîbâyı
5- Rodos'ta oldu çok dil-cûy bu âlî kulle-i saat
- Felek duydu sâdâ-yı lutf-ı Ahmet Fethi Paşa'yı 1268.

Saat kulesi, kitabesine göre, Tophane Müşiri Rodos'lu Ahmet Fethi Paşa tarafından H.1268 / M.1852 de yaptırmıştır.[492] Yuvarlak kemerli giriş kapısı bulunan ve bir yapı üzerinden yükselen

489 Akansel 1991; Acun 1994, 49; Çam 2000, 41; Bıçakçı 2003, 94.

490 Bıçakçı 2003, 94.

491 Çam 2000, 279; Konuk 2008, 144 - 145.

492 Balducci 1945,175, şekil 143; Acun 1994, 49; Çam 2000, 279; Konuk 2008, 144 - 145.

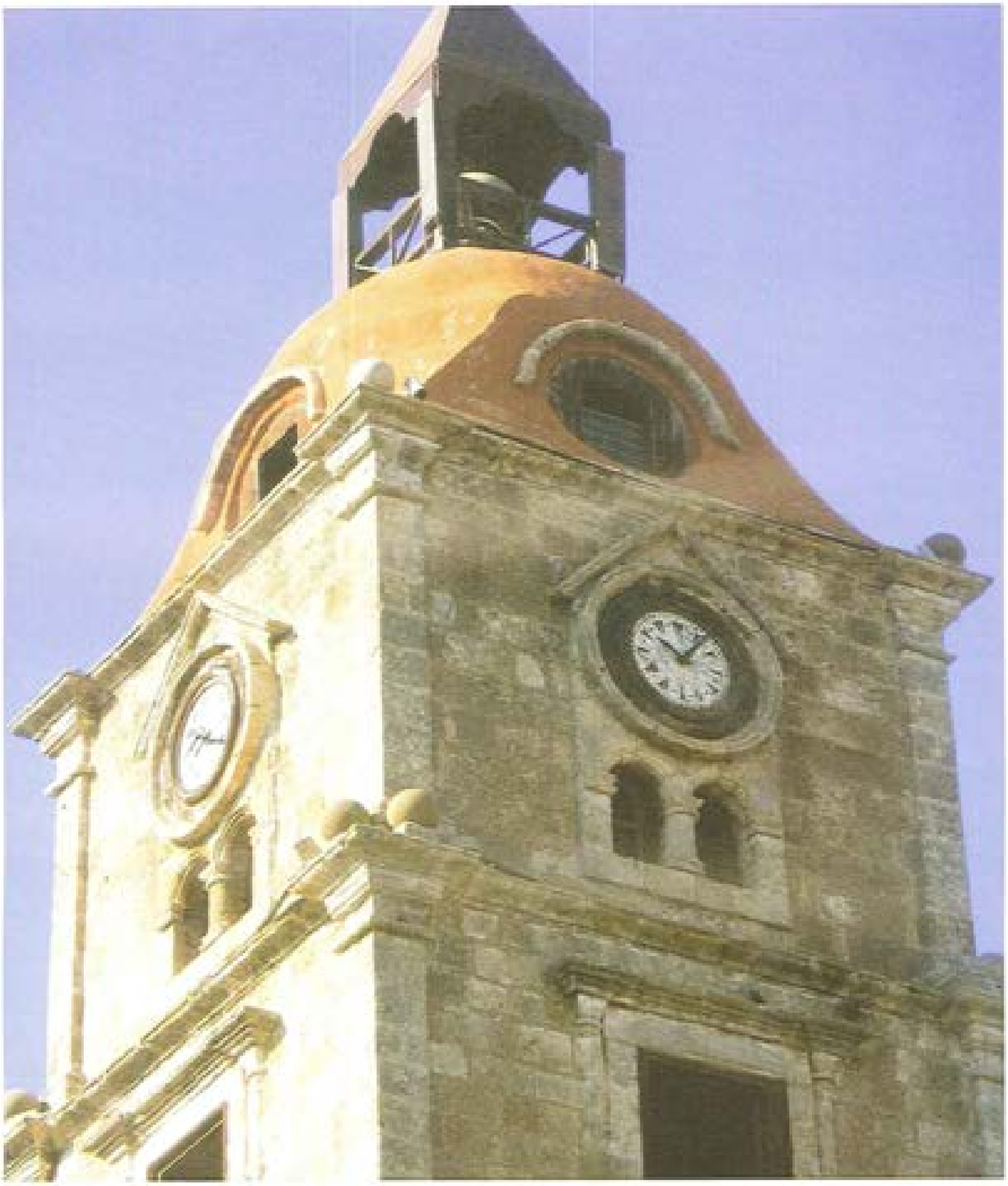

Foto : M. İbrahimgil

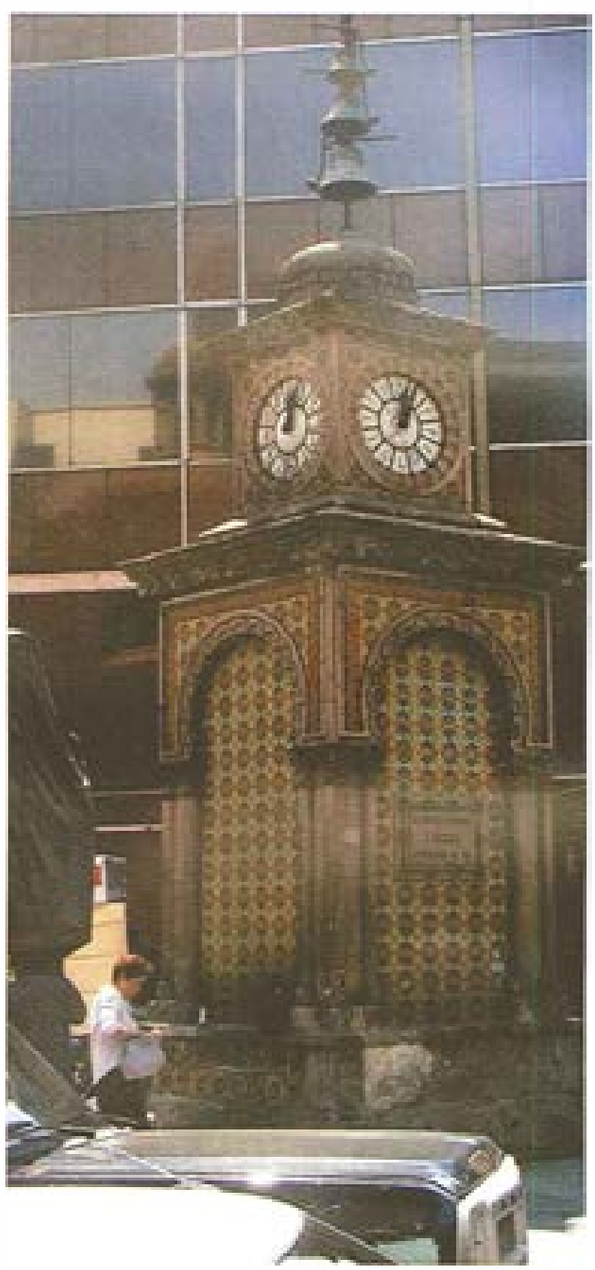
kule, aşağıdan yukarı doğru daralan kare prizma gövdeli üç katlıdır. Katları birbirinden kırık saçak oluşturan silmeler ayırır. Alt katın köşelerinde saçağı taşıyan ikişerli sütunlar bulunur. Saçakların üzerinde ikişerli taş toplar yer alır. İki ve üçüncü katların köşelerinde başlıklı silmeler görülür. Üçüncü katın en üstünde, dört yönde yuvarlak saat kadranları vardır. Saat kadranlarının tepesinde, üçgen alınlıklı silmeler, altında küçük ikiz, orta katta dikdörtgen pencereler bulunur.

Rodos Saat Kulesi Foto : M. İbrahimgil

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
MEKSİKA KÖRFEZİ
MEKSİKA
KYANUS
MEKSİKO CİTY
BEL
HODU
GUATEMALA

V- Yurt Dışına Hediye Olarak Gönderilen Saat Kuleleri

1- MEKSİKA SAAT KULESİ

Meksika'nın kuruluşunun 100. yılı münasebetiyle, Sultan Reşat tarafından, Eylül 1910 da İstanbul'da hazırlatılarak Meksika'ya hediye edilen kule başkent Mexico City'nin Bolivar Caddesi kavşağında dikilmiştir. Gövdesi üzerinde *"La Colonia Otomana a Mexico, Septembre de 1910"* yazılıdır. Saat kulesi kare bir kaide üzerine oturan kare prizma gövdeli iki katlı, küçük kubbeli ve yaklaşık olarak 8 - 10 m. yüksekliktedir.[493] Kulenin, birinci katının köşesinde ve iki yanında, korent başlıklı üçlü demet sütunlar vardır. Sütunlar birbirine, alınlıkları fistolu süslü at nalı kemerlerle bağlanır. Yapının kare gövdesinin bir yüzeyinde dikdörtgen, parmaklıklı demir kapı bulunur. Birinci katın tüm yüzeyi sarı ve kahverengi tonlu, geometrik motifli çinilerle kaplıdır. Muhtemelen Türk motifli geç Osmanlı çinileriydi. Birinci katın saçağı geniş ve kademelidir. İkinci kat birinci kattan daha küçük ve kısadır. Yalnızca her yüzeyinde yuvarlak kadranlı saatler bulunur. Kadranın ortasında, akrep ve yelkovanın çıktığı yerde ay ve yıldız motifi yer alır. Saatin rakamları iki tarafta Arap, diğer iki cephede ise Latin rakamlıdır. Saat kadranlarından giriş kapısı üzerindekinin yüzeyinde (?.. Meksiko) yazılıdır. Saat kadranlarının üzerinde ise, geniş bir saçak ile üzerinde küçük bir kubbe yer alır. Kubbe üzerinden aşağıdan yukarıya doğru küçülen üç tane saat çanı ile tokmakları dikkat çeker.

493 Akansel 1991; Acun 1994, 53.

2- HİNDİSTAN BOMBAY SAAT KULESİ

IRCICA Fotoğraf Arşivinde bu saat kulelerinin de fotoğraflarının bulunması; Meksika'ya dikilen saat kulesi gibi bu şehirlere de, belli amaç için gönderilerek dikildiklerini tahmin etmekteyiz.[494]

3- İTALYA VENEDİK SAAT KULESİ

IRCICA Fotoğraf Arşivinde bu saat kulelerinin de fotoğraflarının bulunması; Meksika'ya dikilen saat kulesi gibi bu şehirlere de, belli amaç için gönderilerek dikildiklerini tahmin etmekteyiz.[495]

[494] IRCICA Fotoğraf Arişivi, 91434 / 1 ve 16; Acun 1994, 53.
[495] IRCICA Fotoğraf Arişivi, 91382 / 96; Acun 1994, 53.

VI- Değerlendirme

Osmanlı İmparatorluğu (Anadolu dahil) coğrafyasında, Saat Kuleleri üzerine yaptığımız bu araştırmada, Anadolu'da; ayakta (serbest) 47, bir yapıya bağlanarak kulevarî şekilde yükselen 17, yok olan 24, yeni yapılan 14 ve sınırlarımız dışında, Arnavutluk'ta 8, Bosna-Hersek'te 24, Bulgaristan'da 40, Cezayir'de 3, Filistin'de 2, Irak'da 4, İsrail'de 4, Karadağ'da 2, Kosova'da 11, Libya'da 1, Lübnan'da 2, Macaristan'da 1 Makedonya'da 16, Mısır'da 1, Romanya'da 1, Sırbistan'da 3, Suriye'de 4, Suudi Arabistan'da 1 ve Yunanistan'da 26 olmak üzere toplam, 23 değişik ülkede 260 saat kulesi belirledik. Bunun yanı sıra Hindistan, İtalya ve Meksika'ya hediye olarak gönderilen 3 eser ele alınmıştır. Resmi binaların, Haydarpaşa Garı, Galatasaray Lisesi ve Çiçek Pasajı gibi resmi ve sosyal binaların alınlıklarında yer alan saatli binalar ele alınmamıştır.

Anadolu saat kulelerini sizlere tanıtırken; bir kısmının yapılış tarihlerinin bilinmemesi veya birbirine çok yakın olması nedeniyle, yapıları kronolojik bir sıraya koyma yerine, şehirleri harf sırasına dizerek anlattık.

Bunlardan Altınoluk (Edremit), Ankara, Bergama, Çanakkale, Çorum, İstanbul Yıldız Sarayı, Etfal Hastanesi, Muğla, Sivas Jandarma Binası ve Vezirköprü saat kulelerinin orijinal kitabeleri vardır. Kulelerden en eskisi 1796 tarihli Safranbolu, Balıkesir (1827), Burdur (1830) ve Tophane (1848) Saat Kuleleridir. Çoğunun mimarı bilinmemesine karşın, İstanbul Yıldız, Bayburt, İzmir, İzmit, Tophane, Sungurlu ve Yozgat saat kulelerinin mimarları bellidir.

Bu yapılar zamanı gösteren aletleri taşımaları yanında; Çanakkale, Dolmabahçe, İzmit ve İzmir Saat Kulelerinde olduğu gibi kaidelerindeki çeşmelerle sebil; Dolmabahçe, Kayseri, Muğla, Tokat ve Yozgat saat kulelerinin altlarındaki odalarla da, muvakkithane görevlerinin yanı sıra özellikle, Çankırı, Çorum, Samsun, Sungurlu ve Yozgat gibi balkonu bulunanlar yangın kulesi ve sisli puslu havalarda yön gösterici, ayrıca bazılarının üzerinde taşıdıkları (rüzgârgülü, barometre gibi) değişik hava olaylarını ölçen aletler taşımasıyla da, çok fonksiyonlu yapılar olarak kullanılmışlardır.

Saat Kulelerinin diğer bir görevi de, din ve devlet işlerinin ayrılmasına, Devlet Dairelerinin Ezani Saat yerine, Batı da olduğu gibi Güneş Saatiyle çalışma düzenine geç girmesine neden olmuştur. Ayrıca zengin ve aristokratların ceplerinde bulunan saatler, saat kulelerinin yapımıyla orta sınıf ve fakirlerin de cebine girmiş, ayrıca yapıldıkları şehri de ayrıcalıklı ve kıskanılacak bir kent haline getirmiştir.

Osmanlı kaynaklarında, Cuma Namazı kılınır, pazarı durur, divanı (kadısı) bulunur, hamamı olur şeklinde tarif edilen şehirler, büyük camiler etrafında gelişirdi. Ortada cami, etrafında pazaryerleri ve ticaret yapıları, onun etrafında ise mahalleler olurdu. Kenar ve köşelerinde binektaşları olan taş kaldırım döşeli (Türk Kaldırımı), dar sokaklı mahallelerin sokakları ulu camiye (merkeze) açılırdı. Mahalleler arasında küçük mescitler, mescit yanında hazireleri ile bazen çıkmaz sokaklar ve küçük mezarlıklar yer alırdı. Mahalleler arasında soku (dibek) ve kuyu

(çeşme) boşluklarının yanında meydan geleneği yoktu. Onun yerini pazaryerleri doldururdu. Osmanlı döneminde ulu camiler etrafında gelişen şehir, düz yerleşim yerlerinde, saat kuleleri meydanlarda yer alarak Avrupa'daki meydan geleneğini bu şekilde geç dönem Osmanlı coğrafyasına da taşımışlardır.

Yapıları konumlarına göre; meydanlarda, yamaç ve tepelerde, bir yapı üzerinde yer alanlar olmak üzere üç ana guruba ayırmıştık. Bunlardan Ankara, Antalya, Ayvalık, Bergama, Erzurum, Gümüşhacıköy, İskenderun, İstanbul Deniz Hastanesi, Sirkeci Garı, Haydarpaşa Lisesi, Bakırköy Ruh Sinir Hastalıkları Hastanesi, Çatalca Hükümet Konağı, İzmir Şirinyer Eski Amerikan Koleji, Basmane Tren İstasyonu, Mersin, Merzifon Amerikan Koleji, Sivas Jandarma Binası, Şanlıurfa, Sinop, Tarsus ve Zile Saat Kuleleri bir yapı üzerinde yer alan guruba girerler.

Bilecik, Bursa, Göynük, Kastamonu, Mudurnu, Safranbolu ve Sivrihisar saat kuleleri ise, bir yamaç üzerinde kurulanlardır. Her iki gurubun dışında kalanlarda meydanları işgal ederler.

Amasya, Bilecik, Bozcaada (Çanakkale) Kütahya, Osmaniye, Samsun ve Siirt Saat Kuleleri yeniden eski görünüşüne benzer şekilde yapılmışlardır.

Zamanın mimari üslubunu (Barok, Rokoko, Ampir, Eklektik ve Neoklasik Üslup) iyi bir şekilde yansıtan saat kuleleri, genel olarak sade taş yapılardır. Bunlardan Tophane, Yıldız Sarayı, Dolmabahçe, İzmir ve İznik Saat Kuleleri en süslü olanlarıdır.

Anadolu dışında, Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında yer alan diğer ülkelerdeki saat kulelerine gelince; bizim tespitlerimize göre, Arnavutluk'ta 8 tane saat kulesi vardır. Bunlardan Elbasan ve Kravaje saat kuleleri kitabelidir. Kravaje'nin kitabesinde yalnız tarih yazılıdır. Arnavutluk'taki en eski saat kulesi Elbasan'daki kuledir. Buradaki kuleler uzunluklarıyla dikkat çekerler.

Bosna-Hersek'te, bizim yerinde ve kaynaklardan tespitlerimize göre 24 saat kulesi bulunmaktadır. Bunlardan en eski olanı Banjaluca'daki Ferhat Paşa Saat Kulesi'dir. 1579 tarihli olan bu kule Osmanlı İmparatorluğu'nun, Üsküp'ten sonra en eski ve Saray-Bosna saat kulesi ile birlikte de Bosna-Hersek'in en güzel kuleleridir. Bosna-Hersek'teki kulelerin çoğu saat kadranları olmayan yapılardır. Bunlar saati yalnız vuruşlarıyla bildirirler. Kitabesi olan tek saat kulesi Gradaçaç Saat Kulesi (1824)'dir. Vakfiyelerde adı geçen saat kuleleri ise, Banyaluca ve Mostar'dır.

Bulgaristan yerinde en az inceleme yaptığımız ülkelerden birisidir. Burada bizim araştırmalarımıza göre 40 saat kulesi tespit ettik. Yapıların çoğu ticaret yolu üzerindeki yerleşim yerlerinde karşımıza çıkar. Bu kulelerden Berkofça (tarih kitabesi, 1765), Filibe (1812), Gabrova (1813), Şumnu (1604) ve Ziştovi (1859) Saat Kulelerinin kitabeleri vardır. Bunlardan en eskisi, 1604 tarihli ve en güzeli olan Şumnu Saat Kulesi'dir. Ayrıca bu kulenin kaidesinde Bulgaristan'daki kuleler içinde hiçbirisinde olmayan çeşme yer alır. Bulgaristan'daki saat kulelerinden Berkofça, Blagoevgrad, Elena, Gabrova, Etropol, Kalifarevo, Karnabat, Köstendil, Peştera ve Zlatica Saat Kulelerinin plânları vardır. Yine bu ülkenin kulelerinin birçoğunun saat kadranları yoktur.

Cezayir'de 3 tane saat kulesi vardır. Bunların hiç birisinin orijinal kitabeleri yoktur. Yanlarındaki camilerin tarihlerine göre tarihlendirilirler. En eski tarihli ve en büyük olanı 1659 tarihli Cezayir saat kulesidir.

Filistin'de 2 tane kitabeli saat kulesi vardır. Bugün ayakta olan Nablus'taki kulenin Başbakanlık Arşivi'nde plânı vardır. Bu plânın başkentten çizilerek oraya gönderilmesi bize bazı kulelerin plânlarının başkentten çizilerek gönderildiğini akla getirmektedir.

Irak'ta 4 saat kulesi tespit ettik. Bunlardan en güzeli Osmanlı Sarayı ve Kışlası Saat Kulesi'dir.

İsrail'de 4 saat kulesi tespit ettik bunlardan Akka ve Hayfa saat kulelerinin kitabeleri bulunmaktadır.

Karadağ'da 2, Kosova'da 11 saat kulesi tespit ettik. Bu kulelerden İpek, Mamuşa, Prizren ve Rahofça (yalnız tarih kitabesi) saat kulelerinin kitabeleri vardır. Mamuşa, Rahofça ve Priştine saat kulelerinin plânları çıkartılmıştır. Bu kulelerden; Gilan, İpek, Mitroviça, Priştine (eski olanı), Prizren (kaledeki) ve Vulçıtrın saat ku-

leleri günümüze kadar gelememiştir. Bu yapılardan, estetik ve biçimi bakımından en güzeli Prizren'deki kuledir.

Libya'da 1 tane, Lübnan'da 2 tane Osmanlı dönemine ait saat kulesi bulunur. Bunlardan Beyrut'taki saat kulesi en güzellerinden birisidir.

Makedonya'da 16 tane saat kulesi bulunur. Bunlardan Gostivar ve Pirlepe Saat kulelerinin kitabeleri vardır. Ayrıca yıkılan Kalkandelen, Koçana, Kumanova, Negotino, Palanka, Radoviçte ve Resne saat kulelerinin plânları yoktur. Diğerlerinin plânları vardır. Osmanlı İmparatorluğu saat kuleleri içinde en eski tarihli olanı Üsküp Saat Kulesi'dir.

Mısır ve Romanya'da 1, Sırbistan 1, Suriye'de 4, Suudi Arabistan'da 1saat kulesi vardır. Bu kulelerden en güzeli, altında bir çeşmesi olan Halep Saat Kulesi'dir.

Yunanistan'da da 26 tane saat kulesi vardır. Bunlardan Gümülcine, İskeçe ve Rodos saat kulelerinin kitabeleri bulunur. Bu yapılardan en güzeli Yanya Saat Kulesi'dir.

Osmanlı Coğrafyası'nda yer alan kulelerden Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Kosova ve Makedonya saat kuleleri hakkında yeterli denilebilecek düzeyde yayın vardır.

XIV. yy. Başlarında Avrupa'da ortaya çıkan saat kuleleri yapma geleneğinin Osmanlı Topraklarına, XVI. yy. sonlarında girdiğini ve XVIII. yy.dan sonra yaygınlaştığını belirtmiştik. Avrupa'dan bu kadar geç bir tarihte Anadolu'da yayılmasını bir kaç nedene bağlayabiliriz. Bunların en başında, muvakkithanelerin bulunmasıdır. İslâm Ülkelerinde erken tarihlerden beri bulunduğu anlaşılan muvakkithaneler, saat ayarının yapıldığı ezan ve namaz vakitlerinin halka duyurulduğu yerlerdi. Ahmet Haşim tarafından *Müslüman Saati* de denilen Namaz vakitleriyle de günün beş vaktinde halka saatin ezanla duyurulmasıdır.[496] İkinci nedeni, kule saatlerinin, ilk zamanlarda iki saatten başlayıp en dakik olanlarında bile, günde yarım saate yakın bir hata görülmüş, fakat bunu telafi etme çabaları ile karşılaşılmamıştır. Bilindiği gibi akşam namazı ile yatsı arasında, en kısa günde yaklaşık olarak 1.20 dakikalık bir zaman vardır. Böyle bir saatle faaliyette bulunulursa iki namaz süresinin birbirine karışması ihtimali bulunur.[497] Diğer bir nedeni de; İslâm Ülkelerinde namaz vakitleri gerçek güneş saatine göre düzenlenmiş ve ayrıca alaturka saat adı verilen bir düzen kullanılmıştır. Bu düzene göre güneş battığı anda alaturka saat tam on ikiyi gösterir. Mekanik saatler ise tanımlanan ortalama güneş saatine göre çalışırlar. Şu halde ortalama güneş saatine göre çalışan saati, alaturka saate göre çalıştırma için, her gün güneşin batışında saati on ikiye ayar etmesi gerekir ve bu iş evde kullanılan mekanik saatlerde kolayca yapılır. Hâlbuki kule saatlerini her gün güneş batışına göre ayar etmek pek kolay değildir. Yabancıların yazdığı gibi, kule saatlerinin kullanılmaması, Ezana ve müezzinlerin aleyhine bir durum görülmesinden kaynaklanmamaktadır. O dönemde kule saatlerin kullanılması, yaşamı düzenleyecek pratik bir yol değildi.[498]

Son Dönem Osmanlı toplumuna, Anadolu'ya gelen yenilikler yeteri kadar anlatılamamışsa, her zaman tepkilerine yol açmıştır. Faydasına inanılan bir yenilik varsa, ona da övgüler yağdırmıştır. (Bkz. Adana Saat Kulesi için Fani Efendi' nin dörtlüğüne)

Türk Toplumu saat kulelerinin faydalarına o kadar inanmıştır ki, modası geçsede Alaca, Ankara Hamamönü ve Aşağıeğlence Parkı, Bahadın (Sorgun-Yozgat), Boyabat, Çerikli, Esenli (Yozgat), Gaziantep, Gerze, Karabük, Nevşehir, Ondokuzmayıs (Samsun), Şefaatli (Yozgat), Ürgüp (Nevşehir) ve Yerköy (Yozgat) ilçelerinde saat kulesi yaparak bu geleneğin günümüzde de devam ettiğini göstermiştir. Hatta bazı yerleşim yerlerinde hâlâ yapılmaya devam etmektedir.

Saat kulelerinin geleceği hakkında üç dileğimiz vardır. Birincisi, ilgili resmi kuruluşlarımızın bu yapıların da tarihi eser olduğunu tescil ederek koruma altına almalarını; ikincisi, ilmi çalışmalarda da bu eserlerin gözardı edilmemesini, üçüncüsü ise, çalışmayan saatlerinin çalıştırılarak gelecek nesillere aktarılmasıdır.

[496] Muvakkithanelerin görevleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ergin 1939, 25 - 26; Sayılı 1960, 24 - 25, 127; Şapolyo 43 / 1969, 10 - 11; Ünver 1954, 254 - 256; Renda 1974, 182 - 183

[497] Tekeli 1966, 5.

[498] Dizer 1990, 67.

VII- Bibliyografya

Abdulkadiroğlu 1994 : A. Abdulkadiroğlu - Feridun Hakan Özkan, *Yozgat Meşhurları*, Ankara, 1994.

Acar 1995 : H. Acar, *Kastamonu*, Ankara 1995.

Acun 1981 : H. Acun, "Yozgat ve Yöresi Türk Devri Yapıları", *Vakıflar Dergisi*, XIII (1981), s. 435-715.

Acun 1990 : H. Acun, "Clock Towers in Turkey", *Image*, Sayı: 33 (1990), s. 16-20.

Acun 1/1990 : H. Acun, "A Fine Home in Sivas The Kangalağası Mansion", *Image*, Sayı: 35 (1990), s. 20-22.

Acun 1991 : H. Acun, "Az Tanınan Anadolu Saat Kuleleri", *Kültür ve Sanat*, 9 (Mart 1991), s. 66-69.

Acun 1992 : H. Acun, "Az Bilinen Saat Kulelerimiz", *İlgi*, Sayı: 68 (1992), s. 28-31.

Acun 1993 : H. Acun, "Saray-Bosna ve Travnik Saat Kuleleri", *X.Vakıf Haftası Kitabı*, (Ankara 1993), s. 295-298.

Acun 1994 : H. Acun, *Anadolu Saat Kuleleri*, Ankara 1994.

Acun 1999 : H. Acun, *Manisa'da Türk Devri Yapıları*, Ankara 1999.

Acun 2004 : H. Acun, "İstanbul'un Saat Kuleleri", *Zaman İçinde İstanbul*, Sayı: 51 (Ekim 2004), 102-106.

Acun 2005 : H. Acun, *Bozok Sancağı'da (Yozgat İli) Türk Mimarisi*, Ankara 2005.

Acun 1 / 2005 : H. Acun, *Tüm Yönleri ile Çapanoğulları ve Eserleri*, Ankara 2005.

Adhami 1971 : S. Adhami, *La Fondation de la Citadelle de Kruje et Ses Principales Reconstructions Monumentet 1*, Tiran 1971.

Adıvar 1970 : A. A. Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul 1970.

Akansel 1991 : İ. H. Akansel, *Tarihi Saat Kuleleri*, (Yayınlanmamış Derleme), İzmir 1991.

Akyüz 1964 : K. Akyüz, "Ziya Paşa'nın Amasya Mutasarrıflığı Sırasındaki Olaylar", *Belgeler I*, Ankara 1964.

Alpay 1945 : B. Alpay, "Urfa İli Coğrafyası", *Aylık Ansiklopedi*, C. I (Nisan 1945), s. 384-385.

Altay 1965 : M. H. Altay, *Adım Adım Çukurova*, Adana 1965.

Altun 1981 : A. Altun, "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi (Bir Deneme)", *Kütahya*, (İstanbul 1981-1982), s.171 -700.

Androudis 2008 : P. Androudis, "Secular Ottoman Architecture In Greece", *Ottoman Architecture in Greece*, Atina (?) 2008, s. 51-65.

Ankara 1308 : *Ankara Vilayet-i Salnamesi*, Ankara, Rumi 1308-1309.

Ankara 1318 : *Ankara Vilayet-i Salnamesi*, Ankara 1318.

Ankara 1325 : *Ankara Vilayet-i Salname-i Resmisi 1325 Sene-i Hicriyesine Mahsus*. Ankara 1325.

Anonim 2006 : Anonim, *Bosna i Hercegovina*, Sarajevo 2006.

Aslanapa 1973 : O. Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1973.

Aslanapa 2/1973 : O. Aslanapa, *Türk Sanatı*, C. II, İstanbul 1974.

Aslanapa 1984 : O. Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1984.

Aslanoğlu 2001 : İ. Aslanoğlu, *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı*, Ankara 2001.

Atmaca 2005 : T. Atmaca, " Zamanın Durduğu Mekân: Hacı Ethem Bey Camii ve Saat Kulesi ", *Avrasya Bülteni*, Sayı:41 (Aralık 2005), s. 16-22.

Atuk 2002 : A. Atuk, *101 Eskişehir*, Ankara 2002.

Ayverdi 1956 : E. H. Ayverdi, "Yugoslavya'da Türk Abideleri ve Vakıfları", *Vakıflar Dergisi,* Sayı: III (1956), s. 151-224.

Ayverdi 1/1981 : E. H. Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri,* (Romanya Macaristan), C.I, 1. ve 2. Kitap, İstanbul 1981.

Ayverdi 2/1981 : E. H. Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri,* (Yugoslavya), C.II, İstanbul 1981.

Ayverdi 3/1981 : E. H. Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri,* (Yugoslavya), C.III, İstanbul 1981.

Ayverdi 4/1982 : E. H. Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri,* (Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk), C.IV, İstanbul, 1982.

Baçe 1980 : A. Baçe - A. Meksi - E. Rıza - G. Karaıskaj - P. Thomo, *Historia Arkitektures Shqiptare (Nja fillimit deri ne V. 1912),* Tiran 1980.

Balducci 1945 : H. Balducci (Çev. C.Rodoslu), *Rodos'ta Türk Mimarisi,* Ankara 1945.

Barışta 1985 : Ö. Barışta, "İstanbul Son İmparatorluk Dönemi Yapılarında Süs Kubbesi İle Taçlandırılmış İskele Binaları", *Vakıflar Dergisi,* XIX (1985), s. 285 -294.

Basler 1987 : D. Basler- A. Begic- D. Çeliç- Z. Kajmakoviç, *The Art in Bosnia and Herzegovina,* Sarajevo 1987.

Bay 2003 : "Prizren Saat Kulesi", *Bay,* Sayı: 92 (2003), s. 43.

Bay 93/2003 : "Mahmut Paşa Saat Kulesi (Kale Saat Kulesi)", *Bay,* Sayı: 93 (2003), s. 43.

Bay 99/2003 : "Mahmut Paşa Saat Kulesi (Rahovça Saat Kulesi)", *Bay,* Sayı: 99 (2003), s. 43.

Bay 103/ 2003 : "Ferizovik Saat Kulesi", *Bay,* Sayı: 103 (2003), s. 43.

Bay 2004 : "Vulçitrın Saat Kulesi", *Bay,* Sayı: 113 (2004), s. 43.

Bay 2005 : "İpek Saat Kulesi", *Bay,* Sayı: 117 (2005), s. 67.

Bay 2006 : "Abidin Paşa", *Bay,* Sayı: 132 (2006), s. 40.

Bayhan 1997 : A. A. Bayhan, *Mısır'da Osmanlı Devri Mimarisi,* (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı'nda Yapılan Yayımlanmamış Doktora Tezi), Van 1997.

Bayhan 2006 : A. A. Bayhan, "İsrail / Yafa'daki Osmanlı Mimari Eserleri Üzerine Gözlemler", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi,* Sayı: 17 (Erzurum 2006), s. 15-42.

Baykal 1950 : K. Baykal, *Bursa ve Anıtları,* Bursa 1950.

Baykara 1974 : T. Baykara, *İzmir Şehri ve Tarihi,* İzmir 1974.

Bayrakdar 1989 : M. Bayrakdar, *İslâm'da Bilim ve Teknoloji Tarihi,* (2.Baskı), Ankara 1989.

Bıçakçı 2003 : İ. Bıçakçı, *Yunanistan'da Türk Mimari Eserleri,* İstanbul 2003.

Bilecik 2006 : ....., *Bilecik Kültür Envanteri,* İstanbul 2006.

Birtannica 22/1990 : "Ziya Paşa", *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi,* C. 22 (1990), s. 604.

Bolu 1921 : N. Kılıç- A. Kayapınar- B. Kaya-F. Kılıç-L. Kayapınar, *Bolu Livâsı 1921-1925 Senesi, Sâlnâmesi (Giriş-Metin-Tıpkıbasım-Dizin),* Bolu 2008.

Bogoeviç 1998 : L. Kumbaracı-Bogoeviç, *Osmanliski Spomenici Vo Skopje,* Skopje 1998.

Bozkurt 2004 : T. Bozkurt, *Beypazarı'ndaki Türk Devri Yapıları,* Ankara 2004.

Burdur 1955 : Anonim, *Burdur,* İstanbul 1955.

Bursa 1956 : Anonim, "Bursa Saat Kulesi", *Bursa Ansiklopedisi,* Bursa 1956, s.459.

Busbecg 1977 : O. C. de Busbecg (Çev. A.Kurutluoğlu), *Türkiye'yi Böyle Gördüm,* İstanbul 1977.

Canova 1996 : R. Canova, "Halep Uzaksa Arşın Buradadır", *Birlik Gazetesi,* 26 Ekim 1996.

Cansız 1996 : İ. Cansız, *Şer'iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Sonlarında Yozgat Sancağı,* Ankara 1996 (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda yapılmış ve yayımlanmamış Doktora Tezi), s. 15-16.

Ceylan 1988 : O. Ceylan, *Sur ve Kaleleri İle Tarihte Sivas,* Sivas 1988.

Cezar 1971 : M. Cezar, *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi,* İstanbul 1971

Cinlioğlu 1973 : H. Cinlioğlu, *Osmanlılar Zamanında Tokat,* Dördüncü Kısım, Tokat 1973.

Çakmak 2000 : S. Çakmak, *Sultan II. Abdülhamid'in 25. Cülus Yıldönümü Kutlamaları,* İstanbul (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde, Yaptırılan ve Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) 2000.

Çam 1990 : N. Çam, *Osmanlı Güneş Saatleri,* Ankara 1990.

Çam 2000 : N. Çam, *Yunanistan'daki Türk Eserleri,* Ankara 2000.

Çamoğlu 1962 : Ş. Çamoğlu, *Çanakkale Boğazı ve Savaşları,* İstanbul 1962.

Çatalca 2010 : Anonim, *İstanbul Çatalca İlçesi Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri,* İstanbul 2010 (?).

Çayırdağ 1981 : M. Çayırdağ, "Kapaktaki Konu", *Kayseri Kültür*, Sayı: 2 (Mayıs 1981) , s. 2.

Çapanoğlu 1999 : A. Çapanoğlu, *Orta Anadolu Ayaklanmaları, Yozgat İsyanı*, (Yer ve Tarih Belirtilmemiş Baskıya Hazır Hale Getirilmiş Kitap), Ankara 1999 olmalı.

Çevik 1949 : H. Çevik, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 1949.

Çığ 1978 : K. Çığ, "Topkapı Sarayı Saat Seksiyonu", *Sanat Dünyamız*, Sayı: 12 (Ocak 1978), s. 2-8.

Çıplak 1968 : M. N. Çıplak, *İçel Tarihi*, Ankara 1968.

Çorum 1973 : *1973 Çorum İl Yıllığı*, Ankara 1973.

Çorum 1897 : *1897'den 1979'a Çorum, Geçmiş Zaman Halleri*, (II. Baskı) Çorum 2009.

Dağlı 1997 : Y. Dağlı-C. Üçer, *Tarih Çevirme Kılavuzu*, IV. Cilt, Ankara 1997.

Demiray 1954 : A. Demiray, *Fotoğraflı Amasya*, Ankara 1954.

Demirel 2000 : Ö. Demirel, *Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, Ankara 2000.

Deniz 2006 : Ş. Deniz, "Safranbolu Saat Kulesi", *Tarih ve Düşünce*, Sayı: 69 (Eylül-Ekim-Kasım 2006), s. 62-65.

Denizli 1998 : H. Denizli, *Sivas Tarihi ve Anıtları*, Sivas 1998 (?).

Dernschwam 1987 : H. Dernschwam (Çev. Y. Önen), *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, Ankara 1987.

Dimovska 1992 : M. Dimovska- Çoloviç, "XIX. Yüzyıl Sonunda Makedonya'da Yapılmış Olan Saat Kuleleri", *Bildiri Kitabı (Uluslar Arası Yapı ve Yaşam '92)*, 12-17 Mayıs Yapı Fuarı, Kongre, Bursa 1992.

Dimovska 1984 : M. Dimovska-Çoloviç, "Srednovekovna Kula- Koçani", *Kulturno Nasledstvo*, IX (Skpje 1984), s. 107-112.

Diyarbakır 1319 : *Salname-i Vilayet-i Diyarbakır*, Diyarbakır H.1319 / R.1317.

Dizer 1986 : M. Dizer, "İslâmda ve Osmanlılarda Saat", *Bilim Birlik Başarı*, Sayı: 44 (İzmir 1986), s. 13-16.

Dizer 1990 : M. Dizer, *Takiyüddin*, Ankara 1990.

Dolmabahçe 2005 : Anonim, *Dolmabahçe Sarayı*, Ankara 2005.

Doukata 2008 : S. Doukata, "Yeni Mosque", *Ottoman Architecture in Greece*, Atina (?) 2008, s. 321-323.

Durham 1905 : M.E.Durham, *The Burden of The Balkans*, London 1905.

Elezoviç 1930 : G. Elezoviç, "Turski Spomenici Vo Skopje", *GSND*, knj. VII-VIII, Skopje 1930.

Ergene 1995 : L. Ergene, *Geçmişten Günümüze Bakır Maden*, Maden 1995.

Ergene 2000 : L. Ergene, "Gelinçik Diyor ki: Tarihimize Sahip Çıkalım", *Gelincik*, Yıl: 1, Sayı: 1 (23 Mart 2000), s. 8-10.

Ergin 1939 : O. Ergin, *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi*, İstanbul 1939.

Erken 1983 : S. Erken, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler* (II. Bas:), Ankara 1983.

Erkiletlioğlu 1996 : H. Erkiletlioğlu, *Osmanlılar Zamanında Kayseri*, Kayseri 1996.

Eski 2000 : M. Eski, *Kastamonu Valileri 1838-2000*, Ankara 2000.

Evliya Çelebi 1982 : Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi*, 8, İstanbul 1982.

Evliya Çelebi V/1984 : Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi*, 5-6, İstanbul 1984.

Eyice 1955 : S. Eyice, *İstanbul, Petit Guide a Travers Les Monuments Byzantins et Turcs*, İstanbul 1955.

Eyice 1963 : S. Eyice, "Üsküp'de Türk Devri Eserleri", *Türk Kültürü*, Sayı: II, Ankara : (Eylül 1963), s. 20-30.

Eyice 1965 : S. Eyice, "Bizans Devrinde Edirne ve Bu Devre Ait Eserler", *Edirne, Edirne'nin 600.Fetih Yıldönümüne Armağan Kitabı*, Ankara 1965, s. 39-76.

Eyice 1970 : S. Eyice, "Konya Alâeddin Tepesinde Selçuklu Öncesine Ait Bir Eser: Eflatun Mescidi ", *Sanat Tarihi Yıllığı*, IV (1970-1971), s. 269-302.

Eyice 1975 : S. Eyice, "Tarihte Bolu", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, Sayı: 47 / 326 (Mayıs-Haziran 1975), s. 1-19.

Eyice 1977 : S. Eyice, "İstanbul'un Tarihi Eserleri", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 5/2 (1977), s.1214 / 44-1215 / 157.

Gezgör 1987 : V. Gezgör, "Dolmabahçe Saat Kulesi" *Milli Saraylar*, Sayı 1 (1987), s.124-128.

Goodwin 1971 : G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, London 1971.

Göçgün 1987 : Ö. Göçgün, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, Ankara 1987.

Gülersoy 1983 : Ç. Gülersoy, "Son 400 Yılda Tophane Semti", *VIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara 11-12 Ekim 1976), Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. III, Ankara 1983, s. 1637-1650.

Gültekin 1952 : H. Gültekin, *İzmir Tarihi*, İzmir 1952.

Gündüz 2004 : D. Gündüz, "Alaturka Saatten Alafranga Saate Geçiş, Osmanlı'nın Mekanik Saatle Buluşması", *Zaman İçinde İstanbul*, Sayı: 51 (Ekim 2004), 120 -126.

Gürsel 1997 : M. S. Gürsel, *Çorum 1997*, Çorum Ağustos 1997, III.

Halep 1322 : *1322 Sene-i Hicriyesine Mahsus, Salnameyi Vilayet-i Halep*, Halep 1322.

Hasandediç 1968 : H. Hasandediç (Çev. İsmail Eren), "Mostar'ın Türk Devri Kültürel ve Tarihi Anıtları", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: VII (1968), s. 215-234.

Hüdavendigâr 1325 : *1325 Sene-i Hicriyesine Mahsus Hüdavendigâr Vilayet - i Salname-i Resmisi 1325 Hicri*, Bursa 1325.

Hüseyin Hüsameddin 1986 : Abdi-zâde Hüseyin Hüsameddin (Sadeleştiren: A.Yılmaz - M. Akkuş), *Amasya Tarihi*, Ankara 1986.

İbrahimgil 1999 : M. Z. İbrahimgil, "Balkanlar ve Kosova'daki Türk Kültür Mirasımızın Dünü Bugünü", *Vakıf ve Kültür*, Sayı: 4 (1999), s. 6-8.

İbrahimgil 2002 : M. Z. İbrahimgil, "Pirlepe'de Osmanlı Dönemi Yapıları ve Türk Sanatındaki Yeri", *XIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 4-8 Ekim 1999)*, Ankara 2002, s. 1173-1180.

İbrahimgil 2006 : M. Z. İbrahimgil - Neval Konuk, *Kosova'da Türk Mimarî Eserleri*, I - II, Ankara 2006.

İnönü I / 1946 : "Abidin Paşa" , *İnönünü Ansiklopedisi*, C.I (Ankara 1946), s.77.

İrdesel 1983 : M. İrdesel, *Gelibolu'yu Tanıyalım*, (3.bas.) İstanbul 1983.

Kahraman 1993 : K. Kahraman, "Cezayir, Osmanlı Dönemi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 7 (İstanbul 1993), s. 486-489.

Karaca 1993 : A. Karaca, *Anadolu Islahâtı ve Ahmet Şakir Paşa (1838-1999)*, İstanbul 1993.

Karagianni 2008: F. Karagianni, "Clock Tower of Giannitsa ", *Ottoman Architecture in Greece*, Atina (?) 2008, s. 295.

Karakoyunlu 1990 : S. Karakoyunlu, *Bayburt Tarihi*, Ankara 1990.

Karpat 1992 : K. H. Karpat, "Balkanlar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 5 (İstanbul 1992), s. 25-32.

Kapusuzoğlu 1997 : E. Kapusuzoğlu, *Yozgat*, Yozgat 1997.

Kastomonu 1310 : *Kastamonu Vilayet-i Salnamesi H.1310*, Kastomonu 1310.

Keskinoğlu 1968 : O. Keskinoğlu, "Bulgaristan'daki Bazı Türk Vakıfları ve Âbideleri", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: VII (1968), s. 129-137.

Kiel 1990 : M. Kiel, *Ottoman Architecture in Albania, 1385-1912*, İstanbul 1990.

Kıel 1994 : M. Kiel, "Dimetoka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 9 (1994), s. 305-308.

Kiel 2007 : M. Kiel, "Plevne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 34 (2007), s. 302-303.

Kiel 1 / 2007 : M. Kiel, "Pravadi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 34 (2007), s. 339-340.

Kienitz 1963 : F. K. Kienitz, "Osmanische Uhturme, Ein Stück Kulturgeschichte aus Alten Türkischen Stadten", *Mitteillungen*, Deutsch Turkische Gesllschaft E. V., Heft 54 (Bonn 1963), s. 2-5.

Kocabaşoğlu 1989 : U. Kocabaşoğlu, *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika*, İstanbul 1989.

Koç 1963 : F. Koç, *Bütün Yönleriyle Yozgat*, Ankara 1963.

Koçankovska 1995 : V. Koçankovska, "Saat Kula Vo Bitola", *Zbornik Na Trudovi*, 12-13-14, Bitola 1992-1995, s. 44-65.

Konuk 1998 : N. Konuk, *Şehbal Mecmuasında Mimari İle İlgili Makalelerin Günümüz Alfabesiyle Okunuşu*, Ankara: G. Ü. Fen-Edb. Fak. Arkeoloji-Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Lisans Tezi, 1988.

Konuk 2008 : N. Konuk, *Midilli Rodos, Sakız ve İstanköy'de Osmanlı Mimarisi*, Ankara 2008.

Konuk 2010 : N. Konuk, *Yunanistan'da Osmanlı Mimarisi, I.*, Ankara 2010.

Konya 1303 : *Konya Vilayet-i Salnamesi*, Konya: On Dokuzuncu Defa Hicri 1303.

Konya 1306 : *Konya Vilayet-i Celilesi Salnamesidir*, Konya: Hicri 1306, Rumi 1308.

Konya 1317 : *Konya Vilayet-i Salnamesi*, Konya: Yirmi Sekizinci Defa Hicri 1317.

Konya 1322 : *Konya Vilayet-i Salnamesi*, Konya, Hicri 1322.

Konya 1332 : *Salname-i Vilayet-i Konya*, İstanbul: Sene-i Hicryye- Şemsiye 1332, Sene-i Maliye 1330.

Konyalı 1960 : İ. H. Konyalı, *Erzurum Tarihi*, İstanbul 1960.

Kojuharov 1965 : G. Kojuharov, "Bılgarska Gracanska Arhitektura " *Kratka İstorija na Bılgarskata Arhitektura*, Sofia 1965.

Kontogiorgi 2008 : A. Kontogiorgi, "Complex Division of Ioannina", *Ottoman Architecture In Greece*, Atina (?) 2008, s. 95.

Konrapa 1964 : M. Z. Konrapa, *Bolu Tarihi*, Bolu 1964 (Kitabın İçinde 1960 Tarihi Yazmaktadır.).

Kosova 1314 : *1896 (hicri 1314) Kosova Vilayeti Salnamesi*, İstanbul 2000.

Köklü 1983 : N. Köklü,"Saruhanlılar Devrinde Manisa (3)", *Manisa*, (Aralık 1983), s. 5-29.

Köprülü-Ünaldı 1983 : İ. Köprülü-U. Ünaldı, "Siirt Ulu Camii ve Minaresi", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, 5(1983), s. 19-36.

Kreşevljakoviç 1952 : H. Kreşevljakoviç, *Sahat Kule U Bosni i Hercegovini*, Naše Starine, IV, Sarajevo 1952.

Kreşevljakoviç 1980 : H. Kreşevljakoviç, *Kapetanije u Bosnii Hercegovini*, Svjetlost - Sarajevo 1980.

Kuran 10/1967 : E. Kuran, "Sa'id Paşa", *İslâm Ansiklopedisi*, C.100 (1967), s. 82-86.

Kurgan 1984 : Ş. Kurgan, "Ziya Paşa", *Türk Ansiklopedisi*, C. 33 (Ankara 1984), s. 501-504.

Kurtman 1991 : N. Kurtman, "Çanakkale Eserlerinden Örnekler", *VIII. Vakıf Haftası Kitabı*, (Ankara 1991), s. 171-178.

Larousse 6 / 1971 : "Kamil Paşa (Mehmed) Kıbrıslı", *Meydan Larousse*, C. 6 (1971), s. 833.

Larousse I / 1969 : "Abidin Paşa", *Meydan Larousse*, C. I (1969) s. 42.

Larousse 8/1972 : "Mehmet Paşa Giridizâde", *Meydan Larousse*, C. 8 (1972), s. 546.

Larousse 11 / 973 : "Sırrı Paşa Giritli", *Meydan Larousse*, C. 11 (1973), s. 278.

Larousse 12/1973 : "Ziya Paşa", *Meydan Larousse*, C.12(1973), s. 947-948.

Manisa 1932 : Anonim, *Manisa Vilayeti Hakkında*, Manisa 1932.

Matkovski 1991 : A. Matkovski, *Makedonija Vo Delata Na Stranskite Patepisci*, 1371-1777, Skopje 1991.

Mazıoğlu 1987 : H. Mazıoğlu, *Ahmed Remzi Akyürek ve Şiirleri*, Ankara 1987

Mehmet Tahir 2/1972 : Bursalı Mehmet Tahir (Haz. A.F.Yavuz-İ.Özen), "Abidin Paşa (Prevezeli)", *Osmanlı Müellifleri*, C. 2 (1972), s.47.

Mehmet Tahir 2/1972 : Bursalı Mehmet Tahir (Haz. A. F.Yavuz-İ.Özen), "Ziya Paşa (Abdü'l - Hamid Ziya Paşa)", *Osmanlı Müellifleri*, C. 2 (1972), s. 444-445.

Meksi 1977 : A. Meksi - G. Fracheri, *Arhitecture et Restauration de la Mosque de Haxhi Ethem Bey a Tirane, Monumentet, S. 14*, Tiran 1977.

Menç 2007 : H. Menç, *Fotoğraflarla Geçmişte Amasya (1850-1950)*, (2. Baskı), Amasya 2007.

Meyer 1971 : W. Meyer, *Topkapı Sarayı Müzesindeki Saatların Katalogu*, İstanbul 1971.

Mijatev 1991 : P. Mijatev (Çev. Y. Yücel), *Macaristan ve Bulgaristan'daki Türk Sanat Eserleri*, Ankara 1991.

Nikoliç 1998 : S. C. Nikoliç, *Prizren Ortaçağdan Modern Çağa Kadar Şehircilik ve Mimarlık*, Prizren 1998.

Nüzhet 1329 : M. Nüzhet,"Ramazanoğulları", *Tarih-i Osmanı Encümeni Mecmuası*, C.I (1329),s.769.

Oğuz 1991 : M. Ö. Oğuz, "Çapanoğlu Edip Bey", *Bozok*, Yıl: 1, Sayı: 7 (Eylül 1991), s. 6-9.

Okurer 1970 : M. Okurer, *Kurtuluştan Kurtuluşa İzmir*, İzmir 1970.

Olçaytu 1938 : İ. Olçaytu, "Sivas kalesindeki Saat", *Ortayayla*, No:15 (Ağustos 1938), s. 12-15.

Onur 1972 : O. Onur, *Edirne Kitabeleri*, İstanbul 1972.

Önder 1971 : M. Önder, *Mevlana Şehri Konya*, (II. Bas.), Ankara 1971.

Önge 1988 : Y. Önge, "Türk Mimarlık Sanatında Maket ve Maketçilik", *Kültür ve Sanat*, Sayı: 1(Aralık 1988), s. 32-37.

Öney 1992 : G. Öney, *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*, (3.Baskı), Ankara 1992.

Öz 1965 : T. Öz, *İstanbul Camileri*, C.II, İstanbul 1965.

Özalp 1960 : T. Özalp, *Sivrihisar Tarihi*, Eskişehir 1960.

Özcan 1993 : A. Özcan, "Cülûs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 8 (1993), s. 108-114.

Özdemir 1994 : K. Özdemir, "Osmanlı'da Batılılaşmanın Kentsel Simgeleri: Saat Kuleleri", *Art Decor, Eylül* 1994. 89-94.

Özdemir 1993 : K. Özdemir, *Ottoman Clocks And Watches*, İstanbul 1993.

Özergin 1968 : M. Kemal Özergin - Hasan Kaleşi - İsmail Eren, "Prizren Kitabeleri", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: VII (1968), s. 75-96.

Özkarcı 2001 : M. Özkarcı, *Niğde'de Türk Mimarisi*, Ankara 2001.

Özüdoğru 2003 : Ş. Özüdoğru, "Antik Devşirme Malzeme Kullanılan Bir Çeşmenin Düşündürdükleri", *VII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (7-8-9 Nisan 2003)*, s. 98-101, 232-234.

Öztuna 1978 : Y. Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, C. VIII, İstanbul 1978.

Öztuna 1989 : Y. Öztuna, *Devlet ve Hânedanlar, Türkiye (1074-1990)*, C. 2, Ankara 1989.

Pakalın 1947 : M. Z. Pakalın,"Kamil Paşa, Mehmet", *Aylık Ansiklopedi*, C.3 (1947), 855-856.

Pala I/1988 : İ. Pala,"Abidin Paşa (1843-1906)", *Türk Ansiklopedisi*, C.I (İst.1988), s. 310.

Parmaksızoğlu 27/1978 : İ. Parmaksızoğlu, "Reşit Mümtaz Paşa", *Türk Ansiklopedisi*, C.27 (Ank.1978), s. 294.

Parmaksızoğlu 28/1980 : İ. Parmaksızoğlu,"Sırrı Paşa", *Türk Ansiklopedisi*, C.28 (Ankara 1980), s. 534.

Pavlov 1999 : Z. Pavlov, *Makedonya'daki Saat Kuleleri*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji-Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Seminer Çalışması, 1999.

Pektaş 2002 : K. Pektaş, *Tunus'ta Osmanlı Mimari Eserleri*, Ankara 2002.

Perçijarevska 1997 : V. Perçijarevska, "Saat Kulata Vo Prilep", *Kulturno Nasledstvo*, XXII-XXIII (1995 /1996), Skopje 1997, s. 205 – 223.

Plevneş 1988 : V. Plevneş, "Konzervacija i Rekonstrukcija Na Saat Kula Vo Ohrid", *Lihnid Br. 6*, Ohrid 1988.

Polat 1988 : İ. Polat "Osmanlı İmparatorluğuna Açılan Amerikan Okulları Üzerine Bir İnceleme", *Belleten*, Sayı: 203 (Ağustos 1988), s. 627-652.

Prizren 2005 :..... "İpek Saat Kulesi", *Bay Aktüel Kültür Sanat*, Yıl: 12, Sayı: 117, Prizren 2005, 67.

Renda 1974 : G. Renda, "Amasya II. Beyazıt Külliyesindeki Muvakkithane", *Sanat Tarihi Yıllığı*, VI (1974-75), s.181-206.

Rıefstahl 1941 : R. Meyer Rıefstahl, *Cenubu Garbi Anadolu'da Türk Mimarisi*, İstanbul 1941.

Ruska 1967 : J. Ruska, "Saat", *İslâm Ansiklopedisi*, C.10 (1967), s. 2-3.

Sakelariev 2000 : I. Sakelariev, "Saat Kulesi-Yiğitlik ve Şiir", *Şumen: Şumenci Gazetesi*, İzdanie za Kultura i opştesven Jivot, Sayı: 1, Mayıs 2000, s. 4.

Sambanopoulou 2008 : L. Sambanopoulou, "Yeni Mosque (or Old Archaeological Museum)", *Ottoman Architecture in Greece*, Atina (?) 2008, s. 226-228.

Sayılı 1960 : A. Sayılı, *Observatory in İslâm*, 1960.

Serveti Fünun 1315 : "Resimlerimiz", *Servet-i Fünun Mecmuası*, Sayı: 474 R. 30 Mart 1315 (11 Nisan 1899), s. 84.

Sonat 1988 : G. Sonat, "II. Abdülhamid'e Hediye Edilen Gümüş Maketler", *Sanat Dünyamız*, Sayı: 37 (Temmuz 1988), s. 23.

Sözen 1975 : M. Sözen ve Gurubu, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975.

Sözen 1984 : M. Sözen, *Cumhuriyet Döneminde Türk Mimarlığı*, İstanbul 1984.

Stoyanovski 1989 : A. Stoyanovski, *Makedoniya Vo Tursvoto Srednovekovie, Skopye (Üsküp)* 1989.

Stoykov 1965 : G. Stoykov, "Opştestveni i Kultovni Zgradi", *Kratka İstorija na Bılgarskata Arhitektura*, Sofia 1965.

Şahin 1987 : T. E. Şahin, *Erzincan Tarihi*, C. II, Erzincan 1987.

Şapolyo 43/1969 : E. B. Şapolyo, "Muvakkithaneler", *Önasya*, Sayı: 43(Mart 1969), s. 10-11.

Şapolyo 1969 : E. B. Şapolyo, "Saat Kulelerimiz", *Önasya*, Sayı: 44 (Nisan 1969), s. 10-11.

Şehbal 1329 : .... *Şehbal*, (İstanbul), 1 Şubat 1329, s. 348.

Şehbal 15/1329 : .... *Şehbal*, (İstanbul), 15 Şubat 1329, 366, Resim 373.

Şemseddin Sami 1316 : Ş. Sami, *Kâmusü'l- Alâm*, C. VI, İstanbul 1316.

Şemseddin Sami 1996 : Ş. Sami, *Kâmusü'l- Alâm*, C. VI, Ankara 1996.

Şener 1997 : Y. Şener, *Beypazarı, Tarihte ve Bugün*, Ankara 1997.

Talay 1991 : A. Talay, *Eserleri ve Hizmetleriyle Sultan Abdülhamid*, İstanbul 1991.

Tekeli 1966 : S. Tekeli, *16.Asırda Osmanlılarda Saat ve Takiyüddin'in Mekanik Saat Konstrüksüyonuna Dair En Parlak Yıldızlar*, Ankara 1966.

Tekin - Baş 2003 : R. Tekin - Y. Baş, *Osmanlı Atlası*, İstanbul 2003.

Tomovski 1959 : K. Tomovski - D. Kornakov, *Za Nekoi Spomenici Od Jugoistoçna Mkedonija, Kulturno Nasledstvo V*, Skopje 1959.

Tonev 1965 : L. Tonev, "Selişta", *Kratka İstorija na Bılgarskata Arhitektura*, Sofia 1965.

Tsaka 2008 : K. Tsaka, "Livadeia In The Ottoman Period", *Ottoman Architecture in Greece*, Atina (?) 2008, s. 95.

Tuğlacı 1985 : P. Tuğlacı, *Osmanlı Şehirleri*, İstanbul 1985.

Tuleşkov 1994 : N. Tuleşkov, "Osmanlı Yolları Üzerindeki Saat Kuleleri Avrupa'nın Hediyesidir", *Bulgarsko Arhitekturno Nasledstvo*, Sayı: 1 (Sofya 1994), s. 50-58.

Tuncel 1989 : G. Tuncel, "Ramazanoğullarının Mimari Eserlerinden Adana ve Tarsus Ulu Camileri", *2. Mersin Milli Kültür ve Eğitim Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1989.

Turan-İbrahimgil 2004 : Ö. Turan-M. İbrahimgil, *Balkanlardaki Türk Mimarî Eserlerinden Örnekler*, Ankara 2004.

Türk 1/1968 : ..... "Abdurrahman Nurettin Paşa", *Türk Ansiklopedisi*, C. I (1968), s. 46.

Türk 21/1974 : "Kamil Paşa, Kıbrıslı Mehmed (Lefkoşe 1832-1913)", *Türk Ansiklopedisi*, C.21 (1974), s.180.

Türk 28/1980 : "Said Paşa, Küçük Mehmed", *Türk Ansiklopedisi*, C.28 (1980), s. 52.

Tütüncü 2006 : M. Tütüncü, *Turkish Jerusalem (1517-1917) Ottoman Inscriptions from Jerusalem and Other Palestinian Cities*, Haarlem 2006.

Uluçam 1989 : A. Uluçam, *Irak'taki Türk Mimari Eserleri*, Ankara 1989.

Uluçay 1980 : M. Çağatay Uluçay, *Padişah Kadınları ve Kızları*, Ankara 1980.

Unat 1974 : F. R. Unat, *Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Kılavuzu*, Ankara 1974.

Urfa 1927 : Anonim, *Urfa Salnamesi*, İstanbul 1927.

Üçok 1979 : B. Üçok, *İslâm Tarihi, Emeviler - Abbasiler*, İstanbul 1979.

Ülker 1990 : N. Ülker, "İzmir Saat Kulesi" , *Lale*, Sayı: 7 (1990), s. 9-14.

Ümit 2000 : ..... , "Saat Kuleleri", *Ümit*, Yıl: 5, Sayı: 30 (Şumnu, Mart-Nisan 2000), s. 20.

Ünlüol 2000 : K. Ünlüol, "Gerede'de Tarihî, Turistik Mekânlar ve Mesire Yerleri", *Geçmişten Günümüze Gerede*, Gerede 2000, s. 249-256.

Ünver 1954 : S. Ünver, " Sur Les Cadrans Solaires Horizontaux et Verticaux en Turguie ", *Archives Internationales d ' Histoire des Sciences*, 28-29 (1954) , s. 254-256.

Van Berchem 1917 : Mm. M. Van Berchem-Halil Edhem, *Materiaux Pour Un Corpus Inscriptionum Arabicaum*, Le Caire 1917.

Vırmiça 1998 : R. Vırmiça, *Kosova Hamamları*, Prizren 1998.

Vırmiça 1999 : R. Vırmiça, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri 1*, Ankara 1999.

Vırmiça 2001 : R. Vırmiça, "Geçmişten Günümüze Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri", *Balkanlar'da Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri (17-19 Mayıs 2000, Şumnu-Bulgaristan)*, C. 2, Ankara 2001, s. 781-798.

Yavaşov 1930 : İ. Yavaşov, *Razgrad, Negovato Arkeologicesko i İstoriçesko Minalo, Çast I, Sv. 110*, Sofia 1930.

Yavi 1986 : E. Yavi, *Tokat (Komana)* , İstanbul 1986.

Yavuz 2008 : M. Yavuz, "August Carl Friedrich Jasmund ve Mimari Faaliyetleri", *A.Ü.Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 21, (Erzurum 2008) s. 187-209.

Yenişehirlioğlu 1989 : F. Yenişehirlioğlu, *Türkiye Dışındaki Osmanlı Mimari Yapıları*, Ankara 1989.

Yıldırım 2001 : N. Yıldırım, *Yaşayan Tarihi ve Kültürel Askeri Yapılar*, Ankara 2001, 419-420

Yıldız 1990 : B. Yıldız, *Ankara, Bursa, Sivrihisar ve Yenişehir Saat Kuleleri*, (G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, Resim - İş Eğitimi Bölümü, Basılmamış Lisans Tezi), Ankara 1990.

Yozgat 1973 : *Yozgat İl Yıllığı*, Ankara 1973.

Yozgat 1991 : *Yozgat İl Yıllığı*, Ankara 1991.

Yurt 1/1981 : "Adana", *Yurt Ansiklopedisi*, C.I (1981), s. 56.

Yurt 1/1981 : "Amasya", *Yurt Ansiklopedisi*, C.I (1981), s. 500.

Yurt VI/1981 : "İzmir", *Yurt Ansiklopedisi*, C.VI. (1981), s.4435.

Yüksel 1991 : M. Yüksel, *Çukurova'da Türk İslâm Eserleri ve Kitabeler*, (II. Bas.), İstanbul 1991.

Zetterstéen 1977 : K.V. Zettersteen, "Harunürreşid", *İslâm Ansiklopedisi*, C.5/1 (1977), s.304-305.

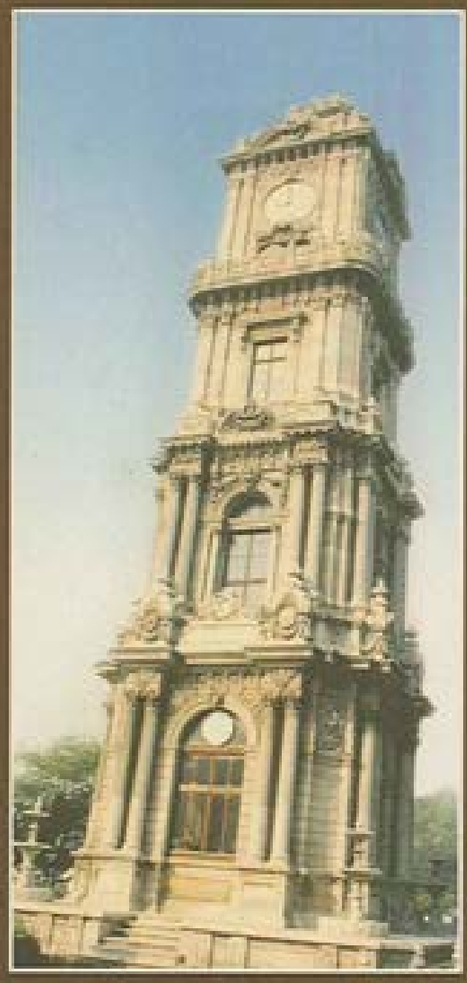
Zdravkoviç 1964 : İ. Zdravkoviç, İzbor *Gradze İslamske Arhitekture u Jugoslavija*, Beograd 1964.

Tespit edilen bir başlangıca göre, zamanı gösteren alet olarak tanımlanan saat; güneş, kum, yağ ve su ile işleyen en ilkel şekliyle, M.Ö. 3000 – 2000 lerde Mezopotamya, Mısır, Hindistan ve Çin'de kullanılmıştır. Bunlardan en yaygını güneş saatleridir.

Zamanın tayini yalnız güneş saatlerine munhasır değildi; onunla paralel bir gelişme gösteren Astrolop ve Rubu tahtasıyla da zamanı ölçmek mümkündü. Mekanik saatlerin temelini oluşturan, güneş, kum, yağ ve su saatleriyle Rubu Tahtası ve Astrolop Aletleri yerini zamanla daha gelişmiş mekanik saatlere bırakmıştır. Saatler hakkında sonuç olarak şunu rahatlıkla söyleyebiliriz; saatlerin gelişiminde İslâm Medeniyetinin payı büyüktür.

Saat kulesi yapma geleneği Avrupa'da XIV. yy.da yaygınlaşmışsa da, Osmanlı Topraklarına, XVI. yy. lın sonlarında girmiş, XVIII. ve XIX. yy.da batıdan doğuya doğru giderek artmıştır. Saat Kulelerinin Anadolu içlerine ve Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasının tamamına yayılmasının en önemli sebebi ise, II. Abdülhamit'in tahta çıkışının 25. seneyi devriyesinde (1901), valilere saat kulesi yapımıyla ilgili gönderdiği **Irade**'dir.

Her yerden rahatlıkla görülebilmesi için kulevari şekilde yapılan saat kuleleri genel olarak; kaide, gövde ve köşk bölümlerinden oluşur. Kaide bölümünde, bir oda, oda içinde kulenin üzerine çıkmak için bir merdiven yer alır. Bu oda bazen muvakkithane olarak düzenlenmiştir. Bazen de bu kaide üzerinde çeşme bulunur. Ayrıca bazılarının üzerinde taşıdıkları (rüzgârgülü, barometre gibi) değişik hava olaylarını ölçen aletler taşımasıyla da, çok fonksiyonlu yapılar olarak kullanılmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında, Saat Kuleleri üzerine yaptığımız bu araştırmada, Anadolu, Arnavutluk, Bosna-Hersek Bulgaristan, Cezayir, Filistin, Irak, İsrail, Karadağ, Kosova, Libya, Lübnan, Macaristan, Makedonya, Mısır, Romanya, Sırbistan, Suriye, Suudi Arabistan ve Yunanistan'da olmak üzere toplam, 20'nin üzerinde değişik ülkede 260'a yakın saat kulesi belirledik.

Saat Kulelerinin diğer bir görevi de, din ve devlet işlerinin ayrılmasına, Devlet Dairelerinin Ezanî Saat yerine, Batı da olduğu gibi Güneş Saatiyle çalışma düzenine girmesine neden olmuştur. Ayrıca zengin ve aristokratların ceplerinde olan saatler, saat kulelerinin yapımıyla orta sınıf ve fakirlerin de cebine girmiş, yapıldıkları şehri de ayrıcalıklı ve kıskanılacak bir kent haline getirmiştir.

Zamanın mimari geleneğini (Barok, Rokoko, Ampir, Eklektik ve Neoklasik Üslup) iyi bir şekilde yansıtan saat kuleleri, genel olarak sade taş yapılardır.

Türk Toplumu saat kulelerinin faydalarına o kadar inanmıştır ki, birçok yerleşim yerinde saat kulesi yaparak bu geleneğin günümüzde de devam ettiğini göstermiştir.

978-975-16-2370-6